

РЕПУБЛИКА
СРБИЈА

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

РЕДОВАН ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ ЗА 2020. ГОДИНУ

Београд, март 2021. године

Сви појмови употребљени у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род
лица на која се односе

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	4
САЖЕТАК	6
О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ	25
РАД ПОВЕРЕНИКА ТОКОМ 2020. ГОДИНЕ.....	27
Поступање Повереника током 2020. године на заштити од дискриминације.....	28
<i>Притужбе грађана</i>	31
<i>Препоруке мера</i>	35
<i>Мишљења на нацрте закона и других општих аката и поднете иницијативе</i>	36
<i>Остали исходи поступака</i>	37
<i>Судски поступци</i>	38
Парнични поступци.....	38
Кривични поступци.....	40
Прекршајни поступци.....	40
<i>Предлози за оцену уставности и законитости</i>	40
Поступање Повереника током 2020. године на унапређивању равноправности.....	42
<i>Извештаји, истраживања и друге публикације</i>	42
Истраживање Перцепција ромске заједнице о дискриминацији.....	45
Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу.....	48
Публикације.....	53
<i>Обуке и стручни скупови</i>	54
Обуке.....	54
Стручни скупови.....	55
Друге активности.....	60
<i>Међународна сарадња и пројекти</i>	62
Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ).....	64
ОПИС СТАЊА И КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ	65
Извештаји и други акти ЕУ, међународних организација и уговорних тела.....	66
Извештаји и истраживања домаћих институција и организација.....	78
Заштита равноправности током епидемије изазване коронавирусом и ванредног стања.....	84
Кључни проблеми у заштити равноправности.....	106
Поступање државних органа по препорукама Повереника.....	112
Опште препоруке.....	115
<i>Дискриминација на основу здравственог стања</i>	119
Препоруке.....	127
<i>Дискриминација на основу старосног доба</i>	128
Препоруке.....	136
<i>Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла</i>	138
Препоруке.....	145
<i>Дискриминација на основу пола</i>	146
Препоруке.....	155
<i>Дискриминација на основу инвалидитета</i>	156
<i>Остала лична својства у притужбама</i>	164
МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ	172
ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА	176

ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА	178
ПРИЛОГ 1: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ РАДА ПОВЕРЕНИКА У 2020. ГОДИНИ.....	181
ПРИЛОГ 2: ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2020. ГОДИНУ	190
ПРИЛОГ 3: ЛИТЕРАТУРА	193

УВОДНА РЕЧ

Поштоване народне посланице и посланици,
Уважене читатељке и читаоци,

Пред Вама је једанаести редовни извештај Повереника за заштиту равноправности Републике Србије. Иза нас је година обележена актуелном ситуацијом изазваном пандемијом Ковид–19, година која је недвосмислено показала потребу успостављања равнотеже између заштите здравља становништва, поштовања људских права и минимизирања различитих последица које је здравствена криза изазвала.

Током ове године, због неочекиване велике здравствене кризе, на удару су била људска права која су цивилизацијски темељ сваког савременог друштва, пре свега право на кретање, окупљање, рад, социјалну сигурност, здравствену заштиту, образовање, а која су била ограничена, у складу са Уставом, како би се очувало основно људско право – право на живот.

Управо због ове дуготрајне и тешко савладиве кризе од посебног је значаја интензиван рад и активно деловање на спречавању и заштити од дискриминације, као и унапређивању равноправности на свим пољима и у свим областима, којима је Повереник за заштиту равноправности, у складу са мандатом и надлежностима, био потпуно посвећен и усмерен нарочито на положај појединих осетљивијих друштвених група. Сви надлежни државни органи и друге организације интензивно су деловале у овим ванредним околностима у циљу спречавања ширења заразе и очувања живота и здравља становништва.

Желећи да што сликовитије прикажемо стање током 2020. године, изазове који су били пред читавим друштвом, али и да недвосмислено укажемо на начине за превазилажење појединих и даље актуелних проблема, извештај који је пред Вама има другачију форму од раније подношених редовних годишњих извештаја. Другачија форма је и резултат анализе начина разматрања и потреба за фокусирањем на најважнија питања од стране народних посланика и посланица чије мишљење је важно за разумевање заштите људских права. Издвојили смо најважније препоруке из бројних извештаја, анализа и истраживања на нивоу Европске уније, међународних организација и уговорних тела, као и органа и

организација цивилног друштва из Републике Србије. Кључни део извештаја, као и сваке године, представља пракса Повереника, на основу које су, уз сагледавање и претходно поменутих закључка и прегледа стања дате опште препоруке за унапређивање равноправности и заштиту од дискриминације.

Током 2020. године Поверенику за заштиту равноправности обратило се преко 3000 грађана и грађанки. Повереник је поступао у 1188 предмета, од којих 674 по притужбама у смислу Закона о забрани дискриминације. Поред мишљења у поступцима у појединачним случајевима дискриминације, дато је и 476 препорука мера. Настављен је тренд поступања по препорукама - поступљено је у 89% случајева.

Највише притужби поднето је због дискриминације на основу здравственог стања и старосног доба, а затим следе национална припадност или етничко порекло, пол и инвалидитет у готово идентичном броју, брачни и породични статус, имовно стање, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, док су у мањем броју притужби наведена остала лична својства (држављанство, верска или политичка убеђења, изглед, сексуална оријентација, осуђиваност, родни идентитет и др).

Када је у питању област, највише притужби је поднето због дискриминације пред органима јавне власти, затим у поступку запошљавања или на послу, приликом пружања услуга или при коришћењу објеката и површина. Следе образовање и стручно оспособљавање, затим област социјалне заштите, јавног информисања и медија, итд.

Настављена је пракса спровођења различитих истраживања са циљем пружања свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности, те је у 2020. спроведено истраживање *Перцепција ромске заједнице о дискриминацији*, о ставовима Рома и Ромкиња о дискриминацији и механизмима заштите. Такође, у 2020. години сачињена је *Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу* која показује да се постепено повећава број жена на местима одлучивања, а објављене су и брошуре о начину подношења притужби на језицима националних мањина.

Повереник је 2020. године обележио 10 година рада институције, одржавањем конференције на којој су представљени најважнији резултати рада на заштити од дискриминације и унапређивању равноправности. Такође, 26. новембра поново сам изабрана за повереницу за заштиту равноправности.

Сумирајући рад у претходној години, треба истаћи да је иза нас година великих изазова са којима смо се суочили и појединачно и као друштво, али на које смо успели да одговоримо. Одбрана и промоција основних људских права и вредности подразумева континуирано преиспитивање јавних власти, разматрање извештаја пред Народном скупштином и упозоравање свих на потребу сталног унапређивања владавине права и правде, уз очување личних права и људских слобода. Верујем да ће наш још интензивнији рад и у будућности обележити ефикасна заштита од дискриминације сваког грађанина и грађанке, као и даље унапређење равноправности као темеља демократског, правног и хуманог друштва.

Бранкица Јанковић
Повереница за заштиту равноправности

САЖЕТАК

Повереник је и током 2020. године наставио рад на заштити грађана од дискриминације и на унапређивању равноправности у складу са законом. Ову годину је карактерисала и даље актуелна здравствена криза изазвана пандемијом Ковид–19, због које је интензиван рад и активно деловање на спречавању и заштити од дискриминације на свим пољима и у свим областима био од посебног значаја. Поред тога 2020. годину обележили су локални и парламентарни избори. Конституисање Народне скупштине у новом сазиву утицало је да се поступак за избор повереника спроведе након паузе од шест месеци од престанка мандата. Наиме, Народна скупштина је на седници одржаној 26. новембра 2020. године, по други пут изабрала Бранкицу Јанковић за повереницу за заштиту равноправности, на период од пет година. Претходни мандат поверенице је истекао 27. маја 2020. године.

Поверенику се током године обратило преко 3000 грађана углавном са молбом за хитном подршком, пружањем помоћи у остваривању различитих права и/или остваривања услуга услед епидемиолошке кризе. Имајући у виду хитност поступања, Повереник је реаговао најчешће препорукама мера за остваривање равноправности, иницијативама, саопштењима, као и непосредно телефонским путем.

Поступано је у 1188 предмета и поред чињенице да је институција шест месеци била без носиоца функције. Поднето је 674 притужби, а поред поступања по притужбама грађана, Повереник је, у складу с овлашћењима упутио органима јавне власти и другим лицима 476 препорука мера за остваривање равноправности, 12 иницијатива за измену прописа, 12 мишљења на нацрте закона и других опшних аката, 12 упозорења јавности и 23 саопштења, као и две кривичне пријаве.

У току 2020. године донет је мањи број мишљења имајући пре свега у виду да је уведено ванредно стање, те да су се грађани Поверенику у највећем броју обраћали неформално, односно да није било могућности за вођење формалног поступка, који поред подношења притужбе, захтева достављање доказа, узимање изјава од сведока и сл. Такође, другу половину године овај инокосни орган није имао носиоца функције па је спровођење поступака било одлагано до избора поверенице, што је утицало и да се велики број предмета пренесе и у текућу годину. У поступку по притужбама донето је 29 мишљења, по 24 притужбе донето је мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, а у пет случајева није утврђена повреда, с тим што је у два случаја утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона али је дата препорука мера за остваривање равноправности. По препорукама Повереника датим у мишљењима поступљено је у 89% случајева, док у 11% није поступљено од којих је у једном делимично поступљено, а у шест случајева рок за поступање по препоруци још увек није истекао. Настављен је тренд поступања по препорукама Повереника, што између осталог указује да је дискриминаторно поступање ретко производ намере, иако у случајевима дискриминације намера није правно релевантна.

Физичка лица су Поверенику поднела 586 притужби због дискриминације, што представља пораст у односу на прошлу годину. Мушкарци су се, као и ранијих година,

чешће обрађали Поверенику у односу на жене. Током 2020. године, организације цивилног друштва су поднеле 56 притужби, што представља пад у односу на 2019. годину када су поднеле 110 притужби. У току године повећан је и број грађана који су тражили информације путем телефона или електронском поштом, што је и очекивано с обзиром на епидемиолошку ситуацију.

У погледу области друштвених односа у 2020. години највише притужби поднето је за дискриминацију у поступку пред органима јавне власти, затим у поступку запошљавања или на послу, приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина, у области образовања и стручног оспособљавања.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против органа јавне власти, следе притужбе против правних лица, физичких лица, органа/институција. Када је у питању територијална распоређеност подносилаца притужби, може се закључити да у 2020. години постоји већа уједначеност између региона, изузев региона Косова и Метохије. Ове године Поверенику није пријављено ниједно ситуационо тестирање, што је разумљиво с обзиром на проглашену епидемију Ковид-19 и уведене епидемиолошке мере.

Повереник је након усвајања Одлуке о проглашењу ванредног стања¹ интензивирао праћење стања у области заштите равноправности и препорука мера и иницијативама упућеним Влади и ресорним министарствима указивао на различите проблеме најугроженијих група грађана и предлагао конкретна решења за њихово превазилажење у пракси. Током трајања ванредног стања изазваног пандемијом Ковид-19 Повереник је упутио 312 препорука мера и 12 иницијатива органима јавне власти, у циљу деловања на унапређењу положаја појединих група становништва које су у условима пандемије нарочито рањиве. Примера ради препоруке су се односиле на давање информација и обавештења у приступачним форматима, редовно пружање услуге помоћ у кући свим корисницима и обезбеђивање потребних дозвола за кретање лица која пружају ову помоћ, потребу да се услугама социјалне заштите и програмима помоћи обухвате сва лица која се налазе у стању потребе, шири обухват економским мерама помоћи и др.

Пре увођења ванредног стања Повереник је јединицама локалних самоуправа упутио препоруке које су се односиле на унапређивање родне равноправности обезбеђивањем већег учешћа жена у свим сферама политичког и јавног одлучивања, као и веће партиципације младих у креирању политика у раду јединица локалне самоуправе.

Поред поступања по притужбама и обављања других послова у вези са заштитом од дискриминације, Повереник је својим деловањем допринио и унапређењу равноправности у различитим сегментима друштвеног живота. Већ почетком јануара јавности је представљен *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања*, који је Народној скупштини поднет децембра 2019. године.

Повереник је Народној скупштини 13. марта 2020. године поднео *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину*, који је разматран

---

¹ „Службени гласник РС“, број 29/20

на седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова, као и на пленарној седници Народне скупштине одржаној 26. децембра 2020. године, када је донет Закључак поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину.

Маја 2020. године Повереник је обележио десет година рада институције одржавањем конференције на којој су представљени резултати рада Повереника, као и приказан краћи филм: *Улога институције у заштити од дискриминације*. Овој свечаности је присуствовала председница Народне скупштине, Маја Гојковић, народни посланици, министри, представници дипломатског кора, цивилног друштва, као и друге јавне личности.

Повереник је почетком 2020. године спровео истраживање *Перцепција ромске заједнице о дискриминацији* са циљем да се из перспективе ове рањиве групе целовитије сагледају потенцијална решења и креирају политике које воде ка смањењу дискриминације и одрживом укључивању Рома у друштво. Такође, Повереник је, на основу доступних података са званичних интернет презентација органа јавне власти, сачинио *Анализу учешћа жена у јавном и политичком животу* која показује да се постепено повећава број жена на местима одлучивања на којима је могуће остварити утицај на креирање политика од значаја за цело друштво.

У циљу поштовања свих националних мањина, како бисмо пружили пуну заштиту права на равноправност, у току 2020. године припремљене су и издате: брошуре о начину подношења притужби (на албанском, бугарском, чешком, енглеском, мађарском, македонском, ромском, румунском, русинском, словачком, босанском и хрватском језику); публикација *„Препознај и пријави дискриминацију“* на ромском и српском језику; као и лифлети *„Ко је Повереник“* (на српском - ћирилично и латинично писмо, енглеском, бугарском, ромском - за подручје Војводине и арлијском, албанском, хрватском, мађарском и босанском језику).

Повереник је и ове године одржао низ обука и радионица за препознавање и реаговање на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, међутим због епидемиолошке ситуације и немогућности одржавања скупова, број обухваћених лица је мањи него прошле године. Тако су одржане обуке за представнике свих Националних савета националних мањина, запослене у јавној управи, ученике основне школе, као и саветовање судија апелационих судова. Сматрамо важним да што више грађана буде информисано о начину заштите од дискриминације, тако да су обуке које држимо важан сегмент рада Повереника на пољу унапређења права на равноправност у Републици Србији.

Такође, Повереник је непосредно или у онлајн форматима учествовао на бројним домаћим и међународним конференцијама и стручним скуповима намењеним унапређењу људских права појединих друштвених група нарочито током трајања кризе изазване коронавирусом, као и на трибинама и радним састанцима посвећеним сагледавању стања у појединим областима као што су рад и запошљавање, социјална и здравствена заштита и сл, унапређењу положаја појединих друштвених група, попут оснаживања жена, унапређења положаја младих, националних мањина, особа са инвалидитетом, старијих суграђана и др, као и размени искустава и примера добре

праксе са представницима локалних самоуправа, органа јавне власти, синдикалних организација, послодавцима и организацијама цивилног друштва.

Настављена је успешна сарадња са Европском мрежом тела за равноправност ЕКВИНЕТ, кроз редовно учешће представника институције у раду радних група, кластера, семинара, конференција и тренинга које ЕКВИНЕТ организује.

Програм „Симулација суђења (*Moot court*) у области заштите од дискриминације“, који представља традиционално такмичење студената основних и мастер студија правних факултета у Републици Србији, је ове године, узимајући у обзир објективне околности, спроведен делимично, па су победници такмичења проглашени у складу са резултатима писаног дела такмичења, док активности на реализацији: наградног конкурса на тему „Мост разумевања – међугенерацјјска солидарност“, акције „*Равноправно до циља*“ и доделе годишње награде „*Општина/град једнаких могућности*“ нису спроведене.

Актуелна ситуација пандемије Ковид-19 на светском нивоу је обележила 2020. годину и указала на потребу успостављања равнотеже између заштите здравља становништва, поштовања људских права и минимизирања различитих последица које је здравствена криза изазвала.

Током кризе се у великој мери могла сагледати потреба унапређивања приступа адекватним и правовременим информацијама у вези са кризним догађајем и начинима за његово превазилажење, али и други проблеми, попут: сагледавања специфичности различитих друштвених група које су током криза у повећаном ризику, давања правовременог одговора на њихове потребе; неопходности претходног поседовања што прецизнијих сегрегисаних података о становништву како се не би догодило да неке група грађана буду изостављене из појединих мера; нужности успостављања сарадње и укључивања што већег броја представника рањивих група у креирање одговарајућих одговора на кризне ситуације; снажне потребе за подстицањем волонтеризма и друштвене одговорности; развоја и прецизирања могућности за континуирано коришћење права на здравствену али и социјалну заштиту, у условима кризних ситуација; потребе за прецизирањем одредаба одређених прописа (попут прописа о раду од куће, безбедности и здравља на раду у кризним ситуацијама и сл.). Пракса Повереника такође је потврдила већ раније изведене закључке у вези потребе унапређивања истовременог пружања услуга система социјалне и здравствене заштите, као и палијативног збрињавања у циљу побољшања квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота, али и даљег развијања свих услуга у заједници и услуга смештаја у потребном обиму.

Пракса поступања институције у одговору на обраћања грађана, нарочито у периоду ванредног стања али и током читавог трајања актуелне здравствене кризе, указује да су мере Владе Републике Србије углавном биле правовремене и давале резултате у пракси, али да је било неопходно, сразмерности ради, чешће, наравно у складу са захтевима струке и дневном анализом ситуације, планирати и мењати мере и прилагођавати их реалним потребама заштите свих категорија становништва, посебно најрањивијих, који су се у највећој мери и обраћали Поверенику. Пракса је показала и да је потребно укључивати представнике организација које се баве заштитом права одређених друштвених група као и институције за заштиту људских права, попут

Повереника, у креирање мера превенције и заштите становништва. Такође, показало се да је било и неопходно остављати довољно времена за припрему и информисање становништва за увођење мера, а у циљу постизања бољих и ефикаснијих резултата. Стога би, након завршетка епидемије, требало приступити детаљној анализи мера и њиховог спровођења како бисмо евентуалне будуће сличне кризе дочекали спремнији и као друштво пружили још адекватнији и бољи одговор.

Здравствена криза је потврдила поједине закључке изнете и у ранијим извештајима Повереника који се односе на остваривање равноправности грађана за шта је неопходно ефикасно функционисање свих механизма за заштиту од дискриминације, пре свега институције Повереника али и судова, уз пуну примену антидискриминационог правног оквира од стране свих органа јавне власти, вођење централне и јединствене евиденције о случајевима дискриминације у свим областима друштвеног живота, као и праћење међународне и домаће антидискриминационе праксе и политика, уз сагледавање налаза релевантних истраживања. Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације није усвојен у току 2020. године, иако је ова активност била предвиђена како у Акционом плану за Поглавље 23 и 24, тако и Планом рада Владе.

Поред измена, односно допуна Закона о забрани дискриминације, потребно је донети нове или унапредити постојеће прописе који могу бити од утицаја на остваривање равноправности и унапређење положаја појединих група становништва (примера ради потребно је изменити, односно донети поједине прописе попут: Закона о ванпарничном поступку, Породичног закона, Закона о социјалној заштити, Закона о финансијској подршци породици са децом, Кривичног законика, Закона о спречавању насиља у породици, Закона о истополним партнерствима, Закона о заштити лица са менталним сметњама, Закона о родној равноправности и др.). Са друге стране, епидемија изазвана коронавирусом је у пракси потврдила потребу за прецизнијим дефинисањем појединих одредаба прописа о раду, имајући у виду детаљније регулисање рада од куће, одредаба о безбедности и заштити на раду у условима кризних ситуација, начинима реаговања послодаваца у оваквим ситуацијама и др. Треба имати у виду да је током 2020. године заштита јавног здравља била у фокусу, као и да Народна скупштина један део године није заседала те да се није ни могла очекивати већа законодавна активност, односно измена постојећих или доношење нових закона.

Такође, сведоци смо чињенице да је за поједина стратешка документа истекао период на који су донети, а да се нови стратешки правци некад годинама не утврђују, као у случају Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом која је донета марта 2020. године док је претходна истекла још 2015. године. Оваква ситуација има за последицу непредузимање мера и активности које су могле бити у међувремену предузете, и тиме бити унапређен положај рањивих група становништва.

Када је у питању имплементација појединих активности на локалном нивоу, пракса Повереника указује да је потребно вршити едукацију представника локалних самоуправа и њихово темељно упознавање са стратешким правцима развоја у појединим областима, пружати помоћ и подршку у креирању конкретних активности на локалном нивоу и вршити редовно праћење и евалуацију постигнутих резултата, како би се унапредило стање и положај најугроженијих група грађана на нивоу јединица локалне самоуправе.

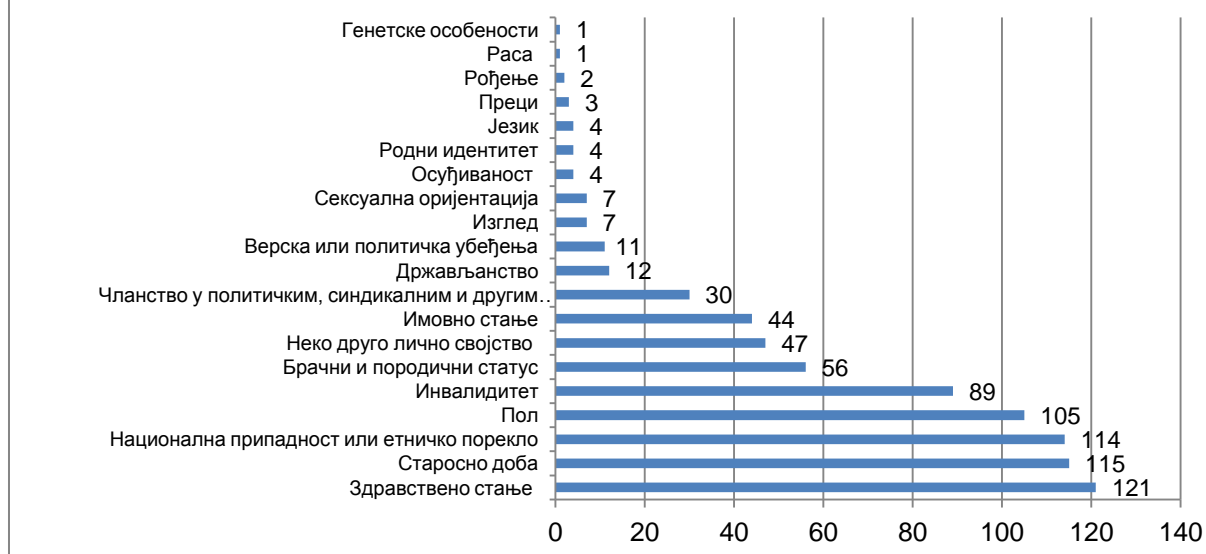
Према подацима из Анкете о приходима и условима живота 31,7% становништва Републике Србије (2,18 милиона) изложено је ризику од сиромаштва или социјалне искључености. Борба против сиромаштва је први од Циљева одрживог развоја УН Агенде за одрживи развој 2030. који се односи на будући друштвени и економски развој у складу са принципима одрживости. Имајући у виду овај податак, као и демографску слику коју карактерише демографско старење и висока просечна старост становништва, опадање стопе фертилитета и висина стопе морталитета, уз даље миграције и одлазак младих, посебну пажњу је потребно посветити спровођењу мера и активности у циљу смањења сиромаштва, подстицања руралног развоја, веће укључености младих, веће једнакости при запошљавању без давања предности по било ком основу, као и постизања пуне равноправности грађана и грађанки, нарочито рањивих и маргинализованих друштвених група укључујући и децу и жене који припадају овим групама.

Иако је Закон о спречавању насиља у породици постигао одређене ефекте и унапредио координисано деловање институција система у пружању заштите, подаци о броју пријављених случајева родно заснованог насиља указују да је проблем насиља и даље озбиљан. Оваква ситуација показује потребу за даљим јачањем система подршке жртвама, као и јачањем институција које су за ову подршку надлежне, уз рад на деконструкцији родних стереотипа и сексизма, затварању родних разлика на тржишту рада, оснаживању жена, постизању једнаког учешћа у различитим секторима и процесима одлучивања, као и друге мере истовремено посебну пажњу посвећујући кризним ситуацијама када се, што је пракса показала, може очекивати повећање броја случајева насиља. Што се тиче различитих облика насиља и узнемиравања на раду Међународна организација рада је 2019. године усвојила Конвенцију број 190 о забрани насиља и узнемиравања на раду, као први свеобухватни међународни документ који се бави овим проблемима. Ратификација ове конвенције би могла да допринесе смањењу случајева насиља и узнемиравања на раду, којем су неретко изложене жене.

Са друге стране, јавни и медијски простор и посебно друштвене мреже, су више него ранијих година садржавали дискриминаторне и сексистичке коментаре, говор мржње и најразличитије увреде, што је посебно дошло до изражаја на почетку пандемије и током избора, на шта је повереница указивала упозорењима и гостовањима у медијима, осуђујући овакве изјаве и поруке. Новинари и новинарке су током 2020. године препознати као посебно важна и нарочито угрожена професија у свету и код нас.

Поред ових општих проблема, кроз праксу Повереника али и сагледавањем других релевантних извора, издвајају се и проблеми који погађају поједине друштвене групе. Према пракси Повереника, у највећем броју поднетих притужби као основ дискриминације наведено је: здравствено стање, старосно доба, национална припадност или етничко порекло, пол, инвалидитет, брачни и породични статус, неко друго лично својство, имовно стање, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, док су у осталим притужбама у мањем броју наведена остала лична својства (држављанство, верска или политичка убеђења, изглед, сексуална оријентација, осуђиваност, родни идентитет и др). Најчешћи основи које су грађани и грађанке наводили у притужбама се разликују у односу на претходне године, што је и очекивано имајући у виду кризу изазвану коронавирусом.

Притужбе у којима је наведено лично својство

Први пут од када је установљена институција Повереника, здравствено стање је у притужбама забележено као најчешћи основ навођења, у преко 15% од укупног броја поднетих притужби, што је непосредна последица чињенице да је 2020. годину обележила епидемија Ковид-19 и уведене мере заштите. Као и претходних година овај основ је неретко навођен у комбинацији са још неким личним својством и то најчешће инвалидитетом, старосним добом и сл. Највише притужби по основу здравственог стања поднето је у области рада и запошљавања. Издвајају се проблеми распоређивања запослених са одређеним здравственим тешкоћама на одговарајућа радна места, рад од куће, изолација због потенцијалног заражавања, недовољан број и оптерећеност запослених и сл.

Пракса Повереника током 2020. године показује да је становништво, а посебно одређене његове групе, било у додатном ризику од рањивости због уведених мера током ванредног стања и отежаног приступа здравственој заштити уколико се не ради о болеснима зараженим коронавирусом. У ове групе нарочито спадају особе са инвалидитетом, особе које живе са ХИВ-ом, деца, хронични болесници, онколошки пацијенти, особе које се лече дијализом, оболели од ретких болести, трансродне особе и други. Обезбеђење приступа редовним здравственим услугама и терапијама, прегледима и психолошкој подршци током криза, укључујући приступачне здравствене објекте у вези са лечењем, као и јасне и ефикасне процедуре пружања услуга из области здравствене заштите у кризама, само су неки од изазова произашлих из актуелне кризе, која је указала и на важност унапређења менталног здравља. Родитељи деце са аутизмом су се често обраћали поводом мере забране, односно ограничења кретања у време ванредног стања. Присутан је и значајан степен стигматизације и дискриминације особа са дијагностификованим болестима које се преносе сексуалним контактом, пре свега особа које живе са ХИВ/АИДС, што указује на потребу за континуираном сарадњом са медијима и струком у циљу правовременог информисања и едукације становништва о заразним болестима, посебно младих, као и континуиран рад на смањењу стигматизације и дискриминације појединих облика понашања према овим лицима.

Старосно доба као основ дискриминације протеклих година је један од најчешћих основа дискриминације према учесталости навођења у притужбама. У односу на 2019. годину, број притужби поднетих по овом основу знатно је повећан (115 у односу на 72 притужбе претходне године), што је и очекивано с обзиром на епидемију изазвану коронавирусом и последице које је имала на становништво различитих старосних категорија. Највећи број притужби је поднет због дискриминације лица старијих од 65 година, затим следе притужбе због дискриминације по основу старосног доба лица између 18 и 65 година и на крају притужбе поднете због дискриминације деце.

Уведене епидемиолошке мере утицале су и на веће обраћање грађана који су наводили да због забране кретања све теже подносе изолацију што утиче на њихово ментално и физичко здравље, да је недовољно омогућавање кретања само једном недељно у раним јутарњим часовима, да немају коме да се обрате, да им деца нису у близини, немају времена за њих или су већ довољно оптерећени, да се осећају занемарено, да имају проблем са коришћењем услуге помоћ у кући, која се због ризика од заражавања не пружа у пуном обиму, односно пружаоци ових услуга не улазе у куће корисника, услуга се не шири на нове кориснике, а ни установе за смештај одраслих и старијих не врше пријем нових корисника. На одређене проблеме указивали су и неформални неговатељи. Овим поводима Повереник је поднео више иницијатива и препорука мера.

Поред старијих суграђана, један број притужби је поднет и због недовољних или ограничених услуга намењених деци. Најчешће је указивано на недостатак услуге личног пратиоца као важне услуге подршке деци са инвалидитетом у области остваривања права на предшколско или школско образовање и праћење онлајн наставе.

И положај младих је, посебно у условима кризе изазване епидемијом Ковид-19, био отежан. Истраживања указују да се као изазови издвајају проблеми запошљавања и заштите радних права, сигурност послова и обезбеђивање финансијске сигурности, али и квалитет образовања и негативан утицај пандемије на школовање, проблем насиља које се спроводи и злоупотребом нових технологија.

У току 2020. године због дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла поднето је укупно 114 притужби, што представља повећање у односу на последње четири године. Као и свих ранијих година убедљиво највећи број притужби поднет је по основу припадности ромској националној мањини (94), што чини преко 82% свих притужби по основу националне припадности и етничког порекла, што је разумљиво и очекивано узимајући у обзир чињеницу да припадници ромске националне мањине спадају у најрањивију категорију наших грађана. Број притужби по основу припадности другим националним мањинама и етничким групама у односу на претходне године није порастао. Тако је по основу припадности мађарској, бошњачкој и црногорској националној мањини поднето по три притужбе, док је по основу припадности румунској, хрватској, словачкој, македонској и албанској националној мањини поднета по једна или две притужбе.

Роми су изузетно осетљива друштвена група, а као основни проблеми са којима се суочавају у свакодневном животу, могу се навести: приступ раду и изворима зараде, приступ адекватном становању, укључујући приступ чистој води и струји, сиромаштво и

ризик од дискриминације, образовање и/или инклузивно образовање, приступ услугама, информацијама и комуникацијама, приступ здравственој и социјалној заштити, личним документима и правди. Уочава се и негативан однос према ромској националној мањини, нарочито на друштвеним мрежама, како у објавама, тако и у увредљивим коментарима.

Резултати истраживања Повереника *Перцепција ромске заједнице о дискриминацији* упућују на потребу да се проблему сиромаштва и социјалне искључености интегрисано приступи од стране свих институција које су непосредно задужене за инклузију и остваривање равноправности ромске заједнице. Посебну пажњу је потребно усмерити на што већи обухват ромске деце у образовању, али и на Ромкиње које су изложене вишеструкој дискриминацији, а проблеми са којима се суочавају укључују сиромаштво, изложеност насиљу, раним браковима, тешком раду, уз низак ниво образовања и ниску стопу запослености, дискриминацију и искљученост из друштвених токова.

Током 2020. године Поверенику је поднето 107 притужби по основу пола као личног својства, те је овај основ као и претходне године међу првим основама, са сличним бројем притужби. Највише притужби се односи на област рада и запошљавања, и то претежно због дискриминације жена. Дискриминација жена је најчешћа у вези са порођајем, материнством и негом детета. С тим у вези овај основ се често појављује уз брачни и породични статус као основ дискриминације, по којем је у 2020. години Поверенику поднето 56 притужби.

Подсећамо да су и према десетогодишњој пракси Повереника изнетој у *Посебном извештају о дискриминацији у области рада и запошљавања*, жене најчешће дискриминисане по овим основима у области рада и запошљавања. Приликом запошљавања женама се поред стручних квалификација и радног искуства, сагледавају и физички изглед, као и породични статус, а дискриминација се манифестује како у огласима за посао тако и приликом разговора, условљавањем рада одлагањем трудноће и формирања породице због претпоставке о немогућности усклађивања рада и родитељства. Отежано је и запошљавање жена у „каснијим“ годинама – преко 50, односно 55. Тако је, према подацима из публикације *Жене и мушкарци у Републици Србији*² Републичког завода за статистику највећи родни јаз на тржишту рада забележен у узрасту од 55 до 64 године где се уочава да је свега 40% жена и 61% мушкараца у радном односу. У току рада дискриминација жена се манифестује немогућношћу или мањом могућношћу напредовања, недовољном учешћу у одлучивању, условљавањима приликом продужетка радног односа на одређено време или његовог прерастања у радни однос на неодређено и сл, али и приликом престанка радног односа – дакле у свим фазама рада. И у оквиру ове највеће ризичне групе на тржишту рада, јер жене чине бар половину становништва, неколико категорија је у посебно тешком положају, попут Ромкиња, жена са инвалидитетом, младих или старијих радница, сиромашних, жена са села, са нижим нивоом образовања, самохраних мајки, избеглих или расељених жена и др. И даље су изражене и веома значајне разлике између мушкараца и жена у расподели неплаћених послова у домаћинству и послова старања. Према Извештају о индексу родне

---

² *Жене и мушкарци у Републици Србији*, Републички завод за статистику, Београд, доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/stanovnistvo/statistika-polova/20210129-zene-i-muskarci/>

равноправности у Србији 67,9% жена и 11,5% мушкараца кува и/или обавља кућне послове свакодневно.

Током 2020. године се потврдила и чињеница да кризне ситуације каква је пандемија различито утичу на жене и мушкарце, да погоршавају већ постојеће неравноправности са којима се суочавају жене на тржишту рада. Жене иначе чине велику већину запослених у секторима као што су здравство, социјална заштита, образовање, трговина, па и услуге, односно у областима које су поднеле и подносе највећи терет кризе изазване коронавирусом. Са друге стране, неке од области које су у већој мери погођене овом кризом, попут области услуга и туризма, такође запошљавају велики број жена, а послови у овим областима су готово нестали.

Промењени услови рада и живота током епидемије и ванредног стања су довели до повећања терета бриге о деци и школским обавезама нарочито због преласка на онлајн наставу и рад од куће, а који посебно отежава свакодневно функционисање жена и додатно се мултипликује у оним породицама које се суочавају са недостатком животног простора, као и онда када родитељи, разумљиво, немају довољно времена и/или знања и капацитета да помогну деци у савладавању школског градива.

Такође, примери из праксе Повереника говоре и о дискриминаторним ставовима и омаловажавајућем приказивању жена у јавном простору током 2020. године који су се односили пре свега на увредљиве и понижавајуће изјаве и коментаре у медијима, као и на друштвеним мрежама. Повереник је реаговао давањем мишљења и препорука или издавањем упозорења јавности.

И поред значајно већег присуства жена у јавном и политичком животу, потребно је и даље радити на обезбеђивању укључивања и подстицања равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција, имајући у виду да је родну равноправност у пракси тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима.

Особе са инвалидитетом су једна од најугроженијих група становништва која се свакодневно суочава са бројним и разноврсним проблемима у свим аспектима друштвеног живота. Ипак, током 2020. године Поверенику је поднет мањи број притужби (89) него 2019. године (118), када су се организације особа са инвалидитетом у већој мери обраћале Поверенику. И овим организацијама цивилног друштва је рад био отежан услед здравствене кризе.

Приступачност се и даље издваја као посебан изазов, имајући у виду да онемогућавање кретања или приступа објектима и површинама, као и информацијама и комуникацијама практично онемогућава остваривање других права особама са инвалидитетом, на шта Повереник упозорава већ дужи низ година, кроз редовне годишње извештаје, давањем саопштења и упозорења, као и препорукама мера за остваривање равноправности. Поштовање принципа универзалног дизајна омогућава не само особама са инвалидитетом, него и другим лицима, попут пре свега старијих суграђана и деце, али и свих других грађана, несметано кретање и приступ свим објектима, саобраћајницама, јавним просторима и сл.

Један од највећих проблема са којима се особе са инвалидитетом сусрећу јесте проблем запошљавања, одржања запослења или напредовања у каријери, а незапосленост је генератор већине других проблема. О овом проблему се већ дуго интензивно говори а постигнути су и извесни резултати. Ипак, треба имати у виду да су особе са инвалидитетом веома хетерогена група - разликују се у односу на врсту инвалидитета, старост, рурални или урбани статус и слично, што доводи до различитих потреба и препрека за њихово укључивање на тржиште рада. Притужбе поднете Поверенику у 2020. години у области запошљавања или на послу односиле су се претежно на организацију рада од куће запослених са инвалидитетом или проблеме родитеља деце са инвалидитетом, који због уведених мера нису остваривали услуге у потребном обиму (дневни боравак, персонални асистент, лични пратилац и сл). У једном броју притужби и других обраћања особе са инвалидитетом су исказивале незадовољство висином пензије, материјалне новчане помоћи или неког другог новчаног давања, указујући на лош материјални положај, што не представља дискриминацију у смислу повреде одредаба закона, али свакако представља проблем.

Деца са инвалидитетом углавном имају проблеме у остваривању права на инклузивно образовање и обезбеђивање одговарајуће подршке, попут недостатка услуге личног пратиоца или услуге превоза.

Такође, медицински приступ инвалидитету још увек није у потпуности напуштен у пракси, а особе са инвалидитетом се и даље посматрају кроз претпоставку потпуне неспособности и заштитничког односа. Није ретка ни пракса покретања поступка за потпуно лишење пословне способности лица или продужења вршења родитељског права.

Посебну пажњу је потребно посветити особама са инвалидитетом смештеним у институције социјалне заштите, које су изложене већем ризику од оболевања као и друга лица у колективном смештају, са ограниченом помоћи коју пружа недовољан број запослених, без могућности примања посета. Повереник константно указује на неопходност успостављања и/или пружања различитих услуга у обиму који задовољава потребе и обезбеђује подршку за самосталан живот особа са инвалидитетом у најмање рестриктивном окружењу, што примарно захтева мултисекторски приступ овом проблему.

Поред наведених, као што је већ напоменуто, Повереник је примио и притужбе по основу других личних својстава - имовног стања, чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, држављанства и др. Такође, присутна је дискриминација по основу сексуалне оријентације, а хомофобија и трансфобија имају дубоке корене у друштву. ЛГБТИ особе се и даље суочавају са говором мржње, претњама и насиљем, што се често и не пријављује. Овакву ситуацију потврђује и пракса Повереника. У току 2020. године поднето је укупно седам притужби због сексуалне оријентације као основа дискриминације и четири притужбе по основу родног идентитета као личног својства. С обзиром да су по овим основима притужбе Поверенику претходних година углавном подносиле организације цивилног друштва, које су због епидемије Ковид-19 радиле у отежаним условима и ређе се обраћале Поверенику, у току 2020. године забележен је пад притужби по овим основима.

Посебно је потребно напоменути вишеструку или укрштenu дискриминацију која настаје када је лице дискриминисано по основу више својстава. Спада у тешке облике дискриминације, јер су њене негативне последице много веће у односу на жртву. Тако је током године у готово четвртини од укупног броја притужби наведено више личних својстава као основа дискриминације. Најчешће су навођени пол и брачни и породични статус, старосно доба и инвалидитет, здравствено стање, национална припадност и сл.

Медијску слику Србије протекле године доминантно су обележиле вести и информације о пандемији Ковид-19, као и о одржавању локалних и парламентарних избора. Теме које су се односиле на заштиту људских права, заштиту од дискриминације и равноправност различитих друштвених група, такође су заузимале солидан део медијског простора. Током целе године заштита јавног здравља била је најважнија тема у раду медија и информисања свих грађана. У једном броју медија а нарочито на друштвеним мрежама, често су били присутни сензационализам и увредљиво извештавање, понекад и говор мржње, разне недопустиве квалификације о старијима, женама, држављанима који долазе из иностранства и др, док су друштвене мреже неретко биле полигон за међусобна вређања и претње.

На укупан број предмета и обраћања Поверенику на годишњем нивоу, поред познавања појма дискриминације и механизмима за заштиту од дискриминације, утиче и низ других фактора попут доношења или измене појединих прописа који су од непосредног утицаја на положај појединаца, медијског извештавања о појединим актуелним темама, ангажовања организација које се баве заштитом људских права, спроведених ситуационих тестирања и сл. Годину за нама обележила је пандемија као један од највећих изазова и претњи по јавно здравље, а због чега су се грађани у највећој мери обраћали Поверенику неформалним дописима, телефоном, па и доласцима, нарочито у другој половини године. У највећем броју случајева радило се о решавању неке ургентне потребе, неретко разумљивом узнемирености и страхом. Највећи број обраћања завршио се хитним решавањем проблема, давањем тачне информације након провере, упућивањем на праву адресу, а не вођењем поступка за заштиту од дискриминације, јер за тим није било потребе и/или времена услед хитности поступања у решавању проблема. Овакво поступање и обраћање грађана је потпуно разумљиво и оправдано узимајући у обзир насталу ситуацију, уведено ванредно стање у трајању од непуна три месеца али и континуиране мере превенције за заштиту становништва од ширења вируса и мере за смањење негативних последица ове кризе. Повереник је као орган за заштиту равноправности поступао у најбољој вери и намери да сваког тренутка буде део решења проблема свих наших грађана и помогне, увек када је могуће, и другим државним органима. Повереница је поред редовног посла, током ванредног стања, континуирано волонтирала у Црвеном крсту Србије. Такође, ову годину је обележио и отежан рад органа услед истека мандата поверенице и чињенице да је реизабрана након шест месеци, те да у међувремену, имајући у виду да се ради о инокосном органу, нису могли бити у континуитету обављани сви послови.

Законом о буџету Републике Србије за 2020. годину Поверенику су опредељена средства за Програм - Унапређење и заштита људских и мањински права и слобода у износу од 105.685.000 динара. Укључивањем неутрошених средстава донација из претходне године као и средстава која су као нове донације пристигле у току 2020.

године, расположива средства за наведени програм у буџету износила су 115.003.712 динара, а удео пројектних средстава се повећао на 8,72%.

Уредбом о измени општих прихода и примања, расхода и издатака буџета Републике Србије за 2020. годину ради смањења штетних последица услед болести Ковид-19 изазване вирусом SARS-COV-2³ смањен је обим средстава из буџета за 10.740.000 динара. Законом о изменама и допунама Закона о буџету за 2020. годину⁴ додатно су смањена буџетска средства за 5.000.000 динара.

Приливом средстава за нови пројекат WOBACA крајем 2020. године, заокружен је процес промена нивоа средстава у буџету на укупан износ од 101.764.341 динар.

Укупно утрошена средства на крају 2020. године износила су 83.317.782 динара, што износи 81,87% расположивих средстава.

Поједине препоруке које је Повереник дао у свом годишњем извештају за 2019. годину су у целости спроведене, а поједине препоруке спроведене су у одређеном делу. О спровођењу препорука сведоче извештаји државних органа у вези са реализацијом Закључка поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину Народне скупштине. Поверенику су извештаје доставили Министарство унутрашњих послова, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство правде, Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог и Координационо тело за родну равноправност, наводећи спроведене активности које су у вези са појединим препорукама Повереника, док информације нису доставили Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре и Министарство здравља, а Министарство за бригу о породици и демографију у одговору је навело да су тек недавно формиран и да због тога не располажу траженим подацима.

Имајући у виду дати преглед стања и кључне проблеме у остваривању равноправности и заштити од дискриминације, достављене извештаје, као и чињеницу да су препоруке дате током претходних година имале општи карактер а да је у појединим случајевима потребан дужи временски период како би се реализовале, поједине препоруке које су дате у годишњем извештају за 2019. годину се понављају и у овом извештају.

На основу увида у све релевантне расположиве податке о стању у погледу остваривања равноправности, сагледавајући кључне проблеме који су се испољавали током 2020. године и пратећи области како су наведене у овом извештају, Повереник даје следеће препоруке:

---

³ „Службени гласник РС“, број 60/20

⁴ „Службени гласник РС“, број 135/20

Опште препоруке:

1. Кризне ситуације:

- Установити јасне, прецизне и примењиве процедуре за поступање у свим фазама трајања кризних догађаја, базиране на квалитетним и дисагрегираним подацима о становништву, након анализе одговора надлежних органа на свим нивоима на кризу изазвану вирусом SARS-COVID 19;

- у процес израде процедура за поступање у кризним ситуацијама укључити стручњаке из различитих области, представнике рањивих друштвених група попут старијих грађана, особа са инвалидитетом, Рома и сл, односно њихових организација и институција за заштиту људских права;

- унапредити приступ адекватним, свеобухватним и правовременим информацијама о кризним догађајима, као и начинима за њихово превазилажење;

- радити на укупном унапређивању система здравствене и социјалне заштите, али и других јавних служби у области образовања, друштвене бриге о деци, културе, науке, инспекцијских послова и др, како би могли у свим ситуацијама укључујући кризне, у пуној мери да одговоре на потребе грађана и обезбеде остваривање предвиђених права у континуитету и у пуном обиму;

- обезбедити већу доступност психолошке подршке и заштите менталног здравља посебно у кризним ситуацијама;

- предузимати мере за промоцију волонтеризма и подстицање волонтерског рада свих генерација, уз олакшавање процедура за организацију волонтерских сервиса и подстицање друштвене одговорности не само у кризним ситуацијама, него и у редовним свакодневним активностима.

2. Нормативни и стратешки оквир:

- Изменити, односно допунити или донети поједине прописе, усаглашене са међународним стандардима у одговарајућим областима (попут прописа у вези са пословном способношћу, о социјалној заштити, финансијској подршци породици са децом, доношења прописа о родној равноправности, истополним заједницама и др.), са циљем унапређења положаја и остваривања равноправности свих друштвених група;

- унапредити прописе о раду у погледу детаљнијег регулисања рада од куће, флексибилног радног времена и других одредаба у циљу омогућавања достојанственог рада, смањења несигурности на раду, омогућавања побољшања положаја радника и осигурања доследне примене свих прописа, усклађивања рада и родитељства и сл. Подстицати социјални дијалог свих партнера;

- у циљу постизања пуне усклађености са правним тековинама Европске уније и превазилажења проблема уочених у досадашњој примени закона, изменити и допунити Закон о забрани дискриминације и прописати адекватна решења за

успостављање и операционализовање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање и анализу релевантних података који служе за праћење дискриминације и ефикасности система заштите од дискриминације, уз предвиђање потребних буџетских средстава за његову имплементацију;

- израдити стратешка документа и акционе планове чије је важење истекло или истиче (попут стратегија превенције и заштите од дискриминације, развоја социјалне заштите, превенције и заштите деце од насиља, развоја образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, стратегије о старењу, акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност и др), како би се осигурао континуитет у спровођењу мера и активности;

- континуирано јачање капацитета локалних самоуправа, уз додатне едукације запослених у свим системима на локалном нивоу о донетим прописима и стратешким документима, њиховим циљевима и начинима за реализацију предвиђених активности, посебно оним који се односе на области од непосредног интереса за грађане на нивоу локалне самоуправе (попут активне политике запошљавања, унапређења положаја особа са инвалидитетом, развоја услуга социјалне заштите, развоја дигиталних вештина и сл), у циљу постизања најбољих резултата у односу на специфичности локалне самоуправе;

- вршити редовно сагледавање и евалуацију предвиђених мера и активности, а поред постигнутих резултата, сагледати и потребу за њиховом изменом у складу са актуелном ситуацијом, посебно на нивоу локалне самоуправе.

3. Ублажавање последица социјалне искључености и сиромаштва:

- Спроводити мере и активности у циљу смањења социјалне искључености и сиромаштва, смањења разлика између урбаних и руралних средина и унапређења равноправности грађана, нарочито рањивих друштвених група;

- наставити спровођење мера активне политике запошљавања у односу на сагледане ефекте до сада постигнутих резултата, креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица на тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и друге карактеристике незапослених лица;

- креирати јавне политике које смањују несигурност на раду и учешће нестандартних облика рада и осигуравају једнакост при запошљавању без давања предности по било ком основу;

- унапредити ефикасност материјалне подршке појединцу и породици у циљу савладавања социјалних и животних тешкоћа, уз боље таргетирање корисника;

- унапредити мере подршке породици са децом и мере популационе политике, са посебним акцентом на услуге и мере усклађивања рада и родитељства.

4. Унапређивање равноправности и спречавање насиља:

- Спроводити програме и подстицати интегрисање тема у јавном и медијском простору (укључујући и друштвене мреже) у циљу промоције културе међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности;

- континуирано реализовати едукативне програме за препознавање и реаговање на дискриминацију за све актере, укључујући запослене у органима јавне власти и свим областима друштвеног живота. Радити на укључивању свих друштвених актера на препознавању и превенцији говора мржње у јавном простору. Унапредити ефикасност санкционисања говора мржње;

- приступити потврђивању Конвенције број 190 Међународне организације рада која се односи на забрану насиља и узнемиравања на раду;

- радити на унапређивању координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља, уз даљи развој сервиса за подршку жртвама као и деци сведоцима насиља. Сачињавати родно осетљиве статистичке извештаје који се односе на пријаве насиља и процесуиране случајеве, са акцентом на посебно осетљиве групе као што су девојчице, старије жене, жене са инвалидитетом, Роме и Ромкиње, ЛГБТИ и др;

- интензивирати активности на подизању свести најшире јавности, посебно деце и младих, као и старијих грађана о препознавању насиља и његових облика.

ПРЕПОРУКЕ ПО ПОЈЕДИНИМ ЛИЧНИМ СВОЈСТВИМА:

5. Здравствено стање:

- Унапредити доступност услуга здравствене заштите на читавој територији свим корисницима, нарочито особама са инвалидитетом, старијима, грађанима из руралних подручја, Ромима и другим групама којима је отежан приступ (мобилни тимови, организован транспорт, патронажна служба, специјалистички прегледи и сл). Посебно водити рачуна о доступности здравствене заштите у кризним ситуацијама у погледу одговарајућег обима, садржаја и квалитета;

- наставити рад на обезбеђивању ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање;

- предузимати мере превентивне заштите и скрининг прегледе, радити на подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу свих генерација;

- обезбедити услове за истовремено и комбиновано пружање међусекторских услуга здравствене и социјалне заштите. Унапредити приступ палијативној нези и збрињавању;

- реализовати програме о сексуалном и репродуктивном здрављу у образовном систему и подстицати креирање едукативних медијских садржаја на ову тему;

- унапредити ниво информисаности о правима и услугама и поједноставити процедуре за њихово остваривање, уз коришћење доступних информационих технологија у сврху помоћи.

6. Старосно доба:

- Интензивирати рад на унапређењу положаја старијих, нарочито у руралним и мање приступачним подручјима, повећати доступност услуга здравствене и социјалне заштите (кућно лечење и нега, јачање патронажних служби за обилазак и помоћ старима, саветовање путем телефона и сл, као и унапређење мобилних и иновативних услуга које одговарају на потребе старијих, као што су телеасистенција, услуге повремених и привременог смештаја и сл);

- креирати системске мере подршке за обављање неформалне неге и старања о члановима породице (флексибилно радно време, рад од куће, плаћено одсуство и сл), уз истовремено развијање услуга подршке у заједници (попут услуге предах смештаја, група за узајамну помоћ и подршку, услуга пружања информација, едукације неформалних неговатеља и сл). Јачање механизма за контролу пружања услуга;

- предузимати мере за спречавање социјалне искључености старијих грађана кроз побољшање услуга превоза, спровођење прилагођених програма савладавања дигиталних вештина, подстицања активног старења уз промовисање здравих стилова живота, међугенерациске солидарности и укључивања старијих у различите активности на локалном нивоу;

- унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, а посебно у погледу дефинисања појмова и забране физичког кажњавања, уз усаглашавање Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања;

- унапређивати доступност образовања за рањиве групе деце са посебним фокусом на организацију наставе у кризним ситуацијама. Нарочиту пажњу посветити деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци и „деци улице“, у циљу квалитетније подршке и унапређења инклузивног образовања, обезбеђивања личног пратиоца и педагошког асистента у потребном обиму;

- унапређивати једнаке могућности у приступу високом образовању увођењем и/или унапређивањем посебних мера и програма, као и допуном стандарда за акредитацију високошколских установа нарочито у погледу приступачности простора, обезбеђивања асистивних технологија и одговарајућих сервиса за подршку студентима;

- креирати јавне политике за младе уз њихово учешће, којима се постижу најбољи ефекти, већа укљученост, побољшање њиховог положаја уз подстицаје да даљи живот и каријеру наставе у земљи. Формирати посебан одбор за младе или у оквиру постојећих одбора Народне скупштине, делегирати питања која се односе на унапређење положаја младих.

7. Национална припадност и етничко порекло:

- Предузети потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, повећањем броја запослених припадника националних мањина и њиховим школовањем и оспособљавањем за обављање послова;
- промовисати националну, етничку, верску, културну и другу разноврсност и међукултурни дијалог, узајамно поштовање, међусобно разумевање и сарадњу;
- приступити изради и усвајању акционог плана за социјално укључивање Рома и Ромкиња уз успостављање правног основа за локалне ромске координаторе и редовно мерење постигнутих резултата и ефеката мера;
- осигурати континуитет рада здравствених медијатора и педагошких асистента;
- активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња и ромске деце, јачањем капацитета пре свега на локалном нивоу, уз остваривање међуресорне сарадње различитих актера и успостављање интегрисаних услуга у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању;
- подстицајним мерама утицати на повећање обухвата ромске деце у предшколском, средњем и високом образовању, смањењу напуштања система образовања, као и спречавању сегрегације у образовном процесу;
  - промоцијом примера добре праксе утицати на смањење социјалне дистанце према припадницима ромске заједнице.

8. Пол и брачни и породични статус:

- Континуирано предузимати активности усмерене на отклањање стереотипних улога полова и остваривање пуне родне равноправности у свим областима, предузимати мере за заштиту жена од дискриминације и свеобухватну заштиту од насиља;
- прописати и обезбедити укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама друштвеног живота, посебно у доношењу одлука и вршењу јавних функција на свим нивоима, као и вођење родно балансиране кадровске политике и родно осетљиве статистике, у складу са међународним стандардима;
- активним мерама подстицати запошљавање жена и развој женског предузетништва, остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким зарадама, као и условима за напредовање, посебно имајући у виду мањи број жена на руководећим положајима у јавном и приватном сектору и недовољно учешће жена из осетљивих друштвених група. Резултате и ефикасност предузетих мера редовно анализирати на нивоу локалних акционих планова запошљавања и локалних акционих планова за унапређење родне равноправности;

- наставити интензивирање инспекцијског надзора у поступку рада и запошљавања у погледу нарушавања једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада;

- унапредити контролу медијских садржаја и осигурати поштовање прописа и медијских кодекса, нарочито у делу који се односи на забрану говора мржње, сексизам, мизогинију, дискриминаторне ставове и увредљиво извештавање. Подстицати и креирати садржаје усмерене на разумевање и побољшање положаја рањивих група, као и разбијање предрасуда које су најчешће усмерене на жене, припаднике ЛГБТИ популације, старије грађане и др.

9. Особе са инвалидитетом:

- Интензивирати рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности, односно примену универзалног дизајна у свим областима, са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за особе са инвалидитетом, лица која се отежано крећу, старије суграђане и децу, уз даљи рад на повећању броја приступачних медијских садржаја. Унапредити остваривање права особа са инвалидитетом на приступачно бирачко место и изборни материјал, као и једнаке могућности за приступ службама за хитне интервенције, СОС линијама и сл;

- унапређивати подршку за самосталан живот особа са инвалидитетом у најмање рестриктивном окружењу обезбеђивањем адекватне подршке и развоја потребних услуга и сервиса у континуитету на локалном нивоу. Промовисати и подстицати примену савремених асистивних технолошких достигнућа;

- наставити активности и даље развијати инклузивно образовање и мере подстицања запошљавања особа са инвалидитетом, уз предузимање активности за промену са медицинског приступа у сагледавању капацитета особа са инвалидитетом;

- наставити процес деинституционализације уз истовремени развој услуга подршке и осигурање континуиране подршке. Осигурати пристанак корисника за смештај у установе здравствене и социјалне заштите;

- унапредити прописе који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом, донети прописе који се односе на радно ангажовање особа са инвалидитетом у радним центрима.

О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

Повереник је инокосни државни орган, установљен Законом о забрани дискриминације⁵, самосталан и независан у обављању послова утврђених законом. Повереник има широк круг законских овлашћења која га чине централним националним органом специјализованим за заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности. Самосталност и независност институције Повереника представљају основне постулате и кључне претпоставке за успешно остваривање законом прописаних надлежности.

Народна скупштина је на седници одржаној 26. новембра 2020. године, по други пут изабрала Бранкицу Јанковић за повереницу за заштиту равноправности, на период од пет година. Претходни мандат поверенице је истекао 27. маја 2020. године.

Повереник је 27. маја 2020. године обележио десет година рада институције одржавањем конференције на којој су представљени резултати рада Повереника и приказан кратки филм о раду институције у првих десет година *Улога институције у заштити од дискриминације*. Овој свечаности је присуствовала председница Народне скупштине Маја Гојковић, народни посланици и посланице, министри и министарке, представници/е дипломатског кора, цивилног друштва, као и друге јавне личности.

Део Стручне службе Повереника на свечаности поводом 10 година постојања институције 2020. године

У складу са законом, Повереник има Стручну службу, која се, од оснивања институције константно развија и јача капацитете, водећи рачуна о планском и рационалном попуњавању кадровских капацитета. Стручна служба броји укупно 37 запослених на

⁵ „Службени гласник РС”, број 22/09

неодређено време, од којих су два запослена распоређена у Канцеларији Повереника у Новом Пазару.

У Стручној служби систематизовано је укупно 60 државних службеника и намештеника (без лица које бира Народна скупштина - повереница). Кадровским планом Повереника за 2020. годину планирано је да до краја године у Стручној служби буде запослено укупно 50 државних службеника и намештеника, међутим, због органичених средстава није дошло до попуњавања капацитета, односно у 2020. години није било преузимања државних службеника, нити су расписивани интерни и јавни конкурси. Попуњеност систематизованих радних места у Стручној служби износи 62%, те је у циљу нормалног функционисања и пружања ефикасне заштите грађана од дискриминације неопходно планско и континуирано, али и хитно попуњавање слободних радних места.

У току 2020. године запослени у Стручној служби похађали су обуке у организацији Националне академије за јавну управу у оквиру програма континуираног стручног усавршавања државних службеника у државним органима по различитим темама, попут: *Решавање конфликта, Вештине комуникације, Вредновање радне успешности, Електронски документ, електронска идентификација и услуге од поверења у електронском пословању, Финансије за нефинансијске стручњаке, Интерна и екстерна комуникација, Организација времена, Откријте своје најбоље ја, Преговарање и решавање конфликта, Превазилажење стреса, Развој личне ефикасности и креативности, Вођење међународних преговора, Јавни наступ, Менаџмент догађаја, Увод у ЕУ, Мобинг – спречавање и заштита од злостављања на раду, Обука предавача напредни ниво, Систем управљања информационом безбедношћу, Коришћење базе података, Презентације, Табеларне калкулације, Међународни уговори – припрема и закључивање.* Обука пословног конверзацијског енглеског језика за запослене у Поверенику спроведена је у организацији Института за стране језике, а.д. Београд.

Такође, државни службеници су на међународном нивоу присуствовали: *Годишњој конференцији Института за европско право; Торино форуму за одрживи мир; Годишњој конференцији Дијалога о управљању интернетом Југоисточне Европе; Интензивном програму за европску економију и право у организацији Правног факултета у Риги; вебинару на тему Интерсекторска решења за елиминацију насиља према женама и девојчицама мигранткињама.*

Захваљујући пуноправном чланству у Европској мрежи тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) запослени који обављају стручне послове заштите и унапређења равноправности активно су укључени у рад свих радних група ове мреже, што омогућава размену искустава и упознавање са антидискриминационом праксом и стандардима рада других институција за равноправност у Европи.

Постигнут ниво знања, стручност и искуство запослених у Стручној служби Повереника омогућио је пуни капацитет за држање обука и тренинга из области антидискриминационог права, разумевања и значаја поштовања различитости за различите професионалне групе и најширу јавност.

РАД ПОВЕРЕНИКА ТОКОМ 2020. ГОДИНЕ У БРОЈКАМА

• 1188

предмета

• 674

примљених
притужби

• 476

преорука
мера

• 12

издатих
упозорења

• 170

догађаја

• 3000

обраћања

• 10
језика

објављене
брошуре

• 200

лица
обухваћених
обукама

• 1+1

спроведено
истраживање
и анализа

Поступљено по
препуци
89%

Није поступљено по
препуци
11%

Поступање Повереника током 2020. године на заштити од дискриминације

Годину за нама обележило је више догађаја који су имали непосредан ефекат и на обраћање грађана Поверенику, пре свега поводом ситуације изазване коронавирусом. Поред тога 2020. година је била и година у којој су одржани парламентарни и локални избори што је утицало, између осталог, и на то да шест месеци не буде изабран носилац функције овог инокосног органа, о чему је већ било речи у претходном делу овог извештаја.

У време проглашене епидемије и нарочито проглашеног ванредног стања грађани су се у већем броју обраћали Поверенику тражећи заштиту, а понекад и само информације, подршку и помоћ, претежно путем телефона или имејла. Највише обраћања у том периоду било је у вези са остваривањем различитих права нарочито у области здравствене и социјалне заштите.

Интензитет обраћања, између осталог указује на посебну и додатну рањивост иначе рањивих група у друштву и потребу за њиховом бољом заштитом.

Епидемија Ковид-19 је несразмерно утицала на старије људе, на особе са инвалидитетом, на сиромашније слојеве друштва, становнике неформалних насеља, кориснике смештене у установама социјалне заштите, на особе са хроничним здравственим проблемима, на младе, запошљавање, школовање и сл. Такође имајући у виду мере забране кретања, ризик од заражавања, пребацивање све већег броја активности на онлајн сферу и сл. утицало је и на приступ појединим правима и остваривање права на услуге, судску заштиту и сл.

Епидемија је потврдила важност механизма заштите којима Повереник располаже, јер су поред поступака по притужбама Поверенику на располагању и други механизми заштите и могућност примене других овлашћења, као што су примера ради упућивање препорука мера за остваривање равноправности, давање упозорења, иницијатива, саопштења и сл. Оно што се показало значајним у оваквим ситуацијама јесте да је поступак пред Повереником бесплатан и грађанима брже и лакше доступан. Механизми и начин рада, брзо реаговање које је Повереник користио су у доброј мери допринели бржем решавању проблема, као и исправљању одређених пропуста у ходу.

Поверенику се обратило преко 3000 грађана са молбом за хитном подршком, пружањем помоћи у остваривању различитих права и/или остваривања услуга услед епидемиолошке кризе. Повереник је поступао у 1188 предмета. Поднето је 674 притужби, а поред поступања по притужбама, Повереник је, у складу с овлашћењима упућивао препоруке мера за остваривање равноправности (476), иницијативе за измену прописа, мишљење на нацрте закона и других општих аката, упозорења јавности и саопштења, као и кривичне пријаве.

Поступање Повереника у 2020.

У поступку по притужбама донето је 29 мишљења, од чега је у 24 притужбе донето мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, а у пет случаја није утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације, с тим што је у два случаја утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона али је дата препорука мера за остваривање равноправности. По препорукама Повереника датим у мишљењима поступљено је у 16 случајева (89%), док у два случаја није поступљено од којих је у једном делимично поступљено (11%), а у шест случајева рок за поступање по препоруци још увек није истекао. У току 2020. године мањи је број донетих мишљења и окончаних поступака имајући у виду да је институција скоро целу другу половину године била без повереника. Настављен је вишегодишњи тренд поступања по препорукама Повереника, што између осталог, потврђује да је дискриминаторно поступање ретко производ намере, иако у случајевима дискриминације намера није правно релевантна.

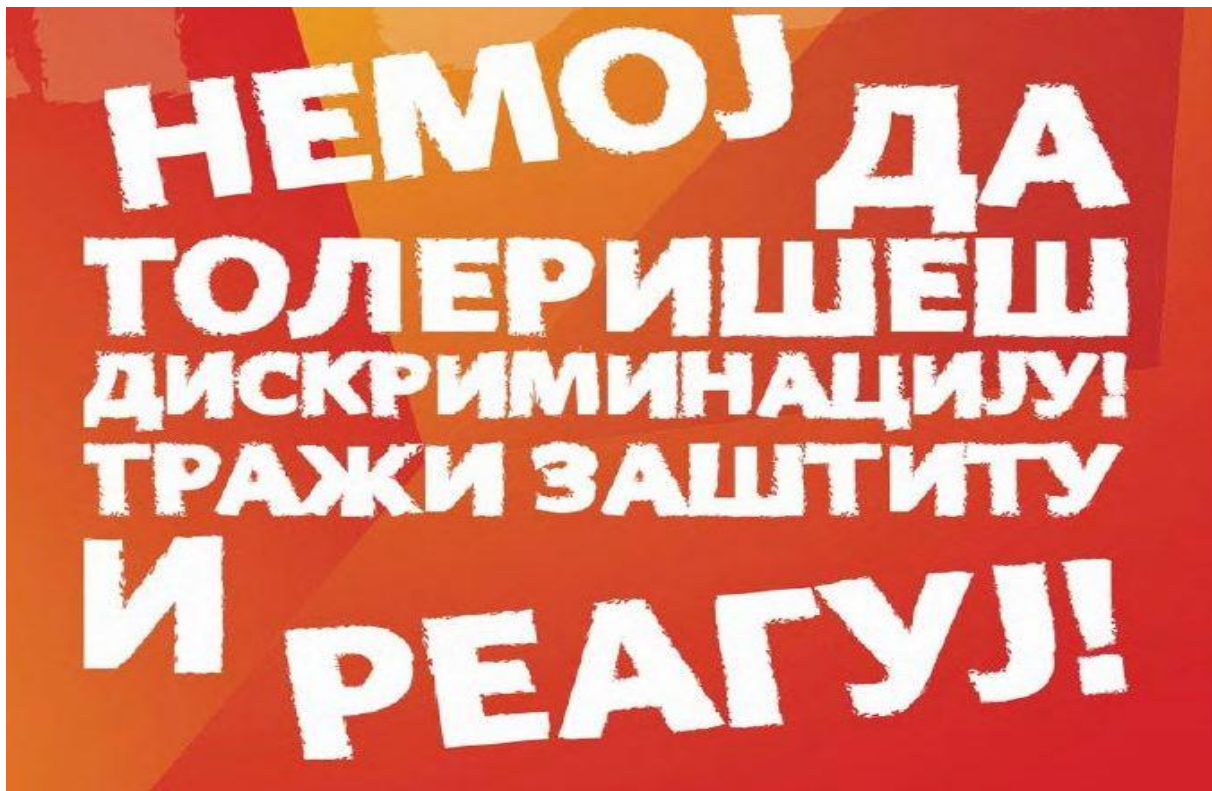
Потребно је напоменути да постоји знатна разлика у броју пристиглих притужби и броју мишљења и препорука донетих након спроведених поступака, како због чињенице да велики број предмета није окончан у 2020. години, због увођења ванредног стања и због чињенице да шест месеци орган није имао носиоца функције, тако и због чињенице да су грађани након упућивања препорука мера одустајали од притужбе.

Такође у једном броју случајева поступак је обустављен из разлога прописаних законом: било је очигледно да нема повреде права, Повереник је већ поступао а нису понуђени нови докази или је оцењено да због протеча времена није могуће постићи сврху поступања или је покренут или окончан судски поступак.

Евидентно је да је и даље потребно унапређивати информисање грађана о појму дискриминације с обзиром да се веома често дискриминација поистовећује са повредама других права, да многи подносиоци притужби сваки неједнак третман сматрају уједно и дискриминацијом, што је нарочито приметно у области рада и запошљавања. То, такође, показује да су грађани и грађанке посебно осетљиви на разне неправде, ситуације и догађаје који су повезани са остваривањем различитих права из области рада и запошљавања.

На укупан број предмета Повереника и број примљених притужби на годишњем нивоу, утиче и низ других фактора попут доношења или измене појединих прописа који су од непосредног утицаја на положај појединаца, медијског извештавања о појединим актуелним темама, ангажовања организација које се баве заштитом људских права, спроведених ситуационих тестирања и сл, а током 2020. године посебно је утицало и ванредно стање изазвано коронавирусом, као и чињеница да је повереници истекао мандат.

Поступања Повереника и све значајније информације, мишљења, као и препоруке мера за остваривање равноправности, мишљења на нацрте аката у којима је Повереник дао примедбе, као и иницијативе доступни су на званичној интернет страници Повереника: www.poverenik@ravnopravnost.gov.rs (равноправност.упр.срб).

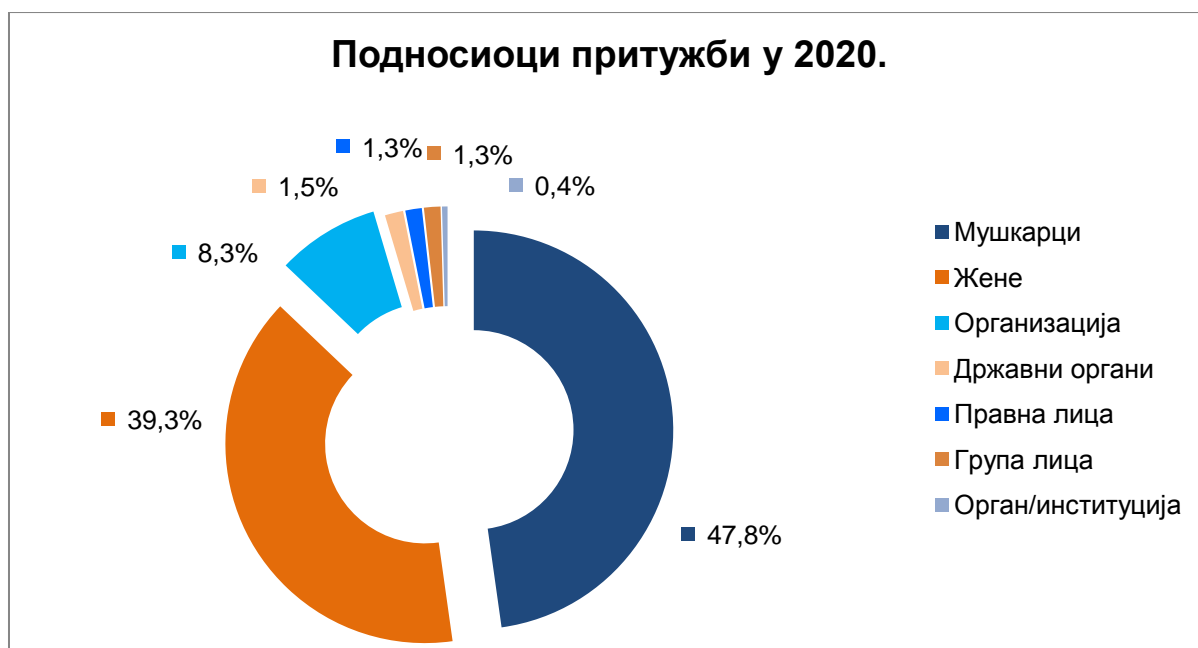

Притужбе грађана

Годину за нама је обележила пандемија Ковид-19 као један од највећих изазова и претњи по наше здравље, због чега су се грађани у највећој мери обраћали Поверенику неформалним дописима, телефоном, па и доласцима, нарочито у другој половини године. У највећем броју случајева се радило о решавању неке ургентне потребе, неретко разумљивом узнемиреношћу и страхом. Највећи број обраћања завршио се хитним решавањем проблема, давањем тачне информације након провере, упућивањем на праву адресу, а не вођењем поступка за заштиту од дискриминације јер за тим није било потребе. Овакво поступање и обраћање грађана је потпуно разумљиво и оправдано узимајући у обзир насталу ситуацију, уведено ванредно стање у трајању од непуне три месеца али и континуиране мере превенције за заштиту становништва од ширења вируса и мере за смањење негативних последица ове кризе. Повереник је као орган за заштиту равноправности поступао у најбољој вери и намери да сваког тренутка буде део решења проблема свих наших грађана и помогне, увек када је могуће, и другим државним органима.

Такође, ову годину је обележио и отежан рад органа услед истека мандата поверенице и чињенице да је реизабрана након шест месеци и да у међувремену, имајући у виду да се ради о инокосном органу, нису могли бити у континуитету обављани сви послови. Без обзира на овакво стање у 2020. години Повереник је примио незнатно мањи број притужби у односу на претходну годину, с тим што је забележен тренд повећања притужби физичких лица у односу на организације цивилног друштва.

Физичка лица су поднела 587 притужби због дискриминације, што представља пораст у односу на прошлу годину. Мушкарци су се, као и ранијих година, чешће обраћали Поверенику у односу на жене, углавном, по свим основима осим по основу пола и брачног и породичног статуса као личних својстава. Током 2020. године, организације цивилног друштва су поднеле 56 притужби, што је мање у односу на 2019. годину када су поднеле 110 притужби.

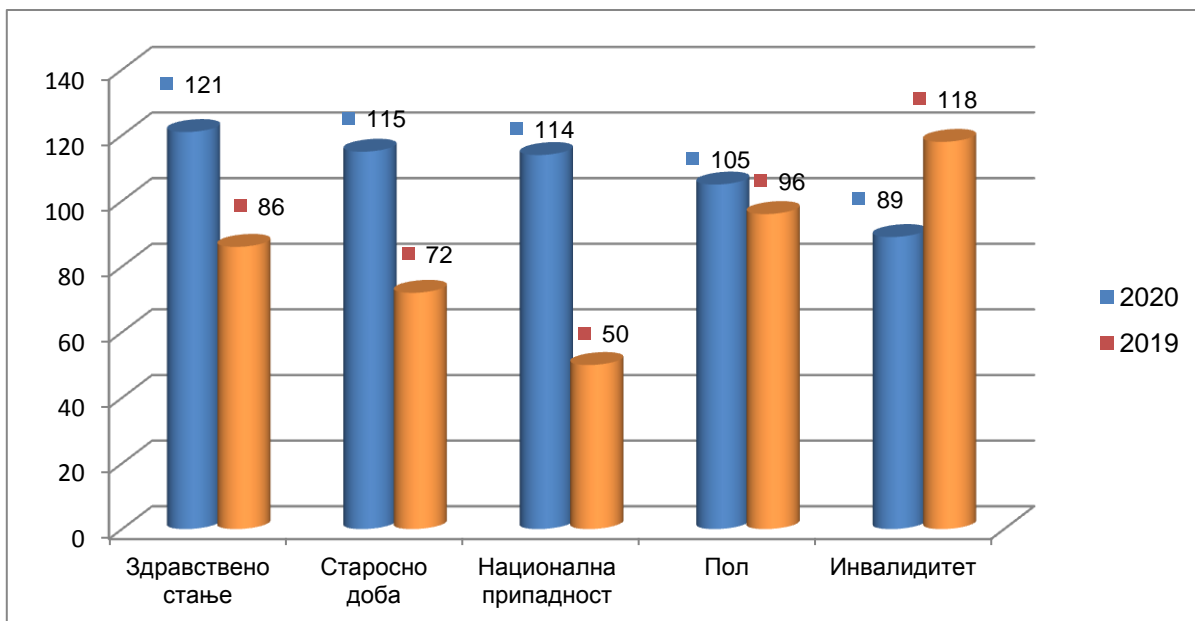

У погледу области друштвених односа у 2020. години највише притужби је поднето због поступака пред органима јавне власти, затим због дискриминације приликом запошљавања или на послу, пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина, у области образовања и стручног оспособљавања. Следећа област у којој су грађани најчешће подносили притужбе због дискриминације јесте социјална заштита, јавна сфера, информисање и медији, здравствена заштита, док је број притужби у осталим областима друштвених односа био заступљен у малом проценту.

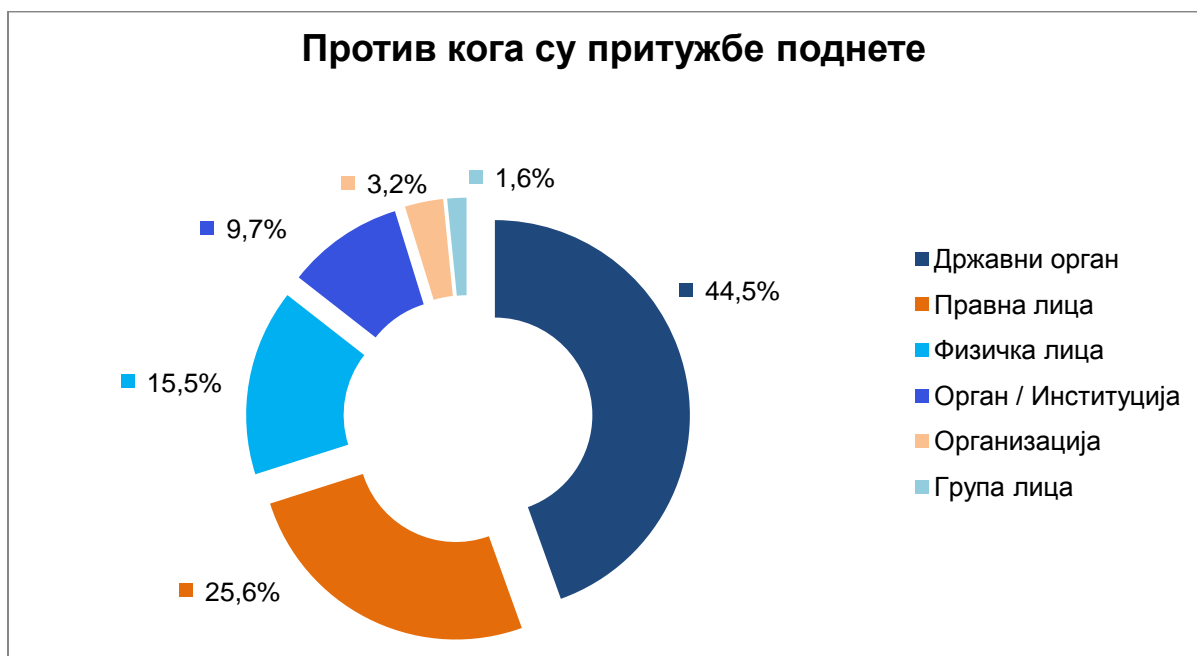

У највећем броју притужби као основ дискриминације наведено је здравствено стање, старосно доба, национална припадност или етничко порекло, пол, инвалидитет, брачни и породични статус, неко друго лично својство, имовно стање, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, док су у осталим притужбама у мањем броју наведена остала лична својства (држављанство, верска или политичка убеђења, изглед, сексуална оријентација, осуђиваност, родни идентите и др).

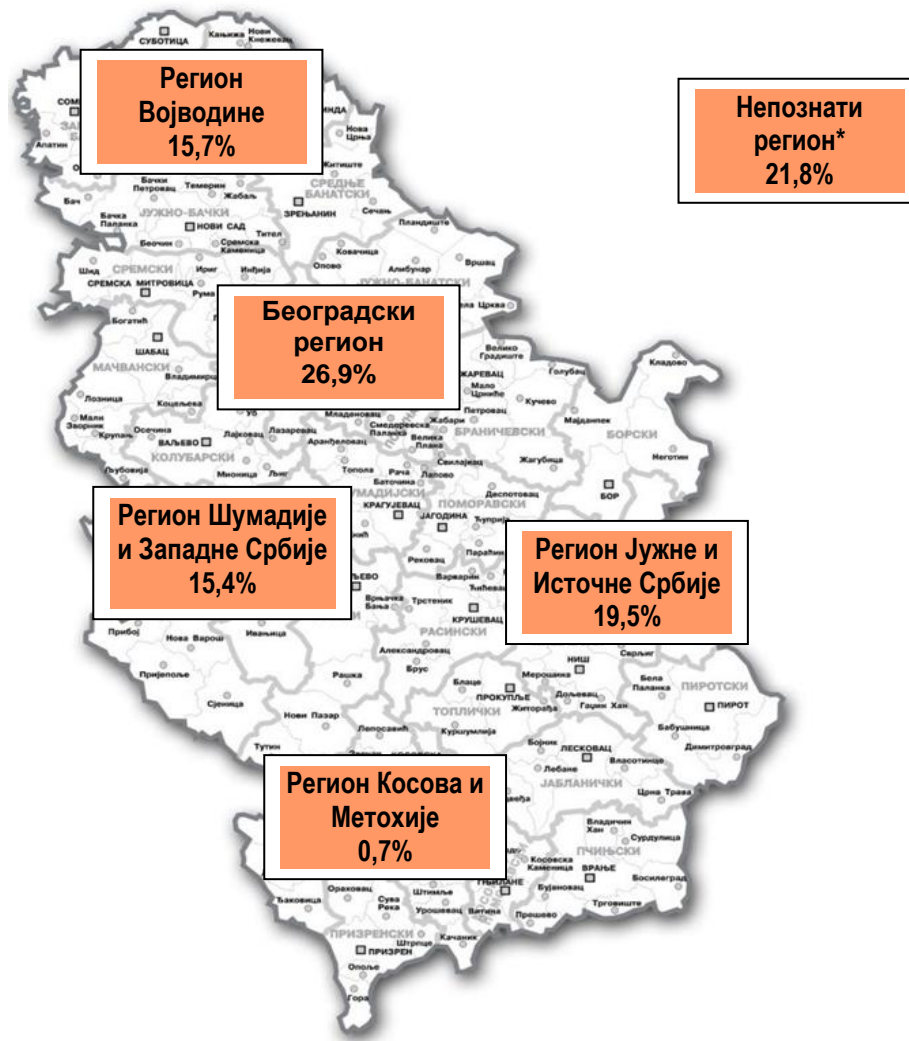
Пет најчешћих основа дискриминације у поднетим притужбама 2020. године у поређењу са 2019. годином

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против органа јавне власти, правних лица (послодаваца, предузетника, осигуравајућих друштава, банака и сл.), физичких лица, органа/институција. Остало чине групе лица, организације, у мањем проценту.

Према броју поднетих притужби равномерније је обраћање грађана из различитих региона за разлику од претходних година. Притужбе из Београдског региона су увек међу најбројнијим.

Број притужби по регионима

*Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом и када подносилац не назначи општину пребивалишта.

У судском и у другим поступцима доказивање дискриминације стандардним доказним средствима често не даје задовољавајуће резултате, законом је успостављен посебан метод добровољног испитивања дискриминације (ситуационог тестирања), који олакшава доказивање дискриминације. У 2020. години, Поверенику није пријављено ниједно ситуационо тестирање, што је и очекивано с обзиром на проглашену епидемију Ковид-19 и уведене епидемиолошке мере.

О случајевима дискриминације не постоје обједињени подаци, због чега континуирано истичемо неопходност успостављања централизоване евиденције о свим одлукама надлежних органа донетим у поступцима за заштиту од дискриминације.

Важно!

Подсећамо да је Повереник континуирано истицао да је неопходно **уставити јединствен, централизован и стандардизован систем прикупљања података о дискриминацији** који би пружио адекватан увид и обезбедио податке о распрострањености дискриминације, резултатима примене законских решења у овој области, са циљем побољшања стања у овој области.

Како би се заштита од дискриминације приближила свим нашим грађанима, притужбе су штапане и на различитим језицима националних мањина, у формату приступачном деци, као и у електронском формату, а цео сајт Повереника је доступан на ћириличном и латиничном писму, као и на енглеском језику.

Повереник свим грађанима који му се обрате пружа детаљне информације о начину и поступку остваривања права, могућности покретања судског или другог поступка заштите без обзира да ли је у конкретном случају утврђена дискриминација или повређено неко друго право које није у надлежности Повереника.

Препоруке мера

Од укупно 476 датих препорука мера током 2020. године, 454 препоруке је упућено јединицама локалних самоуправа. Наведене препоруке односиле су се на:

- предстојеће изборе и с тим у вези унапређивање родне равноправности обезбеђивањем већег учешћа жена у свим сферама политичког и јавног одлучивања, као и партиципације младих у креирању политика у раду јединица локалне самоуправе;
- на редовно пружање услуге помоћ у кући свим корисницима који су то право остварили пре проглашења ванредног стања, на поједностављивање и убрзавање процедура за остваривање ове услуге, као и обезбеђивање потребних дозвола за кретање лица која пружају ову помоћ;
- на потребу обухватања свих лица која се налазе у стању потребе неизостављајући лица која спадају у групу тзв. правно невидљивих лица са територије јединице локалне самоуправе услугама социјалне заштите и програмима помоћи.

Примери препорука мера које су дате за време трајања ванредног стања и које се односе на унапређење положаја појединих друштвених група током проглашене

епидемије Ковид-19 дате су у делу извештаја који се односи на период ванредног стања и кризе изазване коронавирусом.

Имајући у виду карактер упућених препорука мера, односно да су се ове мере односиле на дужи временски период или хитно поступање у циљу пружања помоћи рањивим групама, а посебно имајући у виду проглашену епидемију Ковид-19, Повереник у 2020. години није вршио анализу поступања по датим препорукама изражавајући поступање у процентима, за разлику од ранијих година, тако да ће то бити предмет анализе у наредном периоду.

Мишљења на нацрте закона и других општих аката и поднете иницијативе

Повереник је и у 2020. години дао 12 мишљења на нацрте закона и других аката, односно битно мање него у току претходних година, што је и очекивано с обзиром да су нормативне активности биле смањене због околности као што су уведено ванредно стање, расписани избори и сл. У мишљењима је указивано и на неопходност измена или допуна одређених одредби важећих прописа које нису обухваћене предложеним изменама, а у циљу њиховог усклађивања са одредбама Закона о забрани дискриминације или других закона. Приликом давања мишљења Повереник је водио рачуна и о потреби усаглашавања прописа Републике Србије са прописима Европске уније (*acquis communautaire*) у процесу евроинтеграција.

У току 2020. године дата су мишљења на: Нацрт закона о социјалној карти, Нацрт закона о климатским променама, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2020. годину, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2021. годину, Предлог стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године и Акционог плана за 2020. и 2021. за примену Стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године, Предлог националне стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године, Предлог стратегије развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020-2020. године, Предлог акционог плана за примену Стратегије развоја система јавног информисања у Републици Србији за период 2020-2025. година, Предлог уредбе о безбедности и заштити деце при коришћењу информационо-комуникационих технологија, Предлог уредбе о канцеларијском пословању органа државне управе, Предлог уредбе о допунама уредбе о ближем уређењу услова које морају да испуне шеме електронске идентификације за одређене нивое поузданости, Предлог закључка о успостављању привременог пројекта – Картица погодности „За наше хероје“.

Током 2020. године Повереник је упутио Иницијативу за измену члана 126. тачке 2. Породичног закона; Иницијативу за израду Инструкције о поступању послодаваца за време ванредног стања према запосленим родитељима малолетне деце; Иницијативу Влади поводом издавања дозвола за кретање у периоду трајања забране кретања и рада телефонских линија за помоћ старијима; Иницијативу Министарству унутрашњих послова поводом кажњавања особа оболелих од деменције; Иницијативу због проблема са којима су се суочиле особе са инвалидитетом и особе оболеле од ретких болести за време трајања ванредног стања; Иницијативу Влади Републике Србије

поводом обухвата мерама подршке наших држављана у граничном делу; Иницијативу за измену Уредбе о мерама за време ванредног стања и омогућавање жртвама породичног и партнерског насиља да напусте стан просторију и објекат за становање у стамбеним зградама и домаћинство (окућницу) у тренутку директне изложености насиљу; Иницијативу граду Београду због алармантног стања у неформалном београдском насељу „Чукарчка шума“; Иницијативу поводом регистрације возила старијих грађана у време ванредног стања; Иницијативу за измене и допуне Уредбе о формирању привременог регистра и начину уплате једнократне новчане помоћи свим пунолетним држављанима Републике Србије у циљу смањивања негативних ефеката проузрокованих пандемијом болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2; Иницијативу за измену Инструкције за организовање јавног градског, приградског и локалног превоза у примени мера превенције, спречавања ширења и смањења ризика болести COVID-19 ради сврставања незапослених лица у приоритетнију категорију путника; Иницијативу за измену Уредбе о условима и начину доделе и коришћења средстава за подстицање унапређења туристичког промета домаћих туриста на територији Републике Србије.

Остали исходи поступака

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник не поступа по притужби када је по истој ствари покренут поступак пред судом или је поступак пред судом правноснажно окончан; када је очигледно да нема дискриминације на коју подносилац притужбе указује; када је у истој ствари већ поступао, а нису поднети нови докази, као и када је због протеча времена од учињене повреде права немогуће постићи сврху поступања. У току 2020. године по 32 поднетих притужби није вођен поступак због ненадлежности, јер се радило о другим повредама права које нису у надлежности Повереника. У таквим случајевима подносиоци притужби се детаљно обавештавају о разлозима за одбацивање притужбе и дају им се информације о томе који је орган надлежан у конкретном случају. Што се тиче непотпуних притужби, којих је било 259, подносилац притужбе је обавештен о разлозима због којих је притужба непотпуна, као и о томе које податке је неопходно да достави и/или шта треба да приложи уз притужбу, уз остављање рока за допуну притужбе. Уколико у остављеном року подносилац не отклони недостатке, Повереник не поступа даље по притужби. У 148 притужби је било очигледно да нема повреде права на коју подносилац притужбе указује, у 37 случајева је био покренут или окончан судски поступак у истој ствари, у једном случају није поступано због протеча времена, због чега није било могуће постићи сврху поступања, у 21 случају по притужби је већ поступано а нису понуђени нови докази, а у 13 случајева притужба је повучена. У 2020. години због већ поменутих разлога (ванредно стање, нефункционисања органа због паузе у избору) један број поступака није окончан током године, већ ће бити завршен у 2021. години.

Судски поступци

Парнични поступци

У току 2020. године донето је пет пресуда у парницама које је Повереник покренуо претходних година.

Виши суд у Београду је пресудом од 29. септембра 2020. године одбио приговор туженог да о истом захтеву већ тече парница пред основним судом и усвојио тужбени захтев Повереника утврдивши да је тужени извршио акт дискриминације на основу пола и породичног статуса у области рада и запошљавања стављањем запослене у неоправдано неповољнији положај, на начин што ју је у току трајања трудноће, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета уценио потписивањем бланко споразума о престанку радног односа; тражио да лично обезбеди средства за доприносе; ускратио јој права на плаћено одсуство због одласка код лекара током трудноће; нередовним и нецеловитим уплаћивањем доприноса отежао остваривање права на здравствену заштиту и боловање.

Поред тога суд је утврдио виктимизацију запослене која се огледа у активирању бланко споразума о престанку радног односа и одјављивању са осигурања код РФПИО, након њене пријаве Инспекторату за рад, обавештавању јавности и подношења притужбе за заштиту од дискриминације Поверенику за заштиту равноправности. Тужени је на пресуду изјавио жалбу. Осталих пет судских поступака биће представљено у оквиру извештаја који се односи на одређене основе дискриминације.

Апелациони суд у Београду је 2020. године потврдио је пресуду Вишег суда због чега је Повереник изјавио ревизију по којој је поступак још увек у току. Наиме, у поступку против ресторана брзе хране из 2012. године, јер радник обезбеђења овог ресторана није дозволио деци ромске националности да уђу у ресторан са женом која је хтела да им купи храну, Виши суд у Београду је донео пресуду којом је у целости усвојио тужбени захтев Повереника. Тужени је изјавио жалбу на пресуду. Апелациони суд у Београду је решењем укинуо пресуду Вишег суда у Београду и предмет вратио првостепеном суду на поновно суђење, након чега је Виши суд донео пресуду којом се одбија тужбени захтев Повереника.

У току извештајне године Виши суд је у периоду док није био завршен избор повереника донео пресуду којом је у парници због дискриминације припадника ромске националне мањине изградњом зида којим је ограђено само ромско насеље одбио тужбени захтев Повереника. Овој пресуди је претходила пресуда Апелационог суда у Крагујевцу који је предмет вратио првостепеном суду на поновно одлучивање. Повереник је уложио жалбу на пресуду Вишег суда по којој је поступак у току.

Поступак по тужби покренутој због текста „Насиље у породици и насиље над породицом”, због дискриминације жена и ЛГБТ особа Врховни касациони суд је у 2020. години донео пресуду којом је одбио као неосновану ревизију Повереника. И у овој парници првостепени суд је усвојио тужбени захтев Повереника и утврдио

дискриминацију жена и ЛГБТ особа, али је Апелациони суд преиначио пресуду, због чега је Повереник изјавио ревизију Врховном касационом суду. Врховни касациони суд је у својој пресуди, између осталог, навео да тужени ставовима које је изнео у тексту није вређао припаднике другог пола и друге сексуалне оријентације, већ је изнео свој вредносни суд о квалитету Закона о спречавању насиља у породици, при чему је критиковао манифестацију сексуалности ЛГБТ групе која је била изражена приликом јавне шетње ЛГБТ припадника приликом одржане параде. Врховни касациони суд је пресуду донео након две године од подношења ревизије и то у августу месецу када није био завршен избор повереника, односно институција није имала носиоца функције.

Апелациони суд је 2020. године донео пресуду којом је преиначио пресуду Вишег суда којом је био усвојен тужбени захтев Повереника и утврђена дискриминација запослене по основу здравственог стања и инвалидитета. И ову пресуду је Апелациони суд донео у периоду док није био окончан поступак за избор повереника, односно у периоду када орган није имао повереника. Наиме, Повереник је 2017. године покренуо парницу због чињенице да је послодавац запосленој отказао уговор о раду наводећи као разлог отказа здравствено стање запослене. Поред тога у изјашњењу на притужбу послодавац је навео да *„нема простор да на самом почетку има запослене који имају здравствени проблем“*. Апелациони суд у Београду је својој у пресуди навео да *„у конкретном случају нису постојали услови акта дискриминације који обухвата прављење разлике, односно неједнако поступање (искључивање, ограничење, давање првенства) у односу на неко друго лице или групу лица и личног својства, односно није постојао основ дискриминације који представља разлог зашто неједнако поступање постоји, односно зашто се дискриминација врши.“* Повереник је по овој пресуди изјавио ревизију по којој је поступак у току.

Апелациони суд у Београду је решавајући по жалби туженог укинуо првостепену пресуду којом је био усвојен тужбени захтев Повереника и предмет вратио на поновни поступак. Виши суд у Београду је у јуну 2020. године, у периоду када орган није имао повереника, донео решење којим се тужба сматра повученом с обзиром да на рочиште за главну расправу није приступио тужилац. У току је поступак по предлогу за повраћај у пређашње стање. Наиме, у поступку по тужби Повереника из 2017. године због дискриминације припадника ЛГБТ популације Виши суд је 2018. године донео пресуду због пропуштања којом је утврдио да је у интервјуу тужени професор медицинског факултета изнео ставове који представљају узнемиравање и повреду достојанства припадника и припадница ЛГБТ популације, чиме је извршио акт дискриминације на основу сексуалне оријентације. Наведеном пресудом је туженом забрањено да убудуће у јавним гласилима и другим публикацијама, на скуповима и местима доступним јавности износи ставове којима се омаловажавају припадници/це ЛГБТ популације и подржавају предрасуде према овој друштвеној групи. Такође, наложено му је да о свом трошку објави пресуду у дневном листу са националном покривеношћу.

У току 2020. године, како због кризе изазване коронавирусом, тако и због чињенице да овај инокосни орган није имао повереника скоро више од шест месеци, није било покренутих стратешких парница.

Кривични поступци

Повереник је, као и сви други државни органи овлашћен да подноси кривичне пријаве када у свом раду сазна за постојање кривичног дела или учиниоца. У току 2020. године поднете су две кривичне пријаве надлежним тужилаштвима због изазивања мржње и нетрпељивости према припадницима ромске националне мањине.

Тако је Повереник поднео кривичну пријаву против лица које је на свом твитер профилу објавило садржаје у којима припаднике ромске националне мањине назива штеточинама, и додаје да се „коте и иживљавају над децом, женама и животињама“. Поред тога објављена су и два видео записа, којима се изазива мржња и нетрпељивост. Републичко јавно тужилаштво је обавестило Повереника да је Више јавно тужилаштво полицији поднело захтев за прикупљање потребних обавештења, ради утврђивања чињеничног стања и правне квалификације дела.

Друга кривична пријава поднета је против представника једног удружења и НН лица због постојања основа сумње да су извршили кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из члана 317. став 1. и кривично дело насилничко понашање из члана 344. став 2. у вези са чланом 54а Кривичног законика, а поводом снимка који се појавио на друштвеним мрежама на коме се виде припадници удружења како упадају у ромско насеље, обучени у црне мајице и панталоне са амблемима на раменима и који самовласно врше „истрагу“ односно распитују се и трагају за малолетним лицем, које затим испитују и снимају телефоном уз коментаре да ће због понашања малолетника, испаштати цело ромско насеље. Републичко јавно тужилаштво је обавестило Повереника да је Основно јавно тужилаштво у Нишу, поводом истог догађаја донело решење којим се одбацује кривична пријава полицијске управе, јер нема основа сумње да је извршено дело које се гони по службеној дужности.

Прекршајни поступци

Поступци за прекршајноправну заштиту од дискриминације углавном се завршавају наступањем апсолутне застарелости за вођење прекршајних поступака или протеклом времена, што показује и пракса из 2020. године. Тако је поводом захтева за покретање прекршајног поступка из 2018. године, због дискриминације детета са инвалидитетом Прекршајни суд у Краљеву у току 2020. године обуставио поступак јер је наступила застарелост вођења прекршајног поступка, а у другом случају поводом захтева који је Повереник поднео 2019. године због одбијања пружања услуге такси превоза лицу ромске националности, Прекршајни суд у Нишу је након саслушања свих предложених сведока донео пресуду којом се окривљени ослобађају одговорности због недостатка доказа.

Предлози за оцену уставности и законитости

У току 2020. године Уставни суд је по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости из 2018. године, донео Одлуку којом је утврдио неуставност одредаба

Закона о финансијској подршци породици са децом. Није одлучено у два случаја по предлогу Повереника из претходних година.

Уставни суд је 20.12.2020. године решавајући по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости члана 13. став 4, члана 17. став 2, члана 18. став 2. и члана 54. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом донео Одлуку IУз-216/2018 у којој је утврдио да одредбе члана 17. став 2. и члана 18. ст. 2, 4. и 6. Закона о финансијској подршци породици са децом нису у сагласности са Уставом, док је у осталом делу одбио предлог за утврђивање неуставности. Суд је одложио објављивање наведене Одлуке у Службеном гласнику Републике Србије за шест месеци од дана њеног доношења.

Наиме, овом одлуком је, на основу предлога Повереника, утврђена неуставност одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом која се односи на неједнак третман пољопривредних осигураница, док је одбио предлог Повереника у делу који се односио на наизглед неутрално правило које несразмерно теже погађа жене које су примале веће зараде пре трудноће, као и у делу који се односио на остваривање права на родитељски додатак у зависности од тога да ли су деца рођена пре или после 25. децембра 2017. године.

У извештајној години није одлучено о оцени уставности и законитости члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици са децом којом је прописано да право на накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета не може остварити родитељ за дете за које је остварено право на додатак за помоћ и негу другог лица Уставни суд је Решењем IУЗ-266/2017 покренуо поступак оцене уставности у конкретном случају, али још увек није донео одлуку по овом важном питању.

Такође, није одлучено ни о предлогу Повереника за утврђивање неуставности одредбе члана 30. тачке 1. Закона о пензијском и инвалидском осигурању⁶ која се односи на стицање права на породичну пензију удовца. Наведеном одредбом је прописано да удовац стиче право на породичну пензију ако је до смрти брачног друга навршио 58 година живота, док удовица то право стиче уколико је навршила 53 године живота. Стављање удовца у неповољнији положај у односу на удовице није оправдано посебно са становишта поштовања принципа солидарности на којем почива систем пензијског и инвалидског осигурања, а доприносе уплаћују сви једнако.

⁶ Службени гласник РС”, бр. 34/03, 64/04 - одлука УСРС, 84/04 - др. закон, 85/05, 101/05 - др. закон, 63/06 - одлука УСРС, 5/09, 107/09, 101/10, 93/12, 62/13, 108/13, 75/14, 142/14, 73/18 и 46/19 - одлука УС

Поступање Повереника током 2020. године на унапређивању равноправности

Повереник, поред рада по притужбама и обављања других послова у вези са заштитом од дискриминације, својим деловањем доприноси и унапређењу и остваривању равноправности у различитим сегментима друштвеног живота. С тим у вези, значајна улога Повереника односи се на сагледавање и анализу стања ради унапређивања положаја појединих друштвених група и превентивно деловање у циљу спречавања дискриминације. Повереник: организује и спроводи истраживања о стању у области људских права; припрема публикације, брошуре, зборнике и друге материјале; припрема и спроводи програме обука за препознавање и реаговање у случајевима дискриминације и унапређење равноправности; креира и спроводи пројекте и учествује у креирању и спровођењу партнерских пројеката; остварује различите облике сарадње (радни састанци, округли столови, конференције, стручни семинари, дебате, заједнички пројекти и сл.) са органима јавне власти, међународним и домаћим организацијама и институцијама, медијима, Европском мрежом тела за равноправност (Еквинет) и свим другим релевантним субјектима; припрема анализе и извештаје, као и годишње и посебне извештаје Повереника за Народну скупштину и др. У даљем тексту овог извештаја је дат кратак преглед наведених активности током 2020. године.

Извештаји, истраживања и друге публикације

У складу са Законом о забрани дискриминације, Повереник подноси Народној скупштини годишњи извештај о стању у области заштите равноправности, који садржи преглед рада органа јавне власти, пружалаца услуга и других лица, уочене пропусте и препоруке за њихово отклањање. Тако је 13. марта 2020. године Народној скупштини поднет **Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину**, који је разматран на седници Одбора за људска и мањинска права и

равноправност полова, као и на пленарној седници Народне скупштине одржаној 26. децембра 2020. године, када је донет Закључак поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину.

Важно!

Народна скупштина Републике Србије је на Другој посебној седници у Дванаестом сазиву донела Закључак број 73 од 26. децембра 2020. године којим је оцењено да је Повереник за заштиту равноправности у овом извештају целовито приказао активности у области заштите од дискриминације и указано на потребу континуираног предузимања мера за економско оснаживање, подстицање запошљавања жена и развој женског предузетништва, јачање положаја особа са инвалидитетом, креирања нових мера активне политике запошљавања у циљу смањења одласка младих, интензивирања рада на побољшању положаја старијих нарочито у руралним и неприступачним подручјима, као и на потребу предузимања других активности.

Препоруке Повереника у највећем обиму су прихваћене као део закључка Народне скупштине.

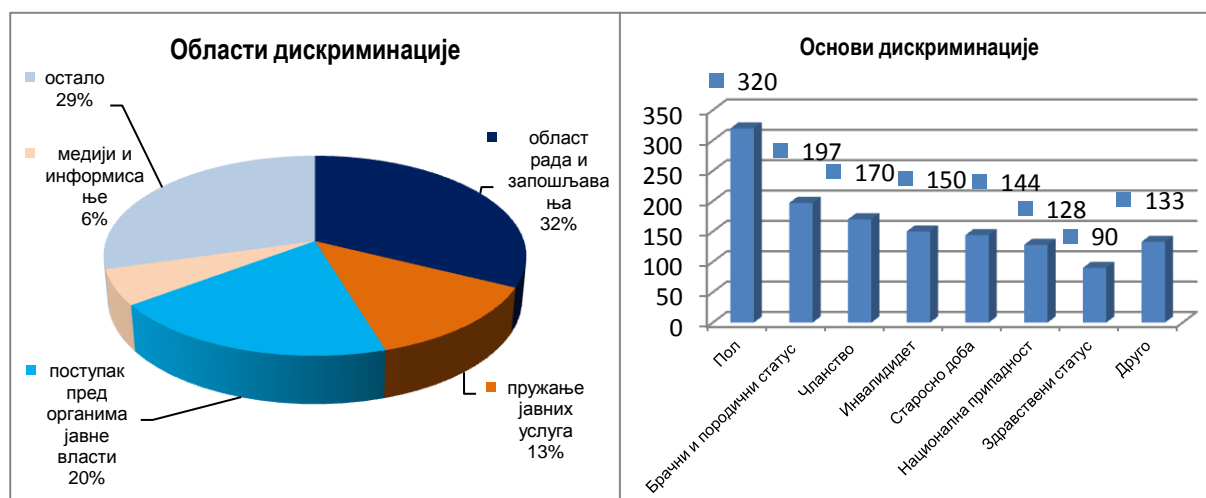
Закључак Народне скупштине доступан на: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>

Уколико постоје нарочито важни разлози, Повереник може, по сопственој иницијативи или на захтев Народне скупштине, поднети посебан извештај Народној скупштини (чл. 48. и 49. Закона о забрани дискриминације). Ради извршења ових послова, као и редовног годишњег сагледавања стања у погледу остваривања равноправности, у току године континуирано се врши прикупљање, систематизовање и анализа свих информација о стању у области људских права (домаће и стране публикације у вези са остваривањем равноправности, извештаји и друга акта Европске уније, међународних и домаћих организација и уговорних тела, донети прописи, конференције и стручни скупови, истраживања, поднете притужбе, ситуациона тестирања, сагледавање стања у погледу забране дискриминације у пракси и др.) на основу којих се припрема редован годишњи и по потреби посебни извештаји Повереника. Подсећамо да је Повереник припремио и Народној скупштини у децембру 2019. године поднео **Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања**. Основни разлог упућивања посебног извештаја посланицима највишег законодавног тела Републике Србије је чињеница да се десет година за редом, од оснивања институције, област рада и запошљавања налази у врху по броју поднетих притужби грађана. Овај систематичан и садржајан документ пружа народним посланицима и заинтересованој јавности свеобухватну слику стања на тржишту рада у вези са поштовањем принципа равноправности за свих десет година рада Повереника.

Овај извештај је јавности представљен 16. јануара са циљем да што више актера на тржишту рада – послодаваца, синдиката и институција, плански и синхронизовано делује како би се кроз поштовање људских права свих, а нарочито осетљивих друштвених категорија становништва, унапредило стање у области рада и запошљавања, повећао животни стандард и грађана и смањио осећај опште обесправљености.

Око 30% од свих примљених притужби од оснивања институције из области рада и запошљавања. Повреде права које се најчешће поистовећују са дискриминацијом су мобинг, незаконит отказ, неадекватни услови рада и сл.

Пракса Повереника у области рада и запошљавања од оснивања институције

Посебан извештај је представљен на седници Социјално економског савета Републике Србије и на Регионалном савету синдиката Солидарност. Имајући у виду улогу и значај Социјално економског савета, чланови су упознати са основним налазима извештаја и датим препорукама. Представници и синдикалних организација и послодаваца су потврдили да је извештај реалан и да пружа непристрасну слику стања, уз констатацију да Повереник систематично и независно обавља посао у пуној мери, као и да се могу ослонити на заштиту од дискриминације, нарочито синдикалне организације.

Посебан извештај је доступан на: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>

Истраживање Перцепција ромске заједнице о дискриминацији

Повереник је током 2020. године, спровео истраживање **Перцепција ромске заједнице о дискриминацији**⁷, у периоду од јануара до марта 2020. године у сарадњи са агенцијом „Фактор Плус“, кроз анкету и фокус групе које су реализоване са представницима Националног савета ромске националне мањине, организација цивилног друштва које се баве ромским питањима, студентима, представницима локалних механизма за инклузију Рома и другим лицима. Истраживање даје могућност да се из перспективе ове рањиве групе целовитије сагледају потенцијална решења и креирају политике које воде ка смањењу предрасуда и дискриминације и одрживом укључивању Рома у друштво, као и да се укаже на оснаживање припадника ромске мањине да препознају дискриминацију и од ње се заштите, односно

да користе установљени законодавни и институционални оквир самостално или у сарадњи са организацијама цивилног друштва и другим организацијама. Подаци изнети у извештају говоре о перцепцији и ставовима Рома о дискриминацији, а не о објективној мери заступљености дискриминације у ромској заједници.

У истраживању је обухваћено неколико основних истраживачких питања којима су сагледани перцепција и ставови ромске заједнице о дискриминацији и механизмима заштите. Оно што се истиче кроз обе спроведене истраживачке технике – анкету и фокус групе, јесте да се **сиромаштво, односно имовински статус, сматра једним од главних разлога дискриминације ромске заједнице и поред напора који се улажу у различитим областима.**

Резултати истраживања указују да **из перспективе ромске заједнице осигурање материјалне егзистениције отвара простор за одрживо укључивање у образовање** које се сматра кључем равноправности, а пут ка равноправном укључивању у друштво зависи и од отклањања баријера на **тржишту рада.**

Имовно стање и припадност политичкој партији анкетирани сматрају кључним за осећање друштвене укључености свих грађана, а велике баријере опажају у фази тражења посла. Учесници анкете се сусрећу са највећим баријерама у фази запошљавања (60%) и то четири пута чешће него на самом послу (15%), што указује на важност деконструкције стереотипа и предрасуда о ромској заједници. Обзиром на ниску стопу запослености, теже је анализирати и опажати дискриминацију на радном месту. Широко је заступљено уверење да је образовање најважније за

⁷ Истраживање реализовано у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група“ који спроводи Немачка организација за међународну сарадњу (ГИЗ) у Србији. Истраживање је доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/istrazivanje-percepcija-romske-zajednice-o-diskriminaciji/>

равноправан положај у друштву, са чим се слаже 88% анкетираних. образовање се дугорочно види као најважније за достизање равноправног положаја у друштву, а код овог одговора готово да нема разлике у односу на пол, образовање и материјални статус.

Према резултатима истраживања **готово сви анкетирани (94%) су чули за реч дискриминација, коју најчешће изједначавају са неправдом** и везују за свој свеукупан тежак положај у друштву. Податак да анкетирани Роми готово без изузетка препознају реч дискриминација и да су упознати са тим да је дискриминација забрањена не подразумева висок степен информисаности о могућностима заштите, имајући у виду да велики број анкетираних није упознат са Законом о забрани дискриминације и са постојањем институције Повереника.

Када се сагледава препознавање ситуација у којима се испољава дискриминаторно понашање, анкетирани се у највећој мери слажу са тврдњом да напредују Роми који су у политичкој странци (88%), а затим са тврдњом да Роми не напредују у послу јер имају ниже образовање (75%). Са тврдњом да се Роми тешко запошљавају јер их послодавци не желе само због тога што су Роми (34%), највише се слажу Роми који имају само повремену зараду, незапослени и они без основног образовања. Овај налаз показује да се други идентитети, попут сиромаштва или недовољног образовања, у корелацији са националним идентитетом сматрају кључним за осећање друштвене искључености.

Сваки четврти учесник истраживања (26%) сматра да има лично искуство дискриминације, док сваки други (54%) изјављује да ни он, ни неко од његових чланова породице, није био дискриминисан. Највећи број анкетираних који су изјавили да имају лично искуство дискриминације, има осећај да им се ускраћују права и услуге само због тога што су Роми, и то у општини и другим јавним установама, центру за социјални рад и у поступку запошљавања. Добијени резултати указују и на препознавање позитивних резултата у погледу повећања броја деце ромске националности у области образовања и охрабрујући је податак за даље вођење јавних политика.

Што се тиче налаза који указују на обавештеност о заштити од дискриминације, **готово половина (48%) учесника анкете је сасвим сигурна да постоји институција за заштиту од дискриминације, док је удео необавештених о механизмима заштите нешто већи (52%).** Међу онима који су обавештени о постојању институције за заштиту од дискриминације, навели су да се нису обраћали за заштиту.

За разлику од квантитативног дела истраживања чији резултати указују да Роми виде да су сви грађани једнако дискриминисани, **учесници фокус група сматрају да су Роми најдискриминисанија група у друштву и да је сиромаштво један од главних разлога дискриминације** ромске заједнице. Као најкритичније области у којима је дискриминација Рома заступљена, учесници фокус група су навели области образовања и запошљавања.

Фокус група са истраживања Перцепција ромске заједнице о дискриминацији, Београд 2020. године

Један од важних фактора интеграције Рома према резултатима овог истраживања је капацитет саме ромске заједнице да се на активан начин укључи у борбу за своја права. Готово сви анкетирани сматрају да је образовање најважније за њихов равноправан положај у друштву, без обзира да ли су образовани или необразовани, или који је ниво њихових прихода и радни статус, а не мање важан је и приступ тржишту рада под недискриминаторним условима. Такође, **постоји велики потенцијал за активирање ромске заједнице а креирање афирмативних мера, како у области образовања, тако и у области запошљавања, види се као најважније и најбоље решење.**

Представници фокус група су, између осталих, дали препоруку за **спровођење кампање за информисање и оснаживање чланова ромске популације за самостално обраћање Поверенику**, моделирану на различите начине, према узрасту, месту живљења, степену образовања (у школи, на радном месту, у насељу). У ове активности је потребно да се, поред Повереника, укључе и други актери (државни органи на националном и локалном нивоу, послодавци, организације цивилног друштва, медији и др.) и да се у спровођењу информативних кампања користе различита, добро таргетирана комуникациона средства. Један од добрих примера, који су навели учесници фокус група, јесу заједничке активности у ромској заједници Повереника и организација цивилног друштва које укључују и асистенцију у подношењу притужби Поверенику и поздрављају обиласке ромских насеља од стране поверенице.

Резултати овог истраживања упућују на закључак да је **за достизање пуне равноправности и једнаких могућности за Роме од изузетног значаја да се проблему сиромаштва и социјалне искључености приступа интегрално, односно да само заједничким деловањем свих институција** које су непосредно задужене за инклузију и остваривање равноправности ромске заједнице, могу бити остварени трајни резултати.

Неке од препорука произашлих из угла учесника овог истраживања

Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу

Ради сагледавања учешћа жена у јавном и политичком животу током 2020. године, Повереник је, на основу доступних података са званичних интернет презентација органа јавне власти, сачинио кратку анализу која показује да се повећава број жена на местима одлучивања на којима је могуће остварити утицај на креирање политика од значаја за целу заједницу. Детаљну анализу и нови пресек стања, након претходно урађеног 2017. године, Повереник ће урадити током 2021. године.

Према подацима Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена⁸, жене су недовољно заступљене на свим нивоима одлучивања широм света, а равноправно учешће жена у политичком и јавном животу је од суштинске важности за постизање Циљева одрживог развоја до 2030. На највишим позицијама власти жене се налазе у само 22 земље, и то десет као председнице државе и 12 као председнице владе⁹. У чак 119 држава жене никада нису обављале ове функције. У овом документу је назначено да у Републици Србији функцију председнице Владе обавља жена. Када се посматра извршна власт, подаци из ове публикације показују да на глобалном нивоу од укупног броја министарских функција жене заузимају свега 21%, као и да је само 14 земаља постигло 50% жена у кабинетима. Такође, подаци показују да се женама најчешће на управљање поверавају ресори у чијој су надлежности теме породица, деца, млади, старији, особе са инвалидитетом, потом следе социјална питања, заштита животне средине, природни ресурси, рад и запошљавање, родна равноправност, култура.¹⁰

⁸ *Facts and figures: Women's leadership and political participation*, UN Women, 2020 - доступно на интернет страници: https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures#_edn3

⁹ Пресек стања на дан 1. јануар 2020. године - председнице држава (10/152=6.6%) и председнице владе (12/193=6.2%): Бангладеш (ПВ), Барбадос (ПВ), Белгија (ПВ), Боливија (ПД и ПВ), Данска (ПВ), Естонија (ПД), Етиопија (ПД), Финска (ПВ), Грузија (ПД), Немачка (ПВ), Исланд (ПВ), Непал (ПД), Нови Зеланд (ПВ), Норвешка (ПВ), Сан Марино(ПД), Србија(ПВ), Сингапур (ПД), Словачка (ПД), Швајцарска (ПД и ПВ), Тринидад и Тобаго (ПД).

¹⁰ *Women in Politics: 2020, Situation on 1 January 2020*, <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/women-in-politics-map-2020-en.pdf?la=en&vs=827>

Према подацима Интерпарламентарне уније, посматрајући сва законодавна тела у свету, свега 25,4% изабраних националних парламентарца чине жене.¹¹ Само три државе имају 50% или више процената жена (Руанда 61,3%, Куба 53,4% и Уједињени Арапски Емирати 50%), док је следећих 20 држава достигло или премашило 40%. Функцију председнице парламента обавља укупно 58 жена, односно 20,86%. Република Србија се налази на 25 месту на свету, док посматрајући просек у европским државама, заузима 12 место по учешћу жена у законодавној власти.¹²

Подаци из 133 земље показују да жене чине 2,18 милиона (36%) изабраних чланова у изборним телима у јединицама локалних самоуправа. Само две земље достигле су 50%, а додатних 18 земаља има више од 40% жена у локалној управи.¹³

У Републици Србији су почетком 2020. године усвојене измене Закона о избору народних посланика¹⁴ и Закона о локалним изборима¹⁵ којим се прописује да на листама буде бар 40% мање заступљеног пола. Парламентарни, локални и покрајински избори одржани су 21. јуна 2020. године. **Актуелни сазив Народне скупштине Србије** (конституисан 6. августа 2020. године), чини **98 народних посланица (39,2%)** и 152 народна посланика (60,2%), а на челу је председник Народне скупштине. Претходни сазив имао је председницу парламента, али мањи број народних посланица - 93 (37,2%).

Процентуални приказ броја народних посланика и народних посланица у актуелном XII сазиву Народне скупштине

Народних посланица **99** (39.6%)

Народних посланика **151** (60.4%)

¹¹ Global and regional averages of women in national parliaments, Parline, December 2020 - доступно на интернет страници: <https://data.ipu.org/women-averages?month=12&year=2020>

¹² Monthly ranking of women in national parliaments, Parline, December 2020 - доступно на интернет страници: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=12&year=2020>

¹³ *Facts and figures: Women's leadership and political participation*, UN Women, 2020 - доступно на интернет страници: https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures#_edn3

¹⁴ Закон о избору народних посланика, „Сл. гласник РС“, бр. 35/2000, 57/2003 - одлука УСРС, 72/2003 - др. закон, 75/2003 - испр. др. закона, 18/2004, 101/2005 - др. закон, 85/2005 - др. закон, 28/2011 - одлука УС, 36/2011, 104/2009 - др. закон, 12/2020 и 68/2020

¹⁵ Закон о локалним изборима, „Сл. гласник РС“, бр. 129/2007, 34/2010 - одлука УС, 54/2011, 12/2020, 16/2020 - аутентично тумачење и 68/2020

Народна скупштина Републике Србије има 20 одбора у тренутном сазиву. Мушкарци председавају у 15 одбора, међу заменицима председника одбора је равномерна заступљеност полова (десет жена и девет мушкараца), док у једном одбору није именован заменик председавајућег. Међу секретарима одбора има 75% жена, односно ову функцију обавља свега четири мушкарца.¹⁶

Жене чине већину у шест одбора, и то у одборима који се баве темама које се стереотипно повезују са женама: Одбор за права детета (14 жена и 9 мушкараца су чланови, док је 12 жена и 4 мушкараца на позицији заменика члана одбора, 7 заменика није именовано), Одбор за здравље и породицу (12 жена и 5 мушкараца су чланови, а и међу заменицима је већи број жена -13 према 4) и Одбор за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва (10 жена и 7 мушкараца), а чине већину и у Одбору за европске интеграције (10 жена и 7 мушкараца), Одбору за привреду, регионални развој, трговину, туризам и енергетику (9 жена и 8 мушкараца) и Одбору за културу и информисање (9 жена и 8 мушкараца).

С друге стране, у Одбору за контролу служби безбедности сви чланови одбора су мушкарци. Поред тога, жене су у мањини и чине око једну петину чланова и у следећим одборима: Одбор за Косово и Метохију (3 жене и 13 мушкараца), Одбор за дијаспору и Србе у региону (3 жене и 13 мушкараца), Одбор за одбрану и унутрашње послове (4 жене и 13 мушкараца), Одбор за правосуђе, државну управу и локалну самоуправу (4 жене и 13 мушкараца) и Одбор за просторно планирање, саобраћај, инфраструктуру и телекомуникације (4 жене и 13 мушкараца).

У актуелном сазиву Народне скупштине, у односу на политичке партије, односно, посланичке групе у Народној скупштини, број жена у посланичким групама креће се од 25% у посланичкој групи Странка правде и помирења СПП - Уједињена сељачка странка УСС до 62,5% у посланичкој групи Социјалдемократска партија Србије.

Иако је евидентно да је принцип родне равноправности садржан у програмима скоро свих већих политичких странака, и без обзира што скоро у свима њима постоје формално успостављени форуми жена или неки други видови женског организовања, још увек је мали удео жена у чланству странака и у руководећим структурама. О томе сведочи и чињеница да се **на челу свих парламентарних странака налазе мушкарци**, као и да доминирају у руководећим органима партија.

Највећа промена уследила је када је реч о заступљености жена у извршној власти, посебно у Влади. **Влада** (формирана 28. октобра 2020. године) на челу има **председницу Владе** и досад највише жена - од укупно 23 ресора, **десет предводе министарке (43,4%).**¹⁷ Поред тога, именовано је пет потпредседника Владе, од чега су две жене (40%).

Што се тиче функција државних секретара (од 21 министарства за 16 су доступни подаци) од укупно 59, именовано је **17 државних секретарки (28,8%).**¹⁸ Жене су у већини у Министарству грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре – где од шест државних секретара, пет чине жене (83,3%), као и у Министарству за људска и

¹⁶ Извор: званична интернет презентација Народне скупштине Републике Србије - Приступ на дан: 20.1.2021.

¹⁷ Извор: званична интернет презентација Владе Републике Србије, приступ на дан: 22.1.2021.

¹⁸ Извор: званичне интернет презентације министарстава, приступ на дан: 9.3.2021.

мањинска права и друштвени дијалог и Министарству државне управе и локалне самоуправе – где жене чине једну трећину, односно именована је по једна државна секретарка. У седам министарстава (Министарство привреде, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство трговине, туризма и телекомуникација, Министарство здравља, Министарство одбране, Министарство спољних послова и Министарство за бригу о селу) међу државним секретарима су именовани искључиво мушкарци. Према доступним подацима о именованим државним секретарима, у односу на претходну Владу, уочава се напредак имајући у виду да су, по последњој анализи Повереника из августа 2018. године, од 64 државна секретара жене чиниле 23,8%.

За 18 министарстава су доступни подаци о именовању секретара министарства, функцију коју у највећем броју обављају жене 83,3% (15 жена и три мушкарца).

Такође, према подацима које је Поверенику доставило Министарство за државну управу и локалну самоуправу, у државној – републичкој администрацији запослено је 61% жена, администрацији АПВ 55,9% и у локалној администрацији 58% жена.¹⁹

Када је реч о **судској власти**, може се констатовати да је много више жена које обављају судијску функцију. Према подацима Високог савета судства, у Републици Србији укупно има 2676 судија, од тога је 1921 жена (71,8%). На функцији председнице суда налази се укупно 58,2% жена, односно њих 92 у укупно 158 судова опште и посебне надлежности у Републици Србији.²⁰ Највећа заступљеност жена судија је у прекршајним судовима (75,8%), привредним судовима (75,2%), као и у Управном суду (85,7%). С друге стране, иако у апелационим судовима има 77,4% жена судија, сви председници су мушкарци. У Врховном касационом суду има 65,9% жена, а председник суда је и даље мушкарац, иако је процедура избора председника овог суда у току а једини кандидат је жена.²¹

Повереник је фебруара 2020. године, пред одржавање избора, јединицама локалне самоуправе упутио препоруку мера за остваривање равноправности да **предузму све мере и активности из своје надлежности како би се обезбедило укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца, као и младих, из различитих средина** (урбаних и руралних) **и маргинализованих група, у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција** у органима јединице локалне самоуправе, установама односно јавним предузећима чији је оснивач локална самоуправа.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/misljenja-i-preporuke/zakonodavne-inicijative-i-misljenje-o-propisima/>

¹⁹ Подаци добијени од Министарства државне управе и локалне самоуправе, допис број 021-01-00062/2021-02 од 25.1.2021. упућен Поверенику за заштиту равноправности.

²⁰ Извор: званична интернет презентација Високог савета судства: <https://vss.sud.rs/sr-lat/spisak-sudija> приступ на дан: 27.1. 2021.

²¹ Високи савет судства је покренуо процедуру за избор новог председника Врховног касационог суда. Према информацијама са званичне интернет презентације ВСС на дан 2.3.2021., постоји само једна кандидаткиња за избор, са којом је разговор обављен 9.2.2021, која је једина на претходној листи кандидата – Извор: <https://vss.sud.rs/sr-lat/saop%C5%A1tenja/prethodna-lista-kandidata-za-predsednika-suda-vrhovni-kasacioni-sud-po-oglasu-objavljenom>

На челу **20 локалних самоуправа и две градске општине** (Општина Вождовац у Београду и општина Пантелеј у Нишу) налазе се жене, од тога 13 јединица локалне самоуправе воде жене по први пут - Алибунар, Апатин, Бабушница, Бачки Петровац, Бајина Башта, Бела Црква, Брус, Беочин, Ћићевац, Сремска Митровица, Трговиште, Трстеник, Варварин, а први пут у историји Ниша и Ужица су изабране градоначелнице. У четири локалне самоуправе жене су биле председнице и у претходном сазиву, и то у општинама Ковин, Сурдулица, Крушевац, Чока и град Вршац.

Подсетимо да су резултати анализе прикупљених података, коју је током 2017. године спровео Повереник²², показали да је тада било свега 12 председница општина/градоначелница (Чока, Пећинци, Сомбор, Вршац, Оџаци, Ковин, Лучани, Смедерево, ГО Савски венац, Сурдулица, Сврљиг и Меровина), односно да су жене биле заступљене свега 7,1% на највишим позицијама (данас тај процент износи **13,02%**).

Такође, након одржаних избора и конституисања скупштина градова и општина на челу градских/општинских скупштина налази се 29 жена²³, а од 145 јединица локалне самоуправе на место начелника градских/општинских управа постављене су 73 начелнице, што представља 50% заступљености жена на овој функцији у јединици локалне самоуправе (у овај број нису укључене општине са АП Косово и Метохија 29).

Од 25 управних округа у Републици Србији само у четири су постављене начелнице и то: Средњобанатски управни округ, Подунавски управни округ, Пиротски управни округ и Шумадијски управни округ.²⁴

Поред позитивних помака у домену учешћа жена у политичком и јавном животу, бележи се веће учешће жена у међународној сарадњи, њихова заступљеност у редовима дипломатске службе, делегацијама које учествују у раду међународних тела или институција које делују на очувању безбедности и мира на глобалном или регионалном нивоу. У **дипломатији Републике Србије**, која броји 102 различите дипломатске мисије у свету²⁵, има 18 амбасадорки, девет отправаца послова, седам генералних конзулки и пет жена на позицији конзул-жеран (**укупно учешће жена 38,6%**).

Посебно охрабрује чињеница да је на **челу сталних мисија Републике Србије при међународним организацијама**²⁶ именован већи број жена (**71,4%, односно четири амбасадорке и једна отправаца послова**). Подсећања ради, 2018. године је удео жена износио 57,1%, а 2015. године ни у једној од седам сталних мисија при

²² „Родна равноправност на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе - пресек стања у спровођењу препоруке мера јединицама локалне самоуправе за остваривање родне равноправности“, Повереник за заштиту равноправности, Београд 2017, доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/rodna-ravnopravnost-u-jedinicama-lokalne-samouprave-presek-stanja-u-sprovođenju-preporuke-mera-jedinicama-lokalne-samouprave-za-ostvarivanje-rodne-ravnopravnosti/>

²³ Аранђеловац, Баточина, Бољевац, Брус, Лозница, Нови Пазар, Пирот, Смедерево, Ваљево, Кнић, Мало Црниће, Нова Црња, Параћин, Пећинци, Рашка, Рековац, Стара Пазова, Тутин, Владичин Хан, Врбас, Жагубица, Житиште, Нови Сад, Гаџин Хан, Лапово, Лучани, УБ, Косјерић и Србобран. – Извор: званични подаци Министарства државне управе и локалне самоуправе, допис број 021-01-00062/2021-02 од 25.1.2021. упућен Поверенику за заштиту равноправности.

²⁴ Ибид.

²⁵ За више информација погледати интернет презентацију Министарства спољних послова Републике Србије: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/diplomatsko-konzularna-predstavnitva/diplomatske-misije/misije?lang=cyr> - приступљено 26. јануара 2021.

²⁶ Мисије при Европској унији, Савету Европе, УН у Њујорку, УН у Женеви, НАТО, ОЕБС, УНЕСКО и ОЕБС - <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/diplomatsko-konzularna-predstavnitva/diplomatske-misije/misije?lang=cyr> - приступљено 26. јануара 2021.

међународним организацијама, и то управо оним које су прописале стандарде о равномерној заступљености полова на међународном нивоу, жене нису биле на руководећим позицијама амбасадорки.

На крају, може се поставити и питање заступљености жена из мањинских група у политичком и јавном животу, а цела анализа указује да је потребно и даље предузимати све неопходне мере како би политички и јавни живот у Србији осликавао структуру становништва и укључио равномерно жене и мушкарце, из свих друштвених и мањинских група.

Публикације

У делокруг рада Повереника спада и припремање публикација, брошура и другог материјала којима се промовише равноправност и толеранција, и указује на забрану и штетне последице свих облика дискриминације. У току 2020. године припремљене су:

- брошуре о основним појмовима и начину заштите од дискриминације, као и образац притужбе Поверенику које су издате на албанском, бугарском, чешком, енглеском, мађарском, македонском, ромском, румунском, русинском, словачком, босанском и хрватском језику;
- публикација **„Препознај и пријави дискриминацију“** на ромском и српском језику, која је првенствено намењена припадницима ромске заједнице и садржи објашњење различитих облика дискриминације, механизма заштите од дискриминације уз релевантне примере из свакодневног живота, а садржи и интегрисан образац притужбе како би се представницима ромске заједнице али и организацијама цивилног друштва које се баве заштитом права Рома олакшао приступ заштити од дискриминације као и поступак подношења притужбе;
- лифлети **„Ко је Повереник“** који су штампани на српском (ћирилично и латинично писмо), енглеском, бугарском, ромском (за подручје Војводине и арлијски), албанском, хрватском, мађарском и босанском језику, у којем се на једноставан начин објашњава појам дискриминације, примери

дискриминаторног понашања, механизми заштите од дискриминације, афирмативне мере као и начин подношења притужби Поверенику, са интегрисаним обрасцем притужбе и објашњењем начина подношења притужбе.

Све публикације, као и извештаји и истраживања налазе се у електронском облику на интернет презентацији Повереника и доступни су на линку: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/publikacije/>

Обуке и стручни скупови

Обуке

Припремање и спровођење програма обука за препознавање, разумевање и заштиту у случајевима дискриминације за органе јавне власти и друга правна и физичка лица, као и платформе на којима се расправља о појединим питањима у вези са остваривањем равноправности појединих друштвених група, једна је од веома важних делатности Повереника имајући у виду да је препознавање случајева дискриминације, као и познавање механизма заштите, пут ка остваривању равноправности. Евалуације спроведене на раније одржаним обукама, показале су да је ниво препознавања дискриминације и информисаности о механизмима заштите увелико повећан код свих учесника и да се константно исказује велика заинтересованост за овакве врсте едукација.

У фебруару 2020. године одржан дводневни семинар за представнике Националних савета националних мањина посвећен препознавању и заштити од дискриминације. Имајући у виду да у Србији живе припадници преко 20 националних мањина, као и да су Национални савети важни партнери институције Повереника када се ради о унапређењу положаја припадника националних мањина и заштити од дискриминације по основу националне припадности и етничког порекла, на семинару је представљен правни оквир за заштиту од дискриминације, улога институције Повереника и могућности које Национални савети имају у том погледу.

Са семинара за представнике Националних савета националних мањина, фебруар 2020. године

Такође, Повереник је учествовао на обуци на тему сузбијања дискриминације припадника националних мањина под називом „Одлучно против дискриминације“, коју је организовала Организација за људска права Једнакост уз подршку Фондације за отворено друштво. Обука се односила на препознавање појма дискриминације, механизме заштите са посебним нагласком на механизам подношења притужби Поверенику, а део обуке био је посвећен и унапређењу практичних вештина истраживања и документовања случајева дискриминације. Обуци је присуствовало 15 представника националних мањина из више градова у Србији (Алексинач, Бор, Бујановац, Беочин, Ваљево, Димитровград, Нови Пазар, Прокупље, Прешево).

Током године одржане су и две обуке преко Националне академије за јавну управу и то основна обука – Забрана дискриминације и обука Дискриминација пред органима јавне власти, за више од 100 полазника запослених у јавној управи.

Током октобра 2020. године спроведена је обука о дискриминацији и механизмима заштите за 33 ученика основне школе.

У оквиру наставка дугогодишње сарадње са Правосудном академијом, крајем новембра спроведено је онлајн саветовање судија апелационих судова - Тренинг за тренере из области недискриминације, у организацији Правосудне академије и Мисије ОЕБС, на којој је представљена пракса Повереника, домаћих судова и Европског суда за људска права у периоду епидемије Ковид-19 вирусом.

Стручни скупови

Редовне активности Повереника подразумевају и организовање и учешће на стручним скуповима (конференције, округли столови, радионице, дебате, радне групе и слично).

Повереник сваке године свечано обележава Међународни дан жена, Међународни дан старијих особа, Међународни дан детета и друге важне датуме, а од 2018. године установљена је годишња награда „Општина/град једнаких могућности“, која из објективних разлога због епидемиолошке ситуације није спроведена у 2020. години. Током године није одржана редовна годишња конференција Повереника посвећена остваривању равноправности у Републици Србији, која се на највишем нивоу одржава редовно сваке године поводом Међународног дана толеранције 16. новембра. На овој конференцији се традиционално од 2015. године додељују и годишње медијске награде за толеранцију за најбоље медијске текстове и прилоге на тему борбе против дискриминације и промовисање равноправности и толеранције. Последњи догађај у прошлој години организован је крајем маја поводом десетогодишњице рада институције.

У даљем тексту ће, као илустрација, бити поменути само неки од стручних скупова и других догађаја којима је током године присуствовано.

Тако је, поводом Међународног дана жена, организован традиционални обилазак једне од општина у Србији која је успешна у спровођењу равноправности. У 2020. години то је био Аранђеловац, општина која је добила награду Повереника „*Општина/град једнаких могућности*“ за 2019. годину. Аранђеловац су, поред поверенице и представника Повереника, посетиле и амбасадорке Канаде Кати Чаба, Израела Алона Фишер Кам и Румуније Оана Кристина Попа, као и директорка Уницефа у Србији Ређина Де Доминићис, са циљем да се, између осталог, кроз непосредне сусрете пружи подршка женама у руралним подручјима чији потенцијали још увек нису довољно искоришћени, као и предузетницама, женама на руководећим положајима у локалној самоуправи и чланицама локалних организација које се баве оснаживањем жена. Посете су такође значајне за промовисање могућности међусобне сарадње сличних локалних самоуправа, али пре свега ради се о солидарности, подршци и поштовању међу женама.

Аранђеловац, 8. март 2020. године

У циљу промовисања значаја и улоге жена у друштву, нарочито култури, на Међународни дан жена, у организацији Повереника, отворен је и Салон Нобеловки у Музеју књиге Адлигат као стална уметничка поставка, уз подршку и помоћ готово свих амбасада држава из којих потичу лауреаткиње. Отварању је присуствовала и премијерка Ана Брнабић, шеф Делегације ЕУ Сем Фабрици, као и амбасадори САД, Немачке, Шведске, Канаде, Норвешке, Велике Британије, Израела и др. На отварању салона је истакнуто да је унапређење родне равноправности кроз измене културних образаца дуготрајан и сложен процес, да је за развој друштва потребно препознавање и промовисање значаја и улоге жена и женског стваралаштва. Нобелова награда за књижевност је пре 110 година први пут додељена једној жени, а предрасуде и стереотипи се најбрже отклањају кроз културне садржаје и измену културних образаца.

Адлигат, 8. март, Салон Нобеловки, јединствена поставка посвећена књижевницама које су добиле Нобелову награду за књижевност

Средином марта одржана је конференција „Невидљиве жене“ посвећена унапређењу равноправности старијих жена, у организацији Црвеног крста Србије и мреже ХуманаС, а у сарадњи са Кабинетом министарке без портфеља Славицом Ђукић Дејановић и Повереником.

На панел дискусији посвећеној успостављању дијалога са надлежним државним институцијама, организацијама цивилног друштва и независним телима о заштити жена од родно засноване дискриминације и повреде права у области рада и запошљавања, у организацији Виктимолошког друштва Србије, представљен је Водич за заштиту жена од родно засноване дискриминације и повреде права у области рада и запошљавања, као и Водич кроз поступке за заштиту права жртава родно засноване дискриминације и насиља пред независним телима у Србији.

Са Борбалом Игумановић из Суботице

У оквиру државне делегације коју је предводила председница Владе Ана Брнабић повереница је 27. јануара у Пољској присуствовала обележавању 75 година од ослобођења концентрационог логора Аушвиц-Биркенау, а поводом обележавања годишњице Новосадске рације и ослобођења Концентрационог логора Аушвиц, одржана је Међународна манифестација „Како и зашто се сећамо?“, коју је отворила повереница Јанковић.

На представљању препоруке „Вештачка интелигенција: Десет корака за заштиту људских права“ Комесарке за људска права Савета Европе, јануара 2020. године, истакнуто је да све већа примена вештачке интелигенције у различитим областима представља врло специфичан изазов када је реч о поштовању принципа равноправности и недискриминације и зато је битно да се сагледају сви њени потенцијали и опасности и да се процењује да ће примена алгоритама у привреди избрисати 47% постојећих радних места која ће бити аутоматизована, што ће у највећој мери погодити слабије обучену радну снагу и жене. Повереник је прва институција која је отворила дебату о утицају вештачке интелигенције, на конференцији коју је организовао поводом десет година примене Закона о забрани дискриминације 2019. године.

Документ „Вештачка интелигенција: Десет корака за заштиту људских права“ садржи 10 препорука које између осталог обухватају процену ефекта на људска права путем постављања одговарајућег законског оквира и процедура, транспарентност ВИ система и начина правне заштите, превенцију дискриминације и злоупотребе личних података, поштовање слободе изражавања, окупљања, удруживања и права на рад и успостављање механизма независног надзора. Препоруке су упућене првенствено државама чланицама Европске уније, али се односе на свакога ко има значајан утицај на развој, коришћење или ефекте неког ВИ система.

У оквиру истраживања за израду студије на тему „Како се обрађују људска права на правним факултетима у Србији“, а због искуства и дугогодишњег рада са младим правницима, представници Института за упоредно право су спровели истраживање на наведену тему која је обухватила искуство институције Повереника у погледу знања и капацитета младих правника који у институцију долазе на праксу, односно ради заснивања радног односа, са циљем сагледавања могућности за организовање постдипломских и мастер студија на ову тему.

На онлајн конференцији „Будућност за младе“ био је да се прикажу најновија достигнућа пројекта „Иницијатива младића (Буди човек)“, као и покретање најновије платформе са циљем да се приближе различити гласови цивилног друштва, неформалних група грађана, родитеља, наставника и других заинтересованих страна заговарању превенције насиља, родне равноправности, животних вештина и здравственог образовања у школама широм Балкана.

Поводом обележавања Светског дана детета, Повереник је присуствовао онлајн конференцији „Деца питају“, у организацији Центра за права детета која је била

посвећена идентификацији приоритетних области за даљи рад на јачању заштите права детета, а на којој су, поред стручњака из правосуђа, социјалне заштите, образовања, здравствене заштите, академске заједнице и цивилног друштва, активно учествовали деца и млади.

Омладински БГ Центар организовао је Омладинску конференцију о медијској и дигиталној писмености из угла младих са инвалидитетом „#МењајЗаједницу“, која је одржана средином новембра и била посвећена положају младих са инвалидитетом у контексту развоја медијске и дигиталне писмености, у околностима пандемије коронавируса, као и питањима инфодемије.

Повереник је присуствовао представљању публикације „Водич кроз транзицију за транс особе у Србији“, у организацији Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије и организације Гејтен, као и вебинару „Стратешке комуникације - Изградња наратива за ЛГБТИ равноправност“ у организацији ЕРА – ЛГБТИ Асоцијација за равноправност за Западни Балкан и Турску, чија је тема била улога комуникације у оквиру друштвених промена, као и нови алати за креирање стратешких комуникација. Такође, повереница је присуствовала отварању дванаестог Мерлинка фестивала почетком децембра, чиме је подржала ову манифестацију која још од 2009. године промовише ЛГБТИ културу и уметност са циљем да допринесе смањењу социјалне дистанце према овој популацији. На овогодишњем фестивалу под слоганом „Фестивал на рубу нервнoг слома“ премијерно је приказано више од 80 играних, документарних и кратких филмова из целог света, међу којима је и велики број филмова из Србије.

У сусрет дану људских права, узето је учешће на вебинару „Смањење неједнакости у друштву у контексту смањења дискриминације по свим основама“ где су основна тема били Циљеви одрживог развоја Уједињених нација, остваривање равноправности и заједнички рада свих актера, укључујући и приватни сектор, на остваривању циљева Агенде 2030.

Поводом Међународног дана људских права, повереница је учествовала конференцији „Утицај пандемије корона вируса на стање људских права у Србији“ коју је организовало Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог у сарадњи са Тимом УН за

људска права у Србији, а удружење Ромски центар за жене и децу Даје организовало је истим поводом конференцију „Женска права Ромкиња у Србији“, на којој је посебно истакнут проблем невидљивог насиља према Ромкињама и питање раних бракова, као и прелиминарни налази истраживања „Женска права Ромкиња у Србији“ спроведеног у току 2020. године. Поводом Међународног дана људских права, повереница је у Зајечару разговарала са представницима организације Друштва Рома-Зајечар, као и представницима организације Тимочког омладинског центра, где је учествовала и на

вебинару „Смањење неједнакости у друштву у контексту смањења дискриминације по свим основама”. Поводом 3. децембра Међународног дана особа са инвалидитетом, повереница је учествовала на конференцији „Живот без баријера“ у организацији Хенди центра Колосеум, где је нагласила да дигиталне технологије нуде обиље могућности и обезбеђивањем адекватне приступачности могу допринети већем укључивању особа са инвалидитетом у све друштвене токове.

Поред наведених, учествовано је и на бројним другим догађајима, углавном онлајн због безбедносних разлога, попут: годишње конференције Института за европско право на тему корелација између права и нових технологија, као и уставна права на нивоу Европске уније; годишње онлајн конференције „Одрживи развој за све“ на којој су, уз учешће више од две стотине учесника из разних сфера јавног живота, представљена кључна достигнућа и развојне перспективе Србије у складу са Агендом 2030; представљању анализе Људска права и Ковид-19: Анализа измене правног оквира током епидемије Ковид-19 и утицај на остваривање људских права у Републици

Србији; скупу у Чачку „Друга шанса за жене које имају 45+ година у Србији“; презентацији Петог издања Индекса развијености политика интеграције миграната (MIPEX), у организауци Групе 484; конференцији „Рад и запосленост – шта нас чека у 2021?“ посвећеној утицају пандемије Ковид-19 на стање радних права у Србији, коју је организовала Фондација Центар за демократију; онлајн конференцији Иницијативе за

права особа са менталним инвалидитетом МДРИ-С и удружења Наша Кућа; конференцији „Права особа са инвалидитетом – између права и праксе“ у организацији хуманитарне организације „Пријатељ у невољи“; састанку Радне групе за инклузивне изборе; конференцији „Шта смо научиле“ у организацији Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена у Србији UN Women и културне организације Миксер; онлајн конференцији „Жене и точка“, у организацији Хрватске господарске коморе; четвртм састанку Националне коалиције за окончање дечјих бракова у Србији и др.

Друге активности

Неке од активности су од значаја с обзиром да су усмерени на ширу слику остваривања равноправности и поруке су за оне који су непосредно заинтересовани за ближе изучавање или бављење људским правима, тако и за ширу јавност, а спроводе се у континуитету већ дужи временски период, попут активности „Симулација суђења (Moot court) у области заштите од дискриминације“, „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“ и „Равноправно до циља“.

Реализација програма „Симулација суђења (Moot court) у области заштите од дискриминације“, који представља такмичење студената основних и мастер студија правних факултета у Републици Србији, састоји се у изради тужбе и одговора на тужбу, као и у симулацији расправе на рочишту пред надлежним судом у Србији, на основу задатог случаја из области заштите од дискриминације. Циљ овог такмичења је да допринесе како развоју правног образовања у овој области, тако и унапређењу равноправности у Републици Србији. Симулација суђења започета је у јануару 2020. године уз подршку Фондације за отворено друштво Србија, али активности нису у потпуности реализоване услед пандемије изазване коронавирусом и увођења ванредног стања. Узимајући у обзир објективне околности у виду трајања неповољне епидемиолошке ситуације, спровођење усменог дела такмичења, као и наградног конкурса на тему „Мост разумевања – међугенерациска солидарност“, нису спроведене, иако су победници такмичења проглашени у складу са резултатима писаног дела, док ће награде, дипломе и сертификати бити уручени на посебној церемонији када се за то стекну услови.

У оквиру пројекта „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“, који Повереник реализује од 2012. године уз подршку Савета Европе, одржане су четири Живе библиотеке и две обуке за организаторе ових активности, а због епидемиолошке ситуације и забране окупљања на јавним местима знатно је смањен број одржаних Живих библиотека у односу на претходне године.

„Књиге“ у овој библиотеци су људи из угрожених група, који кроз директну интеракцију са „читаоцем“ преносе своја искуства и проблеме изазване дискриминацијом у свакодневном животу са циљем промоције равноправности и толеранције, као и превазилажења негативних предрасуда и стереотипа.

Акција „*Равноправно до циља*“, коју је Повереник спроводио претходних девет година у сарадњи са Спортским савезом особа са инвалидитетом Београда, пружајући подршку особама са инвалидитетом у учешћу на спортској манифестацији на којој равноправно учествују сви учесници без обзира на постојање инвалидитета, ове године није одржана услед отказивања Београдског маратона због епидемиолошке ситуације.

Међународна сарадња и пројекти

Током 2020. године Повереник је наставио сарадњу са међународним партнерима у земљи и иностранству, са међународним владиним и невладиним организацијама, европским и регионалним телима за равноправност, кроз билатералне сусрете и активно учешће у раду Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ). У оквиру ове сарадње реализује се и једна од надлежности Повереника која се односи на креирање и спровођење самосталних пројеката или учешће у креирању и спровођењу партнерских пројеката.

Пројекат под називом *„Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности“*, који је подржала Краљевина Норвешка започет је у јануару 2018. године и подразумева реализацију активности на унапређењу локалне администрације за препознавање случајева дискриминације и ангажовање људи од интегритета у локалним срединама ради превенције дискриминације. Као пројектне активности одржан је поменути семинар за представнике Националних савета националних мањина и публиковани лифлети и брошуре на више језика националних мањина. У оквиру пројекта снимљен је поменути филм о улози институције у заштити од дискриминације, који је премијерно приказан на конференцији поводом 10 година рада Повереника.

Пројекат *„Ка родној равноправности кроз повећане способности балансирања рада и живота“*, финансиран из програма РЕЦ Европске уније, Повереник спроводи у партнерству са Повереником за родну равноправност и равноправно поступање Естоније, естонском бизнис школом и немачким градом Хајделбергом (одсек за економски развој и науку). Циљ пројекта је допринос унапређењу живота и рада мушкараца и жена путем развијања низа интерактивних и иновативних алата у сврху повећања равноправности. Пројекат је одобрен почетком марта 2020. године, а уговор о реализацији са естонским партнером Повереник је потписан у мају 2020. са предвиђеним трајањем од две године.

Фебруара 2020. године повереница се у Загребу састала са правобранитељицом за равноправност сполова Републике Хрватске Вишњом Љубичић, када је разговарано о даљој сарадњи у региону али и о билатералној сарадњи две институције на заједничким европским пројектима, попут РЕЦ и др.

Повереник је партнер регионалног пројекта „*Промоција различитости и равноправности у Србији*“, који имплементира Савет Европе уз финансијску помоћ Европске уније. Пројекат има за циљ јачање капацитета заинтересованих страна за заштиту и унапређење положаја националних мањина, заштиту права ЛГБТИ особа и борбу против говора мржње. Као једна од пројектних активности почетком 2020. године израђена је компаративна студија: „Јачање тела за равноправност у региону западног Балкана на пољу говора мржње“, док планирана дводневна обука за представнике медија у 2020. години није реализована услед неповољне епидемиолошке ситуације.

Марта 2020. године повереница се састала са новоименованим регионалним директором Популационог фонда Уједињених нација (УНФПА) Џоном Мосотијем, када су разговарали о положају старијих, младих, као и о сексуалном и репродуктивном здрављу жена и девојчица, као и о досадашњим заједничким активностима, уз закључак да ће Повереник и УНФПА унапредити сарадњу и да ће деловати у складу са слоганом „Не оставити никога“ (Leave no one behind) Агенде 2030.

У оквиру заједничког програма Европске уније и Савета Европе „Horizontal facility for Western Balkan and Turkey II“, Повереник је почетком новембра присуствовао онлајн конференцији поводом обележавања 70 година од усвајања Европске конвенције о људским правима. Догађај је окупио судије и тужиоце, представнике законодавне и извршне власти, међународне заједнице, представнике Савета Европе и стручњаке, који имају пресудну улогу у примени европских стандарда о људским правима на националном нивоу.

Повереник је партнер на пројекту „*Подршка интеграцији Рома и других осетљивих група у Србији*“ у оквиру кога је реализовано истраживање „Дискриминација на тржишту рада“, а у оквиру овог пројекта почетком 2020. године реализовано је и истраживање „Перцепција ромске заједнице према дискриминацији“, које је допринело бољем сагледавању стања у области дискриминације Рома као и других маргинализованих група.

Годишња конференција Глобалне алијансе националних институција за људска права одржана је почетком децембра у скраћеној, виртуелној верзији уз подршку Програма Уједињених нација за развој (УНДП), Канцеларије високог комесара Уједињених нација за људска права (ОХЦХР), а ове године и уз подршку Програма уједињених нација за

животну средину. Кључна тема конференције, на којој је учествовала повереница односила се на утицај климатских промена и улогу националних институција за људска права, као и на размену знања и искустава о спровођењу мандата и улоге националних институција за људска права у контексту пандемије Ковид-19.

Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ)

Током 2020. године настављена је сарадња Повереника са Европском мрежом тела за равноправност кроз редовно учешће представника институције у раду радних група (за комуникацијске стратегије и праксе, формирање практичних политика, родну равноправност, антидискриминационо право и истраживање и прикупљање података), као и у пројекту „Стандарди тела за равноправност“. На основу резултата интерних избора одржаних у оквиру Радне групе за прикупљање података и истраживања, модератор свих састанака ове радне групе у следеће две године биће представник Повереника. Сви састанци, конференције, округли столови и радионице које је организовао ЕКВИНЕТ организовани су онлајн од марта месеца и све ове догађаје обележила је нова перспектива – изазови и утицај Ковид-19 на питање равноправности.

Одговори тела за равноправност на изазове Ковид-19 били су значајан извор информација за израду „Препорука за правичну и равноправну Европу: Обнова наших друштава након Ковида-19“ (приказано у делу овог извештаја *Кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације*). Препоруке Еквинета произашле су првенствено из чињенице да је криза јавног здравља коју је покренуо Ковид-19, а на коју су државе одговориле мерама које не погађају исто све друштвене групе и немају исти ефекат на групе које су углавном у неповољнијем друштвено-економском положају и у већем ризику од дискриминације.

Годишња скупштина Еквинета одржана је онлајн крајем године и на њој је представљен кратак извештај о утицају пандемије и здравствене кризе, као и поступању тела за равноправност у овим условима. Одржана си и два панела, један о Хоризонталној директиви (која треба да унапреди заштиту од дискриминације у земљама Европске уније у којима се превасходно регулише дискриминација у области запошљавања), која и даље није донета. Други панел се односио на прописе о равноправности, на којем је закључено да након догађаја из 2020. године, посебно након усвајања Акционог плана против расизма, Европска унија има стратешку прилику да преобликује и побољша своје законодавство у области равноправности. Еквинет је, између осталог, издао и публикацију посвећену теми вештачке интелигенције²⁷.

Повереница је учествовала и на Годишњем правном семинару о антидискриминационом праву и родној равноправности који је организовао Генерални директорат за право и потрошаче Европске комисије. Семинар је отворила Хелена Дали, комесарка за равноправност Европске комисије, а кључни говорник је био Нилс Муижниекс, претходни комесар за људска права Савета Европе.

²⁷ *Regulating for an equal ai: A new role for equality bodies Meeting the new challenges to equality and non-discrimination from increased digitisation and the use of Artificial Intelligence*, Equinet, Robin Allen QC and Dee Masters, Brussels, 2020, доступно на интернет страници: https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2020/06/ai_report_digital.pdf

ОПИС СТАЊА И КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ

У циљу пружања свеобухватног увида у стање остваривања равноправности и заштите од дискриминације, распрострањености дискриминације, њених обележја и облика, најчешћих жртава, извршилаца и области где је најучесталија, у овом извештају прво су детаљније представљени поједини извештаји и други акти сачињени на нивоу Европске уније, међународних организација и уговорних тела који се односе на стање у Републици Србији, у којима је дат пресек стања и препоруке о начинима за унапређење положаја појединих друштвених група. Следе извештаји и истраживања појединих домаћих институција и организација издатих током 2020. године, како би се стекао потпунији увид у стање у погледу остваривања и заштите равноправности са аспекта већег броја органа и организација, сагледали најважнији проблеми на које се у овим извештајима указује и назначили најважнији закључци до којих се дошло (списак свих сагледаних извештаја и истраживања се налази у Прилогу 3 овог извештаја). Посебну целину овог извештаја чине документи у којима се дају препоруке за унапређење стања у погледу управљања кризом изазваном епидемијом Ковид-19, а у којем је дат и преглед деловања Повереника за време ванредног стања.

Након тога следе кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације иза којих следе опште препоруке за превазилажење уочених проблема. У даљем делу овог извештаја дат је преглед уочених проблема када се посматра дискриминација по појединим личним својствима, односно личних својства за која је, на основу поступака по притужбама највише пријављивана дискриминација али и из других извора доступних Поверенику, са препорукама за превазилажење тих проблема.

Извештаји и други акти ЕУ, међународних организација и уговорних тела

На међународном нивоу у великом броју публикација дат је широк преглед стања у погледу остваривања и заштите равноправности различитих друштвених група чијим се сагледавањем може стећи комплетнији утисак о стању у нашој држави уз могућа поређења са другим државама, истицањем примера добре праксе на међународном нивоу, анализом различитих начина остваривања појединих права, као и будућих праваца деловања кроз постојећа акта или препоручене мере и активности. У наставку је дат кратак преглед појединих извештаја и публикација.

С обзиром да је Република Србија у процесу евроинтеграција, важна је оцена стања у свим областима дата у извештајима о напретку, које сваке године сачињава Европска комисија. У *Извештају за 2020. годину*²⁸, у погледу равноправности жена и мушкараца, наведено је да је усвајање новог прописа о родној равноправности озбиљно одложено, као и стратегије и акционог плана против насиља, а да надлежност за ова питања треба разјаснити. Поред тога, у извештају је наведено да се за питања родне равноправности мора осигурати ефикасна институционална структура са одговарајућим ресурсима. Указано је и на оцену из Посебног извештаја Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања да је социјално-економски статус жена знатно лошији од положаја мушкараца, као и да је Комитет Уједињених нација за елиминацију дискриминације жена препоручио Србији у марту 2019. године да предузме мере за борбу против анти-родног дискурса и његовог негативног утицаја на женска права, да ојача директно спровођење Конвенције УН као и познавање ове теме од стране носилаца свих правосудних функција.

У *Извештају за 2020. годину* је, између осталог, наведено да у области **забране дискриминације у запошљавању и социјалној политици**, треба појачати напоре на спровођењу препорука Повереника за заштиту равноправности о изради антидискриминационе политике за послодавце у Србији („Кодекс равноправности”).

Подсећамо да је Повереник још 2017. године, имајући у виду да су рад и запошљавање области из којих се годинама подноси највећи број притужби, креирао приручник „Кодекс равноправности - Смернице за израду кодекса антидискриминационе политике послодавца у Србији“ као својеврсни алат и помоћ послодавцима у циљу заштите од дискриминације и унапређења равноправности. Овај приручник је 2018. године због интересовања доживео друго издање.

У области социјалне инклузије и социјалне заштите, наведено је да се у 2018. години сматрало да 7,1% становништва живи у апсолутном сиромаштву (7,2% у 2017. години), да је према истраживању о приходима и условима живота (СИЛК) стопа ризика од сиромаштва износила 24,3% (ЕУ-28 17,1%), а да је ризик од сиромаштва или стопа

²⁸ *Извештај Европске комисије за 2020. годину*, доступно на интернет страници: <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>

социјалне искључености износила 34,3% (ЕУ-28 21,8%). Сиромаштва има више у руралним него у урбаним срединама (10,4% према 4,8%). Око 10% запослених је у ризику од сиромаштва, што значи да не могу да испуне своје основне потребе, упркос раду. Око 58,4% становништва је субјективно сиромашно, сврставајући Србију на дно листе европских земаља које спроводе СИЛК анкету.

У овом извештају је наведено и да нова Стратегија социјалне заштите у Србији за 2019-2025. године још увек није донета, и даље недостаје стратегија деинституционализације услуга социјалне заштите, а није донет ни нови Закон о социјалним картама и измене Закона о социјалној заштити. Обухват и адекватност новчаних накнада за задовољење основних потреба су недовољни за њихово покривање. Квалитет и покривеност услугама треба побољшати, а надзорне и регулаторне механизме, праћење и евалуацију треба ојачати. Није постигнут напредак у службама социјалне заштите на локалном нивоу, систем наменских трансфера се још увек не примењује систематски и транспарентно. Буџетска издвајања су доступна на годишњем нивоу, али без вишегодишњег омогућавања континуитета пружања услуга на локалном нивоу.

Правни оквир за поштовање и заштиту мањина и њихових културних права у Србији широко је успостављен и усклађен са Оквирном конвенцијом Савета Европе о националним мањинама, наведено је у овом извештају. Саветодавни комитет Савета Европе утврдио је приметно одступање у заштити мањинских права између Аутономне Покрајине Војводине и осталих региона Србије, препоручујући да се побољша заштита права националних мањина ван Војводине. Што се тиче инклузије Рома, Србија је потписала декларацију о интеграцији Рома која садржи квантификоване обавезе у кључним приоритетним областима. Ипак, институционална структура која се бави интеграцијом Рома је и даље неефикасна и сложена, без јасне расподеле задатака, наведено је у овом извештају. Координацију између државних и локалних власти, као и буџетирање осетљиво на Роме и даље треба ојачавати и успоставити јединствен и институционализован правни основ за локалне ромске координаторе и педагошке асистенте.

У Извештају ЕК је, између осталог, наведено да се лица која се баве заштитом људских права, заједно са ЛГБТИ особама, често суочавају са говором мржње, претњама и насиљем, што је потребно одмах и правилно истражити и казнити, као и да је повереница за заштиту равноправности изразила забринутост због повећаног броја случајева дискриминације и говора мржње током ванредног стања, који су били усмерени посебно на жене, старије особе, људе заражене Ковид-19, оне који се враћају из иностранства и ЛГБТИ особе.

У извештају су поновљене и препоруке дате у претходном које се односе на потребу за осигурањем примене прописа о социјалној заштити, равноправност полова, спречавање дискриминације по било ком основу, унапређење положаја посебно осетљивих група становништва, борбу против насиља и др.

У јуну 2020. године Европска комисија објавила је **Non-paper**²⁹, односно полугодишњи извештај о тренутном стању у Поглављу 23 (Правосуђе и основна права) и Поглављу

²⁹ Non-paper о стању у поглављима 23 и 24 за Србију, Европска комисија, јун 2020, доступно на интернет страници: <https://www.mei.gov.rs/srl/dokumenta/eu-dokumenta/>

24 (Правда, слобода и безбедност). У овом документу је, између осталог, наведено да је током извештајног периода Србија остварила напредак у многим областима, док је у другим у озбиљном кашњењу, те да се морају убрзати реформе у кључним областима независности правосудја, борбе против корупције, слободе медија, домаћег поступања са ратним злочинима и борбе против организованог криминала. Пандемија Ковид-19 створила је додатне изазове у овој области, а увођење ванредног стања је допринело одређеним објективним кашњењима у раду на програму владавине права. У овом документу је назначено и да је Стратегија борбе против дискриминације истекла почетком 2018. године и тек би требало да се обнови, усклађивање Закона о забрани дискриминације са правним тековинама ЕУ озбиљно касни, као и усвајање новог Закона о равноправности полова, а одложено је и усвајање Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима. Донете су четири нове пресуде о злочинима из мржње, чиме је од увођења овог концепта у Кривични законик 2012. године донето укупно пет правоснажних пресуда.

Европска комисија је почетком марта 2020. године представила **Стратегију родне равноправности за период 2020-2025. године**³⁰. Иако је Европска унија глобални лидер у родној равноправности и постигла је значајан напредак у претходним деценијама, наведено је у овом документу, ни у једној европској земљи није постигнута родна равноправност у пуном обиму. Родно засновано насиље и стереотипи и даље постоје: једна од три жене у Европској унији била је изложена физичком и/или сексуалном насиљу. Иако више жена дипломира на универзитетима, оне зарађују у просеку 16% мање него мушкарци, а само 8% генералних директора највећих компанија су жене. Да би се позабавила тим проблемом, Европска комисија је усвојила Стратегију за родну равноправност којом се одређују кључне акције за наредних пет година и обавезује Комисија да уважи перспективу равноправности у свим областима политике Европске уније. Основни задатак ове стратегије је Европска унија у којој су жене и мушкарци, девојке и дечаци у свој својој разноликости слободни да следе изабрани животни пут, имају једнаке могућности за напредовање и могу равноправно учествовати и водити европско друштво.

Као кључни циљеве у овој стратегији наведени су: окончање родно заснованог насиља; оспоравање родних стереотипа; затварање родних празнина на тржишту рада; постизање једнаког учешћа у различитим секторима привреде; решавање разлика у родним зарадама и пензијама; затварање јаза у родној нези и постизање родне равнотеже у доношењу одлука и у политици. Стратегија се заснива на двоструком приступу родној равноправности у комбинацији са циљаним акцијама, а интерсекционалност је хоризонтални принцип за њену примену. Стратегија је фокусирана на акције унутар Европске уније али је истовремено представља основне постулате политике о родној равноправности и оснаживању жена који се индиректно односе и на замље кандидате за чланство.

EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation for 2020 – 2030³¹ је нови стратешки документ Европске комисије којим је постављено седам

³⁰ Gender Equality Strategy 2020-2025, European Commission, оступно на интернет страници:

https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en

³¹ EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation for 2020 – 2030, European Commission, Brussels, 7.10.2020, доступно на интернет страници:

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/eu_roma_strategic_framework_for_equality_inclusion_and_participation_for_2020_-_2030_0.pdf

циљева које је потребно достићи до 2030. године а односе се на равноправност, инклузију, партиципацију, образовање, запошљавање, здравство и становање, за чије праћење су по први пут одређени квантитативни показатељи.

У овој стратегији су наведене мере, попут: спречавања антициганизма и дискриминације (осигурати да до 2030. мање од 13% Рома доживи дискриминацију); смањења сиромаштва и социјалне искључености (да већина Рома избегне сиромаштво); промовисања партиципације кроз оснаживање и сарадњу са ромским невладиним организацијама, удвостручити удео Рома који пријаве дискриминацију (да најмање 30% жртва пријави дискриминацију), подстицање учешћа Рома у политичком животу на локалном, регионалном, националном и нивоу ЕУ; повећање ефикасног и једнаког приступа квалитетном инклузивном редовном образовању; повећање једнаког приступа квалитетном и одрживом запошљавању тако што би се смањио јаз у запошљавању за најмање половину; побољшање здравља Рома и повећање ефикасног приступа квалитетној здравственој заштити и услугама социјалне заштите; повећање приступа адекватном десегрегираним становању.

Европска комисија је донела прву стратегију која се односи на једнакост LGBTIQ особа **Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025**³². Ова стратегија се заснива на визији Европе у којој су људи у свој својој различитости једнаки тамо где могу слободно да наставе свој живот без обзира на сексуалну оријентацију, родни идентитет/израз или полне карактеристике. Дискриминација, насиље и мржња према LGBTIQ особама противе се основним вредностима Европске уније и морају се елиминисати наведено је у овој стратегији која означава нову фазу у напорима да се промовише једнакост за LGBTIQ особе, наглашавајући потребу да се перспектива равноправности интегрише у све политике и у одговарајуће програме финансирања. Борба против неједнакости је заједничка одговорност, која захтева заједничке напоре и акције на свим нивоима, укључујући све институције и агенције Европске уније, државе чланице, регионалне и локалне власти, тела за заштиту равноправности, цивилно друштво и привреду.

У овој стратегији је наведен низ мера које треба предузети, а које су фокусиране на четири главне тачке, и то: борба против дискриминације (проширењем списка кривичних дела и обухватањем злочина из мржње укључујући хомофобни говор мржње и хомофобне злочине из мржње, предлагањем закона о узајамном признавању родитељства и у међудржавним случајевима); осигурање безбедности (осигурање правне заштите од дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета, побољшање сигурног и инклузивног образовања за LGBTIQ децу и младе и сл.); изградња инклузивног друштва (сагледавање примене Директиве о равноправности при запошљавању, јачање улоге тела за равноправност и сл.); и позивање на омогућавање једнаких права LGBTIQ особа широм света (спровођење акција које подржавају LGBTIQ права у складу са Акционим планом за људска права и демократију 2020-2024 и смерницама ЕУ за промоцију и заштиту уживања свих људских права, као и осигурање подршке у оквиру различитих фондова).

³² Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025, European Commission, Brussels, 12.11.2020, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/lgbtiq_strategy_2020-2025_en.pdf

UN Human rights in 2019³³, Високог комесара за људска права УН је, између осталог, када је реч о Републици Србији, наведено: да се правосуђе у својим одлукама чешће и свеобухватније позива на међународно право у области људских права; да је Влада у сарадњи са организацијама цивилног друштва развила сет индикатора људских права и да је та мрежна база података, која одражава скоро 400 препорука добијених од међународних механизма за заштиту људских права, доступна (пример добре праксе за друге државе); усваја се или реформише више политика, закона или пракси који спречавају или санкционишу дискриминацију на начин који осигурава поштовање стандарда људских права, а при томе се посебна пажња посвећује правима жена, особа са инвалидитетом, ЛГБТИ особа, Рома, миграната и избеглица; организације цивилног друштва за људска права су видљивије, доследно су укључене у релевантне политике и доношење одлука и чешће се ангажују у механизмима УН-а и Агенди 2030.

Широк спектар тема везаних за људска права дат је у **Годишњем извештају за 2019. годину**³⁴ Комесара за људска права Савета Европе, Дуње Мијатовић. У овом извештају се констатује текуће назадовање у Европи, које је видљиво нарочито кроз растуће политичко и друштвено прихватање расизма, непоштовање људских права миграната и избеглица, претње правима жена, као и урушавање независности судова, док су антисемитизам, исламофобија и антициганизам достигли алармантне размере.

У овом извештају је наглашена потреба борбе против насиља над женама и промовисање ратификације и/или потпуне примене Истанбулске конвенције, укључивање жена у процесе одлучивања у свим секторима, једнаку плату и једнак приступ запошљавању, потребу за решавањем родних стереотипа и сексизма, као и приступ репродуктивним правима. Осврћући се на права детета, истакнут је проблем сегрегације у школама који погађа углавном ромску децу и децу са инвалидитетом, као и потребу да се спроведу политике деинституционализације пре свега за децу са инвалидитетом, којима треба обезбедити смештај у породичном окружењу. Пажња је усмерена и на дечија права у дигиталном окружењу, приступу заштити менталног здравља деце и дечијем сиромаштву, а изнети су и проблеми у вези са људским правима особа са психосоцијалним инвалидитетом, наглашавајући потребу да се престане са праксама које подразумевају присилу у психијатрији.

Када је реч о правима Рома, у овом извештају је представљен списак конкретних мера које би требало да буду спроведене, а које подразумевају јачање капацитета тела за равноправност у борби против дискриминације Рома и ефикасније политике десегрегације у областима образовања, становања и здравствене неге.

Покренуто је и питање затвореника осуђених на казну доживотног затвора, са нагласком на Пољску и Србију, уз упозорење на законске измене којима се одређеним категоријама затвореника осуђених на казну доживотног затвора ускраћује могућност условног отпуста. У писмима надлежним властима обе земље комесарка је напоменула да ће, уколико буду донете и примењене, такве измене представљати нехумано поступање и кажњавање, јер судска пракса Европског суда за људска права предвиђа да доживотна казна мора бити редуцибилна.

³³ *UN human rights in 2019*, United Nations High Commissioner for Human Rights, May 2020, доступно на интернет страници: <https://www2.ohchr.org/english/OHCHRreport2019/>

³⁴ *Annual activity report 2019*, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Dunja Mijatovic, Strasbourg, 21 April 2020, доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/annual-activity-report-2019-by-dunja-mijatovic-council-of-europe-commi/16809e2117>

Значајна пажња у овом извештају је посвећена и питању вештачке интелигенције, те указано на препоруке *Распакивање вештачке интелигенције: 10 корака за заштиту људских права*, у којој је пружен низ корака који се могу предузети за максимизовање потенцијала система вештачке интелигенције и спречавање његовог негативног утицаја на живот и права људи.

Публикације *Мишљења Консултативног већа европских судија и Magna Carta судија, Мишљења Консултативног већа европских тужилаца, Одабрана документа Венецијанске комисије и Комитета министара Савета Европе, као и Одабрану судску праксу Европског суда за људска права и Суда правде Европске уније*, на српском језику, објавио је Савет Европе у сарадњи са Институтом за упоредно право, са циљем даљег подстицања креирања политика заснованих на знању.

Публикације су на располагању свим заинтересованим субјектима на интернет страници: https://www.coe.int/sr_RS/web/belgrade/news/.

Повереник је током 2020. године, као и претходних година, пратио праксу Европског суда за људска права у области дискриминације и повреде члана 14. Европске конвенције.

У предмету *Поповић и други против Србије* (пресуда од 30. јуна 2020. године), подносиоци представке су поднели тужбе за накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова услед дискриминације у односу на „војне инвалиде“, који добијају многоструко већи додатак за негу и помоћ другог лица од њих. Европски суд је прихватио наводе Републике Србије да се различито поступање државе према две категорије особа са инвалидитетом сматра оправданим због разлике у начину настанка инвалидитета. Наиме, „војни инвалиди“ су задобили инвалидитет вршећи војну дужност, што подразумева изложеност већем ризику, док код „цивилних инвалида“ инвалидитет настаје услед несреће, здравственог обољења или на други начин. Европски суд је закључио да је избор законодавца у Србији у погледу различите висине социјалних давања имао објективно и разумно оправдање. Пресудом је утврђено да није било повреде члана 14. Конвенције у вези са чланом 1. Протокола број 1. уз Конвенцију.

Више на: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":\["document"\],"itemid":\["001-203314"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

Као пример наводимо и предмет *Беизарас и Левицкас против Литваније* где је суд утврдио повреду права за разлику од одлуке суда у сличној стратешкој парници Повереника. Предмет се односио на дискриминацију по основу сексуалне оријентације као личног својства. Тужилац Литваније је сматрао да су аутори објављених коментара „изражавали своја мишљења“ и да нису подстицали мржњу или насиље према појединцима на основу њихове сексуалне оријентације.

Међутим, Европски суд је разматрајући коментаре поводом објављене слике на фејсбук страници утврдио да су коментари мржње на друштвеној мрежи упућени против подносилаца представки и хомосексуалне заједнице уопште, подстакнути ставовима према тој заједници, као и да је управо такво дискриминаторно стање духа било разлог пропуста државних органа да изврше обавезу и да на ефикасан начин истраже да ли ти коментари представљају позив на мржњу и насиље.

Више на: [https://hudoc.echr.coe.int/spa#{"%22itemid%22:{"%22001-200344%22}}}](https://hudoc.echr.coe.int/spa#{)

Линкови на остале пресуде Европског суда из 2020. године дати су у фусности³⁵

У **Извештају о основним правима 2020**³⁶, Агенције за основна права Европске уније наведено је да се дуго очекивано усвајање Директиве о једнаком третману није догодило ни током 2019. године, остављајући правни оквир ЕУ о недискриминацији непотпуним, али именоване новог повереника за заштиту равноправности и усвајање нових правних инструмената повезаних са европским стубом социјалних права унапредили су агенду једнакости (ЕУ је усвојила два нова правна инструмента која се односе на принцип 3. и то о равнотежи између пословног и приватног живота и о приступачности.

У овом извештају је указано да државе треба да осигурају да тела за равноправност могу ефикасно да испуњавају постављене задатке у вези са недискриминацијом, што подразумева независност и довољне ресурсе. Такође, државе би требало да омогуће: координисан приступ прикупљању података о равноправности; да наставе са усвајањем и спровођењем посебних мера како би се осигурало да ЛГБТИ особе могу у потпуности да уживају сва основна права; да предузму неопходне мере за криминализацију злочина из мржње; да осигурају да санкције против дискриминације буду довољно ефикасне, пропорционалне и одвраћајуће; да појачају напоре на уклањању сегрегације у школама; промовишу право детета на заштиту и бригу и да се боре против сиромаштва деце, насиља и злостављања деце и др.

Европски комитет за социјална права је у 2020. години објавио **Закључке 2019 Србија – Европска социјална повеља**³⁷, у којима је између осталог, посматрајући период од почетка 2014. до краја 2017. године, закључио да је ситуација у Србији задовољавајућа по низу питања, међутим, постоје области које нису у сагласности са одређеним одредбама Повеље, попут: забране запошљавања млађих од 15 година зато што није

³⁵ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":"document","itemid":"001-202554"}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":"document","itemid":"001-202524"}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":"document","itemid":"001-202207"}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"%22fulltext%22:{"}}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/spa#{"%22itemid%22:{"%22001-201533%22}}}](https://hudoc.echr.coe.int/spa#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":"document","itemid":"001-201646"}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":"document","itemid":"001-206514"}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

³⁶ *The Fundamental Rights Report 2020*, European Union Agency for Fundamental Rights, доступно на интернет страници:

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-fundamental-rights-report-2020_en.pdf

³⁷ *Conclusions 2019 Serbia – European Social Charter*, European Committee of Social Rights, March 2020, доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/rapport-srb-en/16809cfbe6>

утврђено да је заштита деце од дечијег рада гарантована услед недостатка тражених информација; трајање радног времена за младе раднике млађе од 16 година је прекомерно; зараде младих радника нису правичне; није утврђено да постоје одговарајући прописи о опасном, нездравом и тешком раду у односу на труднице, жене које су недавно родиле или жене које доје своје дете; нису сви облици телесног кажњавања забрањени у свим условима; није утврђено да радници мигранти имају приступ становању равноправно са држављанима; радницима мигрантима није загарантован једнак третман у погледу права на правну помоћ и др.

Међународни извештај о старењу³⁸ подноси се у складу са резолуцијом Генералне скупштине 73/143 о праћењу Друге светске скупштине о старењу а обухвата анализу политика и приоритета који се односе на старење у оквиру Агенде за одрживи развој 2030. године. У овом извештају је наведено да многи национални планови и стратегије одрживог развоја још увек немају приоритете везане за старење, али да су државе чланице Уједињених нација питање старења уврстиле у примену Агенде 2030.

Препоруке које су у овом извештају упућене државама чланицама Уједињених нација односе се на интензивирање напора у правцу промене парадигме која користи старење као прилику и препознавање старијих особа као активних чиниоца који већ дају значајан допринос развоју друштва. Посебно је указано на постојање ризика и рањивост старијих жена, нарочито у кризама, у циљу осигурања да се не погорша невидљивост, маргинализација или искључење старијих жена, односно да се осигура да њихове специфичне потребе и приоритети буду адекватно решавани.

У **Извештају о модалитетима четвртог прегледа и процене примене Мадридског међународног акционог плана о старењу**³⁹ је указано да је прошло више од 15 година од када је на Другој светској скупштини о старењу (Second World Assembly on Ageing) изнета свеобухватна визија и усвојен овај значајан документ за изградњу инклузивног друштва, који је и даље основни свеобухватни оквир за развој политика и програма који се тичу старења становништва и старијих људи. У сва три досадашња циклуса оцењивања примене овог документа, регионалне комисије су наставиле да извештавају о значајним изазовима у праћењу примене Мадридског акционог плана, који укључују: недостатак расположивих података у многим земљама, посебно података разврстаних по годинама; немогућност спровођења упоредних анализа између земаља у појединим регионима, због непостојања договорених показатеља на регионалном нивоу; потешкоће у прикупљању прилога свих релевантних актера у земљама у којима не постоје координационе јединице за старење; недостатак капацитета и ограничени национални институционални оквир у неким земљама и регионима за укључивање у процес праћења примене овог документа на националном нивоу.

Шансе за унапређење имплементације Мадридског акционог плана о старењу се виде, пре свега, кроз: имплементацију концепта дуготрајне неге (око 48% глобалне популације није обухваћено ниједном врстом услуга на националном нивоу,

³⁸ Follow-up to the International Year of Older Persons: Second World Assembly on Ageing, Report of the Secretary-General, доступно на интернет страници: <https://undocs.org/A/74/170>

³⁹ Modalities for the fourth review and appraisal of the implementation of the Madrid International Plan of Action on Ageing, 2002, report of the UN Secretary-General, 2020, доступно на интернет страници: <https://undocs.org/E/CN.5/2020/4>

а само 5,6% земаља у свету има законски регулисану дуготрајну негу за све којима је потребна); будућност рада и корист коју би старије особе требале да имају од промена на тржишту рада, промоција активности и ефикасне укључености старијих кроз флексибилне радне аранжмане, повећане могућности за делимично пензионисање и прилагођавање послова и радних места различитим потребама старијих особа, уз омогућавање приступа целоживотном учењу; повећање приступа ИКТ уз промоцију дигиталне писмености старијих, имајући у виду да познавање технолошких достигнућа омогућава њихову независност и побољшава благостање; јачање здравствених политика и програма превенције, откривања, дијагностике, лечења и неге незаразних болести, укључујући Алцхајмерову болест и деменцију.

Европска комисија за борбу против расизма и нетолеранције (ЕКРИ) је у анализи **Conclusions on the Implementation of the Recommendations in Respect of Serbia Subject to Interim follow-up**⁴⁰ изнела закључак да је Република Србија само делимично применила две препоруке које се односе на забрану говора мржње посланика и званичника и запошљавање Рома у државној управи. Наиме, 2017. године је дата препорука да Скупштина и Влада Србије усвоје кодексе понашања којима се забрањује коришћење говора мржње, уз суспензију мандата и друге санкције за кршење њихових одредби, као и да успоставе ефикасне канале извештавања о томе.

У овој анализи је наведено и да је 2017. године препоручено да власти Србије дају приоритет запошљавању пропорционалног броја Рома и других мањина у државној управи и да им обезбеде подједнако стабилне радне услове, док је у закључцима наведено да ЕКРИ констатује да је број Рома и припадника других мањина запослених у јавном сектору и даље далеко од пропорционалног (њиховом уделу у популацији).

Народна скупштина Републике Србије је 24. децембра 2020. године донела **Кодекс понашања народних посланика** којим се утврђују основна начела, опште етичке вредности и правила понашања народних посланика, јавност рада, поверљиво саветовање о примени Кодекса, спровођење обука за народне посланике, као и мере за случај повреде Кодекса.

Важно!

Подсећамо да је и Повереник Народној скупштини 2020. године поновио препоруку мера (упућену 2015. и 2017. године) да се будућим изменама Пословника Народне скупштине обезбеди поштовање начела забране дискриминације, те да се размотри увођење дисциплинске одговорности за непоштовање забране дискриминације и могућност интегрисања овог начела у текст Кодекса, како је указано и у анализи ЕКРИ.

Policy brief - Gender equality in ageing societies⁴¹ је једна од публикација посвећених теми родне равноправности у друштвима која одликује демографско старење Економске комисије Уједињених нација за Европу. У овој публикацији је наведено да се правичан приступ просечном демографском старењу становништва који се заснива на

⁴⁰ *Conclusions on the implementation of the Recommendations in respect of Serbia Subject to interim follow-up*; ECRI, Strasbourg, June 2020; доступно на интернет страни: <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/16809e8275>

⁴¹ *Policy brief - Gender equality in ageing societies*, UNECE, March 2020, доступно на интернет страници: https://www.unecce.org/fileadmin/DAM/pau/age/Policy_briefs/ECE_WG-1_34.pdf

људским правима не може постићи без одговарајућег реаговања на родне разлике између мушкараца и жена које обликују и различита искуства у старењу, а које су често резултат нагомиланих неједнакости током читавог животног века. Неки од података у овом документу говоре да су жене и даље недовољно заступљене на позицијама доношења одлука и лидерским позицијама што доприноси њиховим нижим приходима, па је тако удео жена у 2017. години међу менаџерима варирао од 15% у Турској до 47,6% у Белорусији, док је у Србији 30%. Поред тога, родни пензиони јаз се кретао од 0,1% у Естонији до 44,4% Холандији, док је тај јаз у Србији 18,3%.⁴² Животни стандард многих старијих жена зависи од прихода супруга и породичних пензија. Ризик од пада у сиромаштво и социјалну искљученост у старијој доби нарочито је висок код старијих особа које живе саме, што укључује самохране жене и удовице, посебно имајући у виду дужи животни век жена. Удео старијих у ризику од сиромаштва и социјалне искључености према типу домаћинства (процент домаћинства са једним одраслим од 65 или више година) је највећи у Естонији (82,1%), најмањи у Холандији (12,7%), док је у Србији 45,2%.⁴³

У овој публикацији је препоручен тространи приступ унапређењу родне равноправности у старим друштвима, кроз: спречавање нагомилавања родних недостатака током живота решавањем неједнакости на свим нивоима и спречавањем родног јаза у образовању, запошљавању, бризи, зарадама и пензијама; ублажавање ризика родне неједнакости старијих особа путем праведне расподеле подршке; предвиђање утицаја тренутних реформи на будуће генерације интегрисањем узраста и пола у креирање конкретних мера.

New job opportunities in an ageing society⁴⁴ је заједнички документ Међународне организације рада и Организације за економску сарадњу и развој, у коме је наведено да дужи животни век и веће стопе излечења хроничних болесника подразумевају да старији могу дуже да доприносе економском и социјалном бољитку. Како становништво стари, очекује се даље опадање потенцијалне понуде радне снаге у односу на повећану потражњу за дуготрајном негом. Коефицијент зависности старијих од особа радне доби ће се до 2050. преполовити, па ће се током наредних деценија земље суочити са значајним изазовима у запошљавању. У овом раду су истакнути изазови и интервенције политика за решавање недостатака у области дуготрајне неге. Друштва која брзо старе покрећу све већу потражњу за дуготрајном негом, која може бити важан извор стварања радних места у будућности.

Закључци у овом документу се односе на стварање фискалног простора за улагање у политике услуга и инфраструктуру квалитета што може да допринесе отклањању недостатака у покривености услугама дуготрајне неге и дефициту достојанственог рада у овој области, да је потребно приступ овим услугама омогућити свима којима је то потребно, без ризика од сиромаштва и незадовољних потреба, чему могу да допринесу универзални системи здравствене и социјалне заштите. Професионализација сектора неге, боље почетне обуке, уз употребу

⁴² Policy brief - Gender equality in ageing societies, стр. 14-15

⁴³ Исто, стр. 19

⁴⁴ *New job opportunities in an ageing society*, International Labour Organization (ILO) and Organization for Economic Co-operation and Development, February 2019 Tokyo, Japan, доступно на интренет старници:

<https://www.oecd.org/g20/summits/osaka/ILO-OECD-G20-Paper-1-3-New-job-opportunities-in-an-ageing-society.pdf>

одговарајуће технологије и могућности за напредовање у каријери, могу привући више људи у овај сектор и омогућити задовољење нарастајућих потреба.

COVID-19 Response: Considerations for Children and Adults with Disabilities⁴⁵ је Уницефова компилација препорука усклађених са потребама особа са инвалидитетом у кризним условима, имајући у виду да особе са инвалидитетом могу имати повећан ризик од изложености, компликација и смрти као последице маргинализације. Процењује се да више од 46% светске популације људи старијих од 60 година има инвалидитет. Код деце и одраслих са инвалидитетом, који имају хроничне здравствене проблеме, знатно је увећан ризик од озбиљних компликација од заражавања, али се такође суочавају са препрекама за приступ мерама превенције и благовременог реаговања, у разним случајевима. Особе са инвалидитетом су несразмерно заступљене међу онима који живе у сиромаштву, а суочавају са и са препрекама у приступу основним здравственим услугама и здравственим објектима због баријера у животној средини, неприступачних јавних транзитних система и превоза, као и ограничених капацитета здравствених радника за комуникацију и рад са особама са инвалидитетом. Млади са инвалидитетом могу бити изложени ризику искључења из образовања ако програми учења на даљину нису доступни, или немају помоћне уређаје који би омогућили учешће и прилагођавање потребама учења. Особе са инвалидитетом могу бити изложене прекиду кућних, друштвених и социјалних услуга и подршке, укључујући личну помоћ. Присутне су и предрасуде, стигма и дискриминација особа са инвалидитетом.

У овој публикацији су дате опште препоруке које се односе на: укључивање локалних организација особа с инвалидитетом и сарадња у свим фазама одговора на кризне ситуације, од идентификације особа с инвалидитетом и припреме кључних порука до јачања капацитета за инклузију код оних који учествују у пружању одговора; постојање планова за континуирано пружање подршке и помоћи особама с инвалидитетом; постојање механизма за подршку менталном здрављу и психосоцијалној подршци, укључујући оне који су у институционалном смештају; подршку учесницима у области образовања; подршку неговатељима деце с тешкоћама у развоју у бављењу специфичним питањима неге и образовања деце код куће; подршку пружању инклузивних здравствених и социјалних услуга које користе особе с инвалидитетом у континуитету, укључујући рехабилитацију, асистивне технологије и услуге персоналне асистенције; избегавање могућности стигматизације било ког дела популације по основу старости или инвалидитета; обухватање жена и девојчица са инвалидитетом програмима за превенцију и одговор на родно засновано насиље и др.

У **Извештају о стању људских права у Европи за 2019 годину**⁴⁶ међународне организације Amnesty International, у делу који се односи на Србију као главни закључци наводе се некажњавање ратних злочина, нарушавање слободе медија од стране власти и претње бранитељима људских права. Када је реч о правима Рома у Србији наведено је да им се и даље ускраћују социјална и економска права, укључујући и право на образовање, здравствену заштиту и смештај, као и да се припадници

⁴⁵ COVID-19 Response: Considerations for Children and Adults with Disabilities, UNICEF, доступно на интернет страници: https://www.unicef.org/disabilities/files/COVID-19_response_considerations_for_people_with_disabilities_190320.pdf

⁴⁶ Human rights in Europe - review of 2019, Amnesty International, 2020, доступно на интернет страници: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR0120982020ENGLISH.PDF>

ЛГБТИ популације суочавају са потешкоћама у остваривању права, да је нацрт закона о регистрацији истополних заједница и даље у застоју и да је министар здравља забранио вантелесну оплодњу појединцима са недавном историјом хомосексуалних односа⁴⁷.

У извештају Freedom House *Democracy under lockdown: The Impact of COVID-19 on the Global Struggle for Freedom*⁴⁸, идентификована су четири проблема као најизраженија током пандемије Ковид-19: недостатак владине транспарентности и информација о коронавирусу, корупција, недостатак заштите за угрожено становништво и злоупотребе моћи од стране влада. У извештају је оцењено да је у Републици Србији порасла антимигрантска атмосфера и да су мигранти означени као могући преносиоци вируса, а „правосуђе је постало марионета извршне власти, суђења се воде путем видео везе, без присуства бранилаца“.

Слободе на интернету 2020⁴⁹ представља упоредни преглед специфичних показатеља и даје предлоге низа препорука о слободи на интернету у земљама Западног Балкана, тачније у Србији, Босни и Хецеговини и Албанији. Овим истраживањем су обухваћене четири главне области, и то: стварање средине у којој је могућа слобода на интернету, право на слободу изражавања, право на слободу мирног окупљања и удруживања и право на приватни и породични живот.

Када је реч о слободи на интернету општи је закључак да законодавни оквири дају простора слободи у медијима и на интернету, али да спровођење закона, упркос прописима, остаје под знаком питања углавном због политичких неслагања и притисака. Право на слободу изражавања односно слободан приступ интернету и непристрасност мреже је друга област која је узета у разматрање. У овом извештају је констатовано да је у Србији гарантован слободан приступ информацијама, дељење информација и коришћење апликација и сервиса које корисници одаберу. Унутар ове области су испитиване и медијске слободе и безбедност новинара, па је наведено да су технички напади на онлајн медије у Србији прилично чести, у виду неовлашћеног приступа, неовлашћеног мењања садржаја, убацивања штетног софтвера и слично. Такође, у извештају је наведено да упркос томе што има доста случајева напада на новинаре, ти случајеви неретко остају неразрешени. У свим земљама у којима је вршено истраживање гарантована је слобода удруживања, која може бити ограничена само уколико је то неопходно за заштиту јавног здравља, морала, права других и безбедности. Србија има обавезу да усклади свој национални правни оквир са Европском директивом о нападима на информационе системе према Стратегији за борбу против високотехнолошког криминала од 2019. до 2023. године као и да регулише видео надзор на јавним местима, наведено је у овом извештају.

⁴⁷ *Human rights in Europe - review of 2019*, стр. 67

⁴⁸ *Democracy under lockdown: The Impact of COVID-19 on the Global Struggle for Freedom*; Freedom House; October 2020; доступно на интернет страници: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-10/COVID-19_Special_Report_Final_.pdf

⁴⁹ *Internet freedom report 2020*, Civil Rights Defenders, доступно на интернет страници: https://crd.org/wp-content/uploads/2020/04/200402_GRA_InternetFreedoms_Narativa_A4_Spreads.pdf

Извештаји и истраживања домаћих институција и организација

Извештаји и истраживања домаћих институција и организација такође имају значај за сагледавање нивоа остваривања равноправности у нашем друштву и стицања што потпунијег увида у заштиту равноправности пре свега имајући у виду да су притужбе упућене Поверенику свакако један од показатеља присутности дискриминације и степена поштовања принципа равноправности у друштву, али не и једини. Наиме, на стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утичу и други фактори, међу којима су друштвени и културни контекст, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, спремност да се пријави њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање појма дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права и др. Стога се, сагледавањем што већег броја извештаја и истраживања може добити потпунија слика остваривања и заштите равноправности, јер сви ови извори у извесној мери показују како грађани и друга лица схватају феномен дискриминације, које проблеме у остваривању равноправности препознају, како перципирају стање у остваривању и заштити од дискриминације у Србији, које су групе најизложеније дискриминацији и у којој области је она најучесталија. Ови извори указују да су у нашем друштву присутни различити изазови које је важно представити, те је у наставку дат кратак преглед појединих извештаја и истраживања, док се списак свих коришћених и доступних публикација налази у Прилогу 3 овог извештаја.

У **Извештају о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији**⁵⁰, Републичког завода за статистику, праћен је напредак у остваривању Циљева одрживог развоја (ЦОР) као важан аспект имплементације Агенде за одрживи развој до 2030 наводећи кључне налазе за све циљеве, од којих као

⁵⁰ *Извештај о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији*, Републички завод за статистику, Београд, децембар 2020. године, доступно на интернет страници: http://sdg.indikator.rs/media/1545/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji_web.pdf

примере издвајамо кључне налазе који се односе на остваривање првог циља - ЦОР 1 којим се предвиђа окончање сиромаштва у свим облицима. У извештају је наведено да је Република Србија дугорочно остварила умерен (2013–2018), а краткорочно (2015–2018) значајан напредак у смањењу ризика од сиромаштва и социјалне искључености. У 2018. години у односу на 2013. годину, када је први пут спроведена Анкета о приходима и условима живота на основу које се мери релативно сиромаштво, стопа ризика од сиромаштва је смањена за 0,2 процентна поена (са 24,5% на 24,3%). Када су у питању трендови посматрани према старосним групама, дугорочни трендови указују на значајан напредак смањења сиромаштва код свих старосних категорија осим најстаријег становништва (65+) код којих се бележи умерено удаљавање од циља. Значајан напредак остварен је и у односу на потциљ који предвиђа примену одговарајућих националних система социјалне заштите, услед повећања удела корисника социјалне заштите у укупној популацији. У периоду 2011–2019 забележено је континуирано повећање удела становништва обухваћених системима социјалне заштите у укупном броју становника, и то за 2,6 процентних поена.

Као кључни налази који се односе на остваривање петог циља - ЦОР 5 којим се предвиђа постизање родне равноправности и оснаживање свих жена и девојчица је наведено да, када је у питању елиминисање штетних пракси као што су дечји, рани и присилни бракови, подаци указују да је значајно удаљавање од циља присутно у погледу уласка у брак пре 15. године, али да је значајан напредак остварен у погледу ступања у брак или ванбрачну заједницу пре навршених 18 година. Значајан напредак остварен је и према потциљу који предвиђа препознавање и вредновање неплаћеног рада, бриге и старања у домаћинству, због смањеног удела времена које се проводи у обављању неплаћених послова у домаћинству и бризи о другима, а и у области учешћа жена у одлучивању како у погледу већег учешћа жена у националном парламенту, тако и у погледу њиховог већег учешћа на руководећим положајима. За остале потциљеве није могуће пратити напредак из различитих разлога, наведено је у извештају.

У истраживању **Људска права у очима грађана и грађанки Србије – истраживање јавног мњења**⁵¹ Београдског центра за људска права је наведено да грађани као најугроженија права, у просеку, најчешће помињу право на здравље, слободу кретања и слободу медија, али избор најугроженијих права знатно варира, посебно између старосних генерација. Да ни једно право у 2020. години није било угрожено најчешће сматра најстарија генерација (17%) и најниже образовани - 16%. У претходној години, у случају да им је повређено неко људско право, грађани би се убедљиво најчешће обратили полицији, док је 2020. године тај проценат знатно опао (са 38% на 25%).⁵² Налази до којих се у овом истраживању дошло указују да, када је реч о дискриминацији, сваки четврти грађанин сматра да је био дискриминисан у 2020. години због неког личног својства, а то најчешће сматрају грађани између 45 и 59 година старости (33%), незапослени (37%), као и грађани који приходе свог домаћинства оцењују да су испод просека (31%). У погледу положаја жена у односу на претходну годину нема битних промена у ставовима па тако близу половине грађана сматра да су жене у Србији у лошијем положају од мушкараца (46%). Међутим, када се

⁵¹ Људска права у очима грађана и грађанки Србије – истраживање јавног мњења, Београдски центар за људска права, новембар 2020. године, доступно на интернет страници: <http://www.bqcentar.org.rs/istravanje-ljudska-prava-u-ocima-gradana-i-gradanki-srbije-u-2020-godini/>

⁵² Људска права у очима грађана и грађанки Србије – истраживање јавног мњења, стр. 4-5

посматрају одговори жена, благо се смањио проценат оних које сматрају да су жене у лошијем положају од мушкараца (61% 2019. године наспрам 57% 2020.), мада је изражена супротстављеност мишљења мушкараца и жена. Поверење у рад независних институција је знатно порасло па је поверење изразило близу трећине грађана, односно 32% (у 2019. години је било 21%).⁵³

Београдски центар за људска права представио је и извештај **Људска права у Србији јануар – јун 2020. године**⁵⁴, са посебним освртом на поштовање људских права у време ванредног стања. У овом извештају се констатује даље назадовање у демократским процесима и наводе случајеви кршења људских права, нарочито у периоду од 15. марта када је уведено ванредно стање због пандемије заразне болести Ковид-19, попут несразмерног ограничавања слободе кретања и забележених примера и сведочења грађана који су били пребијани, хапшени и притварани због кршења мере самоизолације о којој нису били обавештени на правно прописан начин. Када је у питању право на информисање током ванредног стања, у овом извештају је истакнут закључак Владе којим је одређено да све информације у вези пандемије даје искључиво Кризни штаб на чијем је челу председница Владе Србије, што је практично значило централизацију информисања и увођење цензуре. Наведено је да и правосуђе није у овом периоду испунило стандарде и очекивања постављена у циљу ефикаснијег и правичнијег приступа правди и заштити права грађана (нпр. „скајп суђења” без могућности да се чују јавна образложења судских одлука и неуједначена судска пракса у погледу висине изречених казни за извршење истих дела у том периоду). У овом извештају су побројане готово све иницијативе и препоруке мера које је институција Повереника давала током ванредног стања.

Имајући у виду да се Република Србија налази у процесу евроинтеграција, као и да се оцена стања у свим областима сублимира у извештајима о напретку Европске комисије, кроз публикацију **Аларм: извештај о напретку Србије у Поглављима 23 и 24**⁵⁵, мреже организација цивилног друштва прЕУговор, могу се сагледати тенденције у већини области са аспекта цивилног сектора у Републици Србији. У овом извештају је посебна пажња посвећена томе како је ванредно стање утицало на демократију, владавину права, основна права и слободе, као и на гаранцију безбедности и правде у Србији и исказана забринутост због упитне уставности уведених рестриктивних мера, положаја рањивих група због ограниченог кретања и успореног рада институција што се одразило на положај жена и деце, жртава насиља или трговине људима, мигранте, погоршања степена слободе изражавања и слободе медија и др. У овом извештају је наведено да редовни годишњи извештаји Повереника не садрже податке о судској пракси у овој области, да нема превода Редовног годишњег извештаја за 2019. годину на језике националних мањина које живе у Србији, и да на интернет презентацији нису објављени закључци Народне скупштине поводом разматрања Редовног годишњег извештаја за 2018. годину, а интернет страница Повереника је доступна само на ћириличком писму српског језика.

⁵³ Исто, стр. 12-15

⁵⁴ *Људска права у Србији јануар – јун 2020. године* Посебан осврт на поштовање људских права у време ванредног стања; Београдски центар за људска права; Београд, 2020; доступно на интернет страници:

<http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-I-VI-2020.pdf>

⁵⁵ *Аларм: извештај о напретку Србије у Поглављима 23 и 24*, мреже организација цивилног друштва прЕУговор, Београд, мај 2020, доступно на интернет страници: <http://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1595/Izvestaj-koalicije-prEUgovor-o-napretku-Srbije-u.shtml>

За период од маја до октобра 2020. године је сачињен посебан извештај истог назива⁵⁶, у коме се сагледава укидање ванредног стања, општи избори, протести против званичног управљања пандемијском кризом, конституисање Народне скупштине. Иако услед ових околности готово да није било нормативне делатности, усвојени су важни стратешки акти, међу њима и дуго очекивани ревидирани акциони планови за поглавља 23 и 24. Када је реч о области антидискриминационе политике у извештајном периоду она је трпела због блокаде рада Повереника, а препоруке CEDAW Комитета нису интегрисане у нацрте закона и стратегија.

У публикацији **Статистички резиме: Србија - Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце 2019. и Србија ромска насеља - истраживање вишеструких показатеља жена и деце 2019.**⁵⁷, Републичког завода за статистику и Уницефа, између осталог, наведено је да је број деце старости 0-4 године у старосној пирамиди популације у Србији мањи него број деце старости 5-9 година. Најбројнија старосна група у Србији је тренутно група од 65 до 69 година, а најбројнија старосна група у ромским насељима у Србији је тренутно група од 0-4 године. Средње образовање у Србији има 51% жена, док је тај проценат жена у ромским насељима 18%. Рану стимулацију и одговорну негу много чешће пружају мајке него очеви. Значајна разлика је уочена у степену похађања програма образовања у раном детињству између деце у општој популацији и деце која живе у ромским насељима. Када је реч о дечијим браковима, уочена је приметна разлика у стопи дечијег брака код жена из опште популације које су се први пут удале или су почеле да живе у ванбрачној заједници пре навршених 15 година - 1%, односно 6% пре навршених 18 година живота. Код жена из ромских насеља тај проценат је 16% пре навршених 15 година, односно 56% пре навршених 18 година живота.

Када је реч о дискриминацији резултати овог истраживања су следећи: 7% жена старости 15-49 година опште популације и 13% жена исте старости у ромским насељима су биле жртве дискриминације и узнемиравања у последњих 12 месеци; 4% жена опште популације старости 15-49 година и 7% жена исте старости у ромским насељима су биле жртве физичког насиља, плјачке или напада у претходне три године; 40% жена исте старости и 67% жена у ромским насељима је изјавило да је последњи инцидент физичког насиља, разбојништва и/или напада у претходних годину дана пријављен полицији.⁵⁸

Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2020⁵⁹, Кровне организације младих Србије, указује на положај младих и њихове ставове о узроцима и последицама најактуелнијих друштвених дешавања кроз више различитих области. Када је реч о политичкој партиципацији, у овом извештају је уочен низак степен, с тим што се као упозоравајуће наводи изражено ниско поверење младих

⁵⁶ *Аларм: извештај о напретку Србије у Поглављима 23 и 24*, мреже организација цивилног друштва прЕУговор, Београд, новембар 2020. доступно на интернет страници: <http://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1610/Izvestaj-koalicije-prEUgovor-o-napretku-Srbije-u-shtml>

⁵⁷ *Статистички резиме: Србија - Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце 2019. и Србија ромска насеља - истраживање вишеструких показатеља жена и деце 2019*, Републички завод за статистику и УНИЦЕФ Београд, октобар 2020, доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/media/5603/statisti%C4%8Dki-rezime-2019-mics.pdf>

⁵⁸ Исто, стр. 116

⁵⁹ *Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2020*, Кровна организација младих Србије, Београд, 2020, доступно на интернет страници: <https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-i-potrebama-mladih-u-RS-2020.pdf>

и у политичке актере и у институције. Подаци из овог истраживања показују да не постоји политичар/партија коме верују, да сматрају да им политички систем не омогућава утицај на доношење одлука, а међу вредностима за које се млади опредељују највише се истичу заштита животне средине, социјална и економска права, људска права, солидарност, породица и породичне вредности. У односу према родној равноправности млади немају значајно разумевање о положају жена, присутан је висок ниво хомофобије.

Како је наведено у овом истраживању, иако незапосленост младих годинама уназад опада и даље је велики број незапослених, младима је код запослења најважнија зарада па могућност за напредовање, мисле да су за добијање посла најважнија лична и породична познанства и контакти, па чланство и активизам у политичкој партији, што је важније од образовања. Иако је опао проценат младих који планирају да се одселе из земље, он је и даље преко 50%.⁶⁰ Забрињава и сагласност младих са тврдњама да млади и образовани кадрови одлазе у иностранство јер се тамо њихова знања много више цене, као и то што немају подстицај да уче јер сматрају да се све добија новцем и познанствима а не знањем.⁶¹ Као највећи проблем, млади наводе незапосленост, а међу проблемима се наводе и образовни систем, недостатак толеранције у друштву, мали утицај на доношење одлука и корупција.

Међу испитиваним младима, скоро 2/5 је било изложено дигиталном насиљу, више од 3/5 физичком или вербалном, више од 4/5 младих је било сведок насиља, 3/5 је било дискриминисано и више од 1/3 је била жртва насиља мотивисаног личном карактеристиком, док је тек 30% спремно да пријави насиље. Као кључне узроке насиља млади виде породичне односе, одсуство и пад друштвених вредности, друштвене односе који промовишу насиље и свеопште стање у друштву.⁶²

Међу закључцима у овом истраживању, између осталог се, за унапређење положаја младих препоручује: препознавање младих као посебне, рањиве категорије о којој бригу води држава, али и локалне самоуправе; утврђивање минимума стандарда за учешће младих у доношењу одлука и стандарде у раду са младима од националног до локалног нивоа; формирање Одбора за младе у оквиру Народне скупштине; омогућавање транспарентнијег рада Министарства омладине и спорта и укључивање представника младих у рад тог министарства; отварање врата институција младима и пружање шанси кроз запослење и могућност праксе и стажирања; подстицање политичке партиципације младих, њиховог укључивања у процесе доношења одлука; промоција мултикултуралности, људских права, равноправности и инклузије међу младима градећи културу солидарности и заједништва; успостављање програма који подстичу запошљавање младих; рад на унапређењу информисања младих, и на креирању већег и квалитетнијег медијског садржаја за младе и о младима и др.

Црвени крст Србије, као хуманитарна организација која, између осталог, интензивно ради на унапређењу солидарности и хуманости у друштву и пружа помоћ и подршку свим људима у невољи, на основу дугогодишњег искуства сагледава стање у појединим областима. Тако се у публикацији **Међугенерациска солидарност**

⁶⁰ Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2020, стр. 209

⁶¹ Исто, стр. 230

⁶² Исто, стр. 262

између породице и државе⁶³ указује на значај који међугенерациска солидарност има у оквиру породице и дају препоруке на који би начин требало промовисати међугенерациску сарадњу и солидарност унутар породице. У овом истраживању је наглашено да је веома је важно да друштво промовише позитивну слику о старијима и старењу као целоживотном процесу, као и о свим генерацијама у друштву и концепту међугенерациске солидарности, као делу свих јавних политика, укључујући оне што се баве здравством, социјалном заштитом, финансијском сигурношћу, образовањем, тржиштем рада и запошљавањем. Посебно је потребно активно сузбијати ејџизам и негативне, дискриминаторске стереотипе и предрасуде које постоје за све генерације (о старијима се говори да су ригидни, старомодни, неспособни да се прилагоде променама, да су оптерећење за економију, а о младима да су лењи, необразовани, бунџије, невоспитани), путем едукације, медијских кампања, истицањем примера добре праксе и кроз социјалне мреже.

У извештају Црвеног крста је, између осталог указано да је, посебно имајући у виду демографску слику Србије, потребно обезбедити системску подршку за породичне неговатеље који пружају услуге и подршку хронично болесној деци или старијим особама, предвидети олакшице (за рад од куће, више дана плаћеног одсуства, усклађивање обавеза на послу и у породици, коришћење плаћеног одсуства у случају хитности, флексибилно радно време), развијати услуге подршке у заједници (едукација неговатеља, информативне услуге, услуга предаха) и услуге које промовишу добробит неговатеља (попут група за узајамну помоћ и подршку).

---

⁶³ Међугенерациска солидарност између породице и државе, Црвени крст Србије 2019. година, доступно на интернет адреси: <https://www.redcross.org.rs/media/6212/me%C4%91ugeneracijska-solidarnost-izmedju-porodice-i-drzave.pdf>

Заштита равноправности током епидемије изазване коронавирусом и ванредног стања

Актуелна ситуација пандемије Ковид-19 на светском нивоу током 2020. године, указала је на потребу успостављања равнотеже између заштите здравља становништва, поштовања људских права и минимизирања економских и социјалних поремећаја у свим земљама света погођеним здравственом кризом. Почетком године, када се вирус почео убрзано ширити, у великом броју земаља проглашена је епидемија, а затим и пандемија на светском нивоу и предузете бројне мере, попут затварања граница, карантина, забране кретања, затварања образовних установа и установа културе, одлагања или отказивања различитих скупова, путовања, културних, спортских и других догађаја и сл. Мере предузете у борби против ширења вируса утицале су и на остваривање неких од основних људских права, те се намеће питање сразмере и оправданости постављених ограничења и њиховог утицаја на јавно здравље.

Пандемија Ковид-19 потврдила је неопходност посвећивања посебне пажње ванредним ситуацијама када су угрожени живот и здравље људи, креирању мера подршке појединим, осетљивим друштвеним групама, установљивањем процедура и правила за овакве ситуације, подстицањем волонтеризма и друштвене одговорности. Тако је током године, у бројним публикацијама, извештајима и истраживањима указано на одговарајуће сегменте здравствене кризе како би се пружио задовољавајући одговор на будуће сличне ситуације.

Република Србија је у одговору на пандемију Ковид-19 применила мере предвиђене Законом о заштити становништва од заразних болести и деловање ускладила са препорукама Светске здравствене организације, наведено је у **Извештају за 2020. годину**⁶⁴ Европске комисије, и у фебруару 2020. године основала Кризни штаб на

⁶⁴ Извештај Европске комисије за 2020. годину, доступно на интернет страници: <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>

високом нивоу за здравствена питања, на челу са премијерком, а ванредно стање је проглашено 15. марта 2020. године, уводећи строг полицијски час када су затворене школе, универзитети и забрањена јавна окупљања. За време ванредног стања, наведено је у овом извештају, распоређена је војска за помоћ цивилним службама, прекинути су сви послови Владе који нису од суштинског значаја за борбу против пандемије, гранични прелази за међународни ваздушни, друмски и железнички или пловни саобраћај су затворени. У изузетним случајевима, одобрење се издавало из разлога хуманитарног и националног интереса. Рестриктивне мере нису се односиле на превоз робе, лекова и медицинске опреме. У извештају је наведено и да су прегледани сви држављани Србије који улазе у земљу - они са повишеном телесном температуром непосредно су тестирани на вирус, неким је одређена мера изолације или самоизолације у периоду од 28 дана. Даље је у извештају наведено да је у другом делу априла Србија полако започела са прогресивним ублажавањем неких мера. Ванредно стање укинута је 6. маја, а све превентивне мере укинута су наредних дана, уз препоруке за личну одговорност сваког појединца за одржавање физичке дистанце, ношење маски за лице и хигијену руку. То је довело до још већег повећања броја случајева у јуну, што је кулминирало у јулу, тако да су болнице биле испуњене до 100% капацитета, даље је наведено. Међутим, систем је успео да се избори са овим врхунцем и бројеви су се значајно смањили у августу, применом мера превенције као што су хигијена руку и ношење маски у затвореном простору, као и забране јавних окупљања више од 10 особа. Када је реч о капацитету здравственог система у суочавању са овом кризом, наведено је у извештају, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” је у сарадњи са Министарством здравља и надлежним здравственим установама пратио епидемиолошки статус болести и обавештавао јавност, издавао смернице и стандардне оперативне поступке здравственим установама и свим улазним тачкама у земљу. Клиника за инфективне и тропске болести у Београду релевантна је референтна институција за претње јавном здрављу због заразних агенаса, док су друге секундарне и терцијарне здравствене установе са својим одељењима за заразне болести (укупно 41 општа болница и осам клиничких центара) и мрежа од 25 института за јавно здравље свакодневно пратили ситуацију у вези са јавним здрављем у земљи. Пошто се епидемија проширила, многе болнице проглашене су за објекте само за Ковид-19, лечећи само оне заражене вирусом. У примарној здравственој заштити 158 општинских домова здравља имало је задатак примарне превенције, а привремене Ковид-19 клинике су успостављене у сваком од њих, са опремом за испитивање и тестирање за све грађане. У извештају је наведено да су војне снаге поставиле одређен број привремених здравствених установа на сајмовима и у спортским халама широм земље у које је смештено више од 1.650 људи на врхунцу епидемије, током лета, али да систем и даље пати од недостатка ресурса на свим нивоима и од сталног одлива професионалне радне снаге. Иако су мере за борбу против епидемије које је спровела Влада биле добро осмишљене, слабости постојећег система постале су очигледне, наведено је у извештају.⁶⁵

Повереник је након усвајања Одлуке о проглашењу ванредног стања⁶⁶ интензивирао праћење стања у области заштите равноправности, те препорукама мера и иницијативама упућеним Влади и ресорним министарствима указивао на различите проблеме најугроженијих група грађана и предлагао конкретна решења за њихово

⁶⁵ Извештај Европске комисије за 2020. годину, стр. 122

⁶⁶ „Службени гласник РС”, број 29/20

превазилажење у пракси, чији су поједини примери дати у даљем тексту упоредо са пресеком ситуације, као и закључцима и препорукама датим у различитим извештајима и истраживањима.

Важно!

Повереник је током ванредног стања изазваног пандемијом Ковид-19 упутио **312 препорука мера и 12 иницијатива** органима јавне власти, у циљу сагледавања стања и деловања на унапређењу положаја појединих група становништва које су у условима пандемије нарочито рањиве. У даљем тексту су дати поједини примери ових аката.

На састанку Европске мреже тела за равноправност који се односио на поступање тела за равноправност током кризе изазване пандемијом Ковид-19, као пример добре праксе наведене су препоруке мера Повереника за заштиту равноправности Републике Србије, нарочито оне које су дате на почетку проглашене пандемије у циљу заштите људских права и смањења негативних ефеката пандемије на посебно угрожене групе.

Током ванредног стања повереница је сваког петка волонтирала на инфо линији Црвеног крста Србије за подршку старијим грађанима и грађанкама у изолацији.

Повереница као волонтерка Црвеног крста Србије

Како је пандемија на самом почетку показала рањивост читавог света, међусобну повезаност и зависност, било је јасно да је наступио и тренутак за максималну солидарност, у коме сви треба да покажу пуну толеранцију, разумевање, међусобно поштовање и подршку, емпатију и спремност за пружање помоћи другима. Истовремено се испољио страх од болести што је утицало и на појаву стигматизације оболелих. Мета коментара су неретко били и чланови Кризног штаба. Примера ради, повереница је упозорењем реаговала на увреде усмерене на докторку Дарију Кисић

Тепавчевић, указујући да су коментари на рачун њеног физичког изгледа, који су се појавили на друштвеним мрежама, увредљиви и да учвршћују сексистичке стереотипе да жене на функцијама не могу да имају професионалне компетенције већ су те позиције резултат њиховог изгледа.

УПОЗОРЕЊЕ: Повереник је на самом почетку ванредног стања реаговао упозорењем, најпре поводом обраћања грађана и честих случајева недопустивог и увредљивог говора и стигматизације особа оболелих од Ковид-19, особа које су у већем ризику од обољевања, попут старијих особа, али и држављана Републике Србије који се враћају из иностранства, а који су нарочито присутни на друштвеним мрежама. У упозорењу је истакнуто да је стигматизација оболелих на основу њиховог здравственог стања, посебно у условима ванредног стања, проглашеног у циљу сузбијања ширења овог вируса, недопустива, да ствара конфузију и повећава страх.

Већ у првим данима здравствене кризе услед епидемије изазване коронавирусом, бројни органи и организације широм света су посебну пажњу посветили положају угрожених група становништва у условима ванредних ситуација. Као једна од најугроженијих група становништва у оваквим ванредним условима препознати су пре свега старији грађани, којима је у највећем броју земаља света било ограничено или забрањено кретање због рањивости и подложности зарази. Тако је Одељење за економска и социјална питања УН (УНДЕСА) издало документ **Кратко издање о старијим особама и Ковид-19: тренутак за информисање, инклузивни и циљани одговор**⁶⁷, који је настао као последица суочавања света са неупоредивом здравственом кризом и чињеницом да су старије особе постале једна од њених видљивијих жртава, имајући у виду да расположиви подаци говоре да су старије особе изложене већем ризику (у Кини се око 80% смртних случајева од Ковид-19 догодило међу одраслима од 60 и више година)⁶⁸. Ову ситуацију прати ефекат раширене дискриминације старијих, која се креће од повећане изолације до кршења права на здравље и живот на једнакој основи са другима, што са јавним дискурсима који Ковид-19 приказују као болест старијих могу довести до друштвене стигме и погоршати негативне стереотипе, наведено је у овом документу. Поред тога, много старијих особа живи у установама за дуготрајно збрињавање где постоји већи ризик од заразе и због чега се уводи политика забране посета и групних активности што такође може имати негативан утицај на физичко и ментално здравље и добробит корисника, те је важно уравнотежити заштиту старијих и ризичних становника са њиховим потребама за породицом и повезаношћу са заједницом.

⁶⁷ Issue Brief on Older Persons and COVID-19: A Defining Moment for Informed, Inclusive and Targeted Response, United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2020, доступно на интернет страници: <https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2020/04/POLICY-BRIEF-ON-COVID19-AND-OLDER-PERSONS.pdf>

⁶⁸ Issue Brief on Older Persons and COVID-19: A Defining Moment for Informed, Inclusive and Targeted Response, стр. 1

За многе старије особе су интернет и дигиталне технологије постале прозор у свет и начин да буду у контакту са породицом, пријатељима и заједницом, те је онима који имају ограничен приступ технологији или недовољно знање да користе савремене сервисе то потребно омогућити што би могло бити пресудно тамо где се примењују ограничења физичког дистанцирања, један је од закључака у овом документу.

Повереник је **Министарству здравља** упутио препоруку да предузме мере како би старији грађани и грађанке могли добити помоћ која им је потребна у свим јединицама локалне самоуправе на територији Републике Србије **позивањем одговарајућег броја телефона**, о чему би информације требале да се налазе и на сајту тог министарства: Covid-19.rs

Јединице локалне самоуправе су обезбедиле телефонске линије, а бројеви телефона су били доступни и на сајту Министарства здравља.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-zdravl%d1%98a-u-vezi-brojeva-cir/>

Сагледавајући чињеницу да се старији суграђани ређе користе савременим видовима електронске комуникације, **Повереник је Влади упутио иницијативу** да је, и поред могућности подношења захтева за кретање лица за време забране кретања преко портала Е-управе, потребно **да захтеве грађана и грађанки примају и јединице локалних самоуправа**, имајући у виду да нису свима доступни електронски видови комуникације, истовремено истакавши важност функционисања установљених телефонских линија за помоћ старима у јединицама локалне самоуправе и потребу да ове линије раде и у време забране кретања, односно, да помоћ буде доступна и у време важења забране кретања. Неопходно је и да јединице локалне самоуправе буду упознате са новим надлежностима у вези издавања дозвола за кретање као и да своје сервисе учине доступним грађанима на адекватан начин, прилагођено новонасталим околностима.

Захтеве за кретање лица за време забране кретања су примале и јединице локалних самоуправа.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-u-vezi-dozvola-za-kretanje-rada-linija-cir/>

Поред наведених проблема и предлога за њихово превазилажење, УНФПА Глобална мрежа за старење је у кратком прегледу стања **Последице Ковид-19 за старије особе: одговор на пандемију**⁶⁹ као допуна документа *Кратко издање о старијим особама и Ковид-19: тренутак за информисање, инклузивни и циљани одговор*,

⁶⁹ Implications of COVID-19 for Older Persons: Responding to the Pandemic, UNFPA, 2020, доступно на интернет страници: https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Older_Persons_and_COVID19_final.pdf

нагласила хуманитарни императив решавања специфичних потреба старијих особа у оквиру спремности и реаговања на пандемију.

УНФПА Глобална мрежа за старење позвала је на хитну јавно-здравствену акцију ради заштите права старијих особа, сакупљање демографских података ради приправности, надгледања и праћења, заговарања и олакшавања координације у вези са остваривањем права на здравље и заштиту старијих особа, информисање о ризицима и ангажовање читаве заједнице, као и спречавање дискриминације засноване на старосној доби уз подстицање међугенерацijske солидарности. Приликом планирања и примене стратегија реаговања на пандемију мора се узети у обзир чињеница да највећи удео старијих живе сами или у старачким домовима, да се суочавају са бројним препрекама у остваривању квалитетне здравствене заштите укључујући приступачност, доступност, дискриминацију и стигму. Старије особе, нарочито у изолацији и особе са когнитивним падом, деменцијом и особе које су високо зависне од неге, могу трпети додатне последице изолације, због чега сви актери у друштву морају свесно радити на обезбеђивању континуитета практичне и емоционалне подршке кроз неформалне мреже (породице), здравствене раднике, неговатеље и волонтере, наведено је у овом документу.

Повереник је упутио препоруку мера Влади ради унапређења функционисања различитих мера подршке током трајања ванредног стања и уведене забране кретања, у којој је препоручено:

- поједностављивање процедура за издавање дозвола за кретање;
- преиспитивање мера у оквиру потпуне забране кретања старијих који све теже подносе изолацију, те да су снабдевање и дозвола кретања у раним јутарњим часовима једном недељно неадекватни и утичу на њихово ментално и физичко здравље. Приликом увођења, прилагођавања, односно преиспитивања већ уведених мера, требало би узети све у обзир, укључујући и друге ризике по здравље становништва, посебно старијих као осетљиве друштвене групе;
- унапређење рада и функционисања линија за помоћ старијима и других линија које су установљене за различите врсте подршке и помоћи (попут онколошких пацијената који не знају коме да се обрате у вези са примањем терапије током самоизолације);
- да се посебна пажња обрати на капацитете сигурних кућа и пружање подршке свим особама којима је неопходна ова врста смештаја због могућности повећања стопе насиља с обзиром на услове ванредног стања;
- да се приликом смештаја лица у прихватилиште за бескућнике и одрасла лица у кризним ситуацијама, свим установама упуте инструкције у погледу поступања у околностима ванредног стања, како би се обезбедила правовремена заштита.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-u-vezi-dozvola-za-kretanje-rada-linija-cir/>

Уједињене нације су у документу ***Policy Brief: The Impact of COVID-19 on older persons***⁷⁰, између осталог, указале да је битно потпуно интегрисање фокуса на старије особе у друштвено-економском и хуманитарном одговору на Ковид-19 током кризе али и у фази опоравка, те је потребно решити структуралне узроке који су старије учиниле рањивим ако се жели опоравак и осигурање неге и подршке, укључујући улагање у универзалну здравствену покривеност, социјалну заштиту и јачање националног и међународног правног оквира за заштиту људских права старијих особа.

Ова криза је указала на недовољну видљивост старијих особа у анализама јавних података, те су за ефикасно креирање јавне политике потребни подаци рашчлањени по старосној доби, полу и другим релевантним социо-економским карактеристикама, а потребно је водити рачуна и о чињеници да пандемија може у значајној мери умањити приходе старијих особа и њихов животни стандард, да физичка дистанца може имати значајан утицај на ментално здравље и да се насиље над старијима може знатно повећати.

Ради обезбеђивања редовности и континуитета у пружању услуга током ванредног стања, ***Повереник је упутио препоруку мера свим јединицама локалне самоуправе да:***

- обезбеде редовно пружање услуге помоћ у кући свим корисницима који су то право остварили пре проглашења ванредног стања;
- поједноставе и убрзају процедуре за остваривање услуге помоћ у кући за време трајања ванредног стања, односно да прилагоде процедуре новонасталим околностима и уведеним мерама ради спречавања ширења заразне болести Ковид-19, како би ова услуга била доступна свим лицима којима је неопходна, а која због година живота, хроничне болести, инвалидитета и сл. не могу да задовоље основне животне потребе;
- предузму мере из своје надлежности у циљу обезбеђивања потребних дозвола за кретање лица која пружају услугу помоћ у кући.

Лицима која пружају ову услугу је омогућено кретање и настављено је пружање услуге помоћ у кући.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-jedinicama-lokalne-samouprave-romos-u-kuci/>

У бројним публикацијама указано је и на специфичан положај жена током кризе изазване епидемијом Ковид-19, имајући у виду више аспеката - чињеницу да је више жена запослено у секторима који подносе веће напоре током кризе (попут здравства и социјалне заштите), да терет породичних обавеза у вези бриге за децу и/или чланове домаћинства којима је потребна одређена подршка за свакодневне животне активности у највећој мери подносе жене. Такође, ризик од повећања насиља у

⁷⁰ *Policy Brief: The Impact of COVID-19 on older persons*, United nations, May2020, доступно на интернет страници: <https://www.un.org/development/desa/dspd/2020/05/covid19-older-persons/>

породици се рапидно повећава у ситуацији изолације и дугог боравка у истом животном простору. У **Декларацији Комитета држава потписница Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција) о примени Конвенције током пандемије Ковид-19**⁷¹ која представља позив Комитета страна уговорница Истанбулске конвенције да државе које су ратификовале ову конвенцију поштују њене стандарде и препоруке у активностима током пандемије која је обележена скоком броја пријављених случајева насиља над женама и насиља у породици. Комитет наводи да насиље над женама и породично насиље имају тенденцију раста у временима криза и да нови подаци показују алармантни раст броја пријављених случајева таквог насиља широм света али и у бројним чланицама Савета Европе, те наглашава обавезу држава да буду нарочито ревносне како би спречиле, истражиле, казнилe и омогућиле одштету за дела насиља у овој ситуацији, уз истовремено поздрављање приступа појединих држава које „траже иновативне начине прилагођавања својих институционалних реакција на насиље“.

У овој декларацији се скреће пажња на избор одговарајућих одредаба Истанбулске конвенције и нуде примери могућих мера које треба предузети током пандемије, попут члана 6. (родно осетљиве политике) - водећи рачуна о могућим последицама на различите форме родно заснованог насиља током пандемије. Комитет указује и на примену чл. 7-8, 11-12, 15-17, 19-20 и 49-53. Истанбулске конвенције у условима пандемије и могућим одговорима на било који облик насиља. Тако је, примера ради, применом члана 19. (информисање) потребно водити рачуна о жртвама насиља које су у самоизолацији а живе са насилним партнером или члановима породице и омогућити им приступ информацијама о могућим сервисима подршке и развити одговарајуће информативне кампање.

Разумевајући комплексност проблема насиља над женама и насиља у породици, **Повереник је Влади упутио иницијативу за измену Уредбе о мерама за време ванредног стања**, којом би се предвидео изузетак од поштовања мере забране, односно ограничења кретања, и **којом би се жртвама породичног и партнерског насиља омогућило да напусте стан, просторију и објект** за становање у стамбеним зградама и домаћинство (окућницу) у тренутку у којем су изложене насиљу.

У овој иницијативи је указано и да је препоруком мера од 14. априла 2020. године између осталог Влади указано да је потребно посебну пажњу обратити на капацитете сигурних кућа и пружање подршке свим особама којима је неопходна ова врста смештаја, посебно имајући у виду проблем простора који се нарочито усложњава уколико је потребно у оквиру сигурне куће обезбедити просторију за самоизолацију.

Омогућено је кретање жртава насиља.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-za-izmenu-uredbe-o-merama-cir/>

⁷¹ Declaration of the Committee of the Parties to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) on the implementation of the Convention during the COVID-19 pandemic, Council of Europe, Strasbourg, 20 April 2020, доступно на интернет страни: <https://rm.coe.int/declaration-committee-of-the-parties-to-ic-covid-/16809e33c6>

Поједини аспекти одговора надлежних органа Републике Србије на пандемију и њихов утицај на различите друштвене групе сагледани су у више публикација. Тако су Тим Уједињених нација за људска права у Србији и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије сачинили анализу **Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику – узроци, исходи и препоруке**⁷² у којој је испитан положај рањивих и ризичних група - Рома и Ромкиња, бескућника, особа са инвалидитетом, младих, ЛГБТИ особа, лица лишених слободе, особа које живе са ХИВ-ом, бранитеља људских права, новинара и медија, полазећи од узрока који су постојали пре и посебно су увећани током пандемије, а који показују негативне исходе на ове групе људи. У овој анализи се посебно указује на: немогућност Рома и Ромкиња, бескућника, али и одређених особа са инвалидитетом, ЛГБТИ и младих да остваре приход и испуне основне потребе; отежан приступ здравственој заштити и услугама за ЛГБТИ особе (углавном трансродне особе) и људе који живе са ХИВ-ом који нису могли да приступе потребним третманима током епидемије Ковид-19; недостатак или ограничен приступ информацијама од јавног значаја, што је утицало на готово све испитане групе. Поред испитивања положаја рањивих група, у овој анализи се наглашава да је Република Србија земља све већих разлика између најсиромашнијих и најбогатијих, те да је према доступним подацима 31,7% становништва (2,18 милиона) изложено ризику од сиромаштва или социјалне искључености, а да су током епидемије домаћинства чији су приходи искључиво или углавном зависили од неформалне економије у посебном ризику од сиромаштва.

Најчешће су непосредни узроци лошијег положаја рањивих и ризичних група у Републици Србији током епидемије Ковид-19, наведено је у овој анализи, повезани са недостатком идентификације потреба група у ризику, кашњење у одговору на епидемију, недовољни капацитети и неспремност органа на свим нивоима да на епидемију одговоре, недостатак информација или ограничен приступ информацијама од јавног значаја у прилагођеним форматима, укључујући поједностављене и лако разумљиве формате, непостојање свеобухватних разврстаних података о угроженом становништву, недовољна издвајања буџета на националном и локалном нивоу како би се омогућило остваривање основних људских права најугроженијих група грађана, као и недостатак учешћа у доношењу политика и одлука на свим нивоима, наведено је у овој анализи.

Анализом **Комуникација о ризику и ангажман заједнице за Ковид-19 - Ангажман са децом и одраслима са инвалидитетом**⁷³ УНИЦЕФ даје одговоре о предузимању кључних мера за потребе одређених група изложених већем ризику од обољевања, као што су деца и одрасли са инвалидитетом.

Поред препорука за укључивање свих актера у заједници, родитеља, медија, вођа заједница, верских вођа, локалних здравствених радника и других, за промовисање ризика са којима се суочавају деца и одрасли са инвалидитетом,

⁷² *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику – узроци, исходи и препоруке*, Тим Уједињених нација за људска права и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд 2020, доступно на интернет страници: <https://serbia.un.org/en/resources/publications>

⁷³ *Risk Communication & Community Engagement for COVID-19- Engaging with Children and Adults with Disabilities*, UNICEF, 2020 - Доступно на интернет страници: https://www.unicef.org/disabilities/files/COVID-19_engagement_children_and_adults_with_disabilities_final.pdf

УНИЦЕФ у овој анализи посебну пажњу посвећује начину комуникације, обезбеђењу и преносу информација које спашавају живот у одговарајућим вишеструким и доступним форматима, нарочито за потребе особа са оштећењем вида, слуха и особа са интелектуалним потешкоћама, као и побољшању приступа деци и адолесцентима, особама које користе мањинске језике, мигрантима и избеглицама и особама ниске писмености.

Имајући у виду значај потпуног и правовременог информисања свих грађана о мерама и активностима које се спроводе током ванредног стања, као и о другим подацима неопходним за превазилажење настале ситуације

Повереник је упутио препоруке мера јавним медијским установама Радио телевизији Србије и Радио телевизији Војводине да омогуће емитовање у приступачним форматима што већег броја информација у вези са ванредним стањем у Републици Србији, као и кампања јавног информисања и упутстава надлежних институција у вези са епидемијом изазваном коронавирусом, односно да информације у што већој мери и правовремено учине доступним гледаоцима са оштећеним слухом посредством коришћења титлова и/или знаковног језика.

Информативне емисије и конференције за штампу су укључиле тумаче на знаковном језику за особе са оштећењем слуха, што се примењује и даље.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/339-2020-preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-rts-cir/>

У публикацији **Родна анализа одговора на Ковид-19 у Републици Србији**⁷⁴ дата су општа запажања о прописима који регулишу мере усвојене током ванредног стања, наводећи да прописи нису родно сензитивни, да су ретке мере које се односе на рањиве групе (деца, особе са инвалидитетом, стари посебно они у геронтолошким центрима, труднице, особе са аутизмом, особе са сметњама у развоју посебно оне смештене у одговарајуће установе, хронични болесници, самохрани родитељи, избеглице, ромска популација нарочито из неформалних насеља, бескућници и др). У публикацији је указано да су поступно уведене и посебне мере за неке рањиве групе често на подстицаје који су долазили од грађана или су их иницирала независна тела.

Гледано уопштено, наведено је у овој анализи, највећу промену за жене је представљала повећана количина неплаћеног рада, уз рад од куће или на радним местима са највећим ризиком, као што су сектор здравства или снабдевања. Све услуге које нису биле доступне, обављале су жене, као и додатне послове на примени мера заштите, одржавања хигијене и сл. а жене такође чине већину оних који су били најизложенији или чији се положај највише променио услед епидемије. Ванредно стање и донете мере нису само повећале обим неплаћеног рада за жене, него су и продужиле трајање радног дана. Од увођења ванредног стања у тешкој ситуацији нашле су се и особе са инвалидитетом јер није уважен њихов специфичан положај и сагледане њихове индивидуалне потребе.

⁷⁴ Родна анализа одговора на КОВИД-19 у Републици Србији, Мисија ОЕБС-а у Србији и Женска платформа за развој Србије 2014-2020, Београд, март-мај 2020. године, стр 23-24 -Доступно на интернет страници: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>.

Сагледавајући специфичне потребе појединих група грађана, **Повереник је упутио препоруку мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања поводом дозвола за кретање особа са аутизмом и њихових родитеља и старатеља у време трајања забране кретања** у којој је указао да код особа са аутизмом, због природе њиховог инвалидитета, немогућност одржавања рутине у свакодневним активностима, може довести до појава „тантрума, мелтдауна, агресије и самоповређивања“, те је у циљу очувања њиховог психо-физичког здравља неопходно овим лицима издати дозволу за кретање. Такође, препоручено је и да се приликом организације подршке која се већ пружа грађанима на локалном нивоу, размотри предлог да се кроз укључивање центара за социјални рад или волонтерских сервиса, родитељима и старатељима особа са аутизмом пружи додатна подршка у решавању њихових проблема.

Особама са аутизмом и њиховим пратиоцима је омогућено кретање за време трајања забране кретања.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-za-rad-za-cir/>

УНИЦЕФ је у Републици Србији спровео лонгитудиналну студију **Истраживање о утицају пандемије Ковид-19 на породице са децом у Србији, април-мај 2020**⁷⁵, са представницима домаћинстава са децом од 0 до 17 година, у циљу праћења социо-економских ефеката пандемије Ковид-19 у три временске тачке од којих је прва била у периоду април-мај. У овом периоду, у готово половини испитиваних домаћинстава дошло је до пада прихода, а у нешто већем ризику су се налазила домаћинства из Јужног и Источног региона, као и домаћинства из руралних средина и домаћинства у којима је мајка/старатељ незапослена. У просеку свако четврто дете је имало потребу за здравственим услугама, а отприлике трећина те деце услуге није остварило најчешће због недоступности услуге или лекара. Међу децом која су корисници услуга социјалне заштите, 7% је имало проблем у реализацији ових услуга (изостале услуге посећивања родитеља услед развода и услуге у вези са заштитом од насиља и друге услуге). Скоро сва деца школског узраста имала су приступ и користила су учење на даљину.⁷⁶ О деци узраста до шест година претежну бригу је водила мајка (81% случајева), баке и деке у 10% и очеви у 8% случајева, што говори о оптерећености мајки.⁷⁷ У периоду јун – јул (други талас овог истраживања)⁷⁸ посматрана су домаћинства која су у првом таласу истраживања исказала смањење прихода. Међу овим домаћинствима, 8% наводи да је у последњем месецу дошло до пораста прихода домаћинства, 44% да нема промене у приходима, док 48% поново извештава о смањеним приходима.⁷⁹ Региструје се нешто лакши приступ услугама здравствене заштите, док се чини да укидање ванредног стања није имало значајније позитивне

⁷⁵ *Истраживање о утицају пандемије Ковид-19 на породице са децом у Србији април-мај 2020*, УНИЦЕФ, доступно на интернет страници:

<https://www.unicef.org/serbia/media/15466/file/Istra%C5%BEivanje%20o%20uticaju%20pandemije%20Covid-19%20na%20porodice%20sa%20decom%20u%20Srbiji.pdf>

⁷⁶ *Истраживање о утицају пандемије Ковид-19 на породице са децом у Србији април-мај 2020*, стр. 16

⁷⁷ Исто, стр. 20

⁷⁸ *Истраживање о утицају пандемије Ковид-19 на породице са децом у Србији, јун-јул 2020*, УНИЦЕФ, доступно на интернет страници: https://www.unicef.org/serbia/media/15861/file/Istrazivanje%20o%20uticaju%20pandemije%20Covid-19%20na%20porodice%20sa%20decom%20u%20Srbiji_drugi%20talas.pdf

⁷⁹ *Истраживање о утицају пандемије Ковид-19 на породице са децом у Србији, јун-јул 2020*, стр. 1

ефекте на приступ услугама социјалне заштите. Готово четири петине деце која нису могла да остваре потребну услугу током ванредног стања то нису успела ни након његовог укидања.⁸⁰

Поводом решавања проблема усклађивања рада и родитељства након проглашења ванредног стања, запослени родитељи малолетне деце а посебно самохрани запослени родитељи практично су били принуђени да бирају између одласка на посао и останка код куће и бриге о својој деци. Због тога је **Повереник Влади упутио иницијативу за упућивање јасне инструкције о поступању послодавца за време ванредног стања према запосленим родитељима малолетне деце**, а у складу са усвојеном Уредбом о организовању рада послодавца за време ванредног стања, на тај начин што би се посебно прописало да:

- свим самохраним запосленим родитељима малолетне деце буде омогућено да обављају послове ван просторија послодавца, односно да, уколико није могуће организовати овакав рад, послодавац омогући останак код куће у случају потребе, како би се бринули о својој малолетној деци;
- приликом доношења одлуке о обављању послова ван просторија послодавца приоритет имају запослени родитељи малолетне деце, којима ће бити предложен овакав рад без дискриминације на основу пола;
- послодавци приликом усклађивања пословања са условима ванредног стања, организују рад тако да што мањи број запослених и радно ангажованих лица рад обавља истовремено у једној просторији, посебно водећи рачуна о потребама запослених родитеља малолетне деце које се односе на усклађивање рада и родитељства.

Упућене су: Инструкција за организовање рада у државним органима и локалним самоуправама у периоду ванредног стања и Инструкција јединицама локлане самоуправе о обавези усклађивања рада привреде у складу са ванредним стањем

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-vladi-za-izradu-instrukcije-za-pos-cir/>

Током трајања ванредног стања, али и након његовог укидања, пре свега због оптерећености здравственог система, доступност здравствене заштите је била ограничена, о чему се између осталог говори у публикацији **Људска права и КОВИД-19 - Анализа измене правног оквира током епидемије КОВИД-19 и утицај на остваривање људских права у Републици Србији**⁸¹ у којој је наведено да је здравствена заштита била ограничена као последица ограничења кретања. Лица којима је неодложно потребна здравствена помоћ и највише два лица у њиховој пратњи могла су да се крећу до установа здравствене заштите, без обзира на забрану кретања. Други начин ограничавање доступности здравствене заштите огледао се у

⁸⁰ Исто, стр. 4

⁸¹ *Људска права и КОВИД-19 Анализа измене правног оквира током епидемије КОВИД-19 и утицај на остваривање људских права у Републици Србији*, Комитет правника за људска права (YUCOM), септембар 2020. године, стр. 27-28 – доступно на интернет страни https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2020/11/Yucom_Covid_layout_SRP_all-1.pdf

ускраћивању услуга које нису повезане са сузбијањем епидемије, тако да су одложени готово сви облици пружања здравствене заштите, осим хитних услуга. Здравствене установе обавештавале су пацијенте о новом режиму рада, одлагане су све операције које нису хитне, контролни специјалистички прегледи и дијагностички прегледи. У већини медицинских установа лекари су пружали само хитну и неодложну медицинску помоћ. Републички фонд за здравствено осигурање је доносио одређене техничке мере у циљу олакшања приступа здравственој заштити, па је омогућено коришћење здравствене заштите без оверене исправе о здравственом осигурању (аутоматско продужење важења здравствене књижице), аутоматски је продужено боловање, а усвојен је и закључак Владе о продужењу важења рецепта за обновљиво издавање лекова за још девет издавања.⁸²

Пандемија је покренула деловање међународне организације за заштиту људских права с обзиром да ограничења људских права због потреба јавног здравља, представљају глобални изазов, а Уједињене нације су, од почетка пандемије, државама чланицама благовремено издавале упутства на који начин да управљају епидемијом, уз поштовање међународних стандарда људских права, наведено је у овој публикацији.

Имајући у виду значај остваривања здравствене заштите и других услуга потребних у континуитету и током ванредног стања, Повереник је указао на проблеме са којим су се суочиле особе са инвалидитетом, особе оболеле од ретких болести, особе које се налазе у терминалној фази неке болести и које користе услугу палијативне неге у кућним условима, као и особе оболеле од деменције, које користе услуге мобилних тимова или неформалних неговатеља са којима не живе у заједничком домаћинству, након усвајања мере забране, односно ограничења кретања за све грађане, те **упутио препоруку мера Влади да се у круг лица којима Министарство унутрашњих послова издаје дозволу за кретање уврсте и персонални асистенти и неговатељи, али и неформални неговатељи, као и сродници или пријатељи који не живе у заједничком домаћинству** са овим особама, а који им услугу пружају у вечерњим часовима, јер услуга лиценцираних персоналних асистената, односно неговатеља није доступна свим особама.

Персоналним асистентима и неговатељима омогућено кретање за време трајања забране кретања.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-vladi-povodom-dozvole-kretanja-neformal-cir/>

Повереник је указао и на проблеме са којима су се суочиле особе на дијализи, као једна од најугроженијих групација хроничних болесника, која у

⁸² Исто, стр. 42

редовним околностима иде на третмане сваки други дан или три пута недељно у зависности од потреба, а повећање размака између две дијализе доводи у питање животе оболелих. Стога је **Влади упућена иницијатива да је потребно свим здравственим установама указати на неопходност скраћивања времена чекања на резултате тестова на COVID-19 за пацијенте на дијализи** како би се омогућили услови за несметано одвијање редовних терапија, и на тај начин спречило угрожавање њиховог здравља.

За особе на дијализи су рађени брзи тестови, а третмани спровођени редовно.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-vladi-i-kriznom-stabu-za-suzbijanje-zarazne-bolesti-covid-19-u-vezi-resavanja-problema-sa-kojima-se-za-vreme-vanrednog-stanja-suocavaju-osobe-na-dijalizi/>

Једно од основних људских права, које је било угрожено нарочито током ванредног стања, али и након његовог престанка, посебно због последица насталих економских и социјалних поремећаја, јесте право на рад, што је сагледано у више публикација, а на шта је и Повереник константно указивао. Сама чињеница да је уведено ванредно стање нема аутоматски ефекат на примену радноправних прописа, па се сви закони примењују, иако постоји могућност да Влада ограничи њихову примену и посебним актима измени начин њихове имплементације док ванредно стање траје наведено је у публикацији ***Радна права у ванредном стању због пандемије – нужне и предузете мере државе у заштити радника***⁸³. У овој публикацији је анализирано неколико аспеката како уведених тако и мера које су прескочене на почетку епидемије. Пре свега, директна заштита права запослених и радно ангажованих лица формално и практично није постојала, нису спроведене мере заштите од отказивања уговора о раду или других уговора о радном ангажовању, односно заштите постојећег радноправног статуса радника, што може да доведе до колективних отпуштања радника, наведено је у овој анализи, као и да је надзор над спровођењем предузетих мера изостао или је био недовољан, те да радници нису могли да остваре ефикасну заштиту својих права док траје ванредно стање, без обзира на начин и обим кршења закона од стране послодаваца. Држава није реаговала на примену законских овлашћења послодаваца да вишак запослених пошаље на неку врсту плаћеног одсуства, послодавци су сами доносили одлуке о плаћеним и неплаћеним одсуствима јер их надлежно министарство није саветовало које мере да предузимају, такође је наведено у овој публикацији, закључујући да формално постоји индиректна заштита права радника кроз подршку послодавцима али је мањкава јер су мере дошле сувише касно, будући да је први талас отпуштања спроведен и пре проглашења ванредног стања, а са колективним отказима се наставило.

У овој публикацији је као још један важан аспект кризе наведено да помоћ посебно угроженим категоријама становништва није постојала или није била довољна и рационално распоређена, те да су предвиђене мере биле потпуно неосетљиве на неједнак положај послодаваца и радника јер се није правила разлика између оних који су у новим околностима претрпели велике губитке и оних који су пословали без

⁸³ *Радна права у ванредном стању због пандемије – нужне и предузете мере државе у заштити радника*, Фондација Фридрих Еберт, април 2020, доступно на интернет страници: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/16128.pdf>

нарочитих измена или чак и успешније него у редовним околностима, исказана је небрига за раднике који нису у радном односу, мере нису фокусиране ни на социјално угрожене категорије грађана, без обзира да ли су у овим категоријама од раније или су мерама заштите становништва доведени у посебно тежак положај.

Повереник је, између осталог, упутио **иницијативу Влади да у одлуку о повећању плата здравственим радницима уврсти медицинске сестре, техничаре и остало здравствено особље које је запослено у Управи за извршење кривичних санкција** имајући у виду да су ова лица изостављена из одлуке о повећању плата здравственим радницима у Републици Србији, коју је Влада донела 31. марта 2020. године, а да на својим радним местима обављају све задатке амбулантног збрињавања и лечења, као и да долазе у непосредан контакт са лицима лишеним слободе чији здравствени статус захтева медицинску негу, укључујући и лечење од болести Ковид-19.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-vladi-rs-da-u-odluku-o-povecanju-plata-zdravstvenim-radnicima-uvrsti-mediconske-sestre-tehnicari-i-ostalo-zdravstveno-osoblje-koje-je-zaposleno-u-upravi-za-izvršenje-krivicnih-sankcija/>

Стање на тржишту рада у Републици Србији за време епидемије Ковид-19 сагледано је и у публикацији **Утицај епидемије Ковид-19 на положај и права радница и радника у Србији уз посебан осврт на раднике и раднице на првој линији и у неформалној економији и вишеструко погођене категорије**⁸⁴, у којој је указано да су запослени у неформалној економији препознати као категорија која се и пре наступања кризе изазване коронавирусом налазила у највећем ризику на тржишту рада, углавном ангажовани на радно интензивним пословима са ниским зарадама и у условима који не гарантују безбедност и здравље на раду, као ни остваривање права на социјално осигурање, плаћено одсуство са рада и годишњи одмор (улични трговци, различите занатлије и мајстори за кућне поправке, пијачни продавци, кућно помоћно особље, музичари, неформални радници у угоститељству, сезонски радници и др).

У условима наступања пандемије, радници који су због природе посла морали да обављају рад у просторијама послодаваца могу се поделити у две категорије, прву коју чине они који су током трајања ванредног стања били у константном ризику од заразе, били у режиму радне обавезе или су радили под посебним условима док другу групу чине радници који су ангажовани у производним делатностима а обављају послове који се по својој природи не могу обављати од куће. Радна обавеза је у највећој мери уведена здравственим радницима, који су се и највише сусрели са ризиком од заразе, а у здравственој делатности раде углавном жене (у 2019. било је запослено 131.300 радника од чега 100.700 жена)⁸⁵ као и у области социјалне заштите (78% жена)⁸⁶. Ангажоване жене су биле највише погођене, а међу њима најугроженије су самохране

⁸⁴ Утицај епидемије Ковид-19 на положај и права радница и радника у Србији уз посебан осврт на раднике и раднице на првој линији и у неформалној економији и вишеструко погођене категорије, Фондација Центар за демократију, Београд, јун/јул 2020, доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-uticaj-epidemije-covid-19-na-polozaj-i-prava-radnica-i-radnika-u-srbiji.pdf>

⁸⁵ Исто, стр. 25

⁸⁶ Исто, стр. 28

мајке, оне које се старају о малој деци и деци са инвалидитетом, као и жене које пружају неопходну негу члановима уже породице.

На основу изведене анализе у публикацији су упућене препоруке, међу којима су: измена законског регулисања радне обавезе у ванредном стању; унапређење нормативног оквира за рад ван просторија послодавца, посебно рад на даљину тј од куће; фокусирање већег броја мера директне финансијске подршке материјално угроженим радницима, посебно погођеним новим околностима на тржишту рада; фокусирање мера подршке свим радницима у неформалној економији и социјално угроженим радницима; обезбеђивање основних животних и хигијенских услова и средстава за заштиту на раду сакупљачима секундарних сировина, као и обезбеђивање поштовања права на безбедну радну средину и заштиту на раду.

Сагледавајући положај свих лица која су се током ванредног стања наша у нарочито тешком економском положају, Повереник је, између осталог, **упутио препоруку мера свим јединицама локалне самоуправе да услугама социјалне заштите и програмима помоћи обухвате сва лица са своје територије** која се налазе у стању потребе неизостављајући лица која спадају у групу тзв. правно невидљивих лица, односно лица која немају регулисан правни статус. Отежавајуће околности проглашења пандемије и увођење мера заштите ради спречавања ширења вируса додатно отежавају егзистенцију припадницима ове популације, због чега су у ситуацији да им је неопходна помоћ и подршка. Указано је да су, с обзиром да се пружање помоћи врши на основу евиденције локалних органа и институција, лица која нису евидентирана јер не поседују личну карту, немају пријављену адресу пребивалишта/боравишта у месту где живе, немају држављанство, правно невидљива лица, странци са нерегулисаним боравком, лица која немају новчану социјалну помоћ, изопштена из доделе хуманитарне помоћи, те је указано на неопходност пружања услуга социјалне заштите и хуманитарне помоћи свим угроженим категоријама.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuke-mera-jedinicama-lokalne-samouprave-povodom-usluga-socijalne-zastite-i-programa-pomoci/>

Да су околности које су нарочито допринеле томе да Роми буду теже погођени појединим мерама током ванредног стања услови живота у неформалним насељима, као и сиромаштво и начин на који долазе до прихода, између осталог је наведено у анализи **„Људска права у Србији током првог таласа коронавируса: од негирања опасности до ванредног стања“⁸⁷**.

⁸⁷ Људска права у Србији током првог таласа коронавируса: од негирања опасности до ванредног стања; А 11 – Иницијатива за економска и социјална права, август 2020; доступно на интернет страници: <https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2020/10/Ljudska-prava-u-Srbiji-tokom-prvog-talasa-koronavirusa-1.pdf>

Како су припадници ромске националне мањине који живе у нехигијенским и неформалним насељима, а који немају адекватан приступ води за пиће, комуналној инфраструктури (канализација, снабдевање електричном енергијом, итд.) у већем ризику од могућег заражавања вирусом, **Повереник је упутио препоруку мера Влади за унапређење положаја Рома у ромским насељима** у којој је препоручено да се као једна од хитних мера предвиди обавеза да се на локалном нивоу становницима ових насеља обезбеди потпуни приступ чистој води (постављањем цистерни, пластичних резервоара и сл.), те да градски/општински органи у свој рад укључе и координаторе за ромска питања, као и да се обезбеди континуирани рад здравствених медијаторки што би морао бити један од приоритета у новонасталој ситуацији у склопу мера на сузбијању ширења вируса.

Повереник је упутио препоруку мера и Граду Београду поводом стања у неформалном београдском насељу „Чукариска шума“ и поново указао на положај Рома у ромским насељима и подсетио да су Роми једна од најчешће дискриминисаних група становника, која је у највећем ризику од социјалне искључености и сиромаштва, као и да је повереница два пута посетила ово насеље и указала јавности на потребу предузимања мера за њихово адекватно збрињавање.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-gradu-beogradu-povodom-stanja-u-neformalnom-beogradskom-naselju-cukaricka-suma/> и <http://ravnopravnost.gov.rs/polozaj-roma-u-romskim-nas-cir/>

У публикацији **Пандемија Ковид-19 и радна права у Србији**⁸⁸ Фондације Центар за демократију је, између осталог, наведено да је пандемија Ковид-19 проузроковала пад система радноправне заштите, правног поретка, као и система заштите људских права и указано да су кључни аспекти чијем решавању је требало посветити пажњу кроз реформске мере: стратешки приступ реформи радног права, што се може учинити кодификацијом, усклађивањем са конвенцијама МОП и директивама ЕУ и унапређењем његове примене; укидање дискриминације лица радно ангажованих по основу уговора о раду ван радног односа која нису изједначена у правима и обавезама са лицима ангажованим по основу уговора о раду (права на ограничено радно време, на одмор, на одсуства); смањење искључености са тржишта рада појединих категорија радно активног становништва, као што су лица са породичним дужностима; прилагођавање радноправног оквира новим трендовима на тржишту рада јер подаци указују на велики пораст како флексибилних облика рада, тако и облика рада са флексибилним и атипичним условима рада (још пре актуелне кризе број запослених лица која раде од куће у 2019. години је порастао за чак 58,6% у односу на 2018. годину, са близу сто хиљада на готово 160 хиљада⁸⁹); и унапређење социјалног дијалога.

Неки од закључака у овој публикацији се односе на потребу разраде законских одредаба које се односе на рад на даљину и рад од куће, потребу доношења

⁸⁸ Пандемија Ковид-19 и радна права у Србији, Фондација Центар за демократију, Београд, април 2020, доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-ivan-sekulovic-pandemija-covid-19-i-radna-prava-u-srbiji.pdf>

⁸⁹ Пандемија Ковид-19 и радна права у Србији, стр. 8

декларација у ванредним ситуацијама којима влада заузима ставове, као и потребу обезбеђивања правне сигурности у погледу тумачења одредаба прописа од стране ресорних министарстава.

Повереник је упутио препоруку мера ЈП Пошта Србије поводом усклађивања рада и родитељства и доласка и одласка са посла поводом обраћања запослених родитеља који су указали на неједнак положај у који су одлуком Јавног предузећа „Пошта Србије“ стављени запослени очеви малолетне деце, јер је ово предузеће у циљу примене Уредбе о организовању рада послодаваца за време ванредног стања, донело одлуку да се само мајкама деце млађе од 12 година омогући да за време трајања ванредног стања не долазе на посао како би бринуле о својој малолетној деци.

Такође, Поверенику су се обратиле и особе са инвалидитетом запослене у истом предузећу указујући на неразумевање послодавца у вези са проблемом који имају приликом доласка и одласка са посла у условима ванредног стања. Повереник је указао на поштовање свих прописа и потребу предузећа да одлуке о запосленима који ће послове обављати ван просторија послодавца доноси уз пуно уважавање свих препоручених мера датих у циљу сузбијања ширења заразе и без дискриминације по било ком основу.

Предузеће је навело да посебну заштиту ужива родитељ детета млађег од 12 година, нарочито родитељ који самостално врши родитељско право или је другом родитељу установљена радна обавеза, као и да је особама са инвалидитетом омогућено да не долазе на посао за време трајања ванредног стања.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-posta-srbije/>

Поред права на рад, у публикацијама се указује и на друга права која су била ограничена током ванредног стања. Комитет правника за људска права – YUCOM је у публикацији **Ограничење кретања и суђења за време ванредног стања**⁹⁰ указао да Европска конвенција о људским правима у члану 15. који уређује одступање од Конвенције у ванредним околностима, наводи да у случајевима јавне опасности „која прети опстанку нације“, држава може предузети мере које одступају од њених обавеза, али само уколико то у најнужнијој мери изискује таква ситуација. Република Србија је ограничавала право на слободу кретања без обавештавања генералног секретара Савета Европе о одступању од појединих права, наведено је у овој публикацији, што је учинила тек 7. априла 2020. године, ретроактивно и без пропратног списка права која ће бити ограничена или временског оквира трајања ограничења. Иако се може рећи да је услов законитости ограничења права на кретање био испуњен, ограничење овог права трпели су сви грађани Србије, али не подједнако, те је постављено питање старосне дискриминације грађана преко 65, односно 70 година и оправданости мере потпуне забране кретања. За разлику од уставних судова у региону и широм Европе, који су се бавили проценом уставности сличних мера, Уставни суд у Србији је остао

⁹⁰ *Ограничење кретања и суђења за време ванредног стања*, Комитет правника за људска права (YUCOM) , доступно на интернет страници: <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2020/08/Ograni%C4%8Denje-kretanja-i-su%C4%91enja-za-vreme-trajanja-vanrednog-stanja-YUCOM-jul-2020..pdf>

пасиван током целог трајања ванредног стања, допуштајући даљу правну несигурност и кршење права грађана, наведено је у публикацији. Управо због тога, али и честог мењања правила, дошло је до изразито високог броја предмета у којима су грађани окривљени за кривично дело *Непоступања по здравственим прописима*. Будући да је Народна скупштина потврдила све мере донете за време ванредног стања и донела Закон о важењу уредаба које је Влада донела за време ванредног стања, коначну оцену уставности спорних мера би требало да донесе Уставни суд Србије који ће дати одговор и на појединачна кршења људских права која ће се наћи пред њим, наведено је у овој публикацији.

Поводом случајева кршења забране кретања у току трајања ванредног стања и изрицања новчаних казни старијим суграђанима, **Повереник се обратио Министарству унутрашњих послова иницијативом за доношење упутства/инструкције о поступању припадника тог министарства приликом контроле поштовања наредбе о забрани кретања и изрицања новчаних казни** за њено кршење.

Повереник је препоручио овом министарству да упутством појасни начин понашања према особама старијим од 65 година које због природе свог здравственог стања нису у могућности да схвате значај наведене мере и обавезу њеног поштовања и предложио да особи која је старија од 65 година и која је у време забране кретања затечена ван објекта у којем има пребивалиште, односно боравиште, а за коју се несумњиво на основу спољних карактеристика и понашања може утврдити да је дезоријентисана у односу на простор, време или људе, уместо изрицања новчане казне буде пружена неопходна заштита кроз укључивање надлежног центра за социјални рад.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-mup-povodom-kaznjavanja-osoba-oboilelih-od-dem-cir/>

У публикацији *Covid-19 and the impact on human rights*⁹¹, је дат кратак преглед импликација борбе против Ковид-19 на заштиту људских права и сагледан утицај предузетих мера, посебно изолације, на права зајамчена Европском конвенцијом о заштити људских права. Такође је наведено да је пандемија Ковид-19 већ прерасла у једну од најтежих криза од Другог светског рата. У публикацији је наведено да према Европској конвенцији о заштити људских права, државе имају обавезу да предузимају одговарајуће мере како би заштитиле појединце од ширења епидемије и спречиле даље заражавање. С обзиром на значај заштите живота, државе могу с пуним оправдањем да предузимају сразмерне мере изолације делова или целокупног становништва у циљу успоравања заразе а тиме и заштите основних права зајамчених конвенцијом, јер осим права на живот, остала права су увек ограничена.

Закључци из ове публикације су да је у кризним ситуацијама први приоритет заштита живота и здравља људи, те да државе имају обавезу да предузимају све

⁹¹ *Covid-19 and the impact on human rights*, The Aire Centre, 28 April 2020, доступно на интернет страници: https://www.rolplatform.org/wp-content/uploads/2020/10/Covid-19_and_the_WB.pdf

мере у циљу заштите и пружања услуга, посебно помоћи људима чије се здравље налази у већој опасности. Државе су дужне да пажљиво процењују своје задирање у права и слободе грађана као и да ограниче ефекте тог задирања само на неопходну меру. Друго, државе имају обавезу да поштују национално законодавство које уређује поступање у ванредним ситуацијама, тако да свака мера може бити подвргнута испитивању демократски изабраних тела и судова. На крају следи фаза поуке када се сагледава да ли су предузете све мере предострожности и да ли је требало учинити више. Обавезе држава према Европској конвенцији тичу се законитости, неопходности и пропорционалности усвојених ограничења, укључујући позитивне мере за заштиту посебно осетљивих категорија становништва. Нужно је успостављање равнотеже између колективне заштите и заштите појединачних права, која не би требало да буду жртвована. Европска конвенција о људским правима и судска пракса Суда у Стразбуру пружају одличан водич у тешкој ситуацији изазваној епидемијом Ковид-19, а придржавање одредаба конвенције може помоћи поштовању и заштити људских права, без обзира на изазове.

Сагледавајући последице пандемије готово на самом почетку увођења ванредног стања, у Републици Србији је 31. марта 2020. године донет Програм економских мера за подршку привреди Србије погођеној последицама епидемије (корона вирус-Ковид 19) са циљем очувања запослености и помоћи предузећима која су највише погођена кризом, који је обухватао следеће мере: одлагање плаћања пореза на зараде и доприносе за приватни сектор, током трајања ванредног стања, уз каснију отплату настале обавезе у ратама са почетком најраније од 2021; одлагање плаћања аконтација пореза на добит у другом кварталу; ослобађање давалаца донација од обавезе плаћања ПДВ-а.

Такође је предвиђена директна помоћ предузетницима који се паушално опорезују и који плаћају порез на стварни приход, микро, малим и средњим предузећима у приватном сектору – за време трајања ванредног стања – три минималне зараде, као и директна помоћ великим предузећима у приватном сектору – уплата помоћи у висини 50% нето минималне зараде (за време трајања ванредног стања) за запослене којима је решењем утврђен престанак рада.

Мере за очување ликвидности у приватном сектору су и: Програм финансијске подршке привреди у условима Ковид-19 кризе Фонда за развој Републике Србије; гарантна шема за подршку привреди у условима Ковид-19 кризе; мораторијум на исплату дивиденди до краја године, осим за ЈП; фискални стимуланс – директна помоћ свим пунолетним грађанима у износу од 100 евра у динарској противвредности.

Народна банка Србије донела је привремене мере у циљу очувања финансијског система и то застој у отплати (мораторијум) дужницима на отплату кредита, као и обавеза по основу финансијског лизинга, не краћи од 90 дана, или од трајања ванредног стања, за које време банка не обрачунава затезну камату на доспело а неизмирено потраживање и не покрећу поступак извршења, као ни поступак принудне наплате.

Повереник је **Влади указао на потребу за разматрање могућности да се креирањем посебних мера које би биле усмерене на све грађане ублаже негативни ефекти које је пандемија болести Ковид-19 имала.**

Повереник је поздравио доношење Програма економских мера за подршку привреди Србије погођеној последицама епидемије и усвајање конкретних мера, указујући да је Република Србија и поред негативних ефеката које је пандемија Ковид-19 имала на привреду, успела да сачува велики број радних места и тиме смањи негативне ефекте пандемије на економски положај пре свега запослених.

Повереник је указао да приликом креирања мера ради смањења негативних ефеката пандемије свакако треба узети у обзир и чињеницу да последице али и мере које су предузимане у циљу сузбијања ширења Ковид-19 нису једнако погодиле све категорије становништва. У том смислу су се Поверенику обратила удружења родитеља, али и сами родитељи, посебно они који имају више од двоје деце, наводећи да пакет економских мера неће имати ефекте на унапређење положаја деце, јер малолетне особе нису обухваћене ни једном од четири сета мера, а ефекти мере једнократне новчане помоћи неће једнако утицати на смањење негативних ефеката на породице које имају више деце, затим на самохране родитеље, али и на породице у којима је један или оба родитеља незапослена или неформално запослена у односу на породице у којима оба родитеља раде. Предложене економске мере нису на једнак начин обухватиле запослене и незапослене, оне који раде у неформалној економији (посебно Роме), пољопривреднике, представнике самосталних уметника и др.

Повереник је у својим препорукама у потпуности поштовао све међународне стандарде који се односе на неопходност и пропорционалност усвојених ограничења, укључујући позитивне мере за заштиту посебно осетљивих категорија становништва, а које су наведене у горе поменутих извештајима који су накнадно објављивани.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-vladi-povodom-programa-ekonomskih-mera/>

Повереник је Влади поднео **иницијативу да се изврше измене и допуне Уредбе о формирању привременог регистра и начину уплате једнократне новчане помоћи свим пунолетним држављанима Републике Србије у циљу смањивања негативних ефеката проузрокованих пандемијом болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2⁹²** предлажући да се уплата једнократне новчане помоћи без обавезе подношења пријаве, поред прималаца пензија и корисника права на новчану социјалну помоћ, аутоматски изврши и на рачуне: незапослених особа; особа са инвалидитетом које су корисници права на увећан додатак за помоћ и негу другог лица; родитеља, односно хранитеља или старатеља који остварују право на дечији додатак; самосталних уметника; запослених који остварују минималну зараду.

Повереник је у овој иницијативи такође указао на особе лишене пословне способности које су навршиле 18 година а које неће бити обухваћене мером, као и да је великом броју грађана лична карта истекла, да у условима ванредног стања нису били у могућности да је продуже, а да је један од услова за уплату једнократне новчане помоћи поседовање важеће личне карте.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-za-izmene-i-dopune-uredbe-vlade-cir/>

---

⁹² „Службени гласник РС”, број 60/20

КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ

На основу поступања по притужбама и другим обраћањима грађана Поверенику, уз сагледавање стања у погледу остваривања равноправности из великог броја доступних извора, издвајају се поједини проблеми у вези са више различитих области, односно више рањивих група становништва. Општи (заједнички) изазови приказани су у наставку текста, док су поједини проблеми везани нарочито за одређене друштвене групе, приказани у тексту који се односи на дискриминацију тих друштвених група.

Актуелна ситуација пандемије вирусом Ковид-19 на светском нивоу током 2020. године указала на потребу успостављања равнотеже између заштите здравља становништва, поштовања људских права и минимизирања различитих последица које је здравствена криза изазвала. Током кризе се нарочито могла сагледати потреба унапређивања приступа адекватним и правовременим информацијама у вези са кризним догађајем и начинима за његово превазилажење. Специфичности потреба различитих друштвених група које су током криза у повећаном ризику захтевају правовремени одговор; неопходно је поседовање што прецизнијих сегрегисаних података о становништву како се не би догодило да неке групе грађана буду изостављене из појединих мера; нужно успостављање сарадње и укључивања што већег броја представника рањивих група у креирање одговарајућих одговора на кризне ситуације; снажна потреба за подстицањем волонтеризма и друштвене одговорности; потреба за прецизирањем одредаба одређених прописа (попут прописа о раду од куће, безбедности и здравља на раду у кризним ситуацијама и сл.). Нарочито се издвојила потреба за што доступнијом и ојачаном здравственом заштитом и њеним пружањем у континуитету без обзира на кризу изазвану вирусом.

Препознајући ризик од наступања тежих економских последица услед пандемије Ковид-19, **Европска мрежа тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) упутила је доносиоцима одлука на националном и европском нивоу препоруке за равноправну обнову друштва по завршетку кризе**⁹³. Еквинет полази од чињенице да основна људска права, као што је право на равноправност, представљају фундамент сваког демократског друштва и могу бити ограничени само уз строго испуњавање услова неопходности, пропорционалности и ограниченог временског трајања. С тим у вези, поребно је да институције система и политичари јасно ставе до знања јавности да ће водити рачуна о заштити права свих грађана, а посебно оних грађана који припадају осетљивим друштвеним групама. Препорука даље наводи да би требало посебно водити рачуна о повећаном ризику од настанка говора мржње и доношења мера које садрже елементе посредне дискриминације. Надаље, када су у питању мере за ублажавање економских последица пандемије, препоручује се посебна пажња при сагледавању ефеката на већ постојеће економске и структуралне неједнакости. Такође, наглашава се потреба за ојачавањем система социјалне заштите и социјалне инфраструктуре уопште, као најважнијег механизма за смањење неједнакости у друштву. Поред тога, наглашава се важност поштовања принципа равноправности од стране послодаваца, пружалаца услуга, просветних радника и јавног сектора уопште. Најзад, неопходно је обезбедити грађанима приступ правди, између осталог и кроз ојачавање капацитета тела за равноправност, ради што ефикаснијег надгледања спровођења антидискриминационог законодавства и контроле предузетих мера у циљу побољшања епидемиолошке ситуације и ублажавања очекиваних економских последица пандемије.

Током претходне године је посебно до изражаја дошла неопходност обезбеђивања свих потребних услуга у одговарајућем обиму. Наиме, остваривање права на здравствену заштиту не би требало да представља проблем ни једном грађанину, без обзира на место пребивалишта, дијагнозу, године старости и друге карактеристике. Током кризе изазване коронавирусом поједини грађани нису могли да остваре право на здравствену заштиту у потребном обиму, а овај проблем се нарочито огледао кад су у питању хронични болесници, особе са инвалидитетом, ЛГБТИ, деца, старији суграђани, жене нарочито у погледу сексуалног и репродуктивног здравља. У том смислу, неопходно је предузимање свих мера како би се обезбедио континуирани потпуни приступ услугама здравствене заштите за све грађане и то у свакој ситуацији, без обзира на тренутне кризе. Са друге стране у претходној години су се показали већи недостаци у погледу остваривања права на услуге социјалне заштите, чији је континуитет важан поготово у кризним ситуацијама. Пракса Повереника такође је потврдила већ раније изведене закључке у вези са потребом унапређивања истовременог пружања услуга система социјалне и здравствене заштите, као и палијативног збрињавања у циљу побољшања квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота, али и даљег развијања свих услуга у заједници и услуга смештаја у потребном обиму. Поред тога, и даље је евидентна

⁹³ Recommendation for a fair and equal Europe: Rebuilding our societies after Covid19, Equinet, доступно на интернет страници: <https://equineteurope.org/2020/11-recommendations-for-a-fair-and-equal-europe-rebuilding-our-societies-after-covid-19/>

потреба унапређења информисаности грађана о неопходности спровођења како превентивних, тако и скрининг прегледа у циљу раног откривања болести и унапређења општег здравља становништва.

Актуелна криза потврдила је и неопходност несметаног приступа и потребу ефикасног функционисања свих механизма за заштиту од дискриминације, пре свега институције Повереника али и судова, уз пуну примену антидискриминаторног правног оквира од стране свих органа јавне власти, вођење централне и јединствене евиденције о случајевима дискриминације у свим областима друштвеног живота, као и праћење међународне и домаће антидискриминационе праксе и политика, уз сагледавање налаза релевантних истраживања. Значајан је и ниво информисаности и свести грађана о забрани дискриминације, али и о значају остваривања принципа равноправности за друштвени и економски развој и побољшање квалитета живота свих грађана, односно стварање таквог културног обрасца понашања у коме се дискриминација осуђује, а равноправност поштује и подржава.

Постојећим антидискриминационим законодавством у Србији постављен је темељ за унапређење равноправности и сузбијање дискриминације, али је тај правни оквир потребно унапређивати и усклађивати. С тим у вези треба нагласити да су у процесу приступања Републике Србије Европској унији, у Акционом плану за Поглавље 23 и 24 предвиђене измене Закона о забрани дискриминације како би се извршило усклађивање са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима, и успоставио јединствен, централизован и стандардизован систем за прикупљање, бележење и анализу релевантних података за праћење појаве дискриминације и начине функционисања система правне заштите. Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације није усвојен у току 2020. године.

Законски оквир забране дискриминације поред крвног Закона о забрани дискриминације, чине и други прописи који могу бити од утицаја на остваривање равноправности и унапређење положаја појединих група становништва, а које је потребно унапредити, изменити или донети, попут: Закона о ванпарничном поступку, Породичног закона, Закона о социјалној заштити, Закона о финансијској подршци породици са децом, Кривичног законика, Закона о спречавању насиља у породици, Закона о истополним партнерствима, Закона о заштити лица са менталним сметњама, Закона о родној равноправности и др. Одговарајућим решењима у овим прописима, усаглашеним са највишим међународно признатим стандардима, у одређеној мери би се утицало на положај одређених група становништва. Тако је, примера ради, потребно интервенисати у одговарајућим прописима, како би се обезбедила примена члана 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом, коју је Република Србија међу првима ратификовала, и тиме омогућити остваривање низа права особама са инвалидитетом којима је пословна способност одузета.

Епидемија изазвана Ковид-19 у пракси је такође, потврдила потребу за прецизнијим дефинисањем појединих одредаба пре свега прописа о раду, имајући у виду потребу детаљнијег регулисање рада од куће, одредаба о безбедности и заштити на раду у условима кризних ситуација, начинима реаговања послодаваца у оваквим ситуацијама и др.

Једном броју стратешких докумената истекао је период на који су донети, а нови стратешки правци некад се годинама не утврђују, као што је случај Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом која је донета марта 2020. године док је претходна истекла још 2015. године. То понекад резултира непредузимањем мера и активности које су се могле предузети и тиме унапредити положај рањивих група становништва. Истовремено се дешава и да се доносе поједина стратешка документа, али без истовременог доношења пратећег акционог плана, који би требало да садрже не само прецизан временски оквир за предузимање конкретних активности, него и опредељена финансијска средства и изворе финансирања за све мере и активности.

Грађани су се Поверенику обраћали током године у вези са могућношћу коришћења неких мера подршке за које су „чули да постоје али не у њиховом месту“, или су наводили да им није позната могућност да могу да остваре поједина права и услуге на нивоу јединице локалне самоуправе. Поред тога су указивали да се поједине услуге не остварују у пуном обиму или у континуитету. Нису донети акти у појединим јединицама локалних самоуправа којима се детаљније разрађују одредбе стратешких докумената (попут социјалног укључивања Рома, појединих услуга социјалне заштите као што је помоћ у кући, лични пратилац, персонални асистент и др, унапређења положаја особа са инвалидитетом, обезбеђивања педагошких асистената и сл). Израда квалитетног, одрживог и реалног локалног акционог плана за различите области друштвених односа довела би до лакшег и систематичнијег предузимања конкретних мера за унапређење положаја нарочито најугроженијих група становништва и у коначном утицала би на системско праћење примене ових докумената.

Према подацима из публикације *Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалних самоуправа у Републици Србији*⁹⁴, која је објављена 2020. године, укупни расходи за услуге социјалне заштите у надлежности јединица локалне самоуправе 2018. године износили су 3,65 милијарди динара, односно свега 0,07% БДП-а. Поређења ради, укупни расходи за најраспрострањеније услуге социјалне заштите – резиденцијални и породични смештај, износили су 0,14% БДП-а. У осам локалних самоуправа уопште нису забележени расходи за услуге социјалне заштите. Наменски трансфери додељени за локалне услуге социјалне заштите 2018. године износили су приближно 622,4 милиона динара (чиме је финансирано 17,1% укупних расхода), а добило их је 105 јединица локалне самоуправе. Међу 40 јединица локалне самоуправе које нису добиле наменске трансфере, осам веома мало улажу у локалне услуге (мање од 0,5% локалног буџета), а међу њима је и шест најнеразвијенијих општина.⁹⁵

У периоду 2015. до 2018. године се номинално гледано више него удвостручио број корисника услуге помоћ у кући за одрасле и старије, као једне од најраспрострањенијих услуга. Међутим, у 2018. години ова услуга се пружала свих 12 месеци у мање од 50% јединица локалне самоуправе, док се у 19 локалних самоуправа ова услуга пружала 6 и мање месеци. У 2018. години обухват услугом помоћ у кући је био 16.678 корисника просечно месечно, а обухват старијих грађана је 1,24% укупне популације 65+, што значи да је обухват низак нарочито у поређењу са развијеним

⁹⁴ *Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалних самоуправа у Републици Србији*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, 2020, доступно на интернет страници: <http://csp.org.rs/sr/publikacije/>

⁹⁵ *Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалних самоуправа у Републици Србији*, стр. 34

земљама, док је број локалних самоуправа које пружају ову услугу готово идентичан годинама уназад (2012-122, 2018-123).⁹⁶

Оваква ситуација несразмерно теже погађа жене, које у поређењу са мушкарцима преузимају већи терет обавеза за бригу о члановима породице којима је потребна нега и помоћ. Према истраживањима, жене дневно проводе у просеку скоро три пута више времена од мушкараца у неплаћеним пословима старања и пословима у домаћинству, чиме се ограничава њихово време за плаћени рад, образовање и слободно време.

Подсећамо да је Повереник 2019. године радио анализу успостављања и пружања услуге личног пратиоца у јединицама локалне самоуправе због чега су упућене препоруке мера свим градовима и општинама у циљу успостављања и пуне реализације ове услуге. Један број локалних самоуправа је обавестио Повереника да својим актима има успостављену услугу али да с обзиром да спадају у општине IV категорије немају обезбеђена средства за реализацију услуге.

Према подацима из Анкете о приходима и условима живота 31,7% становништва Републике Србије (2,18 милиона) изложено је ризику од сиромаштва или социјалне искључености што је знатно изнад вредности просека 28 земаља ЕУ (21,7%). Према показатељима субјективног сиромаштва 46,7% грађана изјављује да тешко или веома тешко „саставља крај са крајем”, а испод линије апсолутног сиромаштва живи око 486.166 становника Републике Србије.⁹⁷ Сиромашни грађани се у бројним истраживањима и публикацијама како на домаћем, тако и на међународном нивоу перципирају као једна од највише дискриминисаних друштвених група, али и група која је у највећем ризику. Борба против сиромаштва је први од Циљева одрживог развоја УН Агенде за одрживи развој 2030. који се односи на будући друштвени и економски развој у складу са принципима одрживости. С тим у вези, сва релевантна међународна документа означавају да рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система заштите и унапређење координације свих актера, на свим нивоима и свим секторима (социјалне и здравствене службе, образовање и култура, безбедност, пензијско-инвалидско осигурање, тржиште рада и др.) као и сарадњу са другим актерима који се баве питањима сиромаштва, укључујући организације цивилног друштва и волонтерске организације. Ова сарадња би требало да укључује сва питања која се тичу сиромаштва ради омогућавања социјалне инклузије и веће друштвене укључености, смањења дискриминације и остваривања равноправности у што већем обиму.

Поред наведеног, а имајући у виду пре свега демографску слику коју карактерише демографско старење и висока просечна старост становништва, опадање стопе фертилитета и висина стопе морталитета, уз и даље постојање миграција и одласка младих, посебну пажњу је потребно посветити спровођењу мера и активности у циљу смањења сиромаштва, подстицања руралног развоја, задржавања и веће укључености

⁹⁶ Исто, стр. 20

⁹⁷ *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику – узроци, исходи и препоруке*, Тим Уједињених нација за људска права и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд 2020, доступно на интернет страници: <https://serbia.un.org/en/resources/publications>

младих, веће једнакости при запошљавању без давања предности по било ком основу, као и постизања пуне равноправности грађана и грађанки, нарочито рањивих и маргинализованих друштвених група укључујући и децу и жене који припадају овим групама.

Подаци о повећању броја случајева родно заснованог насиља указују да је проблем насиља и даље озбиљан и врло комплексан проблем иако је Закон о спречавању насиља у породици постигао одређене ефекте и унапредио координисано деловање институција система у пружању заштите. Број пријављених случајева породичног насиља смањено се током ванредног стања, али је истовремено психосоцијална подршка женама у ситуацијама насиља пружена путем хитних телефонских линија повећана за 30% у поређењу са периодом пре почетка епидемије Ковид-19 и закључно са августом 2020. године, званично регистрован број жртава породичног насиља био је 12.332, од чега су 72,4% биле жене⁹⁸. Овакво стање показује потребу за даљим јачањем система подршке жртвама, као и јачањем институција које су за ову подршку надлежне. Потребно је предузимати даље кораке усмерене ка сузбијању родних стереотипа и сексизма, затварању родних празнина на тржишту рада, оснаживању жена, постизању једнаког учешћа у различитим секторима и процесима одлучивања, превенцији насиља кроз промовисање равноправности, родних улога у систему образовања, културе и медија, као и друге мере којима се могу постићи жељени резултати. Посебну пажњу је потребно посветити мерама за превенцију насиља у кризним ситуацијама када се може очекивати повећање броја случајева насиља. Такође, није ретка ни појава различитих облика насиља и узнемиравања на раду а борба против таквих појава у фокусу је посебно Међународне организације рада, социјалних партнера превасходно синдиката, организација цивилног друштва. Међународна организација рада је 2019. године усвојила Конвенцију број 190 о забрани насиља и узнемиравања, која је први свеобухватни међународни документ који се бави проблемом насиља и узнемиравања на раду, указујући на специфичне карактеристике, облике и негативне последице насиља у свету рада. Овом конвенцијом се дефинишу мере и механизми за спречавање насиља и узнемиравања, почев од превенције, идентификовања, оспособљавања за препознавање ових облика насиља, али и контроле. Ратификација Конвенције број 190 Међународне организације рада би могла да допринесе смањењу случајева насиља и узнемиравања на раду, којем су неретко изложене жене.

Током 2020. године, као посебно важна и нарочито угрожена професија у свету, али и код нас, препознати су новинари и новинарке. У Платформи Савета Европе за промоцију заштите новинарства и безбедности новинара⁹⁹, у извештају за претходну годину у делу који се односи на Србију, бележи се пораст броја напада на медије укључујући и претње смрћу, као и запаљива реторика која долази од државних званичника. Важно је напоменути да је крајем године Влада формирала Радну групу за безбедност и заштиту новинара, уз напомену да је дотадашњи рад Сталне радне групе указао на потребу да се рад на том проблему институционализује како би се ефикасније реаговало у случају напада на новинаре и пратиле све радње предузете у циљу заштите њихове безбедности. На другој страни, међутим, јавни и медијски

⁹⁸ COVID-19 Socio-Economic Impact Assessment; United Nations Serbia; September, 2020; доступно на интернет страни: https://serbia.un.org/sites/default/files/2020-09/seia_report%20%281%29.pdf

⁹⁹ Hands off press freedom: attacks on media in Europe must not become a new normal, Council of Europe, 2020, доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/annual-report-en-final-23-april-2020/16809e39dd>

простор и посебно друштвене мреже, су више него ранијих година садржавали дискриминаторне и сексистичке коментаре, говор мржње и најразличитије увреде, што је посебно дошло до изражаја на почетку пандемије и током избора, на шта је повереница указивала упозорењима и гостовањима у медијима, осуђујући овакве изјаве и поруке.

Поступање државних органа по препорукама Повереника

На основу свеукупног сагледавања стања из расположивих података и праксе Повереника, наведени су уочени кључни проблеми и пропусти, на основу којих, у складу са законом, Повереник даје препоруке за њихово отклањање.

У 2020. години спроведене су у целости поједине препоруке које је Повереник дао у свом годишњем извештају за 2019. годину, а поједине препоруке спроведене су у само одређеном делу. О спровођењу препорука говоре и подаци из извештаја које су Поверенику доставили државни органи у вези са реализацијом Закључка Народне скупштине број 73 од 26. децембра 2020. године поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину.

Информације о спроведеним активностима Поверенику су доставили: Министарство унутрашњих послова, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство правде, Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог и Координационо тело за родну равноправност, док информације нису доставили Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре и Министарство здравља, док је Министарство за бригу о породици и демографију у одговору навело да су тек недавно формиран и да због тога не располажу траженим подацима. Узимајући у обзир обим спроведених активности, у даљем тексту је дат кратак преглед свих достављених извештаја.

Министарство унутрашњих послова (МУП) као једну од важнијих активности наводи Пројекат „Развијање родне агенде у Министарству унутрашњих послова“, који се спроводи уз подршку Краљевине Шведске. Пројекат обухвата мере и активности за уклањање препрека за напредовање и задржавање жена у полицији. С тим у вези израђени су приручници и друга документа, за различите циљне групе. Надаље, МУП наводи и интегрисање области људских права у наставни програм Центра за основну полицијску обуку, као важан предуслов за успешно обављање задатака и деловања у заједници. Поред тога, у Програм стручног усавршавања полицијских службеника укључене су теме као што су борба против дискриминације, борба против злочина из мржње и поступање у случајевима насиља у породици. Поред активности на пољу едукације, развијени су и механизми одговорности за непрофесионално поступање, који обухватају и област заштите од дискриминације. Такође, важан елемент на пољу родне равноправности у МУП-у је учешће у спровођењу активности дефинисаних НАП-ом за Резолуцију 1325 СБУН, који обухватају извештавање, организацију и учешће на стручним скуповима.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР) је организовало тренинге за 30 тренера просветних инспектора, у вези са применом Правилника о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части и достојанства личности. Сprovedена је и јавна набавка прилагођених уџбеника за преко 600 ученика, набављен је и предат РТС-у софтвер који претвара говор у текст (у сарадњи са Уницефом), а МПНТР тренутно учествује у спровођењу великог броја пројеката за унапређење капацитета установа, као што је пројекат партиципације УНЕСКО-а под називом „Развој капацитета за превенцију насилног екстремизма кроз образовање у средњим школама у Републици Србији – постављање основа“ и пројекат „Превенција и борба против сексуалног злостављања и експлоатације деце на интернету у Србији и Бих“, који се спроводи у сарадњи са организацијом *Save the Children*. Поред тога, на основу Меморандума о сарадњи, МПНТР, Амбасада Француске и Француски институт у Србији, расписали су Јавни позив за ученике и ученице средњих школа за учешће на конкурс под називом „Сви заједно за родну равноправност“. Настављен је и рад на унапређењу правног оквира, а неки од примера су измењен Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и Правилник о педагошком и андрагошком асистенту.

Током 2020. године, *Министарство правде* је спроводило активности усмерене ка елиминацији негативног утицаја пандемије и уведеног ванредног стања на жртве насиља у породици и партнерским односима. С тим у вези, у оквиру дате Препоруке за рад судова и јавних тужилаштава, предмети који се односе на насиље у породици сврстани су међу приоритетне, односно предмете који не трпе одлагања. Такође, ово министарство је пружило подршку активностима Мреже жена против насиља, учествујући на онлајн радионицама намењених представницима центара за социјални рад, полиције, јавних тужилаштава и др.

Министарство државне управе и локалне самоуправе (МДУЛС) је пружило податке са локалног нивоа којима располаже, а који су делом инкорпорирани у *Анализу учешће жена у јавном и политичком животу*, која је дата на почетку овог извештаја. Уочен је тренд повећања степена учешћа жена на свим нивоима одлучивања, али је у исто време констатовано да пуна равноправност још увек није постигнута. Надаље, МДУЛС је известио да програми обука државних службеника у оквиру Националне академије за јавну управу садрже области људских права, родне равноправности и заштите од дискриминације. Констатовано је да правни оквир у области уређивања плата државних службеника адекватан и да су створени једнаки услови за остваривање права на плату, накнаде и друга примања запослених у јавном сектору, независно од тога којег су пола. Такође, недавним изменама прописа који се односи на запослене у јавном сектору, створени су услови за спровођење посебних мера у вези са запошљавањем припадника националних мањина. С тим у вези, у завршној фази је и спровођење пројекта „Подршка афирмативним мерама за запошљавање националних мањина у јавном сектору“, финансираном из ИПА неалоцираних средстава.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (МРЗБСП) је известило о формирању радне групе за ираду Националне стратегије за спречавање насиља над женама у породици и партнерским односима 2020-2025, са пратећим акционим планом 2020-2022. Такође, на предлог МРЗБСП усвојена је Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, а израђена је и радна верзија нацрта измена и

допуна Породичног закона, којима ће се брисати одредбе које су дозвољавале склапање брака малолетним лицима која су навршила 16 година живота уз претходну дозволу суда. У оквиру активности спречавања дечијих бракова, одржана је и обука за 100 полазника за запослене у центрима за социјални рад уз подршку Уницефа. Поред тога, акредитован је и програм обуке намењен запосленима у установама социјалне заштите под називом „Подршка унапређењу положаја Ромкиња“.

Када је у питању процес деинституционализације, у току је припрема Нацрта стратегије деинституционализације и развоја услуга у заједници, након чега ће се приступити изради општих и појединачних планова трансформације установа за смештај корисника. Такође, усвојена је Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период 2020-2024. године а током 2020. године је спроведена и јавна расправа у циљу припреме Предлога акционог плана за спровођење ове стратегије. МРЗБСП известило је о великом броју спроведених програма подршке за удружења која се баве унапређењем положаја особа са инвалидитетом, међу којима су и активности на пољу подизања свести о правима особа са инвалидитетом попут кампање под називом „Србија без баријера“, спроведене у сарадњи са Националном организацијом особа са инвалидитетом. На крају, у овом извештају је наведено да запослени нису подносили захтеве за заштиту права у вези са применом Закона о равноправности полова, те да није било пријављених случајева дискриминације инспекцији рада.

Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог је преузело надлежност за послове државне управе који се односе на антидискриминациону политику, равноправност полова и питања у вези са родном равноправношћу од Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства за државну управу и локалну самоуправу, као и Канцеларије за људска и мањинска права. С тим у вези, активности наведене у извештају су спроведене од стране ова три органа.

У оквиру активности предузетих у циљу економског оснаживања жена и јачања женског предузетништва, током 2020. године је расписан конкурс за удружења, под називом „Економско оснаживање жена из категорије једнородитељских породица“, а средства у износу од 3 милиона динара, обезбеђена су из буџета Републике Србије. Када је упитању унапређење положаја особа са инвалидитетом, израђена је допуњена верзија Анализе спровођења добијених препорука Комитета за права особа са инвалидитетом, у сарадњи са Националном организацијом особа са инвалидитетом Србије. Даље, сачињена је кампања у циљу борбе против пандемије Ковид-19 на 12 језика националних мањина. У вези са унапређењем положаја Рома одржано је више састанака са женским ромским организацијама, а потписан је и Меморандум о сарадњи са Ромском женском мрежом. У циљу заштите најосетљивијих категорија ромског становништва током ванредног стања, упућен је допис свим центрима за социјални рад, којим се налаже омогућавање коришћења услуга народних кухиња за Роме који нису корисници ниједног вида социјалне помоћи. Када је у питању унапређење положаја ЛГБТИ заједнице, а поводом планиране израде и усвајања Закона о истополним партнерствима одржано је више консултативних састанака са представницима различитих институција и организација цивилног друштва које се баве унапређењем положаја ЛГБТИ заједнице.

У извештају достављеном од стране *Координационог тела за родну равноправност* (КТРП) наводе се активности на унапређењу стратешког оквира и пратећих акционих планова. Ово тело је учествовало у изради Националног акционог плана за родну равноправност за период 2019-2020, као и у процесу израде Националне стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици, која је у току. У извештају се наводе и активности координисања израдом Извештаја о примени Истанбулске конвенције, као и првом евалуационом посетом ГРЕВИО Србији почетком 2019. године. Исте године је израђен Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу Пекиншке декларације и Платформе за акцију +25, у оквиру обележавања двадесетпетогодишњице од усвајања истоименог документа и петогодишњице усвајања УН агенде одрживог развоја 2030. Министарство финансија и КТРП, уз подршку *UN Women* у Србији, наставили су активности у циљу примене родно одговорног буџетирања.

У протеклом периоду спроведена су и истраживања „Економска вредност неплаћених послова старања у Републици Србији“ и „Родна равноправност у сектору транспорта“, а спроведени су и следећи пројекти: „Кључни кораци ка родној равноправности“, „Интегрисани одговор на насиље над женама и девојчицама 2“, „Родно одговорно управљање: редистрибуција неплаћеног рада“, „Равноправно у ланцу вредности“ и „Упослимо 1000 жена у руралним подручјима“. Такође, КТРП се придружило кампањи „16 дана активизма против насиља над женама“, а настављена је и кампања „Стоп насиљу над женама“ која се спроводи у сарадњи са ФК Црвена звезда и ФК Партизан. Поред тога, настављена је координација Националне коалиције за превенцију и сузбијање раних бракова. У циљу смањења негативних ефеката пандемије Ковид-19, реализован је низ активности које обухватају давање препорука за уродњавање антипандемијских мера у привреди, подршку регионалном дијалогу о женама као носиоцима одговора на кризу, реалокацији средстава са других пројеката на волонтерске активности и сл.

Имајући у виду дати преглед стања и кључне проблеме у остваривању равноправности и заштити од дискриминације, достављене извештаје о спроведеним активностима на реализацији раније датих препорука Повереника, као и чињеницу да су препоруке дате током претходних година имале општи карактер а да је у појединим случајевима потребан дужи временски период како би се реализовале, поједине препоруке које су дате у годишњем извештају за 2019. годину се понављају и у овом извештају.

Опште препоруке

На основу учесталости поднетих притужби током 2020. године издвајају се и проблеми који нарочито погађају поједине друштвене групе, односно одређена лична својства подносилаца, те су преглед праксе Повереника и препоруке за превазилажење конкретних проблема дати у деловима овог извештаја који се односе на дискриминацију на основу различитих личних својстава, док су у наставку дате опште препоруке које се односе на унапређење положаја свих, посебно осетљивих друштвених група.

Опште препоруке:

1. Кризне ситуације:

- Установити јасне, прецизне и примењиве процедуре за поступање у свим фазама трајања кризних догађаја, базиране на квалитетним и дисагрегираним подацима о становништву, након анализе одговора надлежних органа на свим нивоима на кризу изазвану вирусом SARS-COVID 19;

- у процес израде процедура за поступање у кризним ситуацијама укључити стручњаке из различитих области, представнике рањивих друштвених група попут старијих грађана, особа са инвалидитетом, Рома и сл, односно њихових организација и институција за заштиту људских права;

- унапредити приступ адекватним, свеобухватним и правовременим информацијама о кризним догађајима, као и начинима за њихово превазилажење;

- радити на укупном унапређивању система здравствене и социјалне заштите, али и других јавних служби у области образовања, друштвене бриге о деци, културе, науке, инспекцијских послова и др, како би могли у свим ситуацијама укључујући кризне, у пуној мери да одговоре на потребе грађана и обезбеде остваривање предвиђених права у континуитету и у пуном обиму;

- обезбедити већу доступност психолошке подршке и заштите менталног здравља посебно у кризним ситуацијама;

- предузимати мере за промоцију волонтеризма и подстицање волонтерског рада свих генерација, уз олакшавање процедура за организацију волонтерских сервиса и подстицање друштвене одговорности не само у кризним ситуацијама, него и у редовним свакодневним активностима.

2. Нормативни и стратешки оквир:

- Изменити, односно допунити или донети поједине прописе, усаглашене са међународним стандардима у одговарајућим областима (попут прописа у вези са пословном способношћу, о социјалној заштити, финансијској подршци породици са децом, доношења прописа о родној равноправности, истополним заједницама и др.), са циљем унапређења положаја и остваривања равноправности свих друштвених група;

- унапредити прописе о раду у погледу детаљнијег регулисања рада од куће, флексибилног радног времена и других одредаба у циљу омогућавања достојанственог рада, смањења несигурности на раду, омогућавања побољшања положаја радника и осигурања доследне примене свих прописа, усклађивања рада и родитељства и сл. Подстицати социјални дијалог свих партнера;

- у циљу постизања пуне усклађености са правним тековинама Европске уније и превазилажења проблема уочених у досадашњој примени закона, изменити и допунити Закон о забрани дискриминације и прописати адекватна решења за

успостављање и операционализовање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање и анализу релевантних података који служе за праћење дискриминације и ефикасности система заштите од дискриминације, уз предвиђање потребних буџетских средстава за његову имплементацију;

- израдити стратешка документа и акционе планове чије је важење истекло или истиче (попут стратегија превенције и заштите од дискриминације, развоја социјалне заштите, превенције и заштите деце од насиља, развоја образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, стратегије о старењу, акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност и др), како би се осигурао континуитет у спровођењу мера и активности;

- континуирано јачање капацитета локалних самоуправа, уз додатне едукације запослених у свим системима на локалном нивоу о донетим прописима и стратешким документима, њиховим циљевима и начинима за реализацију предвиђених активности, посебно оним који се односе на области од непосредног интереса за грађане на нивоу локалне самоуправе (попут активне политике запошљавања, унапређења положаја особа са инвалидитетом, развоја услуга социјалне заштите, развоја дигиталних вештина и сл), у циљу постизања најбољих резултата у односу на специфичности локалне самоуправе;

- вршити редовно сагледавање и евалуацију предвиђених мера и активности, а поред постигнутих резултата, сагледати и потребу за њиховом изменом у складу са актуелном ситуацијом, посебно на нивоу локалне самоуправе.

3. Ублажавање последица социјалне искључености и сиромаштва:

- Спроводити мере и активности у циљу смањења социјалне искључености и сиромаштва, смањења разлика између урбаних и руралних средина и унапређења равноправности грађана, нарочито рањивих друштвених група;

- наставити спровођење мера активне политике запошљавања у односу на сагледане ефекте до сада постигнутих резултата, креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица на тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и друге карактеристике незапослених лица;

- креирати јавне политике које смањују несигурност на раду и учешће нестандартних облика рада и осигуравају једнакост при запошљавању без давања предности по било ком основу;

- унапредити ефикасност материјалне подршке појединцу и породици у циљу савладавања социјалних и животних тешкоћа, уз боље таргетирање корисника;

- унапредити мере подршке породици са децом и мере популационе политике, са посебним акцентом на услуге и мере усклађивања рада и родитељства.

4. Унапређивање равноправности и спречавање насиља:

- Спроводити програме и подстицати интегрисање тема у јавном и медијском простору (укључујући и друштвене мреже) у циљу промоције културе међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности;
- континуирано реализовати едукативне програме за препознавање и реаговање на дискриминацију за све актере, укључујући запослене у органима јавне власти и свим областима друштвеног живота. Радити на укључивању свих друштвених актера на препознавање и превенцији говора мржње у јавном простору. Унапредити ефикасност санкционисања говора мржње;
- приступити потврђивању Конвенције број 190 Међународне организације рада која се односи на забрану насиља и узнемиравања на раду;
- радити на унапређивању координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља, уз даљи развој сервиса за подршку жртвама као и деци сведоцима насиља. Сачињавати родно осетљиве статистичке извештаје који се односе на пријаве насиља и процесуиране случајеве, са акцентом на посебно осетљиве групе као што су девојчице, старије жене, жене са инвалидитетом, Роме и Ромкиње, ЛГБТИ и др;
- интензивирати активности на подизању свести најшире јавности, посебно деце и младих, као и старијих грађана о препознавању насиља и његових облика.

Дискриминација на основу здравственог стања

Према пракси Повереника, здравствено стање као основ дискриминације је протеклих година био један од пет најчешћих основа који су грађани и грађанке наводили у притужбама. Тај тренд је нарочито изражен у 2020. години, у којој је поднета 121 притужба по овом основу, што га према учесталости појављивања сврстава на прво место по броју поднетих притужби, што је и очекивано имајући у виду кризу изазвану коронавирусом. Наиме, у 15,6% од укупног броја поднетих притужби, здравствено стање је наведено као основ дискриминације, било самостално или у комбинацији са још неким личним својством и то најчешће, инвалидитетом, старосним добом и сл.

Што се тиче области дискриминације највећи број притужби је поднет у области рада и запошљавања (35), затим следи област која се односи на поступак пред органима јавне власти (29) након чега следе друге области како је дато у графикону.

Актуелна ситуација пандемије Ковид–19 на светском нивоу током 2020. године, указала је на потребу успостављања равнотеже између заштите здравља становништва, поштовања људских права и минимизирања економских и социјалних поремећаја у свим земљама света погођеним здравственом кризом. Почетком године, када се вирус почео убрзано ширити, у многим земљама, као и код нас, предузете су различите мере, попут затварања граница, карантина, забране кретања, одлагања или отказивања различитих скупова, путовања, културних, спортских и других догађаја.

Повереник је након усвајања Одлуке о проглашењу ванредног стања¹⁰⁰ интензивирао праћење стања у области заштите равноправности свих грађана, те препорукама мера и иницијативама упућеним Влади и ресорним министарствима указивао на различите проблеме најугроженијих група грађана и предлагао конкретна решења за њихово превазилажење у пракси, о чему је било више речи у делу који се односи на период епидемије изазване коронавирусом.

УПОЗОРЕЊЕ: Повереник је на самом почетку ванредног стања реаговао упозорењем, најпре поводом обраћања грађана и честих случајева недопустивог и увредљивог говора и стигматизације особа оболелих од Ковид-19, особа које су у већем ризику од обољевања, попут старијих особа, али и држављана Републике Србије који се враћају из иностранства, а који су нарочито присутни на друштвеним мрежама. Такође, повереница је и пре увођења ванредног стања континуирано указивала да ће будући ризици по нашу безбедност и здравље долазити из невојног сектора.

¹⁰⁰ „Службени гласник РС“, број 29/20

Пракса Повереника током 2020. године потврђује да је целокупно становништво, а посебно одређене његове групе, било у додатном ризику од рањивости због уведених мера током ванредног стања и отежаног приступа здравственој заштити уколико се не ради о болеснима зараженим коронавирусом. У ове групе нарочито спадају особе са инвалидитетом, особе које живе са ХИВ-ом, деца, хронични болесници, онколошки пацијенти, особе које се лече дијализом, оболели од ретких болести, трансродне особе и други.

Важно!

Подсећамо да је и Повереник већ годинама, у својим редовним годишњим извештајима, препоручивао обезбеђивање ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, посебно за особе са инвалидитетом, старије, особе које се лече дијализом, које болују од ретких болести, хепатитиса, меланома, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом и др, као и да је потребно предузимати мере превентивне заштите, скрининг прегледа и посветити посебну пажњу подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу, посебно деце, младих и старијих, уз обезбеђивање веће доступности психолошке подршке.

Као и ранијих година, у току 2020. године Поверенику су се обраћали и родитељи деце са аутизмом. Нарочито је било учестало обраћање овим поводом у време ванредног стања због уведене мере забране, односно ограничења кретања. Ова мера је посебно тешко погодила особе са аутизмом јер ограничење кретања представља велики проблем за ова лица из разлога неопходности одржавања рутине у свакодневним активностима. Тим поводом је Повереник упутио препоруку мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, којом је поред наведеног указано и на проблеме који се могу појавити у случајевима у којима је родитеље или старатеље особе са аутизмом неопходно сместити у „карантин институционалног типа“, јер тада особе са аутизмом остају без примарне заштите у оквиру своје породице, о чему је већ било речи у претходном делу овог извештаја. Такође пре ових проблема током трајања ванредног стања Поверенику су се обраћали грађани и поводом проблема са којима се суочавају особе са аутизмом и њихове породице, а који нису у вези са коронавирусом.

Поверенику је притужбу поднео учитељ против директорке школе јер га је директорка из матичне школе преместила у издвојено одељење ван места пребивалишта, а да приликом његовог премештаја није узела у обзир да има сина са аутизмом од којег га премештањем удаљава, као да супруга ради као учитељица ван града. У притужби је навео да сматра да је дискриминисан због здравственог стања члана породице.

У поступку је утврђено да директорка није доставила доказе који указују да је премештај подносиоца притужбе на друго место рада сразмеран и нужан, односно да се циљ није могао остварити и на други начин.

Повереник је дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације, због чега је дао препоруку директорки школе да предузме све мере и активности из своје надлежности ради закључења анекса уговора о раду којим ће запослени најкасније у школској 2020/2021. години, из издвојеног одељења школе бити премештен на рад у седиште матичне школе, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе.

По овој препоруци је поступљено.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/614-19-prituzba-zbog-diskriminacije-u-oblasti-rada-na-osnovu-licnog-svojtva-bliskog-lica/>

Ситуација изазвана болешћу Ковид-19 указала је нарочито на важност питања менталног здравља. У ситуацијама неизвесности и немоћи, уз ризике који се односе на приступ адекватним, потпуним и правовременим информацијама о коронавирусу, претњи коју он представља, као и мерама превенције и заштите у одговарајућим форматима, али и ризици у другим областима попут ризика у области приступа раду и изворима зараде, промена радних образаца и рад од куће или губитак посла и основних извора прихода, уз немогућност проналажења новог запослења, добијају на значају и у великој мери утичу на повећање потребе за психолошком помоћи и подршком у циљу превазилажења депресије, анксиозности и других проблема узрокованих бригом, социјалном изолованомшћу, усамљеношћу, раздвајањем од вољених особа, породичним насиљем, злостављањем и др.

Овакве констатације потврђују и подаци из појединих истраживања, па је тако, примера ради, у истраживању у коме је сагледаван положај младих током епидемије, указано да је трећина младих испитаника идентификовала погоршање сопственог менталног здравља у контексту ванредног стања, забринутост за породицу и пријатеље пријавило је готово 60% младих, неизвесност преко 50%, немоћ готово половина као и анксиозност, а четвртина испитаних младих није осетило ни у једном тренутку оптимизам у погледу будућности.¹⁰¹

Да је неопходно побољшати приступ услугама здравствене заштите појединим категоријама становништва и пре кризе изазване коронавирусом указано је у

¹⁰¹ *Живот младих у Србији: утицај Ковид-19 пандемије*, Кровна организација младих Србије и Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2020, доступно на интернет страници: <https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/12/Zivot-mladih-u-Srbiji-uticaj-kovid-19-pandemije.pdf>

*Извештају за 2020. годину*¹⁰² Европске комисије у коме је наведено да је неопходно побољшати приступ услугама здравствене заштите особама са инвалидитетом, особама које живе са ХИВ-ом, зависницима од наркотика, затвореницима, женама које се баве проституцијом, ЛГБТИ особама, интерно расељеним лицима и Ромима. У овом извештају је, поред осталог, указано и да је законодавство у погледу здравствене заштите делимично усаглашено са правним тековинама ЕУ, те да тек треба обезбедити одрживост јавног фонда за здравствено осигурање, да национални план за људске ресурсе у сектору здравства још није примењен, као и да је број лекара који напуштају земљу и даље висок. Централизован систем електронских здравствених картона који финансира ЕУ и даље се не користи, није обезбеђено поштовање здравствених показатеља ЕУ, док законодавство у погледу одређивања цена медицинских производа тек треба усагласити. Када су у питању заразне болести, потребно је већу пажњу посветити делотворном и одрживом финансирању стратегија за одређене болести (националне стратегије за ХИВ), као и подизању свести о важности вакцинације деце.

У јануару 2020. године РФЗО је изменио Правилник о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања након обраћања Повереника, а поводом притужбе из 2019. године мајке малолетног детета рођеног са генетском мутацијом на петом хромозому које користи посебан слушни апарат за који није предвиђена замена. Указано је да су постојећим правилницима тог фонда наведена два помагала која користе лица са тешким оштећењима слуха, која имају свој век трајања након чега се морају мењати. Иако се ради о различитим помагалима која нису и не могу бити један другом замена Правилницима је предвиђена могућност замене само за једну врсту апарата о трошку средстава РФЗО. Имајући у виду да је РФЗО изменио правилник и на Листу помагала уврстио ово помагало подносиоца притужбе је повукла притужбу.

Иначе, РФЗО у највећој мери поштује препоруке Повереника разумевајући значај континуираног побољшања приступа савременим лековима и помагалима.

Пракса Повереника указује и на постојање значајног степена стигматизације и дискриминације особа са дијагностификованим болестима које се преносе сексуалним контактом у друштву, пре свега особа које живе са ХИВ/АИДС-ом, што указује на потребу за континуираном сарадњом са представницима медија и струке у циљу правовременог информисања и едукације становништва о заразним болестима, посебно младих, као и континуиран рад на смањењу стигматизације и дискриминације појединих облика понашања према особама инфицираним ХИВ-ом, у различитим друштвеним секторима. Готово исти проблеми се уочавају и када су у питању и друге осетљиве групе, попут ЛГБТИ и транс особа које су такође изложене стигматизацији и дискриминацији у готово свим областима друштвеног живота.

¹⁰² *Извештај Европске комисије за 2020. годину*, доступно на интернет страници: <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>

Министарство здравља је 2020. године, поступило по претходно упућеној иницијативи Повереника за измену Правилника о условима и начину поступања са посмртним остацима умрлог лица, тако да су особе које су преминуле од или са ХИВ инфекцијом, изузете са листе лица на чијим посмртним остацима неће бити обављена хигијенска обрада због смрти од заразне болести.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/1425-19-inicijativa-za-izmenu-pravilnika-postupanju-cir/>

Анализа потреба и управљање ретким болестима у свету, као и код нас, представља веома компликован и сложен проблем. По својој дефиницији, ретке болести су оне које имају стопу оболевања 1:2000, њихов тачан број још увек није познат, али се процењује да има од 5000 до 8000 различитих болести, које су по природи тешке, хроничне, најчешће дегенеративно-прогресивне и смртоносне.¹⁰³

Повереник је примера ради на почетку 2020. године примио притужбу мајке чија ћерка болује од булозне епидермолизе која је навела да јој је саопштено да дете не може да иде у школу у природи. У питању је ретко обољење коже и слузнице, где оштећења настају чак и при слабом додиру или притиску. Иако је поступак по притужби обустављен из разлога што подносиатељка притужбе није допунила притужбу у складу са законом овај пример на сликовит начин осликава проблеме са којима се сусрећу родитељи деце која имају здравствене потешкоће.

У појединим истраживањима у којима су праћени ефекти пандемије је указано да, нарочито у периоду ванредног стања, потребе становништва за различитим здравственим услугама нису биле задовољене најчешће због недоступности услуге или недоступности лекара¹⁰⁴. Приступ здравственој заштити грађана који ову заштиту траже због стања која нису била у вези са лечењем или сузбијањем заразе Ковид-19 је нешто олакшан након престанка ванредног стања и то првенствено због почетка рада приватних пракси, којима су се грађани по потреби обраћали.

Обезбеђење приступа редовним здравственим услугама и терапијама, прегледима и психолошкој подршци током криза, укључујући приступачне здравствене објекте, као и јасне и ефикасне процедуре пружања услуга из области здравствене заштите у кризама, само су неки од изазова произашлих из кризе изазване епидемијом Ковид-19. Посебан изазов је представљао положај лица која су се у време ванредног стања налазила на болничком лечењу или рехабилитацији, али и лица на институционалном смештају, попут особа са инвалидитетом или старијих и других лица у установама

¹⁰³ *Израда методологије и учешће у праћењу ретких болести, анализа потреба и израда плана за управљање ретким болестима*, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Београд, доступно на интернет страници: <http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Retke%20bolesti%202018.pdf>

¹⁰⁴ *Истраживање о утицају пандемије Ковид-19 на породице са децом у Србији април-мај 2020*, УНИЦЕФ, доступно на интернет страници: <https://www.unicef.org/serbia/media/15466/file/Istra%C5%BEivanje%20o%20uticaju%20pandemije%20Covid-19%20na%20porodice%20sa%20decom%20u%20Srbiji.pdf> и *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику – узроци, исходи и препоруке*, Тим Уједињених нација за људска права и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд 2020, доступно на интернет страници: <https://serbia.un.org/en/resources/publications>

социјалне заштите. Са овим проблемима се суочио велики број система здравствене заштите у свету.

Нарочиту пажњу, како у редовним околностима тако и током кризних ситуација, потребно је посветити сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у овој области. Обезбеђивање услуга планирања породице, одржавања трудноће и других услуга здравствене заштите у области сексуалног и репродуктивног здравља од кључне су важности за читаво друштво, који не могу бити доведени у питање због одговора система на епидемију или из других разлога. Сигурне трудноће и порођаји зависе од функционалних здравствених система и строгог придржавања препоручених мера заштите од инфекција.

Несметани приступ и континуитет остваривања права на здравствену заштиту треба да буде осигуран и у кризним ситуацијама у највећој могућој мери.

Препознајући значај указивања на појавне облике дискриминације у овој области, Повереник је још у 2017. години покренуо парницу за заштиту од дискриминације поводом које је Апелациони суд у Београду одлучивао и у току 2020. године.

Виши суд у Београду је пресудом од 24.2.2020. године усвојио у целости тужбени захтев Повереника поднет 2017. године и утврдио да је **тужени отказом уговора о раду извршио акт дискриминације на основу здравственог стања и инвалидитета.**

Послодавац је у решењу о отказу уговора о раду да запосленој која је оболела од леукемије навео да јој престаје радни однос због организационих промена код послодавца и немогућности запослене да обавља посао услед здравственог стања те немогућности послодавца да примени мере за запошљавање вишка запослених, предвиђене чланом 155. став 1. тачка 5. Закона о раду, јер као особа са инвалидитетом која се запошљава под општим условима није способна за послове који захтевају сменски продужени и ноћни рад, тешка физичка оптерећења и рад са канцерогеним материјама било које врсте.

Тужени је на пресуду уложио жалбу Апелационом суду у Београду чијом пресудом Гж1 2129/20 од 1. септембра 2020. године је усвојена жалба туженог и пресуда Вишег суда у Београду преиначена тако што се одбија тужбени захтев којим је тражено да се утврди да је тужени отказом уговора о раду извршио акт дискриминације на основу здравственог стања и инвалидитета, да се наложи туженом да о свом трошку објави пресуду у дневном листу са националним тиражом који се дистрибуира на територији читаве државе.

Повереник је у законом прописаном року изјавио ревизију на пресуду Апелационог суда у Београду због погрешне примене материјалног права, поступак пред Врховним касационим судом је у току.

Разноврсност притужби по овом основу у области рада и запошљавања илуструје и пример притужбе коју је поднео запослени против послодавца ради одредбе у појединачном колективном уговору којом се у неповљнији положај стављају запослени који су одсуствовали са рада више од 30 радних дана због одређених здравствених проблема у односу на остале запослене. Наведеном одредбом је прописано да „Услов за исплату јубиларне награде у пуном износу је да запослени није одсуствовао са рада више од укупно 30 радних дана у току календарске године, по основу (1) боловања, односно привремене спречености за рад због болести (укључујући и професионално обољење) или повреде на раду и ван рада, за које запослени има право на одсуство у складу са прописима о здравственом осигурању и/или по основу (2) неплаћеног одсуства из чланова 78. и 79. Закона о раду. Запосленом који је у календарској години одсуствовао са рада више од 30 радних дана, јубиларна награда се умањује за ту и сваку наредну календарску годину у којој је одсуствовао са рада више од 30 (тридесет) радних дана, и то за 1/5 по години од прописаног новчаног износа.“ Тим поводом Повереник је затражио изјашњење од послодавца тако да поступак није окончан до краја 2020. године.

У појединим случајевима присутан је и проблем распоређивања на одговарајуће радно место након одлуке надлежног органа којим је извршена процена радне способности запосленог, а којим је констатовано да запослени не може обављати послове дотадашњег радног места с обзиром на своје здравствено стање. Није редак случај да послодавац занемарује решење надлежног органа о процени радне способности или да запосленог распоређује на неодговарајуће радно место или га проглашава технолошким вишком, а затим и раскида радни однос.

Поред наведеног, организација рада током године због епидемије Ковид-19 додатно се појавила као изазов у системима као што су здравствена, социјална заштита, али и у другим јавним службама као што је образовање. Примена Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору и дугогодишња забрана запошљавања показала се као велики проблем у тренутку када су сектори попут здравственог, социјалне заштите или образовања требали да поднесу највеће ударе у периоду епидемије и сузбијању болести Ковид-19. Показало се као изузетно важно водити рачуна о кадровским капацитетима у овим секторима који су за грађане од виталног значаја и у којима је запослено више жена, уз њихову сталну едукацију која обавезно садржи и посебне програме за подизање знања и вештина за деловање у несрећема и различитим врстама кризних ситуација попут оваквих епидемиолошких, када се ради о ширењу заразне болести. Здравствена и социјална заштита треба увек да буду посебно разматране по питању кадрова у односу на друге јавне службе.

Важно!

Подсећамо да је Повереник у претходним извештајима указивао на **недовољан број запослених у јавним службама** (у области здравља, просвете, друштвене бриге о деци, инспекцијских послова и др) и чињеницу да таквим односом ови веома важни системи не могу да одговоре постављеним задацима, а да то није на уштрб радних права запослених и корисника у остваривању њихових права.

Повереник је у раније поднетој иницијативи за стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору указао да је нарушена структура запослених у јавном сектору, као и да постоји озбиљан мањак запослених у кључним областима, као што су социјална и здравствена заштита. Имајући у виду да у овим секторима претежно раде жене, овај закон између осталог, има неповољне ефекте како на жене тако и на запошљавање младих, што може утицати на миграције и одлив кадрова из земље.

Закон је престао да важи али је Законом о буџетском систему била предвиђена даља контрола запошљавања код корисника буџетских средстава до краја 2020. године.

На основу прегледа стања и сагледаних проблема на основу здравственог стања, произлазе одговарајуће препоруке.

Препоруке:

- Унапредити доступност услуга здравствене заштите на читавој територији свим корисницима, нарочито особама са инвалидитетом, старијима, грађанима из руралних подручја, Ромима и другим групама којима је отежан приступ (мобилни тимови, организован транспорт, патронажна служба, специјалистички прегледи и сл.). Посебно водити рачуна о доступности здравствене заштите у кризним ситуацијама у погледу одговарајућег обима, садржаја и квалитета;

- наставити рад на обезбеђивању ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање;

- предузимати мере превентивне заштите и скрининг прегледе, радити на подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу свих генерација;

- обезбедити услове за истовремено и комбиновано пружање међусекторских услуга здравствене и социјалне заштите. Унапредити приступ палијативној нези и збрињавању;

- реализовати програме о сексуалном и репродуктивном здрављу у образовном систему и подстицати креирање едукативних медијских садржаја на ову тему;

- унапредити ниво информисаности о правима и услугама и поједноставити процедуре за њихово остваривање, уз коришћење доступних информационих технологија у сврху помоћи.

Рад са такмичења „Мост разумевања – међугенерациска солидарност“, аутор Вук Божић, V1

Дискриминација на основу старосног доба

Дискриминација на основу старосног доба појављује се у различитим областима друштвених односа и подразумева дискриминацију свих узрасних категорија становништва, како старијих особа, тако и оних „средње“ генерације, али и дискриминацију деце и младих.

Република Србија спада у групу земаља у којој је присутан тренд демографског старења и висока просечна старост становништва као резултат крупних промена које су се дешавале у старосној структури у 20. веку проузрокованих првенствено дугогодишњим опадањем стопе фертилитета, затим високом стопе морталитета, као и миграционим кретањима. Према неким од доступних података, у 2019. години, Србија је била осма земља у Европи по уделу старијег становништва¹⁰⁵, док је у светским размерама, у 2018. години била на 11. месту са 20,2% од укупног становништва старијих од 65 година живота¹⁰⁶.

Процес демографског старења становништва манифестује се ниским и стално опадајућим учешћем младих и високим и континуирано растућим уделом старих у укупном становништву. Удео лица старих 65 и више година 2019. године износи 20,7%, а млађих од 15 година 14,3%. Промена у старосно-полној структури становништва је евидентна, поред промене у укупном броју становника.

¹⁰⁵ Доступно на интернет страници: <https://www.statista.com/statistics/1105835/share-of-elderly-population-in-europe-by-country/>

¹⁰⁶ Доступно на интернет страници: <https://www.prb.org/countries-with-the-oldest-populations/>

У 2002. години најзаступљенија је популација старосне доби 45–49 година, док је у 2019. години највећи удео мушкараца 40–44 година и жена 65–69 година у укупној популацији.

Према подацима из Месечног статистичког билтена Републичког завода за статистику¹⁰⁷ јула 2020. године рођено је 5.927 беба, док је умрлих 10.023 лица, што значи да је умрлих готово дупло више него рођених. На годишњем нивоу више умре него што се роди око 35.000-40.000 лица, а то практично значи да на годишњем нивоу у Србији нестане по један град.

У периоду 2002–2019. године, просечна старост становништва је порасла са 40,2 на 43,3 године. На повећање броја старијих свакако утиче и највеће цивилизацијско достигнуће - продужење очекиваног трајања живота, које за укупно становништво износи 3,4 године, од 72,3 године у 2002, до 75,7 година у 2019.¹⁰⁸ Овакви трендови утичу и на смањење учешћа становништва радног узраста (15–64) у укупној популацији, са 67,3% (2002) на 65,0% (2019).

Пројекције Републичког завода за статистику¹⁰⁹ које су урађене за период 2011-2041. године указују да ће у наредних тридесет година становништво Републике Србије и даље бити изложено деловању процеса демографског старења, без обзира на варијанте пројекција. Поред смањења укупног броја становника, може се очекивати и даља повећана депопулација становника у мањим насељима – селима. Од око 4.700 села, преко 1.200 је већ у фази нестајања. Све варијанте пројекција упућују и на повећање броја становника старијих од 80 година живота, нарочито готово дуплирање броја жена у овој старосној категорији.

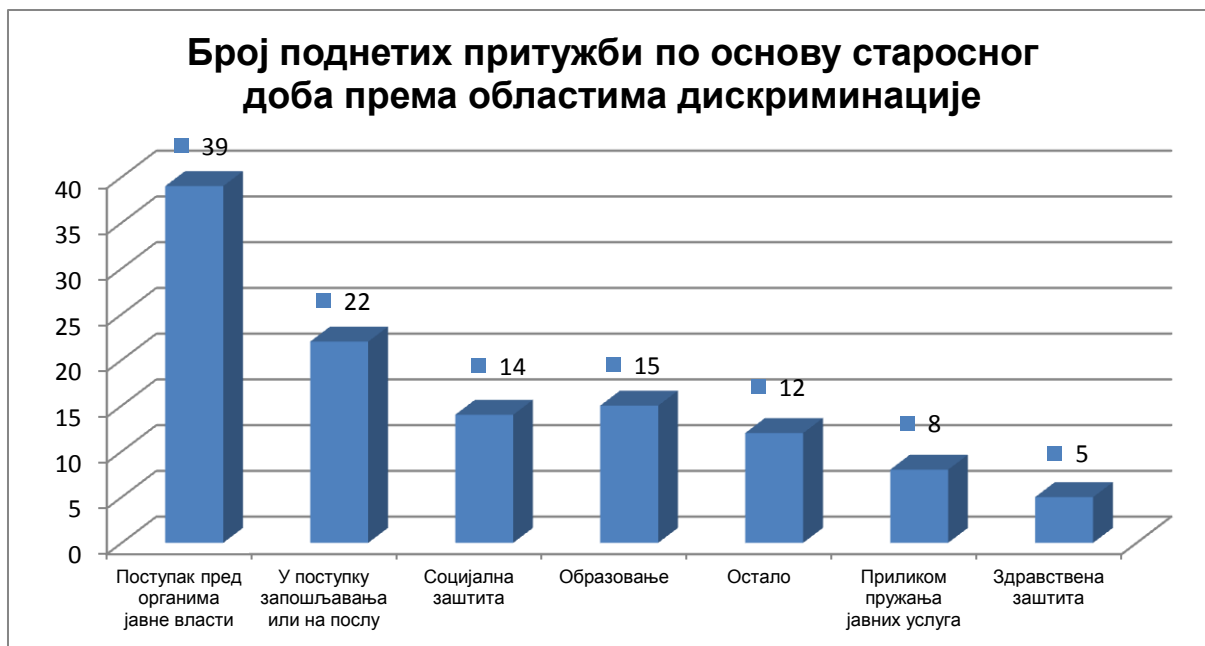
Овај тренд и оваква демографска ситуација разлог је за посебну фокусираност и посвећеност политикама старења нарочито у области здравствене и социјалне заштите како би се ишло у сусрет решавању изазова које са собом носи овакав демографски тренд и управо како би се избегло повећање присутности дискриминације старијих, уз пружање институционалне и сваке друге подршке.

Већ годинама је старосно доба као основ дискриминације један од најчешћих основа дискриминације према учесталости навођења у притужбама. У односу на 2019. годину, број притужби поднетих по овом основу, знатно је повећан, што је и очекивано с обзиром на епидемију Ковид-19 и последице које је имала на становништво различитих старосних категорија. С тим у вези у 2020. години највећи број притужби је поднет због дискриминације лица старијих од 65 година, затим следе притужбе због дискриминације по основу старосног доба лица између 18 и 65 година и на крају притужбе поднете због дискриминације деце.

¹⁰⁷Извор: Републички завод за статистику, Статистички календар 2020, Београд 2020, доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/oblasti/stanovnistvo/demografski-indikatori/>

¹⁰⁸Извор: База података РЗС, доступно на интернет страници: <http://www.stat.gov.rs/oblasti/stanovnistvo/procene-stanovnistva/>

¹⁰⁹Пројекције становништва Републике Србије 2011-2041, Републички завод за статистику, 2014, доступно на интернет страници: <https://popis2011.stat.rs/?p=3403>

У 2020. години, највећи број притужби због дискриминације по основу старосног доба се односи на поступак пред органима јавне власти док је мањи број протужби поднет у области здравствене заштите и области пензијског и инвалидског осигурња.

Мера забране кретања лица старијих од 65 година која је уведена за време трајања ванредног стања утицала је на број притужби поднетих по овом основу у области која се односи на поступање органа јавне власти. Наиме, поступањем органа јавне власти уведене су мере на које су указивали грађани у притужбама, у којима су наводили да због дужине уведене мере забране кретања све теже подносе изолацију, те да су снабдевање и дозвола кретања у раним јутарњим часовима једном недељно неадекватни што утиче на њихово ментално и физичко здравље. Тим поводом Повереник је поднео више иницијатива и препорука мера које су детаљније представљене у делу извештаја који се односи на ванредно стање и епидемије Ковид-19. Повереник је указивао на потребу преиспитивања ове мере нарочито у погледу дужине трајања, адекватности термина одређених за кретање и њихову учесталост у складу са дневном анализом епидемиолошке ситуације, уз прилагођавање мера реалним околностима, узимајући у обзир и ризике по здравље становништва, посебно старијих као осетљиве друштвене групе, ка и поштовање међународних и домаћих стандарда у заштити људских права.

Важно!

Уставни суд је донео одлуку бр. IУо – 45/2020 од 28.10.2020. године којом је утврдио **да одређени чланови Уредбе** о мерама за време ванредног стања и Уредбе о прекршају за кршење Наредбе министра унутрашњих послова о ограничењу и забрани кретања лица на територији РС у време важења **нису били у сагласности са Уставом** и потврђеним међународним уговором. Међутим, у делу који се односио на питање уставности и законитости појединих одредаба ових аката **у вези са забраном кретања** лица старијих од 65, односно 70 година; лица смештених у центрима за азил, као и збране кретања свим лицима у време Васкршњих празника, **Уставни суд је обуставио поступак.**

Уставни суд је у образложењу одлуке навео:

...„Прописане мере забране кретања одређених категорија лица не представљају лишење слободе ни према својој сврси, нити према њиховој садржини. Наиме, сврха тих мера није била да се лица на које се мере односе лише слободе у одређеном временском периоду, већ да се у конкретним околностима, посебно угрожена лица, као што су то људи старијег животног доба, додатно и ефикасно заштите од могућности обољевања од опасне заразне болести.“...

...„Што се тиче навода појединих иницијатива да се оспореном мером забране кретања вршила дискриминација ове категорије становништва у односу на лица млађа од 65 година живота, Уставни суд истиче да за мере одступања важи посебан режим забране дискриминације који је утврђен чланом 202. став 2. Устава, а не чланом 21. Устава, на који се подносиоци иницијатива позивају.“...

Више на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/16517/?NOLAYOUT=1>

Током године поред притужби које су се односиле на забрану кретања и друге проблеме током ванредног стања, Поверенику су се обраћали старији суграђани неретко наводећи да им је потребна помоћ у кући, да немају коме да се обрате, да им деца нису у близини, немају времена за њих или су већ довољно оптерећени, да се осећају занемарено и сл. О поступању Повереника овим поводом било је више речи у делу текста који се односи на период током ванредног стања и епидемије изазване коронавирусом.

Важно!

Повереник је и у својим ранијим редовним годишњим извештајима, као и у препорукама мера упућеним јединицама локалне самоуправе указивао на **потребу повећања броја и разноврсности услуга у заједници, што је криза изазвана новим коронавирусом још више појачала.**

Такође, Поверенику су се обраћали грађани и удружења указујући на велики проблем са којим се у условима пандемије суочавају старије особе које користе услуге неформалних неговатеља, јер геронто домаћице због ризика од заражавања не пружају ову услугу у пуном обиму, односно не улазе у куће корисника, не врши се укључивање нових корисника а ни установе за смештај одраслих и старијих не врше пријем нових корисника. Због овакве ситуације један број старијих грађана нашао се у ситуацији да живи без подршке која им је неопходна, а проблем се додатно усложњава уколико је реч о старијим особама оболелим од деменције или о старијима који се са болничког отпуштају на кућно лечење. Оваква ситуација указује и на потребу пружања подршке особама које брину о својим остарелим родитељима или другим старијим лицима, за шта су им потребна одговарајућа знања, практични савети и упутства.

Повереник је Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, **због неопходности континуитета у пружању услуга старијим грађанима у условима епидемије Ковид-19**, упутио препоруку мера да предузме све неопходне мере из своје надлежности у циљу решавања ситуација у којима се нађу лица којима је подршка неопходна, а која због заражавања неформалних неговатеља или из других разлога остају без одговарајуће неге и помоћи, као и да упути инструкцију свим установама социјалне заштите које пружају услугу смештаја и центрима за социјални рад како да поступају у оваквим ситуацијама.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/1150-2020-preporuka-mera-ministarstvu-za-rad-zaposljavanje-boracka-i-socijalna-pitanja-povodom-izdavanja-instrukcije-u-vezi-pruzanja-usluge-pomoc-u-kuci/>

Старије жене у Србији су у лошијем положају у поређењу са старијим мушкарцима, као и у поређењу са женама и мушкарцима из других старосних група. Проблеми са којима се сусрећу су многобројни: социо-економски положај и изложеност сиромаштву, недостатак прихода за задовољавање основних животних потреба, повећани трошкови лечења, неадекватна доступност јавног превоза, неједнак приступ здравственим установама и услугама социјалне и здравствене заштите, социјална искљученост и изолација, недовољна политичка партиципација и др.¹¹⁰

Рад са такмичења „Мост разумевања – међугенерацјиска солидарност“, аутор Ангелина Стојановић, Лебане

¹¹⁰ Положај и учешће старијих жена у политичком и јавном животу у Србији, Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity и удружење грађанки FemPlatz, Београд и Панчево, октобар 2020, доступно на интернет страници: <http://femplatz.org/library/publications/2020-12-Polozaj-i-ucescje-starijih-zena.pdf?fbclid=IwAR1QQjmfug4cvo8cyTQnz9E9UVkV8wcW0KPMEO5Cng8qF6DbVar1fvoKnp0>

Пракса Повереника је указала и на потребу континуираног пружања услуга подршке деци. Поверенику се у току 2020. године обратио један број грађана притужбама због дискриминације деце у области образовања указујући на проблеме деце са инвалидитетом и сметњама у интелектуалном развоју, превенцији и заштити деце од било које врсте насиља и у вези проблема око остваривања права на предшколско или школско образовање и праћење онлајн наставе јер им није омогућено коришћење услуге личног пратиоца. Поред тога, Повереник је и у 2020. години примио мањи број притужби поводом одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом, која је посебно погодила родитеље деце са инвалидитетом старости до пет година живота, о чијој уставности и законитости Уставни суд још увек није донео одлуку, а о чему је већ било речи у делу који се односи на дискриминацију на основу здравственог стања.

У мају 2020. године усвојена је нова Стратегија о заштити деце и спречавању насиља над децом, док акциони план у области права детета тек треба да буде усвојен, иако је претходни истекао 2015. године. У *Извештају за 2020. годину*¹¹¹ је указано да се касни и са усвајањем измена прописа о малолетним преступницима и заштити малолетника у кривичном поступку, а статистички подаци о рањивим групама, укључујући ромску децу и децу са инвалидитетом, још увек нису раздвојени. Иако је релативно мали број деце смештен у установе за институционалну негу, и даље забрињавају кршења дечјих права која се дешавају у великим институцијама за децу са сметњама у развоју, наведено је у овом извештају. Приоритет треба да остане обезбеђивање одрживог финансирања за превентивне услуге подршке породици, укључујући одговарајуће породичне алтернативе када је одвајање детета од његове породице у најбољем интересу детета. Што се тиче приступа правди за децу, превентивни програми и програми за реинтеграцију малолетних преступника у заједницу и даље су доступни само у великим градовима, а механизми за заштиту деце жртава/сведока у правосудним поступцима треба да буду оперативни и део система у читавој земљи.

И положај младих је, посебно у условима кризе изазване епидемијом Ковид-19, био отежан. Међу изазовима за младе се издвајају проблем запошљавања и заштите радних права, сигурности послова и обезбеђивања финансијске сигурности. Показатељи тржишта рада за младе се поправљају из године у годину, али је незапосленост и даље велики проблем. Према подацима о незапослености из септембра 2019. године, 20,5% од укупног броја незапослених су млади, што указује да кроз различите мере треба и даље подстицати њихово запошљавање и samozапосљавање.¹¹²

У циљу обезбеђивања укључивања и подстицања равномерне заступљености младих у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција у органима јединице локалне самоуправе, установама односно јавним предузећима чији је оснивач локална самоуправа, Повереник је у току 2020. године упутио свим јединицама локалне самоуправе препоруку мера, пре епидемије Ковид-19, а имајући у виду најављене изборе. Међутим, због проглашења пандемије и актуелне здравствене

¹¹¹ *Извештај Европске комисије за 2020. годину*, доступно на интернет страници:

<https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>

¹¹² *Млади и преузетништво у Републици Србији - Квантитативно и квалитативно истраживање са препорукама*,

Кровна организација младих Србије, децембар 2020. године, доступно на интернет страници: [https://koms.rs/wp-](https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/12/%D0%9C%D0%BB%D0%B0%D0%B8-%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5_NET.pdf)

[content/uploads/2020/12/%D0%9C%D0%BB%D0%B0%D0%B8-%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5_NET.pdf](https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/12/%D0%9C%D0%BB%D0%B0%D0%B8-%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5_NET.pdf)

кризе није рађена анализа имплементације ове препоруке мера, већ је планирана као активност за 2021. годину.

Међу изазовима са којима се суочавају млади, поред области рада и запошљавања, издвајају се: квалитет образовања и негативан утицај пандемије на њихово школовање, односно обезбеђивање приступа образовним системима и програмима свим младима на равноправној основи, укључујући и најсиромашније ученике и студенте који немају приступ струји и интернету или им недостаје техничка подршка, као и све оне којима је неопходна додатна подршка и помоћ у учењу; обезбеђивање приступа редовним здравственим терапијама, укључујући и услуге заштите репродуктивног здравља, прегледима и психолошкој подршци при решавању проблема са којима се сусрећу, посебно у условима кризе и др. Истовремено, постојање дискриминације у овој старосној категорији, посебно дискриминације младих жена и девојака, упућује на потребу за пружањем више прилагођених школских и других садржаја усмерених ка толеранцији и разумевању различитости, као и механизмима заштите, те васпитање и образовање обогатити примерима негативних ефеката традиционалних родних образаца понашања. Формирање посебног одбора за младе или делегирање ових питања у оквиру већ постојећих одбора Народне скупштине, имајући у виду утицај и надлежност овог највишег законодавног тела, могло би да допринесе унапређењу положаја младих у свим областима друштвеног живота.

Пракса показује и да се млади неретко сусрећу са проблемима насиља, које је као и дискриминација распрострањеније према девојкама, посебно у оквиру партнерских односа младих, као и да се све чешће спроводи злоупотребом нових технологија, због чега је са младима неопходно разговарати на различите теме, кроз формално и неформално образовање, те развити и учинити

доступним родно и старосно осетљиве механизме за заштиту и подршку младима који имају искуство сексуалног и родно заснованог насиља уопште, укључујући и дигитално, уз адекватне правне санкције за учиниоце које су потребне не само из перспективе жртвава, већ и из превентивних разлога.¹¹³

¹¹³ *Свест, искуства и стратегије средњошколци и средњошколаца за именовање проблема дигиталног сексуалног и родно заснованог насиља – извештај за Србију*, Аутономни женски центар, Београд, јун 2020, доступно на интернет страници: https://www.womennqo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno_nasilje_i_mladi-izvestaj_za_Srbiju.pdf

УПОЗОРЕЊЕ: Повереница је најоштрије осудила коментар на друштвеној мрежи Твитер у коме се на недопустив и срамотан начин вређа малолетна ћерка председника Србије Александра Вучића. Јавни простор је преплављен увредљивим изјавама и дискриминаторним ставовима, са чим се предњачи на друштвеним мрежама. Очигледно је да се злоупотребљавају нови канали комуникације у јавном простору, што је за оштру осуду јавности. Сви су дужни да поштују људско достојанство, а посебно кад су у питању деца.

Даљом анализом праксе Повереника, може се закључити да се криза изазвана коронавирусом одразила и на тржиште рада, па су поједини грађани наводили да зато што улазе у категорију „старијих запослених“ који не могу да нађу запослење, да су због повећаног ризика од обољевања и година живота пребачени на друго радно место, да им је онемогућено да напредују, док млађи са истом школском спремом напредују, да се теже сналазе у условима рада од куће имајући у виду нови начин рада у онлајн окружењу и сл.

Поверенику су се обраћали предузетници са молбом да за иницирање измена и допуна Уредбе о фискалним погодностима и директним давањима привредним субјектима у приватном сектору и новчаној помоћи грађанима у циљу ублажавања економских последица насталих услед болести Ковид-19¹¹⁴ наводећи да су из права предузетника на уплату три минималца изузети они који су стекли право на старосну пензију, односно који имају преко 65 година живота. Анализа наведених одредби је показала да су директна давања привредним субјектима овом Уредбом наменска и да се могу користити искључиво за исплате зарада и накнада зарада запосленима, те да у конкретним случајевима не постоји прављење разлике међу приватним предузетницима на основу старосног доба, ни поводом фискалних погодности, ни поводом директних давања. Наиме, остваривање права на уплату бесповратних новчаних средстава из буџета везује се за број запослених, односно број предатих образаца за запослене, као и статус приватног предузетника као запосленог или корисника пензије. Право на фискалне погодности остварује предузетник који није смањивао број запослених, без обзира на године живота. Из наведеног произилази да **поменутом Уредбом Владе није извршена дискриминација на основу старосног доба.**

¹¹⁴ „Сл. гласник Републике Србије“, бр. 54/2020 и 60/2020

Са друге стране, управо демографска слика и перспективе указују да су међугенерациска солидарност и сарадња активности које посебно добијају на значају током кризних ситуација, што је показала и криза изазвана епидемијом Ковид-19. Различите генерације могу да узајамно пружају не само подршку и помоћ, него и да својим знањима и капацитетима једни другима унапређују могућности

за реализацију свакодневних активности кроз искуства која поседују, због чега је предузимање мера и активности са циљем унапређивања међугенерациске солидарности начин за постизање благодети за све генерације. Различити примери, пре свега волонтирања током епидемије, указују да су млади непроцењиви ресурс друштва, одговорни појединци, спремни да помогну, најчешће самоиницијативно или кроз организације цивилног друштва што је допринело превазилажењу конкретних тешкоћа.

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу старосног доба, произилазе одговарајуће препоруке.

Препоруке:

- Интензивирати рад на унапређењу положаја старијих, нарочито у руралним и мање приступачним подручјима, повећати доступност услуга здравствене и социјалне заштите (кућно лечење и нега, јачање патронажних служби за обилазак и помоћ старима, саветовање путем телефона и сл, као и унапређење мобилних и иновативних услуга које одговарају на потребе старијих, као што су телеасистенција, услуге повременог и привременог смештаја и сл);
- креирати системске мере подршке за обављање неформалне неге и старања о члановима породице (флексибилно радно време, рад од куће, плаћено одсуство и сл), уз истовремено развијање услуга подршке у заједници (попут услуге предах смештаја, група за узајамну помоћ и подршку, услуга пружања информација, едукације неформалних неговатеља и сл). Јачање механизма за контролу пружања услуга;
- предузимати мере за спречавање социјалне искључености старијих грађана кроз побољшање услуга превоза, спровођење прилагођених програма савладавања дигиталних вештина, подстицања активног старења уз промовисање здравих стилова живота, међугенерациске солидарности и укључивања старијих у различите активности на локалном нивоу;
- унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, а посебно у погледу дефинисања појмова и забране

физичког кажњавања, уз усаглашавање Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања;

- унапређивати доступност образовања за рањиве групе деце са посебним фокусом на организацију наставе у кризним ситуацијама. Нарочиту пажњу посветити деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци и „деци улице“, у циљу квалитетније подршке и унапређења инклузивног образовања, обезбеђивања личног пратиоца и педагошког асистента у потребном обиму;

- унапређивати једнаке могућности у приступу високом образовању увођењем и/или унапређивањем посебних мера и програма, као и допуном стандарда за акредитацију високошколских установа нарочито у погледу приступачности простора, обезбеђивања асистивних технологија и одговарајућих сервиса за подршку студентима;

- креирати јавне политике за младе уз њихово учешће, којима се постижу најбољи ефекти, већа укљученост, побољшање њиховог положаја уз подстицаје да даљи живот и каријеру наставе у земљи. Формирати посебан одбор за младе или у оквиру постојећих одбора Народне скупштине, делегирати питања која се односе на унапређење положаја младих.

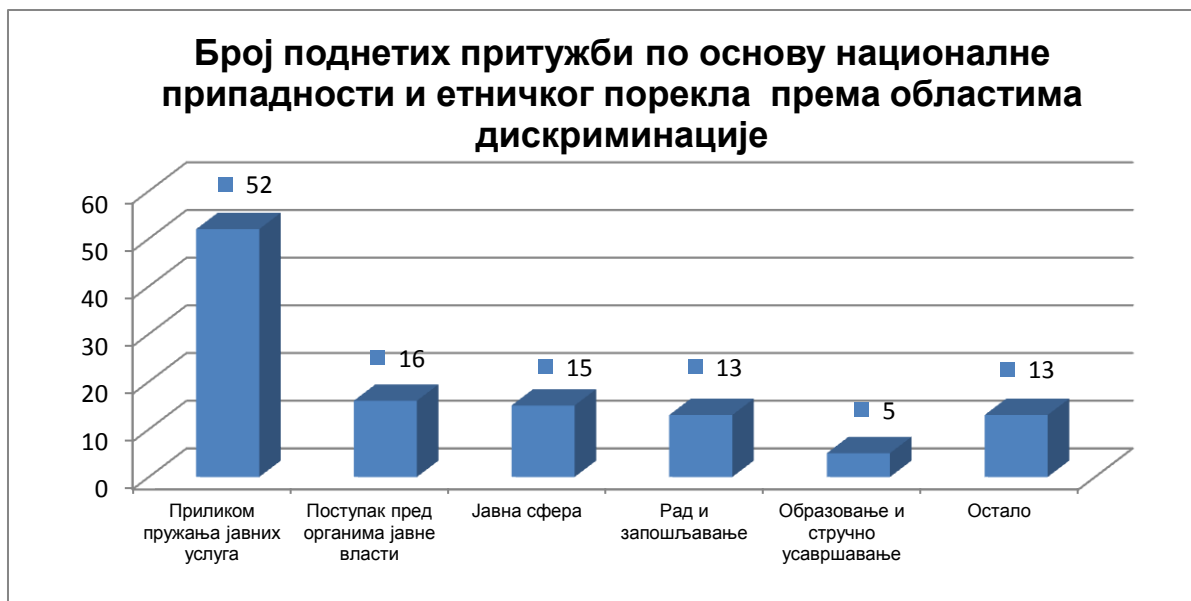

Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла

Ради остваривања потпуне равноправности и очувања идентитета, Уставом Републике Србије је зајемчена посебна заштита националним мањинама, међу којима су, према последњем Попису становништва, домаћинства и станова из 2011. године, најбројније мањине Мађари (3,5%), Роми (2,1%) и Бошњаци (2%). Све друге етничке групе имају појединачне уделе ниже од 1% у односу на укупан број становника.

Законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина у Републици Србији је у највећој мери заокружен низом прописа којима се положај националних мањина регулише на начин који је у складу са успостављеним међународним стандардима. Ради остварења права на самоуправу у култури, образовању, обавештавању и службеној употреби језика и писма, припадници националних мањина могу изабрати своје националне савете, у циљу остваривања колективних права националне мањине на самоуправу у наведеним областима. Припадници 22 мањинске заједнице конституисали су своје националне савете, и то: Буњевци, Бугари, Бошњаци, Мађари, Роми, Румуни, Русини, Словаци, Украјинци, Хрвати, Албанци, Ашкалије, Власи, Грци, Египћани, Немци, Словенци, Чеси, Македонци, Црногорци, Руси, Пољаци, а Извршни одбор Савеза јеврејских општина Србије по закону врши функцију националног савета.

У току 2020. године због дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла поднето је укупно 114 притужби. Повереник је у 2020. години примио двоструко већи број притужби у односу на последње четири године (2016-60; 2017-60; 2018-59; 2019-50). Највећи број притужби, као и претходне године, поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине (94), што чини 82,5% од свих притужби које су поднете због дискриминације по овом основу. По учесталости подношења, следе притужбе других националних мањина са по три, односно две поднете притужбе, и то по основу припадности мађарској, бошњачкој, црногорској, румунској, хрватској и словачкој националној мањини, по једна притужба припадника македонске и албанске националне мањине, док у три случаја није наведена национална припадност. Поверенику су се током ове године претежно обраћала физичка лица.

Број поднетих притужби по основу националне припадности и етничког порекла према областима дискриминације

Из праксе Повереника и сагледавања релевантних истраживања, произлази да су Роми изузетно осетљива друштвена група, а као основни проблеми са којима се суочавају у свакодневном животу, могу се навести: приступ раду и изворима зараде, приступ адекватном становању, укључујући приступ чистој води и струји, сиромаштво и ризик од дискриминације, образовање и/или инклузивно образовање, приступ услугама, информацијама и комуникацијама, приступ здравственој и социјалној заштити, личним документима и правди.

Од свих примљених притужби припадника ромске националне мањине, Повереник је примио већи број притужби због онемогућавања коришћења услуге такси превоза становницима ромског насеља у Нишу. Такође, већи број притужби поднето је због два графита, садржине „Цигане у логоре“ и „Цигани смрде“, која се налазе у близини основне школе, поводом којих је поступак и даље у току. Након интервенције Повереника, градска управа града Краљева дала је хитан налог комуналној инспекцији да изврши инспекцијски надзор. Инспекција је управницима стамбених зграда дала налог да уклоне спорне графите, што је одмах учињено.

Графити у близини једне основне школе

Ситуације у којима се показује нетрпељивост према ромској националној мањини појављују се и на друштвеним мрежама, како у објавама, тако и у коментарима. Тако је, примера ради, Поверенику у току 2020. године поднето седам притужби због дискриминаторних објава на фејсбук страници једне организације које су подстакле претеће и увредљиве коментаре других корисника, а по којима су поступци у току.

У 2020. години Повереник је поднео **кривичну пријаву** због кривичног дела изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости објавом на твитер профилу у којој је написано: „Ми гајимо снажну антимигрантску политику. Уколико држава не жели да реши штеточине Роме (највећи број кривичних дела у односу на број популације) како ће спречити ову пошаст звану *мигранти*? Закони за мањине не важе, зато се коте и иживљавају над децом, женама и животињама.“ Више јавно тужилаштво у Београду је обавестило Повереника да је полицији поднело захтев за прикупљање потребних обавештења ради утврђивања чињеничног стања и квалификације дела.

Још увек су у току два парнична поступка која је Повереник покренуо претходних година због дискриминације по основу припадности ромској националној мањини, и то поступак који је Повереник покренуо 2017. године због изградње бетонског зида непосредно уз ромско насеље, којим је то насеље фактички ограђено, и поступак који је Повереник покренуо још 2012. године против ресторана брзе хране јер радник обезбеђења није дозволио деци ромске националности да уђу у ресторан са женом која је хтела да им купи храну, о чему је већ било речи.

Да је и даље присутна сегрегација у области образовања потврђује притужба коју је Поверенику упутила невладина организација због формираних одељења, у оквиру предшколске установе у Бујановцу. У притужби је наведено да је 105 деце ромске националности подељено у пет група тако да групе чине само деца ромске националности. Иако се последњих година уочава пораст броја ромске деце која завршавају основну школу, проблем образовања и даље остаје отворен а њиме су посебно погођене ромске девојчице које имају мање шансе за укључивање у процес образовања од дечака.

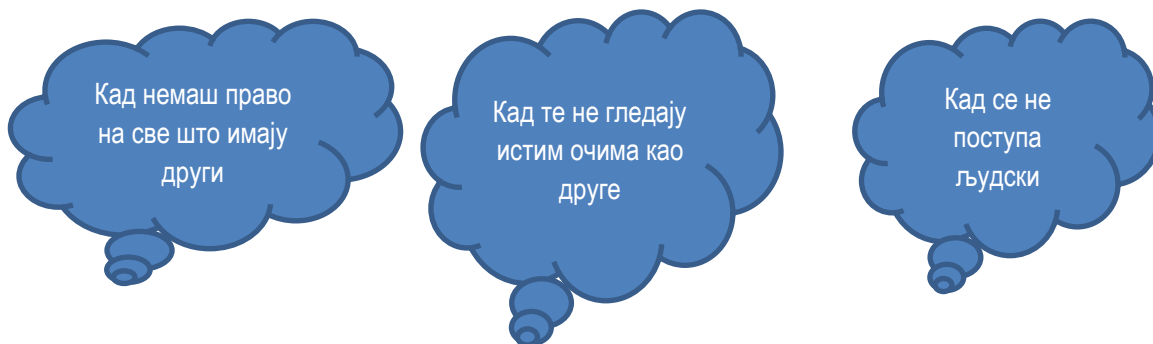
Проблеме које имају Роми у области становања илуструје и притужба којом се Поверенику обратила припадница ромске националне мањине наводећи да јој је, приликом изнајмљивања стана, станодавац рекао да не жели да јој изда стан јер је ромске националности. Ови поступци су у току.

Усвајање акционог плана у оквиру стратешког документа за социјално укључивање Рома у Србији касни, као и успостављање правног основа за локалне ромске координаторе, здравствене медијаторе и педагошке асистенте, Координационо тело за праћење спровођења стратегије се ретко састаје, а Експертска група у којој учествује цивилно друштво се није уопште састала.¹¹⁵ Ипак, већина Рома у Србији има лична документа, повећан је број ромских ученика који су користили стипендије, у средње школе у 2018/2019 уписано је 2220 ромских ученика у поређењу са 1969 ученика у

¹¹⁵ Извештај Европске комисије за 2020. годину, стр. 44

2017/2018. године. Међутим, стопа напуштања школе и даље је висока, посебно кад су у питању ромске девојке, постоје случајеви сегрегације у образовању, и даље је мали обухват ромске деце предшколским образовањем (само 9% ромске деце похађа вртиће), низак је проценат оних који завршавају терцијарно образовање (1% у поређењу са 16% неромског становништва). Изазов представља прелазак са образовања на тржиште рада посебно за младе Роме, јер је низак ниво образовања кључна препрека запошљавању. Неформално запошљавање је у паду, али је и даље високо међу ромском популацијом, а јаз у погледу неформалне запослености је највећи у региону Западног Балкана. Роми су и даље недовољно заступљени у државној управи, многа ромска домаћинства немају приступ електричној енергији, води за пиће или прикључку на канализацију. У *Извештају за 2020. годину* Европске комисије је наведено и да се, иако дечји бракови нису уобичајени у општој популацији, готово 60% девојчица из ромских насеља удало у раној младости, а насиље у породици често остаје непријављено.

Резултати поменутог истраживања Повереника *Перцепција ромске заједнице о дискриминацији* упућују на закључак да је за достизање пуне равноправности и једнаких могућности за Роме од изузетног значаја да се проблему сиромаштва и социјалне искључености приступа интегрално, односно да само заједничким деловањем свих институција које су непосредно задужене за инклузију и остваривање равноправности ромске заједнице, могу бити остварени трајни резултати. Резултати овог истраживања указују и на веома широко заступљено уверење да је образовање најважније за равноправан положај у друштву, које води и равноправнијем запошљавању, међутим, половина испитаника сматра да Роми не користе у довољној мери могућности које су им пружене у том погледу.

Неки од одговора испитаника на питање „Шта је за вас дискриминација?“ из истраживања *Перцепција ромске заједнице о дискриминацији*

Закључци из извештаја и истраживања упућују да је за унапређење положаја припадника пре свега ромске националности (као једне од најугроженијих), али и припадника других националности, важно креирање и успостављање системских решења појединачних питања, уз сарадњу између републичких и локалних органа, мултисекторску сарадњу, ефикасно и редовно спровођење и праћење спровођења свих предвиђених мера и услуга и то пре свега на локалном нивоу, уз редовно и континуирано прилагођено информисање о мерама и активностима које се спроводе, како би што већи број лица могао бити обухваћен тим мерама. Колики је простор за

деловање у смислу наведеног показује и податак о процени институционалних капацитета јединица локалне самоуправе у области социјалне заштите и остваривања социјалне укључености рањивих група, спроведеној на узорку од 31 јединице локалне самоуправе 2019. године, од којих су само четири донеле програм унапређења социјалне заштите за 2018. годину¹¹⁶.

Изградња капацитета локалних самоуправа, уз додатне едукације запослених у свим системима на локалном нивоу, успостављање интегрисаних услуга социјалне и здравствене заштите, образовања и свих других услуга, кроз сарадњу и контакте са организацијама цивилног друштва које се баве унапређењем положаја појединих друштвених група, може бити пут којим би се унапредио положај пре свега припадника ромске заједнице али и припадника других националних мањина или етничких заједница, као и других најугроженијих група грађана.

У контексту решавања проблема са којима се суочавају припадници ромске заједнице, посебну пажњу је потребно усмерити на Ромкиње и специфичности проблема са којима се суочавају, а који укључују сиромаштво, изложеност насиљу, раним браковима, тешком раду, уз низак ниво образовања и ниску стопу запослености, дискриминацију и искљученост из ширих друштвених токова. Ромкиње су изложене вишеструкој дискриминацији, а баријере и проблеми су њихов свакодневни контекст.

У посети Друштву Рома Зајечар

Током 2020. године, наведени проблеми Рома су били додатно увећани услед кризе изазване коронавирусом, посебно када се имају у виду немогућност кретања и тиме немогућност обезбеђивања средстава за задовољење основних животних потреба за лица из неформалне економије попут лица која се баве сакупљањем секундарних сировина, сезонским пословима, трговином, пијачном продајом и музиком. Поред тога, лица која живе у неформалним насељима су у додатним проблемима и због ограниченог приступа чистој води и струји, ромска деца у погледу приступа образовању, Ромкиње због повећаног ризика од насиља, рађања и неге деце у кућним условима и др, а посебан проблем су правно невидљива лица (лица која немају никаква документа) јер нису имала приступ потребним услугама социјалне заштите и пакетима помоћи. У делу текста који се односи на Ковид-19 већ је

наведено које мере је Повереник предузео како би се током трајања ванредног стања и кризе омогућило да се и ова лица препознају и да им се пружи потребна помоћ и подршка.

¹¹⁶ *Доступност услуга и мера подршке за децу ромске националности на локалном нивоу*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, март 2020. године, доступно на интернет страници: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/04/Dostupnost_usluga_i_mera_podske_za_decu_romske_nacionalnosti_na_lokalnom_nivou.pdf

Криза изазвана коронавирусом је такође утицала да током године организације цивилног друштва нису спроводиле ситуациона тестирања, која су ранијих година била спровођена, нарочито по овом основу дискриминације, а Поверенику су се обраћали и припадници других националних мањина у вези са проблемима насталим током ове кризе. Тако се, примера ради, Поверенику обратио припадник хрватске националне мањине поводом исплате једнократне новчане помоћи у износу од 100е, наводећи да да је на порталу Министарства финансија (www.idp.trezor.gov.rs), пријава грађана за исплату ове новчане помоћи била на српском језику и ћириличком писму због чега је сматрао да је дискриминисан. Анализом је утврђено да је постојала и могућност пријаве путем телефона, те су тиме сви они који не разумеју српски језик и ћирилично писмо, били у прилици да своје право остваре телефонским путем.

Према припадницима појединих националних мањина се испољава социјална дистанца од стране већинског становништва. Подаци из различитих истраживања указују да та социјална дистанца није истог интензитета према припадницима различитих мањинских заједница. Најчешће се највећи степен етничке дистанце испољава према Ромима и припадницима албанске националне мањине. Преко 65% испитаника истраживања које је спровео Центар за истраживање етничитета не би прихватило припадника ромске националне мањине за суседа, а 28,5% прихватило би Рома за супружника, док нешто више од 62% испитаника не прихвата припадника албанске националне мањине за суседа, а за супружника прихвата 31% испитаника српске националности¹¹⁷. У истом истраживању је најмања етничка дистанца испољена према припадницима словачке и румунске националне мањине.¹¹⁸

---

¹¹⁷ *Истраживање социјалних односа између етничких заједница у Србији*, Центар за истраживање етничитета, Београд, 2020, доступно на интернет страници: <http://new.ercbgd.org.rs/wp-content/uploads/2020/09/SOCIJALNA%20DISTANCA%20ETNICKIH%20ZAJEDNICA%20IZVESTAJ.pdf>

¹¹⁸ *Истраживање социјалних односа између етничких заједница у Србији*, стр. 54

Пример исказивања социјалне дистанце јесте и **дискриминаторско поступање запослених на базену према деци ромске националности**, поводом чега је Повереник донео мишљење са препоруком.

Организација за заштиту права Рома поднела је притужбу против Аква парка, због дискриминације групе лица на основу њихових личних својстава – боје коже и националне припадности. У притужби је наведено да је, на једнодневном излету на коме је било 36-оро деце ромске националности, у једном моменту дошло обезбеђење и „опколило групу и напоменуло да се скупе и не крећу“, као и да је син директорке Аква парка „то наредио јер се баш ту налазе њихове ствари и ствари његових пријатеља и да се се боји да му нешто не нестане“. У поступку је утврђено да је самим окруживањем групе деце, као и спровођењем ка излазу, створено понижавајуће и увредљиво окружење. Повереник је дао мишљење да су поступањем запослених у Аква парку повређене одредбе Закона о забрани дискриминације, те је Аква парку дао препоруку да упути писано извињење, као и да убудуће води рачуна да изјавама и поступањем не крши законске прописе о забрани дискриминације.

Аква парк је обавестио Повереника да је упутио писано извињење подносиоцима притужбе и доставио је копију извињења.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/misljenje-sa-preporukom-zbog-diskriminacije-pripadnika-romske-nacionalne-manjine-u-oblasti-pruzanja-usluga/>

Социјална дистанца и нетрпељивост се у појединим случајевима испољава и према припадницима других националних мањина, због чега Повереник, поред давања мишљења и покретања судских поступака, издаје упозорења и саопштења.

УПОЗОРЕЊЕ: Исписивање антисемитских и неонацистичких графита у Новом Саду, као и разбијање прозора и исцртавања графита на фасади зграде Хрватског дома у Новом Сланкамену је упозорењем оштро осудила повереница, подсетивши да је овакво недопустиво понашање забрањено законом и да не одражава општу климу у друштву, да је Србија држава свих њених грађана без обзира на националну или верску припадност и да је зато важно да овакви појединачни акти насиља и нетрпељивости наиђу на јасну осуду јавности уз очекивање од надлежних, пре свега на локалном нивоу, да уклоне графите и помогну у санацији штете, као и да починиоце брзо приведу правди.

Као пример из праксе Повереника издвајамо притужбу која је поднета због дискриминације бошњачке националне мањине, а поводом чињенице да Министарство просвете, науке и технолошког развоја није тражило сагласност од Националног савета бошњачке националне мањине у поступку избора вршиоца дужности директора једне образовне установе у Новом Пазару, док је приликом именовања директора ову

сагласност тражило. Овај предмет је окончан у 2021. години мишљењем у коме је утврђена дискриминација.

Закон о слободи вероисповести у Црној Гори био је повод за обраћање грађана у току 2020. године, због различитих непримерених изјава. Повереница је тим поводом реаговала. Такође, повереница је дала упозорење којим је осудила дискриминаторну и увредљиву изјаву министра здравља да „води политику да Црногораца не буде у његовом ресору“ као и да се у Србији „на много водећих места имамо те Црногорце који не знају да причају српски“. Том приликом је указано да овакве изјаве могу узнемирити многе грађане и грађанке, и да је на носиоцима функција велика одговорност да промовишу толеранцију, разумевање и равноправност, као и да Република Србија има висок ниво заштите права националних мањина, те да овакве изјаве штете угледу државе.

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла, произилазе одговарајуће препоруке.

Препоруке:

- Предузети потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, повећањем броја запослених припадника националних мањина и њиховим школовањем и оспособљавањем за обављање послова;
- промовисати националну, етничку, верску, културну и другу разноврсност и међукултурни дијалог, узајамно поштовање, међусобно разумевање и сарадњу;
- приступити изради и усвајању акционог плана за социјално укључивање Рома и Ромкиња уз успостављање правног основа за локалне ромске координаторе и редовно мерење постигнутих резултата и ефеката мера;
- осигурати континуитет рада здравствених медијатора и педагошких асистента;
- активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња и ромске деце, јачањем капацитета пре свега на локалном нивоу, уз остваривање међуресорне сарадње различитих актера и успостављање интегрисаних услуга у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању;
- подстицајним мерама утицати на повећање обухвата ромске деце у предшколском, средњем и високом образовању, смањењу напуштања система образовања, као и спречавању сегрегације у образовном процесу;
- промоцијом примера добре праксе утицати на смањење социјалне дистанце према припадницима ромске заједнице.

Дискриминација на основу пола

Током 2020. године су се, као и претходних година, наставили трендови према којима су жене у Републици Србији и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота, о чему говоре бројни примери. Посебно је изражена дискриминација жена на тржишту рада, у економској сфери и образовању, у ућешћу у одлучивању, као и родно засновано насиље према женама, што није карактеристика само за нашу земљу.

Најновији подаци из публикације *Жене и мушкарци у Републици Србији*¹¹⁹ Републичког завода за статистику сведоче да у Републици Србији живи чак 180.000 жена више него мушкараца, међутим упркос чињеници да су бројније и образованије, жене се теже запошљавају, лакше отпуштају и имају мању плату од мушкараца. Према подацима у академској 2019/2020. години високе школе и факултете уписало је 137.910 девојака и 104.058 младића, од којих су девојке углавном изабрале факултете друштвених, уметничких и медицинских смерова, док су младићи претежно уписивали електротехнички, машински, грађевински, пољопривредни, шумарски и ветеринарски факултет. У истој академској години дипломираше су 25.002 жене и 17.947 мушкараца, а докторат је одбранило 448 жена и 334 мушкараца. Такође, бројке указују и да свега 971.000 жена и чак 1.333.000 мушкараца има посао, а јаз у зарадама износи 8,8% у корист мушкараца. То значи да би жена морала да ради додатних 35 дана сваке године како би имала исту зарату. Када је реч о запослености, највећи родни јаз на тржишту рада је забележен у узрасту од 55 до 64 године где се уочава да је свега 40% жена и чак 61% мушкараца у радном односу. По броју удовица Србија се налази у

¹¹⁹ *Жене и мушкарци у Републици Србији*, Републички завод за статистику, Београд, доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/vesti/20210305-republicki-zavod-za-statistiku-objavio-publikaciju-zene-i-muskarci-u-republici-srbiji-2020/?a=0&s=0>

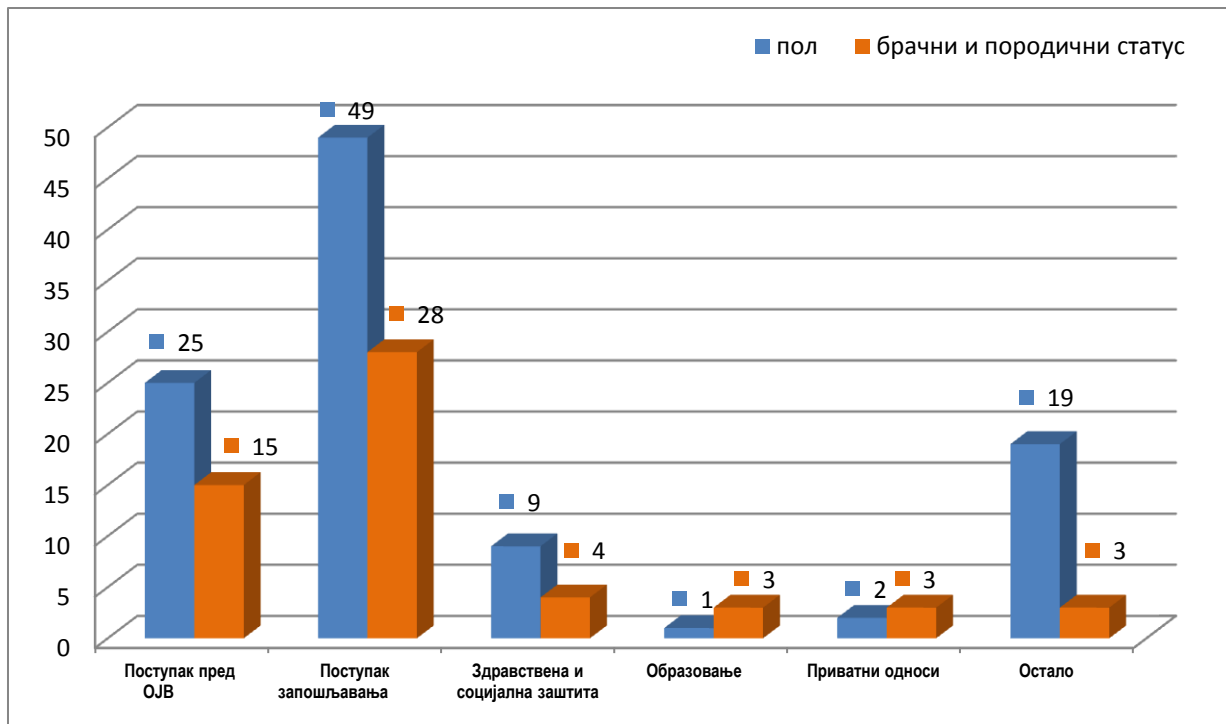
самом европском врху – у нашој земљи живи око 560.000 удовица и око 150.000 удоваца.

Очекивано трајање живота је 78,3 година за жене и 73,1 година за мушкарца. У 2019. години 2.014 мушкараца било је жртва убиства, самоубиства и несрећних случаја и 819 жена, у саобраћајним несрећама погинуло је 404 мушкарца и 130 жена, а повређено 12.525 мушкараца и 7.881 жена. Исте године за кривична дела против брака и породице (запуштање и злостављање малолетника, насиље у породици, недавање издржавања) осуђене су 472 жене и 3.701 мушкарац. Починиоци насиља у породици су у 90% случајева мушкарци – за ово кривично дело осуђен је 4.561 мушкарац и 462 жене.

Са друге стране, већ изнети подаци из *Анализе учешћа жена у јавном и политичком животу* коју је сачинио Повереник (видети део *Извештаји, истраживања и друге публикације* овог извештаја), указују да се повећава учешће жена у јавном и политичком животу, али је и на овом плану потребно и даље предузимати афирмативне активности, посебно имајући у виду мањи број жена на руководећим положајима као и недовољно учешће жена из осетљивих друштвених група.

Током 2020. године Поверенику је поднето 105 притужби по основу пола као личног својства. Највише притужби поднела су физичка лица и то 63 жене и 29 мушкараца. Оно што је карактеристично за овај основ дискриминације јесте да се највише притужби односи на област рада и запошљавања, и то претежно због дискриминације жена. Дискриминација жена је најчешћа у вези са порођајем, материнством и негом детета, због чега се овај основ често појављује уз основ дискриминације брачни и породични статус. С тим у вези, у току 2020. године Поверенику је поднето 56 притужби по основу брачног и породичног статуса као личног својства, од којих је притужбу поднела 41 жена и 13 мушкараца. И код овог основа, најчешћа област јесте рад и запошљавање управо због дискриминације жена на тржишту рада, док су се мушкарци претежно обраћали због дискриминације у области која се односи на поступање органа јавне власти, примера ради у поступцима за развод брака и поверавање детета.

Имајући у виду неретку укрштеност ова два основа, који су годинама у врху основа дискриминације, у даљем тексту су обрађени заједно.

Дискриминација на основу пола и брачног и породичног статуса

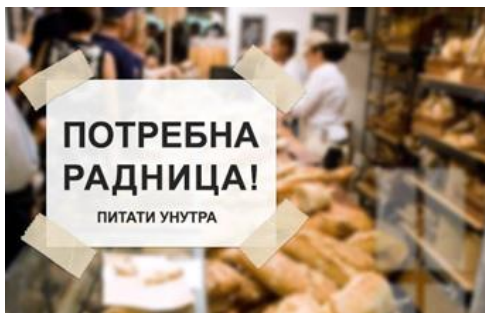
Најчешће области у којима су поднете притужбе по основу пола су област рада и запошљавања (49) и област која се односи на поступање органа јавне власти (25), затим у области медија и јавног информисања (8) и друге области са мањим бројем притужби. По основу брачног и породичног статуса највише притужби поднето је такође у области рада и запошљавања (28), следи поступак пред органима јавне власти (15), док је у другим областима поднет мањи број притужби.

Иако Закон о раду уређује положај и права запослених, али и забрањује дискриминацију на основу пола, и даље је присутна неравноправност жена у области рада и запошљавања. Најмање је два пута више мушкараца послодаваца него жена, а осим у сектору финансија, жене чине већину запослених у најслабије плаћеним делатностима.¹²⁰

Подсећамо да су, према пракси Повереника изнетој у *Посебном извештају о дискриминацији у области рада и запошљавања*, жене у центру два далеко најчесталија лична својства који су основ дискриминације (према броју поднетих притужби). Ради се о вишеструкој дискриминацији жена на тржишту рада и по основу пола и по основу брачног и породичног статуса. Приликом запошљавања женама се поред стручних квалификација и радног искуства, сагледавају и физички изглед, као и породични статус, а дискриминација се манифестује како у огласима за посао тако и приликом разговора, условљавањем рада одлагањем трудноће и стварања породице због претпоставке о немогућности усклађивања рада и родитељства. Отежано је и запошљавање жена у „каснијим“ годинама, што потврђују и подаци из истраживања Републичког завода за статистику *Жене и мушкарци у Републици Србији* према којима

¹²⁰ *Истраживање: Заступљеност жена на значајним друштвеним положајима у Србији*, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, доступно на интернет страници: <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Izve%C5%A1taj-Zastupljenost-%C5%BEena-na-zna%C4%8Dajnim-dru%C5%A1tvenim-polo%C5%BEajima-u-Srbiji.pdf?jezik=lat>

је највећи родни јаз на тржишту рада забележен у узрасту од 55 до 64 године где се уочава да је свега 40% жена и чак 61% мушкараца у радном односу. У току рада дискриминација жена се манифестује немогућношћу или мањом могућношћу напредовања, недовољном учешћу у одлучивању, условљавањима приликом продужетка радног односа на одређено време или његовог прерастања у радни однос на неодређено и сл, али и приликом престанка радног односа – дакле у свим фазама рада. И у оквиру ове највеће ризичне групе на тржишту рада, јер жене чине бар половину становништва, неколико категорија је у посебно тешком положају (Ромкиње, жене са инвалидитетом, младе или старије раднице, сиромашне, жене са села, оне са нижим нивоом образовања, самохране мајке, избегле или расељене жене и др).

Овакви примери дискриминаторних огласа се често могу видети истакнути на изложима бутика, пекара, кладионица и сл. Поступајући по притужбама, Повереник је у више случајева дао мишљење утврдивши дискриминацију уз препоруке послодавцима да уклоне дискриминаторне огласе, односно дискриминаторне услове из огласа за посао и да убудуће приликом оглашавања и избора

кандидата не постављају услове за заснивање радног односа који се тичу личних својстава кандидата а који нису стварни и одлучујући услов за обављање посла.

Као један од примера из праксе Повереника током 2020. године може се издвојити и обраћање подносиоце притужбе која је навела да је у компанији запослена дужи временски период преко агенције посредника. Уговор на одређено време продужаван јој је сваке године, међутим када је контактирала агенцију како би се информисала када би требало да закључи уговор о раду на неодрђено време, саопштено јој је да за труднице то не важи.

Самохрана мајка троје малолетне деце, поднела је притужбу наводећи да је због болести „средњег детета“ отворила боловање и да јој је након повратка уручено унапред потписано решење о споразумном раскиду радног односа, са образложењем да „није поуздана“, али и „да су јој врата вртића отворена када јој деца порасту“. Тим поводом Повереник је донео мишљење у којем је констатовао да одлазак притужиље на боловање због неге болесног детета био је својеврстан „окидач“ послодавцу да прекине сарадњу са запосленом чиме је послата порука и другим запосленим женама да могу очекивати исти третман уколико буду одсуствовале са рада ради бриге о деци.

Предшколској установи је препоручено да отклони последице дискриминаторног поступања тако што ће у случају упражњеног радног места подносиоце притужбе понудити закључење новог уговора о раду, као и да убудуће не условљава запослене било каквим актом или радњом само зато што постоји бојазан да ће одсуствовати са рада због неге детета или блиског лица, здравственог стања запосленог или са њима повезаних лица.

Послодавац је обавестио Повереника да ће чим се ослободи радно место поступити у складу са препоруком и неће условљавати запослене било каквим актом или радњом.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/295-2020-misljenje-po-prituzbi-zbog-diskriminacije-u-oblasti-rada-po-osnovu-bracnog-i-porodicnog-statusa/>

У друштву и даље постоје стереотипи везани за послове којим би жене требало и могле да се баве, обзиром на њихову „нежну“ природу и „осетљивост“, о чему говори и пример притужбе Поверенику у коме је подносиатељка навела да је приликом пријема у радни однос у Окружном затвору примљено 25 лица међу којима су само 3 жене, да је у Казнено-поправном заводу у радни однос примљено 18 мушкараца и 1 жена, а да у Специјалној затворској болници није примљена ни једна жена иако их је 40 испунило предвиђене услове.

И даље је готово занемарљив број очева који користе законом прописану могућност коришћења права на одсуство са рада ради неге детета. Према истраживању из 2020. године готово 80% испитаника/ца сматра да је мајка та која треба да користи читаво одсуство, или бар његов већи део, а тог мишљења је чак половина жена које су учествовале у истраживању (48%) иако је доказано да заједничко време које очеви проведу са бебама у периоду раног развоја позитивно утиче на породицу, партнерске односе и сваког њеног члана понаособ.¹²¹ Са циљем охрабривања што више очева да искористе право на одсуство са рада ради неге детета и одсуство са рада ради посебне неге детета SeConS је издао „Приручник за предузећа – политике за подстицање очева да користе родитељско одсуство“¹²² који је намењен друштвено одговорним предузећима која препознају потребу промовисања родне равноправности у пословном окружењу и у друштву уопште. На овај начин се указује на предности подстицања запослених на коришћење наведених права, подржава креирање таквог пословног окружења и дају примери на који начин се оваква пословна политика спроводи (попут едукације, информисања о могућностима, истицање предности и позитивног утицаја, увођење поклона/награда, посебно вредновање коришћења одсуства од стране очева и др).

Као пример обраћања Поверенику, може се издвојити и ситуација у којој је брачном пару након куповине стана и пријаве пребивалишта у МУП-у, **од супруга затражена сагласност да супруга буде пријављена на адреси стана** на који је заједно са њим уписана у катастар. Након тражења појашњења разлога за давање сагласности иако се из уговора види да су обоје власници стана, добио је одговор „**таква је пракса**“.

¹²¹ Приручник за предузећа– политике за подстицање очева да користе родитељско одсуство, стр. 5

¹²² Приручник за предузећа– политике за подстицање очева да користе родитељско одсуство, SeConS група за развојну иницијативу, 2020, доступно на интернет страници: <https://www.secons.net/files/publications/127-publication.pdf>

Изражене су и веома значајне разлике између мушкараца и жена у расподели неплаћених послова у домаћинству и послова старања. Жене дневно проводе у просеку скоро три пута више времена од мушкараца у неплаћеним пословима старања и пословима у домаћинству, чиме се ограничава њихово време за плаћени рад, образовање и слободно време и додатно се погоршава њихов родно засновани неповољни социјално-економски положај.

Извештај о индексу родне равноправности у Србији показује да је то област са знатним родним неједнакостима, те да 67,9% жена и само 11,5% мушкараца кува и/или обавља кућне послове свакодневно. Када је реч о бризи о старијима, деци и члановима породице са инвалидитетом, родни јаз је мало мањи (41,2% жена и 29,5% мушкараца обавља ове активности свакога дана).¹²³ Оваква ситуација последица је родних стереотипа и породичних улога, као и неадекватних услуга социјалне заштите и услуга у заједници (од бриге о деци до бриге о старијим особама). Свака жена која је проводила време на неплаћеним пословима старања пропустила је зараду од 6.500 евра годишње, а укупна вредност неплаћених послова старања процењена је на 21,5% БДП-а Србије.¹²⁴

О дискриминаторним ставовима и омаловажавајућем приказивању жена у јавном простору током 2020. године говоре и примери из праксе Повереника који су се односили пре свега на увредљиве и понижавајуће изјаве и коментаре у медијима, као и на друштвеним мрежама. Повереник је реаговао давањем мишљења и препорука или издавањем упозорења јавности.

¹²³ *Економска вредност неплаћених послова старања у Републици Србији*, UN Women, доступно на интернет страници: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/akademski-kutak/publikacije/ekonomska-vrednost-neplacenikh-poslova-starana-u-republici-srbiji>

¹²⁴ Исто, стр. 50 и 51

Удружење грађанки поднело је притужбу против радио дифузног предузећа и водитеља ТВ емисије због дискриминације жена јер је водитељ Дарији Кисић Тепавчевић поставио питање о томе како је пала одлука да једна дама оде у Ниш уз министра (...) када је најтеже, да се многи питају зар то није могао да буде неко из струке, али мушког пола, као и да је на линију фронта отишла једна жена. Овако конципирано питање садржи став о родним улогама свих жена, односно предрасуду о улогама мушкараца и жена у друштву, о подређености и надређености полова, о томе да жене без обзира на своју стручност, вештине и квалитете не могу и/или не треба да буду у ситуацијама када је доношење одлука од велике важности за заједницу и када је деловање посебно отежано због сложености ситуације.

Повереник је дао мишљење да је водитељ ставовима изнетим у емисији емитованој на телевизији повредио одредбе закона и да одговорност сноси и радио дифузно предузеће и главни и одговорни уредник предузећа. С обзиром да је водитељ емисије упутио јавно извињење свим женама у својој емисији која је емитована већ наредног дана, предузећу је препоручено да организује обуку запослених на тему стереотипи и предрасуде о улогама полова и улога медија у остваривању равноправности полова, док је водитељу и главном и одговорном уреднику препоручено да воде рачуна да се садржајем који се емитује не подстичу стереотипи и предрасуде о друштвеним улогама полова.

Пре истека законског рока за поступање по препоруци, радио дифузно предузеће обавестио је Повереника о поступању по препоруци.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/599-2020-misljenje-u-oblasti-javnog-informisanja-i-medija-zbog-diskriminacije-na-osnovu-pola/>

Организација цивилног друштва поднела је притужбе против Министарства просвете, науке и технолошког развоја и против издавача, због текста у уџбенику Географије за 6. разред основне школе у којем је наведено да је у **развијеним земљама стопа наталитета ниска јер је положај жене у друштву у 20. веку знатно побољшан**, чиме се етикетира жена као главни узрок смањења стопе наталитета.

Приликом анализе текста уџбеника Повереник је закључио да је употребом везника „јер“ у спорној реченици исказано да је узрок ниске стопе наталитета искључиво побољшање положаја жена у 20. веку, те да такав навод доводи у негативан контекст промену положаја жене у друштву и подстиче дискриминаторне ставове, а да се при томе не указује на остале значајне факторе који утичу на број рођене деце. Дата је препорука да се измени текст уџбеника тако што ће се отклонити дискриминаторни ставови према женама.

По препоруци Повереника је поступљено, отклоњени су сви уочени недостаци, односно изостављени делови текста које је Повереник оценио као дискриминаторне.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/692-19-prituzba-protiv-ministarstva-zbog-diskriminacija-na-osnovu-pola-u-oblasti-obrazovanja/>

Без обзира на свест о постојању родних разлика на тржишту рада, у стратешким документима у нашој земљи овај аспект је углавном развијен делимично и недовољно ефикасно, односно не садржи адекватне мере за борбу против дискриминације жена у области рада и запошљавања. Локални акциони планови запошљавања и локални акциони планови за унапређење родне равноправности у делу који се односи на област економског положаја жена и мушкараца у локалној заједници би требало да буду средство за постизање равноправности на локалном тржишту рада, што подразумева да се у свим фазама планирања укључе стандарди родне равноправности, за шта је претпоставка постојање и коришћење родно сензитивних података, које у овим актима углавном не постоје. Локалне политике запошљавања постављају циљеве који нису у вези са анализом стања на тржишту рада, већ су најчешће преузети из националних политика запошљавања¹²⁵.

Током 2020. године се потврдила и чињеница да кризне ситуације каква је пандемија различито утичу на жене и мушкарце, да погоршавају већ постојеће неправедности са којима се суочавају жене на тржишту рада. Жене иначе чине велику већину запослених у секторима као што су здравство, социјална заштита, образовање, трговина, па и услуге. То су са једне стране области рада које носе највећи терет током кризе изазване коронавирусом, док су са друге стране неки од тих сектора у већој мери погођене овом кризом, попут услуга и туризма. У овим привредним секторима послови су се драматично смањили, тако да је пакет државне помоћи био изузетно значајан за очување радних места. Истовремено, дошло је до затварања предшколских установа и школа или организовања онлајн наставе, различите услуге социјалне заштите су реализоване у ограниченом обиму, па је било потребно преузети додатну бригу о члановима породице. Промењени услови током епидемије и ванредног стања су довели до повећања терета бриге о деци и школским обавезама који је пао готово искључиво на жене. Криза је посебно погодила и samozапослене и власнике микро и малих предузећа или радњи, који су први били на удару и потреби за одржањем, а међу којима је иначе мањи број жена.

Ситуација изазвана пандемијом Ковид-19 утицала је и на очеве, од којих су многи изразили жељу да се брину о својој деци, стављајући их у неповољнији положај ускраћивањем могућности рада од куће. Тако су се, примера ради, обраћали Поверенику наводећи да се само мајкама малолетне деце до 12 година омогућава да не долазе на посао или да само мајке могу да раде од куће ради бриге о малолетној деци упркос Уредби о организовању рада послодаваца за време ванредног стања. Повереник је Влади упутио иницијативу за израду инструкције о поступању послодаваца за време ванредног стања, о чему је већ било речи. Као пример могу се навести и наводи оца малолетног детета који је сматрао да му је онемогућено виђање детета у складу са судском одлуком имајући у виду потпуну забрану кретања током викенда. Такође, и даље су се спорадично Поверенику обраћали очеви наводећи да им је ускраћено право присуства приликом хоспитализације деце. Овим проблемом се Повереник нарочито бавио 2018. године када је упутио препоруку мера за остваривање равноправности установама за здравствену заштиту деце у којима се налазе деца на лечењу или рехабилитацији да омогуће родитељима (старатељима/усвојитељима) детета које се налази на лечењу, да у својству пратиоца

¹²⁵ Родна перспектива у локалним политикама запошљавања, Фондација Центар за демократију, Београд, 2020, доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-sarita-bradas-rodna-perspektiva-u-lokalnim-politikama-zaposljavanja.pdf>

бораве у здравственој установи под једнаким условима, без прављења разлике у односу на пол или било које друго лично својство. Здравственим установама је препоручено да у случају да њихови интерни акти садрже дискриминаторне одредбе којима се очевима ускраћује ово право, измене одлуке. Здравствене установе су измениле акта, међутим и даље у пракси има појединих примера да се очевима ускраћује право.

Услови изазвани епидемијом Ковид-19, ограничење кретања, изолација, повећан ниво стреса, повећање дужине боравка у кући и сати рада од куће, општа небезбедност и усмереност институција (пре свега полиције и правосуђа) на борбу са пандемијом, доприносе стварању услова за повећање ризика од насиља и његовог повећања. Службе за подршку случајевима насиља, којих је веома мали број, претежно воде невладине организације, које имају ограничене буџете, наведено је у *Извештају за 2020. годину*¹²⁶, као и да полицијски протоколи не налажу сарадњу са специјалним службама за подршку нити рутинско упућивање жртава, што резултира недовољном употребом постојеће стручности цивилног сектора. Не постоји интегрисани систем за прикупљање и праћење случајева насиља разврстан према врсти насиља и односу између починиоца и жртве, а акциони план за национални програм заштите и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља тек треба да буде усвојен, наведено је у овом извештају.

УПОЗОРЕЊЕ: Све жртве породичног и партнерског насиља у овој години су опомена да се скретање пажње целокупне јавности на овај велики друштвени проблем не може и не сме временски ограничити, упозорила је повереница, истичући да у сваком, а посебно у времену пандемије, која је додатно отежала положај жена, посебно забрињавају подаци да је ове године најмање 30 деце остало без мајке, као и да је две трећине фемцида извршено углавном у стану или кући у којој је жртва живела, уз помоћ стравичног арсенала, попут батина до смрти, ножа, секире, пиштоља, бомбе. У упозорењу је подсетила да је институција већ предлагала посебне мере заштите у циљу решавања различитих проблема, међу којима је као критеријум за смештај корисница у сигурне куће тражен негативан тест на Ковид-19.

Као један од одговора на ситуацију насиља, Виктимолошко друштво Србије је издало *Водич за заштиту жена од родно засноване дискриминације и повреде права у области рада и запошљавања*¹²⁷ са циљем да се омогући разумевање и препознавање ситуација у којима жене могу да буду изложене родно заснованој дискриминацији или другом кршењу права у области рада и запошљавања и да се пруже информације о томе којим организацијама, телима и институцијама се могу обратити у овим случајевима. У овом водичу је детаљно описан механизам заштите од

¹²⁶ *Извештај Европске комисије за 2020. годину*, стр. 41

¹²⁷ *Водич за заштиту жена од родно засноване дискриминације и повреде права у области рада и запошљавања*, Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2020, доступно на инетрнет страници: http://www.vds.rs/File/VodicKaoKnjiga_2020.pdf

дискриминације пред различитим телима, посебно начин подношења притужбе и поступак пред Повереником.

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу пола и брачног и породичног статуса, произилазе одговарајуће препоруке.

Препоруке:

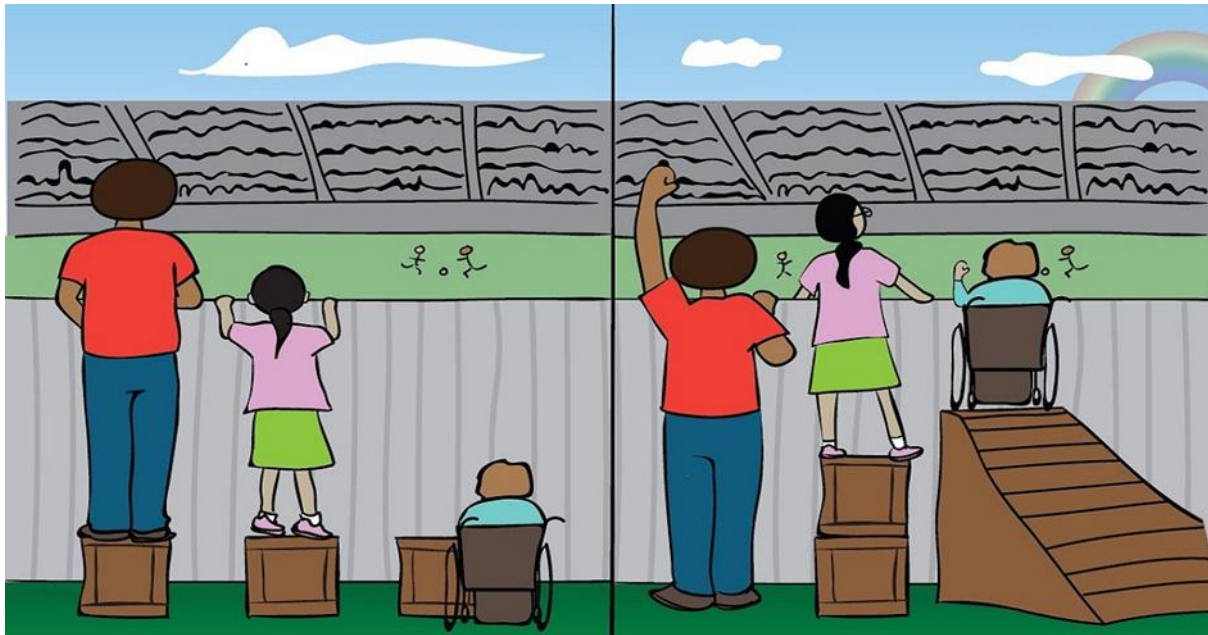
- Континуирано предузимати активности усмерене на отклањање стереотипних улога полова и остваривање пуне родне равноправности у свим областима, предузимати мере за заштиту жена од дискриминације и свеобухватну заштиту од насиља;

- прописати и обезбедити укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама друштвеног живота, посебно у доношењу одлука и вршењу јавних функција на свим нивоима, као и вођење родно балансиране кадровске политике и родно осетљиве статистике, у складу са међународним стандардима;

- активним мерама подстицати запошљавање жена и развој женског предузетништва, остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким зарадама, као и условима за напредовање, посебно имајући у виду мањи број жена на руководећим положајима у јавном и приватном сектору и недовољно учешће жена из осетљивих друштвених група. Резултате и ефикасност предузетих мера редовно анализирати на нивоу локалних акционих планова запошљавања и локалних акционих планова за унапређење родне равноправности;

- наставити интензивирање инспекцијског надзора у поступку рада и запошљавања у погледу нарушавања једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада;

- унапредити контролу медијских садржаја и осигурати поштовање прописа и медијских кодекса, нарочито у делу који се односи на забрану говора мржње, сексизам, мизогинију, дискриминаторне ставове и увредљиво извештавање. Подстицати и креирати садржаје усмерене на разумевање и побољшање положаја рањивих група, као и разбијање предрасуда које су најчешће усмерене на жене, припаднике ЛГБТИ популације, старије грађане и др.

ЈЕДНАКИ

РАВНОПРАВНИ

Дискриминација на основу инвалидитета

Разноврсност и бројност проблема са којима се свакодневно суочавају особе са инвалидитетом сврставају у једну од најугроженијих група становништва у свим аспектима друштвеног живота. Велики број особа са инвалидитетом је сиромашан и/или у ризику од сиромаштва, тешко долази до запослења, нема одговарајуће образовање или има потребу за услугама у заједници које се не организују и спроводе доследно.

Током 2020. године Поверенику је поднет мањи број притужби него 2019. године, када су се организације особа са инвалидитетом у већој мери обраћале Поверенику због проблема у вези са применом Закона о финансијској подршци породици са децом, као и због неприступачности објеката коју су интензивније испитивале кроз своје активности и пројекте. Потпуно је очекивано да су у ситуацији Ковид кризе и особе са инвалидитетом више усмерене ка решавању кључних проблема по здравље, а не на отклањање физичких и других баријера како је то уобичајено у „редовним околностима“ када је и цивилни сектор усмерен и веома активан у циљу унапређења положаја особа са инвалидитетом.

Највише притужби због дискриминације на основу инвалидитета током 2020. године поднето је у поступку пред органима јавне власти (30), затим у области рада и запошљавања (18), социјалне заштите (17) и у пружању јавних услуга или при коришћењу објеката и површина (10).

Број поднетих притужби по основу инвалидитета према областима дискриминације

Број поднетих притужби по основу инвалидитета према областима дискриминације

Приступачност се издваја као најчешћа препрека, имајући у виду да онемогућавање кретања или приступа објектима и површинама, као и информацијама и комуникацијама практично онемогућава остваривање других права особама са инвалидитетом, на шта Повереник континуирано упозорава кроз редовне годишње извештаје, давањем саопштења и упозорења, као и препорукама мера за остваривање равноправности уз разумевање чињенице да пуну приступачност свих објеката и површина није једноставно достићи али је неопходно да буду стално у врху приоритета и да објекти у јавној употреби буду што пре приступачни, нарочито домови здравља, школе, центри за социјали рад, судови...

Поштовање принципа универзалног дизајна омогућава не само особама са инвалидитетом, него и другим лицима, попут пре свега старијих суграђана и деце, али и свих других грађана, несметано кретање и приступ свим објектима, саобраћајницама, јавним просторима и сл. Од не мање важности је и равноправан приступ свим информацијама и комуникацијама, које су основни предуслов за остваривање права, што је посебно дошло до изражаја током епидемије Ковид-19, о чему је већ било речи. О приступачности се говори и у *Извештају за 2020. годину*¹²⁸ Европске комисије у коме је, између осталог, наведено да се РЕМ посветио проблему

¹²⁸ *Извештај Европске комисије за 2020. годину*, доступно на интернет страници: <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>

повећања доступности програмског садржаја особама са инвалидитетом тако што је препоручио квоте за титловање, аудио-описе и специфичне одредбе које се односе на доступност особама са интелектуалним тешкоћама, а усвојен је и подзаконски акт о логичкој нумерацији телевизијских канала. У овом извештају је указано и да смештај и лечење људи са психосоцијалним и интелектуалним потешкоћама у социјалним институцијама још увек није регулисано у складу са Конвенцијом УН о правима особа са инвалидитетом, да су жене са инвалидитетом у институцијама посебно подложне родно-специфичним облицима насиља - присилној контрацепцији, присилној стерилизацији и принудном побачају, као и да недостаје финансирање развоја услуга у заједници и за подршку лиценцираним пружаоцима услуга и социјалним службама.

Током 2020. године организације особа са инвалидитетом су се мање обраћале Поверенику поводом решавања проблема приступачности, имајући у виду да је ванредно стање у први план ставило проблеме друге врсте..

Важно!

Подсећамо да је поводом решавања проблема приступачности Повереник у сарадњи са организацијама особа са инвалидитетом и другим релевантним актерима покренуо ова питања, а као пример наводимо препоруку мера упућену Републичкој изборној комисији из 2019. године имајући у виду тада најављене изборе. ***Републичкој изборној комисији је препоручено да предузме све неопходне мере у циљу обезбеђивања приступачних бирачких места уз обезбеђивање комуникација и информација***, како би се свим особама са инвалидитетом, као и другим лицима која се отежано крећу, чују или виде, омогућило самостално и равноправно учешће на изборима.

Републичка изборна комисија је предузела низ мера, сачинила Водич за процену приступачности бирачких места, као и Приручник за обуку за рад у бирачким одборима, а у оквиру обуке особа задужених за спровођење избора посебна пажња је посвећена особама са инвалидитетом, које су непосредно и укључене у ове процесе. Избори су на овај начин учињени приступачнијим а формирана је и Радна група за консултације о инклузивном изборним процесу и правилима (Disability Inclusive Consultation Group – DICON), коју чине организације особа са инвалидитетом, представници Републичке изборне комисије, као и других органа и тела која могу допринети унапређењу приступачности изборног процеса особама са инвалидитетом у будућности.

Истим поводом Повереник је 2020. године јавним медијским установама РТС-у и РТВ-у упутио ***препоруку мера да омогуће емитовање у приступачним форматима основне информације*** Републичке изборне комисије у вези са предстојећим изборима, односно да информације о предстојећим изборима учине доступним гледаоцима са оштећеним слухом посредством коришћења титлова и знаковног језика, како би се омогућило потпуно и правовремено информисање ових особа у циљу њиховог равноправног учешћа на изборима, као и да обезбеде емитовање предизборног програма у приступачним форматима у што већем обиму, како би се омогућило потпуно и правовремено информисање током предизборног процеса.

Одмах након ове препоруке, јавним медијским сервисима је хитно упућена препорука да омогуће емитовање у приступачним форматима што већег броја информација у вези са ванредним стањем у Републици Србији, као и кампање јавног информисања и упутстава надлежних институција у вези са пандемијом изазваном Ковид-19, о чему је већ било речи. Јавни медијски сервиси су медијске садржаје у великој мери и правовремено учинили доступним гледаоцима са оштећеним слухом коришћењем знаковног језика.

Такође, Министарству државне управе и локалне самоуправе упућена је **препорука мера поводом омогућавања слепим гласачима да електронским путем провере да ли су уписани у бирачки списак**. Министарство је обавестило Повереника да је на интернет презентацији – порталу за проверу уписа у јединствени бирачки списак имплементирало могућност да се путем аудио фајла – који ће изговарати слова са слике, слова унесу у одговарајуће поље и да се на тај начин омогући слепим и слабовидим особама да електронским путем провере да ли су уписани у Јединствени бирачки списак.

Поступајући по притужбама које су се односиле на *приступачност објеката у јавној употреби, стамбених зграда и јавних површина*, Повереник је током године донео више мишљења којима је утврдио да ти објекти нису приступачни особама са инвалидитетом, посебно онима које за кретање користе колица, те дао препоруке да се особама са инвалидитетом омогући самосталан приступ и боравак, као и коришћење услуга равноправно са другима. Поред тога присутан је и проблем приступачности возила јавног превоза, стајалишта и отклањање физичких баријера на тротоарима уз њихово прилагођавање.

Борислава Перић, стонотенисерка, параолимпијка, промотерка равноправности на промо-постеру кампање Повереника

Повереник остварује дугогодишњу сарадњу са великим бројем организација особа са инвалидитетом и Националном организацијом особа са инвалидитетом Србије (НООИС). Кроз ову сарадњу се, заједничким деловањем, сагледавају и решавају поједини проблеми са којима се сусрећу особе са инвалидитетом, што је било нарочито значајно током ванредног стања изазваног корона вирусом, због потребе брзог и ефикасног деловања (поједини примери реаговања су дати у делу овог извештаја који се односи на период ванредног стања и епидемију корона вирусом). Тако се, примера ради, Поверенику обратила НООИС указујући да је током ванредног стања привремено престало редовно финансирање активности организација особа са инвалидитетом, због чега се Повереник обратио Министарству финансија наводећи да је потребно омогућити исплату средстава и осигурати даље финансирање њихових активности у континуитету, како би се обезбедило редовно функционисање, спречио престанак активности и пружиле неопходне услуге подршке за чланове ових удружења, нарочито у периоду ванредног стања.

Један од проблема са којим се особе са инвалидитетом сусрећу јесте проблем запошљавања, одржања запослења или напредовања у каријери. О овом проблему се већ дуго интензивно говори, још од доношења Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом¹²⁹, а постигнути су и извесни, немали резултати. Ипак, треба имати у виду да су особе са инвалидитетом веома хетерогена група - разликују се у односу на врсту инвалидитета, старост, етничко порекло, рурални или урбани статус и слично. Те разлике доводе до различитих потреба и препрека за њихово укључивање на тржиште рада. Послодавци и даље треба да предузимају активности на стварању инклузивног радног окружења и прилагођавања радног места особама са инвалидитетом, јер многе особе са инвалидитетом раде без икакве подршке посебно када су радна места доступна, док ће неким особама можда бити потребне индивидуализоване адаптације или подршка, која може бити у виду тренера на послу или других облика подршке¹³⁰.

Притужбе поднете Поверенику у 2020. години у области запошљавања или на послу односиле су се претежно на организацију рада од куће запоселних са инвалидитетом или проблеме родитеља деце са инвалидитетом, који због уведених мера нису остваривали услуге у потребном обиму (дневни боравак, персонални асистент, лични пратилац и сл.), о чему је већ било речи у ранијем делу овог извештаја. Поверенику су се обраћале и запослене особе са инвалидитетом које су сматрале да су распоређивањем или нераспоређивањем на одређена радна места стављене у неповољнији положај у односу на друге запослене. Тако се примера ради, дешавало да послодавци распореде запослену особу са инвалидитетом на рад од куће а да јој при томе није обезбеђено прилагођавање радног места. Такође, запослене особе са инвалидитетом су распоређиване на рад од куће из разлога повећаног ризика од заражавања, иако су постојали услови за рад у објекту послодавца.

Један број притужби поднеле су особе са инвалидитетом због незадовољства висином пензије, материјалне новчане помоћи или неког другог новчаног давања, указујући на

¹²⁹ „Службени гласник РС“, бр. 36/09 и 32/13

¹³⁰ Смјернице за саветодавни рад са особама са инвалидитетом у процесу запошљавања, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије (SIPRU) и Форум младих са инвалидитетом, 2020, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/04/Smernice_za_savetodavni_rad_sa_osobama_sa_invaliditetom_u_procesu_zaposljavanja.pdf

лош материјални положај што је додатно отежано током кризе изазване коронавирусом.

Проблема који се односе на остваривање права на рад узроковани су остваривањем права на образовање а проблеми са којима се сусрећу деца са инвалидитетом у области образовања, нарочито у погледу њихове инклузије и обезбеђивања одговарајуће подршке и даље су присутни, попут проблема обезбеђивања услуга личног пратиоца или обезбеђивања превоза. О проблемима који су били актуелни током ванредног стања и начину реаговања Повереника, било је више речи у делу овог извештаја који се односи на период током епидемије коронавирусом и ванредног стања.

Поверенику се обратио студент којем је ослабио слух и којем слушни апарат више не може да помогне, који није могао да прати наставу на факултету читајући са усана професора због ношења заштитне маске којом су му покривена уста. Такође, начин на који је организована онлајн настава не омогућава овом студенту да чита са усана предавача (наратора). Ангажовањем службе Повереника и сарадњом са Удружењем студената са хендикепом и факултетом, отклоњене су препреке за редовно похађање предавања овог студента коришћењем провидних маски.

Такође, забрињавајуће је да медицински приступ инвалидитету још увек није у потпуности напуштен у пракси, а особе са инвалидитетом се и даље посматрају кроз претпоставку потпуне неспособности за живот и несамосталности у доношењу животних одлука. Уколико се на прави начин отклоне препреке, особе са инвалидитетом имају капацитете и потенцијале који се

могу у великој мери користити како на добробит самих особа са инвалидитетом, тако и целог друштва. Није ретка ни пракса покретања поступка за потпуно лишење пословне способности лица или продужења вршења родитељског права.

Особе са инвалидитетом истичу такође да приликом процене радне способности и могућности запослења или одржања запослења и даље у појединим случајевима преовлађује медицински приступ инвалидности а не сагледавају се способности и могућности за укључивање на тржиште рада.

Тако се Савез слепих Војводине обратио Поверенику наводећи да се чланови овог савеза сусрећу са ситуацијама да приликом закључења или продужења уговора у неким телекомуникационим компанијама им се траже додатни услови као што су присуство старатеља, потврда савеза да је лице слепо или решење о туђој нези.

Положај особа са инвалидитетом као осетљиве друштвене групе током епидемије Ковид-19 је сагледаван у великом броју извештаја и истраживања, у којима су дате бројне препоруке које се односе на: неопходност обезбеђивања здравствене и социјалне заштите, становања, неометаног кретања, задржавања запослења уз разумно прилагођавање током кризних ситуација; укључивање особа са инвалидитетом и њихових организација у планирање свих мера; обезбеђивање несметаног коришћења услуга социјалне заштите током трајања епидемије, укључујући персоналну асистенцију, помоћ и негу у кући, приступ услугама заштите од насиља и др; обезбеђивање услова деци са инвалидитетом да прате онлајн наставу; финансијску подршку са циљем ублажавања ризика од додатног сиромаштва; обавештавање јавности доступно на знаковном језику, као и у приступачним облицима и форматима, који обухватају дигиталну технологију, титловање, стављање текста на слику, релејне услуге за глуве, СМС поруке, коришћење лако читљивог језика и др.

Међународне и домаће организације су посебну пажњу посветиле особама са инвалидитетом смештеним у институције социјалне заштите, које су изложене већем ризику од оболевања, са ограниченом помоћи коју пружа недовољан број запослених, без могућности примања посета (које су биле забрањене ефективно више од 140 дана¹³¹), уз ограничење личне слободе и забране кретања.

Повереник је годинама уназад, у својим редовним годишњим извештајима указивао на неопходност успостављања и/или пружања различитих услуга у обиму који задовољава потребе и обезбеђује подршку за самосталан живот особа са инвалидитетом у најмање рестриктивном окружењу, што примарно захтева мултисекторски приступ.

Тако је Повереник, након добијања података од Републичког завода за социјалну заштиту у вези са обезбеђивањем услуге личног пратиоца у јединицама локалне самоуправе, оним локалним самоуправама које намају успостављену услугу 2019. године упутио препоруку мера да предузму све неопходне мере и активности којима ће обезбедити успостављање и пружање услуге личног пратиоца деци којој је ова услуга неопходна. Током 2020. године ова услуга је предвиђена актима локалне самоуправе, међутим, један број локалних самоуправа није обезбедио средства за реализацију услуге, те су се грађани и даље обраћали Поверенику.

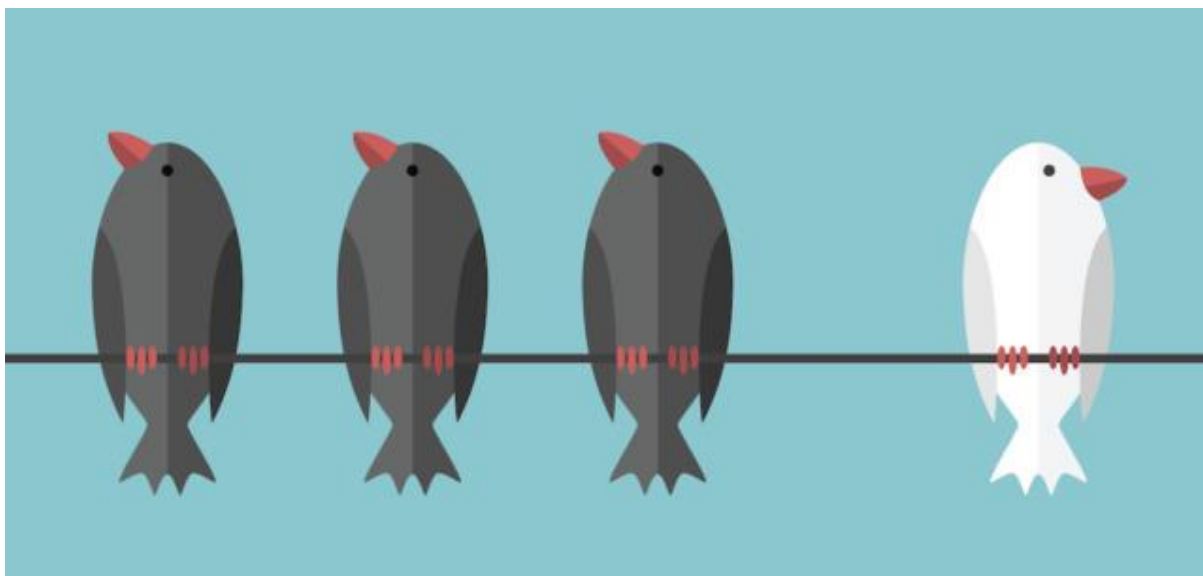
На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу инвалидитета, произилазе одговарајуће препоруке.

---

¹³¹ Положај особа са инвалидитетом током Ковид-19 пандемије у контексту придруживања ЕУ – policy brief, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом (MDRI-S), доступно на интернет страници: <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2020/09/Polozaj-osoba-sa-invaliditetom-tokom-Covid-19-pandemije-u-kontekstu-pridruzivanja-EU.pdf>

Препоруке:

- Интензивирати рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности, односно примену универзалног дизајна у свим областима, са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за особе са инвалидитетом, лица која се отежано крећу, старије суграђане и децу, уз даљи рад на повећању броја приступачних медијских садржаја. Унапредити остваривање права особа са инвалидитетом на приступачно бирачко место и изборни материјал, као и једнаке могућности за приступ службама за хитне интервенције, СОС линијама и сл;
- унапређивати подршку за самосталан живот особа са инвалидитетом у најмање рестриктивном окружењу обезбеђивањем адекватне подршке и развоја потребних услуга и сервиса у континуитету на локалном нивоу. Промовисати и подстицати примену савремених асистивних технолошких достигнућа;
- наставити активности и даље развијати инклузивно образовање и мере подстицања запошљавања особа са инвалидитетом, уз предузимање активности за промену са медицинског приступа у сагледавању капацитета особа са инвалидитетом;
- наставити процес деинституционализације уз истовремени развој услуга подршке и осигурање континуиране подршке. Осигурати пристанак корисника за смештај у установе здравствене и социјалне заштите;
- унапредити прописе који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом, донети прописе који се односе на радно ангажовање особа са инвалидитетом у радним центрима.

Остала лична својства у притужбама

Поред личних својстава која су појединачно представљена у овом извештају Повереник је примио притужбе због дискриминације и по другим основама, попут имовног стања, чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, држављанства и других личних својстава али у знатно мањем броју у односу на лична својства која смо представили, што је дато у графикону испод. Међу осталим личним својствима која нису појединачно наведена у графикону, налазе се осуђиваност, језик, родни идентитет, преци, рођење, генетске особености и раса.

У току 2020. године поднето је 47 притужби по основу **неког другог личног својства**. Ова лична својства обухватају лична својства која у Закону о забрани дискриминације нису експлицитно наведена. Тако, примера ради, у ову групу спадају притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште или припадност групама као што су мигранти, азиланти, тражиоци азила, интерно расељена лица и сл.

Поверенику се притужбом обратила организација цивилног друштва против Скупштине града Смедерева, због **дискриминације интерно расељених лица** која имају боравиште на територији тог града. У притужби је наведено да је Одлуком о остваривању финансијске помоћи трудницама и породиљама као критеријум за остваривање финансијске помоћи постављен је као услов пребивалиште на територији града, чиме су искључене труднице и породиље са статусом интерно расељених лица, које због свог статуса не могу испунити наведени услов. Повереник је дао мишљење да је Скупштина града повредила Закон о забрани дискриминације и препоручио Скупштини града да предузме мере из своје надлежности како би наведена одлука била применљива и на интерно расељена лица која имају боравиште на територији града.

Скупштина града Смедерева је донела Одлуку о изменама и допунама Одлуке о остваривању финансијске помоћи трудницама и породиљама у складу са мишљењем и препоруком Повереника, што је још једна потврда да није постојала намера искључивања одређене групе или лица.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/962-20-prituzba-zbog-diskriminacije-na-osnovu-svojtva-interno-raseljenog-lica/>

Једна од актуелних глобалних и регионалних криза у свету и Европи је већ више година, са већим или мањим интензитетом, мигрантско-избегличка криза и то како због обима и изазова које са собом носи, тако и због последица које има на примену међународних стандарда у области заштите људских права. Избеглице, интерно расељена лица, мигранти и тражиоци азила су изузетно осетљива категорија, неретко глобално изложена расистичким нападима, говору мржње, радној експлоатацији и дискриминацији, због чега је потребно да буду што боље упознати са својим правима и могућностима које има стоје на располагању као и појму дискриминације, а видљива је и потреба едукације локалног становништва и одговоран приступ медија проблемима миграната.

У овом извештају је већ у ранијем делу текста указано на број становника који је изложен ризику од сиромаштва или социјалне искључености, као и да испод линије апсолутног сиромаштва живи око 486.166 становника. **Сиромашни грађани** су једна од дискриминисаних група, али и поред тога број притужби поднетих Поверенику по основу имовног стања је занемраљиво мали (44). Пракса ове године је показала да притужбе углавном подносе физичка лица и то у области социјалне заштите као и у поступцима пред органима јавне власти, док се организације цивилног друштва као подносиоци појављују у незнатном броју. Грађани су се најчешће обраћали Поверенику поводом остваривања права на једнократну помоћ, социјална давања или немогућност остваривања права на бесплатан ваучер за субвенционисани одмор јер

не припадају категоријама које остварују то право. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система заштите, почев од система социјалне до здравствене заштите, што је дошло до изражаја нарочито током епидемије. Примера ради, Повереник је поднео *Иницијативу за измену Уредбе о условима и начину доделе и коришћења средстава за подстицање унапређења туристичког промета домаћих туриста на територији Републике Србије* Министарству трговине, туризма и телекомуникација, у којој је предложено да се прошири круг лица која остварују право на ваучер тако да обухвати лица старија од 65 година живота, која нису корисници пензије а не спадају у друге категорије лица која остварују ово право. Министарство је одговорило да, у тренутним околностима и већ опредељеним буџетским средствима за те намене, не постоји могућност увођења нових категорија корисника овог права.

Имајући у виду актуелну ситуацију изазвану новим коронавирусом, више организација цивилног друштва¹³² је указало на положај у коме се налазе бескућници у Београду у време пандемије, те потребу да им се хитно пружи заштита јер поред искључености и одбачености из заједнице са којим се бескућници суочавају и у редовним околностима, пандемија додатно отежава њихов положај, па су недостатак крова над главом, лоши хигијенски услови у којима живе, недостатак хране и одеће и сл. у светлу ризика од заразе још опаснији. Према доступним подацима, Прихватилиште за одрасла и стара лица од 15. марта до 16. новембра није прихватало упуте центара за социјални рад у Београду којима се бескућници упућују на смештај у ову установу, а изолациони блок са девет кревета је формиран тек након интервенције. Криза изазвана епидемијом Ковид-19 додатно је расветлила потребу за проналажењем системских решења за недовољне капацитете за смештај бескућника и за несметани пријем свих којима од тога зависи егзистенција и указала на значај солидарности нарочито у кризним ситуацијама. Како је већ у одељку посвећеном остваривању равноправности током епидемије наведено, Повереник је препоруком мера указивао на положај и ове категорије суграђана, као и на положај свих правно невидљивих лица, као и на потребу обезбеђивања услова за пружање неопходне помоћи овим лицима.

Последњих година све је чешће обраћање појединаца, али и синдикалних организација, због положаја организације или остваривања права њихових чланова због дискриминације на основу **чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама**, најчешће у области рада и запошљавања као области у којој се подноси највећи број притужби. Према пракси Повереника, код притужби по овом основу подносиоци су наводили да „нису у чланству политичких странака“, за које сматрају да имају утицај на одлуке приликом запошљавања, посебно у органима јавне власти, али и давање предности од стране послодаваца само одређеним организацијама синдиката, како често наводе „по вољи предузећа“.

---

¹³² АДРА Србија, А 11 - Иницијатива за економска и социјална права, Излазак, КликАктив, Лице Улице, Солидарна кухиња, Здружена акција Кров над главом, доступно на интернет страници: <https://www.a11initiative.org/grad-beograd-mora-hitno-da-pruzi-zastitu-beskucnicima-i-beskucnicama-u-vreme-pandemije/>

Повереник је донео мишљење на основу притужбе синдиката против в.д. директорке завода због **онемогућавања да синдиката учествује у преговорима за закључивање колективног уговора код послодавца** и поред чињенице утврђене репрезентативности код послодавца.

Имајући у виду да Закон о раду као акт више правне снаге препознаје репрезентативне синдикате код послодавца као обавезне учеснике преговора за закључивање колективног уговора код послодавца, Повереник је дао мишљење да су онемогућавањем овог синдиката да учествује у закључивању колективног уговора код послодавца повређене одредбе Закона о забрани дискриминације, због чега је препоручено отклањање последица дискриминаторног поступања према члановима овог синдиката.

Завод је обавестио Повереника да су започети преговори за закључивање колективног уговора код послодавца који укључују и представнике овог репрезентативног синдиката.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/1203-19-misljenje-po-prituzbi-u-oblasti-rada-i-zaposljavanja-po-osnovu-clanstva-u-sindikatu/>

У *Извештају Европске комисије за 2020. годину*¹³³, Европска комисија је, између осталог, истакла да је Србија умерено припремљена у области реформе јавне управе, те да уопштено гледано у овој области није постигнут никакав напредак будући да прекомерни број виших руководилаца који обављају посао као вршиоци дужности није знатно смањен. Одсуство транспарентности и поштовања поступка запошљавања државних службеника на високом положају према заслугама је питање које изазива све већу забринутост.

Према подацима Међународне организације рада, пандемија Ковид-19 утицала је на запошљавање у већем обиму него што је то првобитно било очекивано, а Европска конфедерација синдиката процењује да се од почетка кризе број незапослених повећао за најмање 4 милиона широм Европске уније, док су се услови рада драматично погоршали за више од 7 милиона радника. За Србију подаци о броју људи коју су током ванредног стања остали без посла, варирају од 2.500 до 200.000, у зависности од тога на који начин се тим бројем обухватају samozапослени и запослени у сивој зони.¹³⁴ Према подацима из Анкете о радној снази за четврти квартал 2020. године, стопа запослености је остала непромењена, док је стопа незапослености незнатно повећана, за 0,2 процентна поена, у односу на четврти квартал 2019. године. Међугодишњи пад броја запослених износи 17.400, док међугодишњи раст броја незапослених износи 6.900. Стопа запослености за дати период износи 49,7%, а стопа незапослености 9,9%. Истовремено, број становника старости 15 и више година смањен је за 30.200, а контингент неактивног становништва мањи је за 19.800. Према подацима Анкете о радној снази за четврти квартал 2020. године, а у поређењу са трећим кварталом исте године, код становништва старости 15 и више година дошло је

¹³³ *Извештај Европске комисије за 2020. годину*, стр. 6

¹³⁴ *Водич за заштиту радних права у контексту пандемије Ковид-19*, Центар за истраживање и развој друштва, доступно на интернет страници: <https://ideje.rs/wp-content/uploads/2020/07/Vodic-za-zastitu-radnih-prava-COVID-19.pdf>

до смањења запослености (-15.700) и неактивности (-20.900), док је незапосленост повећана (+29.000).¹³⁵

Такође, у пракси је присутна дискриминација по основу **сексуалне оријентације**, а хомофобија и трансфобија имају дубоке корене у друштву. ЛГБТИ особе се и даље суочавају са говором мржње, претњама и насиљем, што се често и не пријављује. Овакву ситуацију потврђује и пракса Повереника према којој је током 2020. године поднето укупно седам притужби због сексуалне оријентације како основа дискриминације и четири притужбе по основу родног идентитета као личног својства. Пад броја притужби је очекиван имајући у виду здравствену кризу изазвану коронавирусом, као и смањену активност организација цивилног друштва које су ранијих година претежно подносиле притужбе по овом основу.

Трансродне особе су посебно изложене насиљу, злостављању и дискриминацији, а интерсексуалне особе остају социјално и правно невидљиве. Извршене су измене Закона о матичној књизи рођених, које омогућавају унос података о родној промени у регистар, али је тим поводом наглашена потреба за обуком запослених у општинским канцеларијама како би се избегла неуједначена пракса у примени прописа¹³⁶. На овај начин је испуњена и препорука Повереника из претходних година у вези са уписом промене пола у матичне књиге.

Важно!

Код трансродних особа промена личног имена је обавезни део поступка усклађивања пола и представља питање од значаја за њихов целокупни идентитет. Такође, неадекватно име, које није у складу са полом особе, у пракси доводи до последица нарушеног достојанства лица, квалитета живота, као и остваривања Уставом и законом гарантованих права.

У истраживању *A long way to go for LGBTI equality*¹³⁷, Агенције за основна права Европске уније (ФРА), које је, поред европских земаља обухватило и Републику Србију и Северну Македонију, наведено је да трећина испитаних интерсекс особа (34%) сматра да је дискриминација због полних карактеристика њихов највећи проблем, као и да се поред дискриминације суочавају са насиљем и/или злостављањем. Сваки пети интерсекс испитаник се суочио са проблемима у вези са остваривањем права и пријављивањем пола приликом издавања јавних исправа када су били изложени исмевању или ускраћивању услуга од стране јавних служби. Такође у истраживањима је наведено да су у Србији интерсекс особе потпуно правно невидљиве, док у српском језику не постоји званичан термин за интерсекс већ се користи енглески термин који се не разуме правилно. Поред тога, наводи се да ниједан закон или подзаконски акт не помиње интерсекс особе, а да прописи који се баве заштитом од дискриминације не препознају полне карактеристике као лично својство лица које може бити основ за забрану дискриминације, што би требало променити.

¹³⁵ Републички завод за статистику, Анкета о радној снази, доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/20210226-anketa-o-radnoj-snazi-iv-kv-2020/?s=2400>

¹³⁶ Извештај Европске комисије за 2020. годину, стр. 42

¹³⁷ *A long way to go for LGBTI equality*¹³⁷, European Union Agency for Fundamental Rights, Luxembourg, 2020, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality_en.pdf

ЛГБТИ особе се суочавају са бројним укоренењем ставовима, предрасудама и стереотипима у разним животним ситуацијама. Један од примера јесте и поступање осигуравајућег друштва приликом закључења уговора о животном осигурању. Подносилац притужбе је навео да му је „успостављена дијагноза „поремећај полног идентитета, неозначено“ о чему је обавестио осигуравајуће друштво приликом закључења уговора о животном осигурању. Осигуравајуће друштво је одбило закључивање овог уговора, јер одступа од услова осигурања. Међутим, у току поступка утврђено је да „дијагноза“ подносиоца притужбе није наведена у листи болести које се према Посебним условима за осигурање увећаних ризика сматрају основом за искључење из осигурања живота, као и да је на Светској здравственој скупштини, према новој Међународној класификацији болести (МКБ-11), трансродност сагледана као стање, због чега је родни идентитет премештен из поглавља о „менталним поремећајима“ у поглавље о сексуалном здрављу. Повереник је дао мишљење да је подносилац притужбе неоправдано стављен у неповољнији положај на основу родног идентитета као личног својства, а осигуравајућем друштву је препоручено да му омогући једнаке услове за закључење овог уговора као и да му упуту писано извињење. Осигуравајуће друштво је поступило по препоруци.

Новим правилником о ближим условима, критеријумима и методама за одабир, испитивање и процену добављача репродуктивних ћелија и ембриона прописана је забрана донирања репродуктивног материјала људима који су имали хомосексуалне везе у последњих пет година.¹³⁸ Подсећања ради, истим поводом Повереник је дао мишљење и препоручио Министарству здравља измену конкретних одредаба овог правилника, али и поред уверавања министарства да ће текст изменити, до краја 2020. године ова измена није усвојена, па је Повереник издао решење о опомену.

Међу најчешћим проблемима ЛГБТИ особа у Србији могу се навести насиље у породици, образовном систему, дискриминација на радном месту, дискриминација пацијената и поступак пред органима јавне власти (само током 2019. године документована су 63 противправна акта мотивисана сексуалном оријентацијом, родним идентитетом и родним изражавањем¹³⁹).

УПОЗОРЕЊЕ: Поводом напада на просторије Прајд инфо центра у Београду, повереница је издала упозорење у коме се осуђује насиље и подсећа да је оно забрањено као и дискриминација према било којој друштвеној групи, у овом случају ЛГБТИ популацији. Учестали инциденти којима је мета Прајд инфо центар, указују да је неопходно појачано радити на отклањању социјалне дистанце, нетрпељивости и дискриминације према ЛГБТИ особама.

¹³⁸ Извештај Европске комисије за 2020. годину, стр. 43

¹³⁹ Подаци а не звона и прпорци 3 - извештај о инцидентима мотивисаним мржњом према ЛГБТИ+ особама у Србији од јануара 2017. године до јуна 2020. године, Удружење Да се зна!, доступно на интернет страници: <https://dasezna.lgbt/attachments/podaci-3-SRB.pdf>

На основу **осуђиваности** као личног својства, Поверенику се обраћају грађани наводећи да по изласку са издржавања казне затвора имају проблеме због необезбеђивања новчане помоћи, приликом запошљавања и сл, што им знатно отежава живот и онемогућава повратак у редовне токове. Оваква ситуација доводи до отежане ресоцијализације, а може довести и до поновног вршења кривичних дела, због чега је потребно интензивније радити на програмима подршке.

Такође грађани у притужбама наводе да због **верских или политичких убеђења**, имају одређене проблеме како у међуљудским односима, тако и приликом остваривања, примера ради права на рад. Као лично својство на основу кога могу бити дискриминисана нарочито лица која траже запослење се издваја и **изглед**, а као најчешћи разлози дискриминације по овом основу истиче се дебљина, одређени индекс телесне масе, тетоважа, постојање ожилжа, дужина косе и сл. Није реткост да се приликом запошљавања тражи уз биографију и слика кандидата, или да огласи за посао као услов наводе да је потребно да кандидат испуњава одређене стандарде физичког изгледа. Закон о забрани дискриминације прописује да се неће сматрати дискриминацијом прављење разлике, искључивање или давање првенства због особености одређеног посла код ког лично својство лица представља стварни и одлучујући услов обављања посла, међутим чињеница да одређени изглед може бити стварни и одлучујући услов обављања посла, а да је сврха оправдана, су изузетно ретки, скоро непостојећи у пракси.

Посебно је потребно напоменути **вишеструку или укрштenu дискриминацију** која подразумева да је лице дискриминисано по основу два или више личних својстава. Спада у тешке облике дискриминације, јер су њене негативне последице веће у односу на жртву дискриминације. Тако је током године у четвртини од укупног броја притужби наведено више личних својстава као основа дискриминације. Овај број притужби ипак не значи да се у свим случајевима заиста радило о вишеструкој дискриминацији с обзиром на то да се дешава да подносиоци притужби наведу по неколико личних својстава, посебно у ситуацијама када нису сигурни које је њихово лично својство било основ дискриминације. Најчешће су навођени пол и брачни и породични статус, старосно доба и инвалидитет, здравствено стање, национална припадност и сл.

Пример вишеструке дискриминације је притужба поднета против Градске управе због решења којим **није признато право на родитељски додаток држављанки Републике Србије** која са дететом живи на територији Републике Србије са образложењем да **у моменту подношења захтева отац детета није имао пријављено пребивалиште-боравиште у Србији**, већ је то урадио након подношења захтева. Повереник је констатовао да анализа прописа показује да је формални титулар овог права мајка, док отац ово право може остварити само у изузетним случајевима, односно да је формални титулар права родитељ који се непосредно стара о детету. Повереник је дао мишљење и препоручио Градској управи да донесе решење о утврђивању права на родитељски додаток у складу са условима предвиђеним прописима и уз пуно поштовање прописа о забрани дискриминације.

Поступајући по препоруци, Градска управа је обавестила Повереника да је надлежно министарство уважило жалбу подносиоце притужбе и укинуло спорно решење, али да подносиоца није остварила право из других законом прописаних разлога, о чему су достављени докази.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/1266-19-misljenje-u-postupku-po-prituzbi-zbog-diskriminacije-na-osnovu-drzavljanstva-u-postupku-pred-organima-javne-vlasti/>

Препоруке које се односе на унапређење положаја друштвених група обрађених у овом делу извештаја, дате су као опште препоруке које се односе на унапређење положаја свих осетљивих друштвених група.

МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ

Медијска слика Србије протекле године доминантно је обележена пандемијом и одржавањем парламентарних и локалних избора.

Теме које су се односиле на заштиту људских права, заштиту од дискриминације и равноправност различитих друштвених група, освојиле су велики део медијског простора и појавиле се у готово 28 хиљада текстова, прилога и извештаја. Ипак, важно је истаћи да су сви ови појмови коришћени у многим случајевима који су, и када то јесу и када нису, били квалификовани као дискриминација или говор мржње.

Са друге стране, јавни простор и посебно друштвене мреже су неретко били полигон за међусобна вређања и претње, сензационализам и увредљиво извештавање, а понекад и говор мржње.

Имајући у виду да је скоро целе године заштита јавног здравља била императив, медији су у 2020. постали незаменљив извор информисања свих грађана, а с обзиром на различите мере које су све државе, укључујући и Србију, уводиле у циљу сузбијања заразе, благовремене информације биле су услов за функционисање свакодневног живота. Ипак, различите и непотпуне информације, поготово на самом почетку кризе изазване новим коронавирусом, збуњивале су грађане и у извесној мери уносиле страх и неверицу.

Сви медији су објављивали текстове и извештаје о положају рањивих и маргинализованих друштвених група током пандемије. На самом почетку увођења мера, у тренутку проглашења ванредног стања, запослени родитељи суочили су се са проблемом усклађивања рада и родитељства у измењеним условима, због чега су се обраћали Поверенику, што је изазвало пажњу новинара и новинарки. Такође, бавили су се проблемима немогућности кретања старијих и особа са инвалидитетом, а нарочито интересовање је исказано након упућивања различитих препорука мера од стране Повереника, попут препорука у вези са дозволом кретања особа са аутизмом, персоналних асистената, као и неформалних неговатеља. Оболели од Ковид-19, али и држављани и држављанке Србије који су се враћали из иностранства, били су изложени недопустивом говору, на шта је повереница реаговала упозорењем и давала бројне изјаве, о чему је већ било речи у овом извештају.

Сумирајући медијску слику 2020. године из угла равноправности, треба указати и да су у једном броју медија а нарочито на друштвеним мрежама, током првог таласа пандемије, у неким објавама биле присутне недопустиве квалификације о старијима, на шта је повереница реаговала указујући на неопходност сузбијања стереотипа о старијима и старењу уопште, повећаној опасности од заражавања и потреби исказивања солидарности и бриге за све чланове друштва.

Иако су Роми једна од најугроженијих група у Србији, медији се нису интензивније бавили њиховим додатно отежаним условима живота у време пандемије, посебно у неформалним и нехигијенским насељима у којима су становници, имајући у виду уведене мере, били у повећаном ризику, нарочито у погледу приступа чистој води, комуналној инфраструктури и другим хигијенским условима. Повереник је издао више препорука мера у вези са положајем Рома, указујући управо на њихов отежан положај. Такође, током јесени 2020. објављено је истраживања Повереника *Перцепција ромске заједнице о дискриминацији*, што је изазвало пажњу медија, који су се бавили резултатима и проистеклим препорукама.

Током 2020. године, имајући у виду и даље присутно насиље и ризике за његово повећање, медији су се бавили овом темом али нажалост објављујући информације о случајевима фемцида и другим облицима насиља, износећи податке о повећаном броју позива на линијама за помоћ и заштиту од породичног и партнерског насиља. Такође, медији су преносили сведочења жена жртава о додатним проблемима услед

ограниченог кретања и немогућности да се склоне у сигурне куће и прихватилишта. Због тога је велику пажњу изазвала препорука која се односила на капацитете сигурних кућа, као и проблем са којим су се суочиле неке од жртава насиља када им је као критеријум за смештај у сигурне куће захтеван негативан тест на Ковид-19. Такође, повереница је указивала и на проблем вршњачког насиља, приказивања деце у медијима, као и насиље према ЛГБТИ. Поред тога, повереница је упозоравала на све учесталију појаву сајбер мизогиније и тзв. „осветничке порнографије“, и истицала потребу за адекватним одговором на ове нове форме насиља на интернету.

УПОЗОРЕЊЕ: Повереница је осудила нападе на новинаре и полицију на протесту средњошколаца у Лесковцу због наводне најаве одржавања Параде поноса. Подсећајући да је дискриминација особа другачије сексуалне оријентације и даље присутна, истакла је да овакви инциденти показују колико је неопходно ефикасно и континуирано радити на едукацији младих о поштовању људских права и прихватању различитости сваког појединца.

Према подацима Савета за штампу¹⁴⁰ који је пратио рад више дневних листова у периоду од јула до децембра 2020. године, поједини дневни листови мање су кршили Кодекс новинара пре свега када је у питању извештавање о ЛГБТИ+ заједници и националној нетрпељивости, али је забележено недопустиво извештавање о деци, вређање политичких неистомишљеника и непоштовање културе јавног говора. Савет је констатовао да се квалитет извештавања појединачних листова није променио ни шесту годину за редом: у кршењу Кодекса традиционално предњаче таблоиди, с тим да су неки, у односу на претходну годину, смањили број направљених прекршаја, док су други тај број повећали. Као и претходне године, највећи број прекршаја забележио је лист Ало, а најпрофесионалнији су, традиционално, листови Политика и Данас. Укупно су забележена 3643 текста у којима је прекршена бар једна тачка Кодекса (иако је у већини случајева прекршено више тачака).

УПОЗОРЕЊЕ: Поводом насловних страна Српског телеграфа и Информера, као и текста на порталу аlo.rs, у којима су пренете изјаве ухапшеног отмицара 12-годишње девојчице, пређене су све границе професионалне етике и најгубље прекршена права детета, што може оставити дугорочно штетне последице. Повереница је апеловала на медије да поштују Устав и законе и навела да објављивање детаља гнусног злочина не представља информацију од јавног интереса нити новинарство, већ злоупотребу медијског простора и кршење Кодекса новинара Србије према коме је новинар обавезан да поштује „приватност, достојанство и интегритет људи о којима извештава, а посебно да штити права и достојанство деце и жртава злочина“.

¹⁴⁰ Извештај о миниторингу поштовања Кодекса новинара Србије у дневним новинама у периоду од 1. јула до 31. децембра 2020. године, доступно на интернет страници: <https://savetzastampu.rs/monitoring/izvestaj-o-monitoringu-postovanja-kodeksa-novinara-srbije-u-dnevnim-novinama-u-periodu-od-1-jula-do-31-decembra-2020-godine/>

У мају је Повереник обележио деценију од оснивања институције, о чему су опширно известили сви медији, уз подсећања на бројне грађане који су се током година обраћали, као и на конкретне примере из праксе који су представљали значајне кораке ка достизању равноправности у друштву. Један од догађаја који је изазвао велики публицитет и о коме су медији писали и извештавали, било је отварање Салона Нобеловки у Музеју књиге Адлигат 8. марта, о чему је било више речи у претходном делу извештаја.

Поред епидемије Ковид-19, 2020. годину обележили су и спроведени избори. Избори су изазвали пажњу медија, а поједина медијска удружења су, поред осталог, указивала на случајеве вређања и омаловажавања новинара и новинарки, као и на случајеве у којима је током обављања посла појединим новинарима и новинаркама била угрожена лична безбедност. Изборе као и све у вези са њима је поред изборних кампања обележило неретко вређање политичких неистомишљеника, али и сексистичке изјаве према женама на јавној сцени – докторкама, политичаркама, новинаркама, наставницама.

Важно!

Поводом изборне кампање повереница је подсетила све учеснике, укључујући и медије, да поштују све прописе и покажу толеранцију према политичким неистомишљеницима. Нагласила је да се политичке странке, кандидати, али и медији и новинари, морају у својим програмима, кампањама и извештавању уздржавати од употребе дискриминаторног језика, говора мржње, омаловажавања, као и изражавања или подржавања идеја које су понижавајуће за групе особа на основу њихове националне припадности, етничког порекла, религије, пола, старосног доба, сексуалне оријентације и других личних својстава. Једнако поступање и равноправност су општи минимални стандарди понашања и њихово кршење се не може оправдавати као изражавање личног мишљења, или чак, као брига за људска права, навела је повереница.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/saopstenje-izborna-kampanja-pocetak-cir/>

Убрзо по завршетку ванредног стања и готово у исто време са одржавањем избора у Србији, повереници Бранкици Јанковић је истекао мандат и уследио је шестомесечни период у коме је Повереник за заштиту равноправности био без руководиоца органа, због чега су се поједини медији бавили проблемом застоја у раду институције као и тешкоћама у остваривању права грађана на заштиту од дискриминације. Након поновног избора 26. новембра 2020. године и наставка рада институције, повереница је гостовала и давала интервјуе медијима, а једна од активности која је изазвала пажњу био је њен састанак са председником Народне скупштине. Једна од главних тема разговора била је препорука коју је повереница упућивала претходним сазивима парламента, како би се будућим изменама Пословника о раду и доношењем Кодекса понашања народних посланика обезбедило поштовање начела забране дискриминације. Скупштина Србије је крајем 2020. године усвојила Кодекс.

ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА

Повереник обезбеђује слободан приступ информацијама поступајући по захтевима за слободан приступ информацијама од јавног значаја, објављивањем Информатора о раду и других информација на интернет презентацији, извештавањем Народне скупштине, обавештавањем јавности путем саопштења, публикацијама, одржавањем конференција за штампу и на друге одговарајуће начине.

У 2020. години Поверенику је поднето девет захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја, на која је одговорено у законском року.

Табеларни приказ поднетих захтева по категоријама

Р. бр.	Тражилац информације	Број поднетих захтева	Број усвојених/ делимично усвојених захтева	Број захтева у раду	Број одбачених захтева	Број одбијених захтева
1.	Грађани	4	3			1
2.	Медији					
3.	Невладине организације и друга удружења грађана	3	3			
4.	Политичке странке					
5.	Органи власти					
6.	Остали	2	2			
7.	Укупно	9	8			1

Приликом давања информација посебно се води рачуна о заштити података о личности, у складу са Законом о заштити података о личности. Странка у поступку пред Повереником има право на поверљивост свих приватних података који се налазе у списима предмета и с којима странка упозна Повереника или друго овлашћено лице.

Информатор о раду Повереника доступан је на интернет презентацији (www.ravnopravnost.gov.rs). Ради лакшег остваривања права на слободан приступ информацијама од јавног значаја, грађанима и грађанкама је омогућено да на интернет адреси Повереника преузму обрасце с примерима за подношење захтева за слободан приступ информацијама. Захтев се може поднети у писаној форми и без коришћења образаца. Битно је да се у захтеву јасно наведе која се информација тражи и/или на шта се конкретно она односи, тј. што прецизнији опис тражене информације. Захтев може али не мора да садржи и разлоге за подношење захтева, као и друге податке који олакшавају проналажење тражене информације.

Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја прописана је накнада за израду копије докумената који садржи тражену информацију, као и трошкове упућивања, уколико их има. Трошкови накнаде се обрачунавају у складу са Уредбом о висини накнаде нужних трошкова. Увид у документ који садржи тражену информацију је бесплатан. Захтев за приступ информацијама од јавног значаја које се односе на рад Повереника или су настале у вези с његовим радом може се поднети у писаној форми на адресу: Булевар краља Александра бр. 84, 11000 Београд, или електронском поштом, на адресу: poverenik@ravnopravnost.gov.rs.

ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА

Законом о буџету Републике Србије за 2020. годину¹⁴¹ Поверенику су одређена средства за Програм - Унапређење и заштита људских и мањински права и слобода у износу од 105.685.000 динара при чему су, према изворима финансирања, структуру средстава чинили:

– Извор 01	99,33%
– Извор 08, 15	0,67 %

Укључивањем неутрошених средстава донација из претходне године као и средстава која су као нове донације пристигле у току 2020. године, расположива средства за наведени програм у буџету износила су 115.003.712 динара, а удео пројектних средстава се повећао на 8,72%.

Уредбом о измени општих прихода и и примања, расхода и издатака буџета Републике Србије за 2020. годину ради смањења штетних последица услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-COV-2¹⁴² смањен је обим средстава из буџета за 10.740.000 динара.

Највећа умањења била су на следећим апропријацијама и то за:

– Трошкове путовања	422	1.050.000,00 динара
– Услуге по уговору	423	4.450.000,00 динара
– Машине и опрему	512	4.200.000,00 динара.

Законом о изменама и допунама Закона о буџету за 2020. годину¹⁴³ додатно су смањена буџетска средства за 5.000.000 динара и то:

– Плате, додаци и накнаде запослених	411	2.000.000,00 динара
– Услуге по уговору	423	2.000.000,00 динара
– Материјал	426	1.000.000,00 динара.

Приливом средстава за нови пројекат WOBACA крајем 2020. године, заокружен је процес промена нивоа средстава у буџету на укупан износ од 101.764.341 динар, од чега:

– Извор 01, износи	89.239.000 дин. или	87,69 %
– Извори 06, 08, и 15 износе	12.525.341 дин. или	12,31 %.

На реализацију укупно расположивих средстава битно је утицала чињеница да је институција Повереника у периоду од краја маја, престанком мандата поверенице, па

¹⁴¹ „Службени гласник РС“, број 84/19

¹⁴² „Службени гласник РС“, број 60/20

¹⁴³ „Службени гласник РС“, број 135/20

све до краја новембра месеца, реизбором поверенице, функционисала без руководиоца органа, што је имало за последицу да су у том периоду реализовани искључиво трошкови за зараде и превоз запослених уз претходну сагласност и одобрење Министарства финансија и Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као и сталне трошкове.

Из наведених разлога није било могуће спроводити активности у реализацији финансијског и плана набавки, па се томе приступило на самом крају године, што се одразило на проценат извршења буџета на скоро свим апропријацијама.

Из извора 01 – општи приходи и примања буџета, финансирани су :

- Програмска активност 0012 - Делотворно сузбијање и заштита од дискриминације

Средства су коришћена за финансирање редовне делатности и функционисање стручне службе Повереника, у складу са Финансијским планом и Планом набавки. Укупно извршење износило је 72.944.011 динара или 82,83% расположивих средстава. У структури утрошених средстава, категорија расходи за запослене учествовали су са 87,03%, категорија коришћења услуга и роба са 12,17% (у оквиру које се највећи део трошкова односи на услуге комуникације, услуге информисања, остале стручне услуге, административни материјал и стручну литературу за редовне послове запослених) и издаци за нефинансијску имовину са 0,80%.

- Пројекат 4005- Равноправно до циља

Овај пројекат није реализован у 2020. години услед поштовања мера Владе Републике Србије у вези са Ковид-19 и окупљање људи у затвореном и на отвореном простору.

- Пројекат 4006 - Не цени књигу по корицама - Жива библиотека у Србији

Укупно извршење везано за овај пројекат је износило 426.840 динара или 88,93% расположивих средстава.

- Пројекат 4009 - Панел младих

Овај пројекат такође није из наведених разлога реализован.

Из осталих извора (донације од иностраних земаља, донације међународних организација добровољни трансфери од физичких и правних лица, неутрошена средства донација из претходних година), финансирани су следећи пројекти:

- Пројекат 4003 - Симулација суђења из области заштите од дискриминације MOOT COURT

Пројекат укупне вредности у износу од 1.074.660,00 динара, спроводио се по уговору број 19020/23.1 са роком трајања од 15. 09. 2019 – 31. 11. 2020. године.

Средства су пристигла у две трансхе. Прва у износу од 174.660 динара - 21. 10. 2019. године (од чега је у 2019. години потрошено 25.000 динара) и друга у износу од 900.000 динара – 29. 01. 2020. године.

Укупно расположива средства у буџету за 2020.годину састојала су се из:

1. Средства по уговору 18031/2з.1 – остатак из 2019.године	161.321 дин
2. Средства по уговору 19020/2з.1 – остатак из 2019.године	149.660 дин
3. Средства по уговору 19020/2з.1 – уплата из 2020.године	<u>900.000 дин</u>
УКУПНО	1.210.981 дин

Од наведеног износа у 2020. години реализовано је 216.095 динара или 17,84%, док је донатору враћено 994.886 динара или 82,16%.

Пројекат 4008 - Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности

Овај пројекат финансирао се средствима донације Краљевине Норвешке. Пројекат је започет донирањем прве транше средстава у 2017. години и предвиђен је да се заврши крајем 2019. године. Анексом бр. 1 уговора од 11. 12. 2019. године, подршка пројекту је продужена до 31. маја 2020. године. Укупно расположива средства која су пренета из 2019. године износила су 8.813.731,51 динар. Од тога је у 2020. години реализовано 8.735.950,74 или 99,12% средстава, а остатак нереализованих средстава у износу од 77.780,77 динара враћен је донатору почетком 2021. године.

Пројекат 4010 - WOBACA

Средства за овај пројекат су пристигла на евиденциони рачун Повереника у децембру 2020. године, при чему ће се у складу са активностима на пројекту, трошење реализовати у 2021. години.

Структура извршења буџета за 2020. годину, како по изворима финансирања тако и по програму, програмској активности и пројектима дата је у прегледима-табелама које су дате у Прилогу 2 овог извештаја.

ПРИЛОГ 1: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ РАДА ПОВЕРЕНИКА У 2020. ГОДИНИ

ПРЕДМЕТИ	2020.
Притужбе	674
Препоруке мера	476
Мишљења на нацрте аката	12
Кривичне пријаве	2
Иницијативе за изменом прописа	12
Упозорења	12
Саопштења*	23
УКУПАН број предмета*	1188

* Саопштења не улазе у укупан број предмета

Подносиоци притужби

Физичка лица подносиоци притужби	број	%
Мушкарци	322	54,9
Жене	265	45,1
Укупан број	587	100
Остали подносиоци притужби	број	%
Физичка лица	587	87,1
Организација	56	8,3
Државни органи	10	1,5
Правна лица	9	1,3
Група лица	9	1,3
Орган/институција	3	0,4
Укупан број подносилаца притужби	674	100

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено лично својство	562	83,4
Притужбе у којима није наведено лично својство	112	16,6
Укупан број притужби	674	100

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено једно лично својство	385	68,5
Притужбе у којима је наведено више личних својстава	177	31,5
Укупан број притужби	562	100

Притужбе у којима је наведено лично својство	број	%
Здравствено стање	121	15,6
Старосно доба	115	14,8
Национална припадност или етничко порекло	114	14,7
Пол	105	13,5
Инвалидитет	89	11,5
Брачни и породични статус	56	7,2
Неко друго лично својство	47	6,0
Имовно стање	44	5,7
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	30	3,9
Држављанство	12	1,5
Верска или политичка убеђења	11	1,4
Изглед	7	0,9
Сексуална оријентација	7	0,9
Осуђиваност	4	0,5
Родни идентитет	4	0,5
Језик	4	0,5
Преци	3	0,4
Рођење	2	0,3
Раса	1	0,1
Генетске особености	1	0,1
Укупно	777	100

* У 177 притужби, као основ дискриминације, наведено је више личних својстава.

Области друштвених односа на које се притужбе односе

Притужбе по области дискриминације	број	%
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије ...)	192	28,5
У поступку запошљавања или на послу	184	27,3
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	95	14,1
Образовање и стручно оспособљавање	37	5,5
Социјална заштита	35	5,2
Јавна сфера / Општа јавност	27	4,0
Јавно информисање и медији	21	3,1
Здравствена заштита	17	2,5
Приватни односи	16	2,4
Нешто друго	13	1,9
Култура, уметност, спорт	8	1,2
Становање	8	1,2
Пензијско и инвалидско осигурање	7	1,0
Правосуђе	6	0,9
Имовинска права и односи	6	0,9
Деловање/активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама	2	0,3
Укупан број притужби	674	100

Области дискриминације по подносиоцима

Области дискриминације по подносиоцима	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије)	109	55	17	6	3	2	192	28,5
У поступку запошљавања или на послу	69	100	10	3	2	-	184	27,3
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	49	41	4	1	-	-	95	14,1
Образовање и стручно оспособљавање	11	19	5	-	2	-	37	5,5
Социјална заштита	16	14	3	1	-	-	35	5,2
Јавна сфера / Општа јавност	9	7	7	-	2	2	27	4
Јавно информисање и медији	9	6	6	-	-	-	21	3,1
Здравствена заштита	10	6	1	-	-	-	17	2,5

Приватни односи	10	5	1	-	-	-	16	2,4
Нешто друго	4	7	1	1	-	-	13	1,9
Култура, уметност, спорт	2	2	1	-	-	3	8	1,2
Становање	6	1	-	-	1	-	8	1,2
Пензијско и инвалидско осигурање	6	1	-	-	-	-	7	1
Правосуђе	5	-	-	-	1	-	6	0,9
Имовинска права и односи	5	1	-	-	-	-	6	0,9
Деловање / активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и др. орг.	2	-	-	-	-	-	2	0,3
Укупан број притужби							674	100

Поступање органа јавне власти

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Лична својства у притужбама у области поступања органа јавне власти	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Старосно доба	21	13	3	2	-	-	39	18,0
Инвалидитет	19	9	3	-	-	-	30	13,8
Здравствено стање	18	9	2	-	-	-	29	13,4
Пол	12	11	1	1	-	-	25	11,5
Неко друго лично својство	11	3	7	-	-	-	21	9,7
Национална припадност или етничко порекло	8	1	4	1	1	1	16	7,4
Брачни и породични статус	5	8	1	1	-	-	15	6,9
Имовно стање	6	6	1	1	-	-	14	6,5
Држављанство	5	4	-	-	-	-	9	4,1
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	4	1	-	-	-	-	6	2,8
Језик	2	-	1	-	-	-	3	1,4
Осуђиваност	2	-	-	-	-	-	2	0,9
Родни идентитет	2	-	-	-	-	-	2	0,9
Сексуална оријентација	-	1	1	-	-	-	2	0,9
Верска или политичка убеђења	-	2	-	-	-	-	2	0,9
Изглед	1	-	-	-	-	-	1	0,5
Генетске особености	-	-	1	-	-	-	1	0,5
Укупно							215	100

Област рада и запошљавања

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области рада и запошљавања	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	УКУПНО	
	М	Ж				бр.	%
Пол	6	38	5	-	-	49	23,8
Здравствено стање	9	23	1	1	1	35	17,0
Брачни и породични статус	4	24	-	-	-	28	13,6
Старосно доба	11	9	2	-	-	22	10,7
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	11	7	1	-	-	19	9,2
Инвалидитет	3	11	2	2	-	18	8,7
Национална припадност или етничко порекло	5	5	1	2	-	13	6,3
Неко друго лично својство	5	5	-	-	-	10	4,9
Имовно стање	3	-	1	-	1	5	2,4
Верска или политичка убеђења	-	2	-	-	-	2	1
Рођење	1	-	-	-	-	1	0,5
Родни идентитет	1	-	-	-	-	1	0,5
Преци	-	1	-	-	-	1	0,5
Осуђиваност	-	1	-	-	-	1	0,5
Изглед	-	1	-	-	-	1	0,5
Укупно						205	100

Пружање услуга и/или коришћење јавних површина и објеката

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката	Физичка лица		ОЦД	УКУПНО	
	М	Ж		бр.	%
Национална припадност или етничко порекло	29	23	-	52	52,5
Инвалидитет	4	4	2	10	10,1
Здравствено стање	1	6	2	9	9,1
Старосно доба	4	4	-	8	8,1
Неко друго лично својство	5	1	2	8	8,1
Имовно стање	3	3	-	6	6,1
Изглед	1	1	-	2	2
Држављанство	1	1	-	2	2
Пол	-	1	-	1	1
Брачни и породични статус	-	1	-	1	1
Укупно				99	100

Образовање и стручно усавршавање

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања	Физичка лица		ОЦД	Група лица	УКУПНО	
	М	Ж			бр.	%
Старосно доба	5	9	-	1	15	31,3
Здравствено стање	2	7	-	1	10	20,8
Национална припадност или етничко порекло	1	-	4	-	5	10,4
Инвалидитет	1	2	-	1	4	8,3
Имовно стање	-	3	-	1	4	8,3
Брачни и породични статус	-	3	-	-	3	6,3
Неко друго лично својство	2	-	-	-	2	4,2
Сексуална оријентација	-	-	1	-	1	2,1
Рођење	-	1	-	-	1	2,1
Родни идентитет	-	1	-	-	1	2,1
Пол	-	1	-	-	1	2,1
Верска или политичка убеђења	-	-	-	-	1	2,1
Укупно					47	100

Социјална заштита

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области социјалне заштите	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	УКУПНО	
	М	Ж			бр.	%
Инвалидитет	7	7	2	1	17	25,0
Здравствено стање	6	9	1	-	16	23,5
Старосно доба	4	8	2	-	14	20,6
Имовно стање	5	2	-	1	8	11,8
Пол	2	2	-	1	5	7,4
Неко друго лично својство	3	-	-	-	3	4,4
Национална припадност или етничко порекло	2	-	-	-	2	2,9
Брачни и породични статус	-	2	-	-	2	2,9
Преци	1	-	-	-	1	1,5
Укупно					67	100

Подносиоци притужби у области јавна сфера / општа јавност

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавна сфера/општа јавност	Физичка лица		ОЦД	Правно лице	Група лица	УКУПНО	
	М	Ж				бр.	%
Национална припадност или етничко порекло	5	5	4	-	1	15	51,7
Пол	1	2	1	-	-	4	13,8
Изглед	-	1	-	1	-	2	6,9
Верска или политичка убеђења	1	1	-	-	-	2	6,9
Старосно доба	1	-	-	-	-	1	3,4
Сексуална оријентација	1	-	-	-	-	1	3,4
Инвалидитет	-	-	1	-	-	1	3,4
Брачни и породични статус	-	1	-	-	-	1	3,4
Здравствено стање	-	-	-	1	-	1	3,4
Неко друго лично својство	-	-	1	-	-	1	3,4
Укупно						29	99,7

Јавно информисање и медији

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија	Физичка лица		ОЦД	УКУПНО		
	М	Ж		бр.	%	
Пол	4	1		3	8	30,8
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	1	1		-	2	7,7
Старосно доба	1	1		-	2	7,7
Сексуална оријентација	-	-		2	2	7,7
Национална припадност или етничко порекло	1	1		-	2	7,7
Инвалидитет	-	1		1	2	7,7
Здравствено стање	-	1		1	2	7,7
Верска или политичка убеђења	2	-		-	2	7,7
Раса	1	-		-	1	3,8
Преци	1	-		-	1	3,8
Држављанство	1	-		-	1	3,8
Изглед	-	1		-	1	3,8
Укупно					28	100

Подносиоци притужби у области здравствене заштите

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области здравствене заштите	Физичка лица		ОЦД	УКУПНО	
	М	Ж		бр.	%
Здравствено стање	6	5	1	12	54,5
Пол	3	1	-	4	18,2
Старосно доба	2	1	1	4	18,2
Брачни и породични статус	1	1	-	2	9,1
Укупно				23	100

За друге области друштвеног живота није дат статистички преглед с обзиром да је број поднетих притужби испод 2,5%.

Против кога су притужбе поднете

Против кога су притужбе поднете	број	%
Државни орган	308	44,5
Правна лица	177	25,6
Физичка лица	107	15,5
Орган / Институција	67	9,7
Организација	22	3,2
Група лица	11	1,6
Укупно	692	100

Број притужби по регионима

Број притужби по регионима	број	%
Београдски регион	181	26,9
Регион Јужне и Источне Србије	131	19,5
Регион Војводине	106	15,7
Регион Шумадије и Западне Србије	104	15,4
Регион Косова и Метохије	5	0,7
Непознати регион*	147	21,8
Укупан број притужби по регионима	674	100

*Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом и када подносилац не назначи општину пребивалишта.

Исходи поступака

Исходи поступака по притужбама	2020.
Поднета кривична пријава	2
Притужбе у којима је донето мишљење	29
- мишљење у којем је утврђена повреда права и дата препорука	24
- мишљење у којем је није утврђена повреда права и дата препорука мера за остваривање равноправности	2
- мишљење у којем није утврђена повреда права	3
Ненадлежност	32
Непотпуност (недостаци)	259
Нема повреде права	148
Води се или је окончан судски поступак	37
Већ је поступано али нису понуђени нови докази	21
Због протеча времена није било могуће постићи сврху поступања	1
Повучена притужба	13
У раду: дато на изјашњење и тражена допуна	132

Поступање по препорукама

Поступање по препорукама	број	%
Поступљено по препоруци	16	89
Није поступљено по препоруци	2	11
Укупно	18	100

*У 6 случаја рок за поступање по препоруци још увек није истекао

ПРИЛОГ 2: ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2020. ГОДИНУ

СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ИЗВОРИМА ФИНАНСИРАЊА

Извор фин.	Програм	Прог. активност/ Пројекат	Ек. клас.	О П И С	* Почетна апропр.	**Текућа апропр.	Извршење буџета	% извршења (8:7)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
01 - 15	1001		I-VII	УКУПАН БУЏЕТ ЗА 2020. ГОДИНУ	105,684,000	101,764,341	83,317,782	81.87
01	1001		I-III	УКУПНО ПРИХОДИ - ИЗВОР 01	104,979,000	89,239,000	73,370,851	82.22
01	1001	0012	I	СВЕГА - ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ	103,504,000	88,064,000	72,944,011	82.83
01	1001	0012	411	Плате, додаци и накнаде запослених	57,299,000	55,299,000	51,993,114	94.02
01	1001	0012	412	Социјал. доприноси на терет послодавца	9,827,000	9,827,000	8,656,854	88.09
01	1001	0012	413	Накнаде у натури	100,000	100,000	60,000	60.00
01	1001	0012	414	Социјална давања запосленима	900,000	900,000	410,772	45.64
01	1001	0012	415	Накнаде трошкова за запослене	4,000,000	4,000,000	2,358,790	58.97
01	1001	0012	416	Награде запосленима	300,000	300,000	0	0.00
01	1001	0012	421	Стални трошкови	2,720,000	2,330,000	1,489,553	63.93
01	1001	0012	422	Трошкови путовања	2,430,000	1,380,000	304,765	22.08
01	1001	0012	423	Услуге по уговору	12,188,000	5,738,000	3,605,407	62.83
01	1001	0012	424	Специјализоване услуге	410,000	410,000	305,474	74.51
01	1001	0012	425	Текуће поправке и одржавање	1,700,000	1,700,000	94,032	5.53
01	1001	0012	426	Материјал	5,700,000	4,500,000	2,944,514	65.43
01	1001	0012	462	Дотације међународним организацијама	130,000	130,000	117,940	90.72
01	1001	0012	482	Порези, обавезне таксе, казне, пенали и камате	200,000	100,000	15,996	16.00
01	1001	0012	483	Новчане казне и пенали по решењу судова	100,000	50,000	0	0.00
01	1001	0012	512	Машине и опрема	5,400,000	1,200,000	586,800	48.90
01	1001	0012	515	Нематеријална имовина	100,000	100,000	0	0.00
01	1001	4005	II	СВЕГА - ПРОЈЕКАТ <i>Равноправно до циља</i>	495,000	495,000	0	0.00
01	1001	4005	423	Услуге по уговору	495,000	495,000	0	0.00
01	1001	4006	III	СВЕГА - ПРОЈЕКАТ <i>Жива библиотека</i>	480,000	480,000	426,840	88.93
01	1001	4006	423	Услуге по уговору	480,000	480,000	426,840	88.93
01	1001	4009	IV	СВЕГА - ПРОЈЕКАТ <i>Панел младих</i>	500,000	200,000	0	0.00
01	1001	4009	422	Трошкови путовања	200,000	100,000	0	0.00
01	1001	4009	423	Услуге по уговору	300,000	100,000	0	0.00

06 - 15	1001		V-VII	УКУПНО ПРИХОДИ - ОСТАЛИ ИЗВОРИ	705,000	12,525,341	9,946,931	79.41
06	1001	4010	V	Донације од међународних организација извор 06	0	2,500,629	0	0.00
06	1001	4010		СВЕГА - ПРОЈЕКАТ WOBASA	0	2,500,629	0	0.00
06	1001	4010	422	Трошкови путовања	0	269,601		0.00
06	1001	4010	423	Услуге по уговору	0	2,231,028		0.00
08	1001	4003	VI	Донације од невладиних организација извор 08	0	900,000	900,000	100.00
08	1001	4003		СВЕГА - ПРОЈЕКАТ - MOOT COURT <i>Симулација суђења</i>	0	900,000	900,000	100.00
08	1001	4003	422	Трошкови путовања	1,000	0	0	0.00
08	1001	4003	423	Услуге по уговору	0	100,160	100,160	100.00
08	1001	4003	465	Остале дотације и трансфери	0	799,840	799,840	100.00
15	1001		VII	Пренета средства из претходних година извор 15	705,000	9,124,712	9,046,931	99.15
15	1001	4003		СВЕГА - ПРОЈЕКАТ - MOOT COURT <i>Симулација суђења</i>	1,000	310,981	310,981	100.00
15	1001	4003	423	Услуге по уговору	1,000	115,935	115,935	100.00
15	1001	4003	465	Остале дотације и трансфери	0	195,046	195,046	100.00
15	1001	4008		СВЕГА - НОРВЕШКИ ПРОЈЕКАТ <i>Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности</i>	704,000	8,813,731	8,735,950	99.12
15	1001	4008	422	Трошкови путовања	0	422,582	422,582	100.00
15	1001	4008	423	Услуге по уговору	704,000	8,313,368	8,313,368	100.00
15	1001	4008	465	Остале дотације и трансфери		77,781	0	0.00

Напомена уз * - Почетна апропријација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2020. годину

Напомена уз ** - Текућа апропријација представља почетну апропријацију увећану за износ нових донација као и износ пренетих неутрошених средстава из претходне године и кориговану на основу Закона о изменама и допунама Закона о буџету за 2020. годину

ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2020. ГОДИНУ

СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ПРОГРАМУ, ПРОГРАМСКОЈ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИМА

Извор финан.	Програм	Прог. активност /Пројекат	О П И С	* Почетна апропријац.	**Текућа апропријац.	Извршење буџета	% извршења (8:7)
1	2	3	4	5	6	7	8
01 - 15	1001		<u>ПРОГРАМ:</u> Унапређење и заштита људских и мањинских права и слобода	105,684,000	101,764,341	83,317,782	81.87
01		0012	<u>ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ:</u> Делотворно сузбијање и заштита од дискриминације	103,504,000	88,064,000	72,944,011	82.83
08,15		4003	<u>ПРОЈЕКАТ:</u> MOOT COURT - Симулација суђења у области заштите од дискриминације	1,000	1,210,981	1,210,981	100.00
01		4005	<u>ПРОЈЕКАТ:</u> РАВНОПРАВНО ДО ЦИЉА	495,000	495,000	0	0.00
01		4006	<u>ПРОЈЕКАТ:</u> Не цени књигу по корицама ЖИВА БИБЛИОТЕКА	480,000	480,000	426,840	88.93
15		4008	<u>ПРОЈЕКАТ:</u> НОРВЕШКИ <u>ПРОЈЕКАТ</u> - Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности	704,000	8,813,731	8,735,950	99.12
01		4009	<u>ПРОЈЕКАТ:</u> ПАНЕЛ МЛАДИХ	500,000	200,000	0	0.00
01		4010	<u>ПРОЈЕКАТ:</u> WOVASA	0	2,500,629	0	0.00

Напомена уз * - Почетна апропријација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2020. годину

Напомена уз ** - Текућа апропријација представља почетну апропријацију увећану за износ нових донација као и износ пренетих неутрошених средстава из претходне године и кориговану на основу Закона о изменама и допунама Закона о буџету за 2020. годину

ПРИЛОГ 3: ЛИТЕРАТУРА

Међународни извори

- 1) *A long way to go for LGBTI equality*, European Union Agency for Fundamental Rights, Luxembourg, 2020, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality_en.pdf
- 2) *Conclusions on the implementation of its priority recommendations in respect of Serbia Subject to interim follow-up*, ECRI, Strasbourg, 2020, <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/16809e8275>
- 3) *Countries With the Oldest Populations in the World*, Population Reference Bureau, March 23, 2020, <https://www.prb.org/countries-with-the-oldest-populations/>
- 4) *Covid-19 and the impact on human rights*, The Aire Centre, 28 April 2020, https://www.rolplatform.org/wpcontent/uploads/2020/10/Covid19_and_the_WB.pdf
- 5) *COVID-19 Response: Considerations for Children and Adults with Disabilities*, UNICEF, https://sites.unicef.org/disabilities/files/COVID19_response_considerations_for_people_with_disabilities_190320.pdf
- 6) *Declaration of the Committee of the Parties to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) on the implementation of the Convention during the COVID-19 pandemic*, Council of Europe, Strasbourg, 20 April 2020, <https://rm.coe.int/declaration-committee-of-the-parties-to-ic-covid-/16809e33c6>
- 7) *Democracy under Lockdown - The Impact of COVID-19 on the Global Struggle for Freedom*, Freedom House, October 2020, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-10/COVID-19_Special_Report_Final_.pdf
- 8) *Recommendation for a fair and equal Europe: Rebuilding our societies after Covid19*, Equinet, 2020, https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2020/06/equinet_rebuilding-recommendation_A4_03-web.pdf
- 9) *EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation for 2020 – 2030*, European Commission, Brussels, 7.10.2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/eu_roma_strategic_framework_for_equality_inclusion_and_participation_for_2020_-_2030_0.pdf
- 10) *European Commission Report on the Impact of Demographic Change*, 2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/demography_report_2020_n.pdf
- 11) *Facts and figures: Women's leadership and political participation*, UN Women, 2020, https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures#_edn3
- 12) *Follow-up to the International Year of Older Persons: Second World Assembly on Ageing*, Report of the Secretary-General, 15 July 2019, <https://undocs.org/A/74/170>
- 13) *Gender Equality Strategy 2020-2025*, European Commission, https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en
- 14) *General recommendation No. 38 (2020) on trafficking in women and girls in the context of global migration*, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, November 2020, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/38&Lang=en

- 15) *Getting the future right - Artificial intelligence and fundamental rights report*, European Union Agency for Fundamental Rights, 2020, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-artificial-intelligence_en.pdf
- 16) *Global and regional averages of women in national parliaments*, Parline, December 2020, <https://data.ipu.org/women-averages?month=12&year=2020>
- 17) *Hands off press freedom: attacks on media in Europe must not become a new normal*, Council of Europe, 2020, <https://rm.coe.int/annual-report-en-final-23-april-2020/16809e39dd>
- 18) *Human rights in Europe - review of 2019*, Amnesty International, 2020, <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR0120982020ENGLISH.PDF>
- 19) *Implementing Women, Peace and Security Agenda in the OSCE Region*, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2020, <https://www.osce.org/secretariat/444577>
- 20) *Implications of COVID-19 for Older Persons: Responding to the Pandemic*, UNFPA, 2020, https://www.unfpa.org/sites/default/files/resourcepdf/Older_Persons_and_COVID19_final.pdf
- 21) *Income Poverty in Old Age: An Emerging Development Priority*, UN Department of Economic and Social Affairs programme on ageing, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/demography_report_2020_n.pdf
- 22) *Internet freedoms report 2020*, Civil Rights Defenders, https://crd.org/wp-content/uploads/2020/04/200402_GRA_InternetFreedoms_Narativa_A4_Spreads.pdf
- 23) *Issue Brief on Older Persons and COVID-19: A Defining Moment for Informed, Inclusive and Targeted Response*, United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2020, <https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2020/04/POLICY-BRIEF-ON-COVID19-AND-OLDER-PERSONS.pdf>
- 24) *Monthly ranking of women in national parliaments*, Parline, December 2020, <https://data.ipu.org/women-ranking?month=12&year=2020>
- 25) *New job opportunities in an ageing society*, International Labour Organization (ILO) and Organization for Economic Co-operation and Development, February 2019 Tokyo, Japan, <https://www.oecd.org/g20/summits/osaka/ILO-OECD-G20-Paper-1-3-New-job-opportunities-in-an-ageing-society.pdf>
- 26) *Non-paper о стању у поглављима 23 и 24 за Србију*, Европска комисија, јун 2020, <https://www.mei.gov.rs/srl/dokumenta/eu-dokumenta/>
- 27) *Policy brief - Gender equality in ageing societies*, UNECE, March 2020, https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Policy_briefs/ECE_WG-1_34.pdf
- 28) *Policy Brief: The Impact of COVID-19 on older persons*, United nations, May 2020, <https://www.un.org/development/desa/dspd/2020/05/covid19-older-persons/>
- 29) *Regulating for an equal AI: A new role for equality bodies Meeting the new challenges to equality and non-discrimination from increased digitisation and the use of Artificial Intelligence*, Equinet, Brussels, 2020, https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2020/06/ai_report_digital.pdf
- 30) *Risk Communication & Community Engagement for COVID-19 - Engaging with Children and Adults with Disabilities*, UNICEF, 2020, https://www.unicef.org/disabilities/files/COVID-19_engagement_children_and_adults_with_disabilities_final.pdf
- 31) *Share of population over the age of 65 in European countries 2019*, Published by D. Clark, Mar 23, 2020, <https://www.statista.com/statistics/1105835/share-of-elderly-population-in-europe-by-country/>

- 32) *The Common Country Analysis*, UN Country Team in Serbia, 2020, https://serbia.un.org/sites/default/files/2020-12/Common%20Country%20Analysis_Final%20ENG_0.pdf
- 33) *The Future We Want The United Nations We Need*, Report of the UN75 Office, 2020, https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un75report_september_final_english.pdf
- 34) *The World Social Report 2020: Inequality in a rapidly changing world*, UN Department of Economic and Social Affairs, 2020, <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/01/World-Social-Report-2020-FullReport.pdf>
- 35) *UN Human rights in 2019*, United Nations High Commissioner for Human Rights, May 2020, <https://www2.ohchr.org/english/OHCHRreport2019/>
- 36) *Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025*, European Commission, Brussels, 12.11.2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/lgbtiq_strategy_2020-2025_en.pdf
- 37) *WEbarometer 2020 - A Survey of Women Entrepreneurs in Europe*, Wegate e-platform launched by the European Commission, 2020, https://wegate.eu/sites/default/files/wegate_webarometer_2020.pdf
- 38) *Women in Politics: 2020, Situation on 1 January 2020*, UN Women, <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/women-in-politics-map-2020-en.pdf?la=en&vs=827>
- 39) *World Population Ageing 2019*, United Nations Department of Economic and Social Affairs - Population Division, New York, 2020, <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Report.pdf>
- 40) *World Report 2021*, Human Rights Watch, New York, 2021, https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf
- 41) *Annual activity report 2019*, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Dunja Mijatovic, Strasbourg, 21 April 2020, <https://rm.coe.int/annual-activity-report-2019-by-dunja-mijatovic-council-of-europe-commi/16809e2117>
- 42) *Conclusions 2019 Serbia – European Social Charter*, European Committee of Social Rights, March 2020, <https://rm.coe.int/rapport-srb-en/16809cfbe6>
- 43) *Извештај Европске комисије за 2020. годину*, <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>
- 44) *Impact of the coronavirus disease (COVID-19) on the enjoyment of all human rights by older persons*, Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Claudia Mahler, 21 July 2020, <https://undocs.org/A/75/205>
- 45) *Modalities for the fourth review and appraisal of the implementation of the Madrid International Plan of Action on Ageing, 2002*, report of the UN Secretary-General, 2020, <https://undocs.org/E/CN.5/2020/4>
- 46) *The Fundamental Rights Report 2020*, European Union Agency for Fundamental Rights, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-fundamental-rights-report2020_en.pdf
- 47) *Ensure universal access to sexual and reproductive health and reproductive rights measuring SDG Target 5.6*, United Nations Population Fund, February 2020, <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA-SDG561562Combined-v4.15.pdf>

48) *HIV/AIDS surveillance in Europe 2020 - 2019 data*, European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC) and World Health Organization Regional Office for Europe, <https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/hiv-surveillance-report-2020.pdf>

Домаћи извори

- 1) АДРА Србија, А 11 - Иницијатива за економска и социјална права, Излазак, КликАктив, Лице Улице, Солидарна кухиња, Здружена акција Кров над главом, <https://www.a11initiative.org/grad-beograd-mora-hitno-da-pruzi-zastitu-beskucnicima-i-beskucnicama-u-vreme-pandemije/>
- 2) *Аларм: извештај о напретку Србије у Поглављима 23 и 24*, мреже организација цивилног друштва прЕУговор, Београд, мај 2020, <http://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1595/Izvestaj-koalicije-prEUGovor-o-napretku-Srbije-u.shtml>
- 3) *Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2020*, Кровна организација младих Србије, Београд 2020, <https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-i-potrebama-mladih-u-RS-2020.pdf>
- 4) *Анализа медијских објава о проблему насиља према женама*, Новинарке против насиља, https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/analiza-medijskog-izvestavanja-2019.html
- 5) *База података*, Републички завод за статистику, <http://www.stat.gov.rs/oblasti/stanovnistvo/procene-stanovnistva/>
- 6) *Водич за заштиту жена од родно засноване дискриминације и повреде права у области рада и запошљавања*, Виктимолошко друштво Србије, Београд 2020, http://www.vds.rs/File/VodicKaoKnjiga_2020.pdf
- 7) *Водич за заштиту радних права у контексту пандемије Ковид-19*, Центар за истраживање и развој друштва, <https://ideje.rs/wp-content/uploads/2020/07/Vodic-za-zastitu-radnih-prava-COVID-19.pdf>
- 8) *Водич кроз транзицију за транс особе у Србији*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, септембар 2020, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wpcontent/uploads/2020/09/Vodic_kroz_tranziciju_za_trans_osobe_u_Srbiji.pdf
- 9) *Водич/Препоруке и алати за савладавање изазова током пандемије Ковид-19*, UN Women и Миксер удружење, 2020, <http://mikser.rs/wp-content/uploads/2020/12/Preporuke-i-alati-za-savladavanje-izazova-tokom-pandemija-KOVID19.pdf>
- 10) *Вредносне оријентације средњошколаца у Србији – истраживање 2019*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, март 2020, <https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/sveske38.pdf>
- 11) *Годишње ЛГБТИ+ истраживање 2020*, Центар за истраживање и развој друштва ИДЕАС, <https://ideje.rs/wp-content/uploads/2020/07/Godis%CC%8Cnje-LGBTI-istras%CC%8Cvanje-2020.pdf>
- 12) *Добре праксе у пружању старатељске заштите деци избеглицама у Србији*, Центар за истраживање и развој друштва ИДЕАС, <https://ideje.rs/wp-content/uploads/2020/07/Dobre-prakse-u-pruzanju-starateljske-zastite-SMANJEN.pdf>
- 13) *Доступност услуга и мера подршке за децу ромске националности на локалном нивоу*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, март 2020, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wpcontent/uploads/2020/04/Dostupnost_usluga_i_mera_podske_za_decu_romske_nacionalnosti_na_lokalnom_nivou.pdf

- 14) *Економска вредност неплаћених послова старања у Републици Србији*, UN Women, <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/akademski-kutak/publikacije/ekonomska-vrednost-neplacenikh-poslova-starana-u-republici-srbiji>
- 15) *Економски ефекти услед мањег учешћа жена на тржишту рада*, Јелена Жарковић и Марко Владисављевић, <http://www.zenenaprekretnici.org/wp-content/uploads/2020/10/EKONOMSKI-EFEKTI-MANJEG-UCESCA-ZENA-.pdf>
- 16) *Економско оснаживање: препреке и изазови са којима се суочавају незапослене жене 45+ на тржишту рада*, Христина Цветичанин Кнежевић и Ивана Срдија, Београд 2020, <http://www.zenenaprekretnici.org/wp-content/uploads/2020/09/Ekonomsko-osnazivanje.pdf>
- 17) *Жене и мушкарци у Републици Србији*, Републички завод за статистику, Београд, 2020, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/stanovnistvo/statistika-polova/20210129-zene-i-muskarci/>
- 18) *Живот младих у Србији: утицај Ковид-19 пандемије*, Кривна организација младих Србије и Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2020, <https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/12/Zivot-mladih-u-Srbiji-uticaj-kovid-19-pandemije.pdf>
- 19) *Заједно за побољшање положаја ЛГБТИ особа у Србији: резултати добре праксе – извештај о раду Локалних мрежа за превенцију дискриминације и подршку ЛГБТИ особама у Србији*, Организација за лезбејска људска права ЛАБРИС, Београд, 2020, <http://www.labris.org.rs/sites/default/files/Izvestaj%20o%20radu%20lokalnih%20mreza.pdf>
- 20) *Иза екрана: анализа злоупотреба жртава трговине људима у дигиталном окружењу*, Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама - Атина, Београд, 2020, <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Iza%20ekrana%20Analiza%20zloupotreba%20%C5%BErtava%20trgovine%20ljudima%20u%20digitalnom%20okru%20%C5%BEenju.pdf>
- 21) *Иза међугенерациског огледала – подстицање међугенерациске солидарности у Србији*, Институт за јавну политику, Београд, 2020
- 22) *Извештај о мониторингу поштовања Кодекса новинара Србије у дневним новинама у периоду од 1. јула до 31. децембра 2020. године*, Савет за штампу, <https://savetzastampu.rs/monitoring/izvestaj-o-monitoringu-postovanja-kodeksa-novinarar-srbije-u-dnevrim-novinama-u-periodu-od-1-jula-do-31-decembra-2020-godine/>
- 23) *Извештај о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији*, Републички завод за статистику, Београд, децембар 2020, http://sdg.indikatori.rs/media/1545/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji_web.pdf
- 24) *Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2019. годину*, Удружење грађанки ФемПлатз, мај 2020, http://femplatz.org/library/reports/2020-08-10_PreneraZena.pdf
- 25) *Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у Републици Србији у 2019*, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”, 2020, <http://www.batut.org.rs/download/publikacije/Izvestaj%20rodno%20nasilje%202019.pdf>
- 26) *Израда методологије и учешће у праћењу ретких болести, анализа потреба и израда плана за управљање ретким болестима*, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”, Београд 2018, <http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Retke%20bolesti%202018.pdf>
- 27) *Истраживање о утицају пандемије Ковид-19 на породице са децом у Србији април-мај 2020*, УНИЦЕФ,

<https://www.unicef.org/serbia/media/15466/file/Istra%C5%BEivanje%20o%20uticaju%20pandemije%20Covid-19%20na%20porodice%20sa%20decom%20u%20Srbiji.pdf>

28) *Истраживање о утицају пандемије Ковид-19 на породице са децом у Србији, јун-јул 2020*, УНИЦЕФ,

https://www.unicef.org/serbia/media/15861/file/Istrazivanje%20o%20uticaju%20pandemije%20Covid-19%20na%20porodice%20sa%20decom%20u%20Srbiji_drugi%20talas.pdf

29) *Истраживање примене васпитне дисциплине над децом у породици у Србији*, Институт за психологију Филозофски факултет Универзитет у Београду, Београд, септембар 2020,

<https://www.unicef.org/serbia/media/16611/file/Istra%C5%BEivanje%20o%20disciplinovanju%20dece%20u%20porodici%20u%20Srbiji.pdf>

30) *Истраживање социјалних односа између етничких заједница у Србији*, Центар за истраживање етничитета, Београд, 2020, <http://new.ercbgd.org.rs/wp-content/uploads/2020/09/SOCIJALNA%20DISTANCA%20ETNICKIH%20ZAJEDNICA%20IZVESTAJ.pdf>

31) *Истраживање: Заступљеност жена на значајним друштвеним положајима у Србији*, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Izve%C5%A1tajZastupljenost%C5%BEenanazna%C4%8Dajnimdru%C5%A1tvenimpolo%C5%BEajima-u-Srbiji.pdf?jezik=lat>

32) *Истраживачки налази о праксама центара за социјални рад у вези са лишавањем пословне способности*, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S, Београд, 2020, <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2020/10/Istrazivacki-nalazi.pdf>

33) *Ја неформални неговатељ*, Центар за подршку и инклузију HELP NET, Београд 2019, <https://www.mdpp.gov.rs/doc/ja-neformalni-negovoatelj.pdf>

34) *Ковид-19 и ЛГБТИ заједница у Србији*, Loud & Queer и Егал,

<https://borismilicevic.files.wordpress.com/2020/05/lq-i-egal-analiza-covid-19-i-lgbti-zajednica-u-srbiji.pdf>

35) *Ковид-19: Кроз призму родне равноправности, заштита сексуалног и репродуктивног здравља и права и промоција родне равноправности, технички извештај*, Популациони фонд Уједињених нација, март 2020, https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/COVID-19_Kroz%20prizmu%20rodne%20ravnopravnosti_1.pdf

36) *Људска права и КОВИД-19* *Анализа измене правног оквира током епидемије КОВИД-19 и утицај на остваривање људских права у Републици Србији*, Комитет правника за људска права (YUCOM), септембар 2020, <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2020/11/Yucom Covid layout SRP all-1.pdf>

37) *Људска права у Србији током првог таласа коронавируса: од негирања опасности до ванредног стања*; А 11 – Иницијатива за економска и социјална права, август 2020;

<https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2020/10/Ljudska-prava-u-Srbiji-tokom-prvog-talasa-koronavirusa-1.pdf>

38) *Људска права у очима грађана и грађанки Србије – истраживање јавног мњења*,

Београдски центар за људска права, новембар 2020, <http://www.bgcentar.org.rs/istrzivanje-ljudska-prava-u-ocima-gradana-i-gradanki-srbije-u-2020-godini/>

39) *Људска права у Србији јануар–јун 2020 - Посебан осврт на поштовање људских права у време ванредног стања*, Београдски центар за људска права, Београд, 2020,

<http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-I-VI-2020.pdf>

40) *Мапирање жена и девојака са инвалидитетом на руководећим позицијама у организацијама особа са инвалидитетом (ООСИ) и женским организацијама цивилног*

друштва (ЖОДЦ) у Републици Србији, Центар за самостални живот особа са инвалидитетом и UN Women Србија, јануар 2019,

http://www.cilsrbija.org/ebib/201904041431210.Zavrsni_izvestaj_UN_Women_2019.pdf

41) *Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалних самоуправа у Републици Србији*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, јун 2020,
http://csp.org.rs/sr/assets/publications/files/Mapiranje_usluga_socijalne_zastite_i_materijalne_podrske_u_nadleznosti_JLS_u_RS.pdf

42) *Међугенерациска солидарност између породице и државе*, Црвени крст Србије, 2019. година, <https://www.redcross.org.rs/media/6212/me%C4%91ugeneracijska-solidarnost-izmedju-porodice-i-drzave.pdf>

43) *Месечни статистички билтен*, Републички завод за статистику, Београд, 2020,
<https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/stanovnistvo>

44) *Млади и предузетништво у Републици Србији - Квантитативно и квалитативно истраживање са препорукама*, Кровна организација младих Србије, децембар 2020,
https://koms.rs/wpcontent/uploads/2020/12/%D0%9C%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%B%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5_NET.pdf

45) *Мреже социјалне сигурности у време Ковид-19 кризе*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, аутор, јул 2020, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Mreze_socijalne_sigurnosti_u_vreme_Covid-19_krize.pdf

46) *Ограничење кретања и суђења за време ванредног стања*, Комитет правника за људска права (YUCOM), <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2020/08/Ograni%C4%8Denje-kretanja-i-su%C4%91enja-za-vreme-trajanja-vanrednog-stanja-YUCOM-jul-2020..pdf>

47) *Пандемија Ковид-19 и радна права у Србији*, Фондација Центар за демократију, Београд, април 2020, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-ivan-sekulovic-pandemija-covid-19-i-radna-prava-u-srbiji.pdf>

48) *Перцепција родних улога и друштвено прихватљивих образаца понашања од стране адолесцената мушког пола*, Центар за подршку и инклузију HELP NET, Београд, 2020,
<http://helpnet.rs/wpcontent/uploads/2020/08/Percepcijarodnihulogaidru%C5%A1tveno-prihvatljivih-obrazaca-pona%C5%A1anja.pdf>

49) *Побољшање положаја ЛГБТИ деце и младих у образовном систему Републике Србије*, Организација за лезбејска људска права ЛАБРИС, Београд, јун 2020,
<http://www.labris.org.rs/sites/default/files/Pobolj%C5%A1anje%20polo%C5%BEaja%20LGBTI%20decе%20i%20mladih%20u%20obrazovnom%20sistemu%20Republike%20Srbije.pdf>

50) *Подаци а не звона и прапорци 3 - извештај о инцидентима мотивисаним мржњом према ЛГБТИ+ особама у Србији од јануара 2017. до јуна 2020*, Удружење Да се зна!,
<https://dasezna.lgbt/attachments/podaci-3-SRB.pdf>

51) *Подршка укључивању ромских ученика у (дуално) средње стручно образовање – искуства из имплементације пројекта*, Праксис, новембар 2019,
http://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Praxis_analiza_GIZ_2019_SRP.pdf

52) *Положај и учешће старијих жена у политичком и јавном животу у Србији*, Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity и удружење грађанки FemPlatz, Београд и Панчево, октобар 2020,

http://femplatz.org/library/publications/202012_Polozaj_i_ucesce_starijih_zena.pdf?fbclid=IwAR1QQjmfug4cvo8cyTQnz9E9UVkV8wcW0KPMEO5Cng8gF6DbVar1fvoKnpo

53) *Положај особа са инвалидитетом током Ковид-19 пандемије у контексту придруживања ЕУ – policy brief*, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S, <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2020/09/Polozaj-osoba-sa-invaliditetom-tokom-Covid-19-pandemije-u-kontekstu-pridruzivanja-EU.pdf>

54) *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику – узроци, исходи и препоруке*, Тим Уједињених нација за људска права и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд, 2020, <https://serbia.un.org/en/resources/publications>

55) *Приручник за предузећа – политике за подстицање очева да користе родитељско одсуство*, SeConS група за развојну иницијативу, 2020, <https://www.secons.net/files/publications/127-publication.pdf>

56) *Смернице за саветодавни рад са особама са инвалидитетом у процесу запошљавања*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије и Форум младих са инвалидитетом, 2020, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/04/Smernice_za_savetodavni_rad_sa_osobama_sa_invaliditetom_u_procesu_zapostlivanja.pdf

57) *Пројекције становништва Републике Србије 2011-2041*, Републички завод за статистику, 2014, <https://popis2011.stat.rs/?p=3403>

58) *Против дискриминације жена – мере у областима рада и запошљавања као приоритет у стратешким документима Србије у процесу приступања ЕУ*, Фондација Центар за демократију, Београд, 2020, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcdivan-sekulovic-mere-protiv-diskriminacije-zena-u-oblastima-rada-i-zapostlivanja.pdf>

59) *Процене становништва*, Републички завод за статистику, 2019, <https://www.stat.gov.rs/oblasti/stanovnistvo/procene-stanovnistva/>

60) *Пунолетни у систему социјалне заштите 2019*, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2020, <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/biblioteka/izve%C5%A1taji-iz-sistema/izve%C5%A1taji-iz-sistema-2019/>

61) *Родна анализа одговора на КОВИД-19 у Републици Србији*, Мисија ОЕБС-а у Србији и Женска платформа за развој Србије 2014-2020, Београд, март-мај 2020, <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>

62) *Радна права у ванредном стању због пандемије – нужне и предузете мере државе у заштити радника*, Фондација Фридрих Еберт, април 2020, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/16128.pdf>

63) *Резултати истраживања о искуствима мама током трајања ванредног стања у Србији*, Центар за маме, <http://centarzamame.rs/blog/2020/05/20/majcinsto-u-doba-korone-rezultati-istrivanja/>

64) *Родна перспектива у локалним политикама запошљавања*, Фондација Центар за демократију, Београд 2020, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-sarita-bradas-rodna-perspektiva-u-lokalnim-politikama-zapostlivanja.pdf>

65) *Свест, искуства и стратегије средњошколки и средњошколаца за именовање проблема дигиталног сексуалног и родно заснованог насиља – извештај за Србију*, Аутономни женски центар, Београд, јун 2020, https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Digitalno_nasilje_i_mladi-izvestaj_za_Srbiju.pdf

- 66) *Смернице за центре за социјални рад*, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S, Београд, 2020, <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2020/05/Smernice-za-centre.pdf>
- 67) *Социјална инклузија миграната – истраживање ставова према миграцијама и препоруке за смањење дискриминације*, Црвени крст Србије, 2020, <https://www.redcross.org.rs/media/6505/socijalna-inkluzija-migranata-e-knjiga-srb.pdf>
- 68) *Статистички календар 2020*, Републички завод за статистику Београд 2020, <https://www.stat.gov.rs/oblasti/stanovnistvo/demografski-indikatori/>
- 69) *Статистички месечни билтен*, Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање, новембар 2020, <https://www.pio.rs/sr/mesechni-bilten>
- 70) *Статистички резиме: Србија - Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце 2019. и Србија ромска насеља - истраживање вишеструких показатеља жена и деце 2019*, Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, Београд, октобар 2020, <https://www.stat.gov.rs/media/5603/statisti%C4%8Dki-rezime-2019-mics.pdf>
- 71) *Упоредни преглед броја становника*, Републички завод за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/popis/popis-2011/popisni-podaci-eksel-tabele>
- 72) *Усклађивање пословних обавеза и бриге о домаћинству и породици*, SeConS група за развојну иницијативу, јун 2020, <https://www.secons.net/files/publications/116-publication.pdf>
- 73) *Утицај епидемије Ковид-19 на положај и права радница и радника у Србији уз посебан осврт на раднике и раднице на првој линији и у неформалној економији и вишеструко погођене категорије*, Фондација Центар за демократију, Београд, јун/јул 2020, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-uticaj-epidemije-covid-19-na-polozaj-i-prava-radnica-i-radnika-u-srbiji.pdf>
- 74) *Утицај Ковид-19 пандемије и мера за њено спречавање на запосленост и услове рада жена и мушкараца у Србији*, SeConS група за развојну иницијативу, јун 2020, <https://www.secons.net/files/publications/113-publication.pdf>
- 75) *COVID-19 Socio-Economic Impact Assessment*, United Nations Serbia/ UNDP, September 2020, https://serbia.un.org/sites/default/files/2020-09/seia_report%20%281%29.pdf